

**TIJDSCHRIFT VAN DE VERENIGING
VAN LERAREN GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING
IN NEDERLAND (V.G.N.)**

UIT DE INHOUD:

- J. ZINSSER LIPPMANN, WORLD HISTORY
AT THE U.N. INTERNATIONAL SCHOOL
- J.G. TOEBES, NIEUWE DUITSE LITERATUUR
OVER EN VOOR HET GESCHIEDENISONDER-
WIJS.
- MEDEDELINGEN
- MEDEDELINGEN C.E.G.E.S. — 15 en 16
- ADVERTENTIES

KLEIO

VERENIGING VAN LERAREN GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING IN NEDERLAND (V.G.N.)

BESTUUR

DRS. J. BOUWSMA, *voorzitter*, Brokmuil 40, Dokkum, tel. 05190-3598.

MEVR. DRS. E.J. KARREMAN, *1e vice-voorzitter*, Van Limburg Stirumstraat 13, Utrecht, tel. 030-514052.

J.P.M. HENKES, *2e vice-voorzitter, Mavocommissie*, Kerkendijk 96 b, Someren-Heide, tel. 04937-3230.

MEVR. M.I. RÖDER, *1e secretaresse*, Van Tuyll van Serooskerkenstraat 113, Voorburg, tel. 070-861890.

DRS. J. DREWES, *2e secretaris*, Bachlaan 58, Alkmaar tel. 072-12015.

J.L. FRIELING, *penningmeester*, Pr. Beatrixlaan 31, Oegstgeest, tel. 071-152794.

postrekening 128701 t.n.v. penningmeester van de V.G.N. Vreeswijkstraat 329, Den Haag.

DRS. G.J. SLOOTWEG, *redactie kleio*, Van Kinsbergenlaan 21, Baarn, tel. 02154-15047.

DRS. J. BAALBERGEN, *Didaktiekcommissie*, Sandbergstraat 8, Abcoude, tel. 02946-3207.

DR. F.G.G. GOVERS, *Pedagogischcommissie*, Elzenstraat 12, Uden, (N.B.R.) tel. 04132-64117

M.J. VAN VELZEN, *Onderwijsadviescommissie*, Mgr. van Gilsstraat 6, Kerkrade, tel. 045-455941.

K. VAN DIJK, De Hoghe Weijdt 13, Heiloo, tel. 072-33570.

LEDENADMINISTRATIE

Aangifte en afschrijvingen van leden en informatie over contributiebetaling zenden aan: **Administratie V.G.N., J.W. Geldof, Veenendaalkade 256, 's-Gravenhage, tel. 070-674100.** Bij aangifte wordt verzocht mee te delen: naam, voorletters, eventueel titel, bevoegdheid, huisadres, telefoon- en netnummer, adres van de school waar men de hoofdbetrekking heeft.

CONTRIBUTIES

contributies vanaf 1 januari 1977.

Gewone leden: a. docenten havo, v.w.o. en h.b.o.

f 60,—

b. docenten mavo

f 40,—

Buitengewone leden: a. gepensioneerden en b. zij die wel geschiedenisbevoegdheid bezitten, maar geen les geven op scholen voor mavo, v.w.o. en h.b.o.

f 35,—

Aspirantleden: (Maximum 4 jaar)

f 30,—

Echtparen:

f 60,—

KLEIO

Tijdschrift van de Vereniging van Leraren Geschiedenis en staatsinrichting in Nederland (V.G.N.), verschijnt tien maal per jaar.

REDACTIE

DRS. G.J. SLOOTWEG, *voorzitter*, Van Kinsbergenlaan 21, Baarn, tel. 02154-15047.

DRS. P. VAN HEES, *secretaris*, tel. privé: 030-882365, correspondentie: p/a Instituut voor Geschiedenis, Kromme Nieuwe Gracht 20, Utrecht.

J.L. FRIELING, *penningmeester*, Pr. Beatrixlaan 31, Oegstgeest, tel. 071-152794.

Dr. S.Y.A. VELLENGA, Utrecht

Abonnementen: voor leden gratis, voor niet-leden f 50,— per kalenderjaar.

Actieve leraren/leraressen kunnen alleen met goedvinden van het bestuur van de V.G.N. in aanmerking komen voor een abonnement.

Abonnementen, opgeven aan: **J.W. Geldof, Veenendaalkade 256, 's-Gravenhage, tel. 070-674100.**

Het geheel of gedeeltelijk overnemen van artikelen uit dit nummer is slechts toegestaan na onze schriftelijke goedkeuring.

De redactie.

J. L. Charles en Ph. Dasnoy
Rapporten van de Geheime Feldpolizei
geb. 335 fr.

Een uitermate exact en objectief beeld van het Belgisch verzet tijdens de oorlogsjaren, aan de hand van de archiefstukken van de G.F.P., lijvige dossiers van een duizendtal bladzijden met zeer beknopte verslagen.

M. Claeys-Van Haegendoren
Hendrik de Man
ing. 465 fr., geb. 575 fr.

Een uitstekend gedocumenteerde biografische studie over de persoon, de theorie en praxis van Hendrik de Man. Een werk dat uitmunt door wetenschappelijke nauwgezetheid en objectiviteit.

M. Dierckx
Vrijmetselarij: de grote onbekende
ing. 245 fr.

Een onthullende studie, waarin wordt afgerekend met de onzinnige geruchten en het waas van mysteries, die rond de Broederschap van de Vrijmetselarij hangen. Een van de meest waardevolle boeken die ooit over dit onderwerp werden gepubliceerd.

A. De Ceuster
Mijn herinneringen als gewoon soldaat
ing. 150 fr., geb. 185 fr.

De belevenissen van een gewoon soldaat die de Tweede Wereldoorlog heeft meegemaakt, in alle eenvoud en zonder enige literaire pretentie op schrift gesteld. Op opvallend directe en indringende wijze wordt hier een schrijnend verhaal verteld van menselijke miserie.

E. De Bens
De Belgische dagbladpers onder Duitse censuur
ing. 475 fr., geb. 595 fr.

Een handig en bruikbaar compendium dat de organisatie van de Belgische pers onder de bezetting behandelt. Systematisch en helder opgezet, uitstekend gedocumenteerd, met een overvloed aan namen en details. Een waardevolle bijdrage tot de geschiedenis van deze tijd.

R. De Schrijver
Uit het archief Frans Van Cauwelaert
ing. 395 fr., geb. 445 fr.

Deze realisatie, die de mens Van Cauwelaert doet herrijzen in zijn rijke verscheidenheid, biedt boeiende en onmisbare lectuur aan ieder die de geschiedenis van eigen land en volk wil leren kennen en waarderen.

R. Gheyselinck
De dood van taai geroddel
ing. 275 fr.

De lasterpraat op de kop van een aartsbisschop en pauselijke nuntius, de snode verzinsels rond Uienpiegel en De Coster worden in dit boek ontleed op herkomst en bedoeling. De conclusies zijn zonder meer verrassend.

H. Elias
Geschiedenis van de Vlaamse Gedachte / 1780-1914
2de druk, 4 delen, p.d. ing. 275 fr., geb. 335 fr.

Hét standaardwerk van de Vlaamse geschiedschrijving in binnen- en buitenland. Een monument van kritische bronnenanalyse dat vergelijkingen op wereldvlak kan doorstaan. Bekroond met de Prijs van de Vlaamse Provincies voor de Monografie en met de Frans Van Cauwelaertprijs.

H. Elias
25 Jaar Vlaamse Beweging / 1914-1939
2de druk, 4 delen, p.d. ing. 255 fr., geb. 300 fr.

Een werk dat steunt op een reusachtige documentatie en dat voor vele generaties richtinggevend is. Dr. H. J. Elias belicht daarin de continuïteit van de Vlaamse beweging, hij weet ze te volgen tot in haar kleinste vertakkingen. Een ongecensureerd beeld, kritisch en nuchter.

A. De Jonghe
Hitler en het politieke lot van België
Deel 1. Koningskwesie en bezettingsregime van de kapitulatie tot Berchtesgaden.
ing. 395 fr.

Een keurige, bedaarde, maar onmiskenbare afrekening met een van de grote taboes uit de Belgische geschiedenis. De auteur verzamelt feiten, geen waarde-oordelen. Toch blijkt er geen heter hangijzer te bestaan in de geschiedenis dan de naakte waarheid. De koele titel van dit boek dekt dan ook een lading explosieve stof.

R. Manvell
Rudolf Hess
ing. 225 fr.

Een boeiend beeld van wat zich in en rondom het leven van deze eigenzinnige Hitleriaan zonder berouw afspeelde. Een voortreffelijke documentaire, voorzien van talrijke illustraties.

L. Swerts
Dagboek van een zware tijd
ing. 190 fr.

Een schrijnend en diep-menselijk getuigenis, realistisch en aangrijpend. Een boek dat zonder sensatiezucht of wrok man en paard durft noemen, waarin ook aangrijpende bladzijden van zelfanalyse zijn vervat.

K. Van Isacker
Afscheid van de havenarbeider
ing. 145 fr.

Een overzicht van de geschiedenis van de Antwerpse havenarbeider als belangrijk element in het arbeidsproces en de ontwikkeling van de Antwerpse haven. Wetenschappelijk grondig, aan de hand van oorspronkelijke bronnen geschreven.

K. Van Isacker
Herderlijke brieven over politiek
ing. 65 fr.

Een unieke analyse van de inmenging van de Belgische bisschoppen in het openbare leven, een illustratie van het Belgische 'rijke Roomse leven'. Bij ieder document een even briljante als zakelijke inleiding om de tekst in zijn historische kontekst te situeren.

K. Van Isacker
Het dossier Irma Laplasse
ing. 135 fr., geb. 220 fr.

Ophefmakend vervolg van het fel omstreden 'De zaak Irma Laplasse'. Een uitgave die vóór alles een kritiek is op diegenen, die zonder steekhoudende bewijzen van Irma Laplasses schuld de doodstraf eisten en uitspraken.

De Reeks Mens & Tijd
o.l.v. Dr. K. Van Isacker
wordt uitgegeven en verspreid
door Uitgeverij De Nederlandsche Boekhandel
Kapelsestraat 222 / 2080 Kapellen

GEYL EN VLAANDEREN

Uit het archief van prof. dr P. Geyl

Brieven en notities, uitgegeven door

drs. P. van Hees en dr A. W. Willemsen

DE NEDERLANDSCHE BOEKHANDEL
ANTWERPEN / AMSTERDAM

PIETER GEYL werd op 15 december 1887 te Dordrecht geboren.
Na zijn gymnasiumjaren ging hij te Leiden Nederlandse taal en letterkunde studeren met geschiedenis als hoofdvak. In deze jaren vond een eerste kennismaking met de Vlaamse beweging plaats, een kennismaking die blijvend zou zijn. Temidden van zijn journalistiek werk en later (1919) zijn wetenschappelijk werk aan het University College te Londen en vanaf 1935 zijn hoogleraarschap te Utrecht bleef hij het politiek gebeuren in Vlaanderen met grote intensiteit volgen.

Door een uitgebreide briefwisseling, waarvan in deze drie delen een belangrijk deel wordt gepubliceerd, met vele figuren uit de Vlaamse beweging en door persoonlijke bezoeken raakte hij nauw betrokken bij het wel en wee van de Vlaamse en Groot-Nederlandse beweging.

De hoofdschotel wordt gevormd door de briefwisseling met A. Jacob, H. Vos, H. Borginon en L. Picard. Veel aandacht wordt gegeven, vóór de tweede wereldoorlog aan de ontwikkeling binnen het Vlaams-nationalisme en aan de contacten tussen Nederland en Vlaanderen, na de tweede wereldoorlog aan het herstel van de Vlaamse beweging.

Tot zijn overlijden te Utrecht op 31 december 1966 bleef de emancipatiestrijd van de Vlamingen Geyls warme aandacht houden. Zo kon in 1967 de Antwerpse burgemeester L. Craeybeckx van Geyl zeggen: 'Vele Vlamingen die zware verantwoordelijkheden hadden te dragen heeft hij bijgestaan, hij heeft hen gevolgd, heeft medegegriemd met Vlaamse zegepralen en heeft medegegreurd, zich bedrukt gevoeld, om de dikwijls zeer bezwarende nederlagen. Dat

Amice,
ik zie in de standaard
dat de post je zaterdag nu het
hoofd id Antw. ligt geplaat
heeft. Geluk daarmee en nogmaals
de verzekering dat het me ook
voor de partij een geluk licht. En
dat dubbel na de erg jammerlijke
Berms-affaire, waarin men
jouw advies, als ik het wel heb,
niet gevolgd heeft. Als je een
oogenblik tijd kunt vinden,
schrijf mij dan eens, hoe zich
de toestand nu voordoet en
hoe je verhouding tot Jacob
Hartelike groeten, H.

alles heeft hij meegeleefd. Daarvoor, geloof ik, is een groot deel van dit land hem dankbaar.'

Deel 1 vangt aan in 1911, het jaar dat Geyl het 8ste Vlaamse studentencongres bijwoonde, waar hij zijn eerste contacten met jonge flaminganten legde. De hoofdmoot wordt echter gevormd door zijn briefwisseling na 1918. Dan komt zijn belangstelling voor Vlaanderen weer sterker naar voren en ontstaat er een hernieuwd contact met A. Jacob, naar aanleiding van het proces dat tegen Jacob wegens zijn activisme ingespannen was. Dat hernieuwde contact viel samen met zijn eerste wetenschappelijke publikatie over het gemeenschappelijk verleden van Vlaanderen en Nederland.

Geyls betrekkingen met de Vlaamse en Groot-Nederlandse beweging bereikten in de jaren 1928-1932 een hoogtepunt. Concentratiepogingen binnen de Frontpartij, de ontwikkeling van het Federaal Statuut, de onderhandelingen tussen België over de Schelde-Rijnverbinding, de parlementaire strijd van de Frontpartij en Geyls toenemende afkeer van het doctrinairisme van het blad *Vlaanderen* en van figuren als J. van Severen vormen samen met uitgebreide impressies en schetsen van het politiek en maatschappelijk leven in Vlaanderen de inhoud van het tweede deel.

In het derde deel komen verschillende aspecten van Geyls betrekkingen met Vlamingen en de Vlaamse Beweging aan de orde. De bezorgdheid over en strijd tegen het afglijden van een deel van het Vlaams-nationalisme in autoritaire richting, de teleurstelling over de te geringe strijdvaardigheid van de Vlaamse socialisten. Hoogtepunten vormen Geyls dagboek uit 1954 en de correspondentie rond Geyls laatste openbare optreden in Vlaanderen, nl. op de IJzerbedevaart in 1962.

NU RUIM 300 FR. VOORDEEL!

Als u nu de drie delen ineens bestelt, spaart u maar liefst 315 fr. of 325 fr. uit.
Normaal betaalt u voor de drie delen afzonderlijk ingenaaid resp. 320 + 320 + 435 fr. = 1.075 fr., en gebonden resp. 450 + 450 + 565 fr. = 1.465 fr.

Voor degenen, die snel beslissen en de drie delen per kerende als compleet stel bestellen, bedraagt de prijs slechts

750 fr. ingenaaid of **1.150 fr.** gebonden

Let wel! Dit aanbod is eenmalig en beperkt!

Stemmen uit de pers:

'Een wezenlijk deel van het oeuvre van een fascinerende persoonlijkheid en een belangrijk historicus.'
Prof. Dr. J. C. Boogman in *Ons Erfdeel*.

'Een interessante bronnenpublikatie die historisch van betekenis is.'
Wim Simons in *Utrechts Nieuwsblad*.

'Prachtig voorbeeld van contemporaine geschiedschrijving. Voor bewonderaars van Geyl onmisbaar.'
Hilarius Courantenbedrijf.

'Een belangrijk en onmisbaar werk voor wie zich in Vlaanderen en de Vlaamse kwestie verdiept.'
Pierre H. Dubois in *Het Vaderland*.

'Mag ik zeggen dat ik de laatste tijd weinig boeken met groter genoegen heb doorgelezen dan de delen 'Geyl en Vlaanderen'? ... Deze uitgave is van groot historisch belang.'
Dr. G. P. M. Knuvelde in *Eindhovens Dagblad*.

'Ik wens deze uitgave in handen van velen.'
Dr. M. Vandekerckhove in *Goud op snee*, B.R.T.

GEYL EN VLAANDEREN werd verzorgd door drs P. van Hees en dr A. W. Willemsen en verscheen in de reeks MENS & TIJD, uitgegeven door De Nederlandsche Boekhandel, Antwerpen/Amsterdam.

Beste Vos,
Het is goed dat je me eens
schrijft, want ik liep rond met Gittere
gedachten. Je brief is niet veel zwaarder
(vergeef me) als gedachtenvervalsing tussen
geestverwanten, maar hij helpt mij,
evenals je vorige die ik in Holland ontving,
om mijn eigenissen te overwinnen en
me te herinneren dat je in weerwil van
alles een goed kerel bent en een goed
vriend. Die goede kerel en goede vriend
zit ondertussen alleen te lachen — ik
ken hem. Maar geloof mij, Beste Vos, geloof
mij nu toch eindelijk eens, het gebrek aan
geregeld verstandhouding tussen jou en
mij en andere Vlaamse en Hollandse
leiders van nase vesting is een almaar
ernstiger wordend luwel, dat niet alleen
mijn leven in de ballingschap vergelt maar
de goede zaak te kort doet.

Zend deze bestelbon als drukwerk onder open omslag terug aan

Uitgeverij De Nederlandsche Boekhandel

Kapelsestraat 222, 2080 Kapellen

Deze uitgaven zijn ook verkrijgbaar in onze boekhandel
Sint Jacobsmarkt 7, 2000 Antwerpen.

Bestelbon

Ondergetekende verlangt te ontvangen :

... ex. Geyl en Vlaanderen I ing. 320 fr. / geb. 450 fr. *
... ex. Geyl en Vlaanderen II ing. 320 fr. / geb. 450 fr. *
... ex. Geyl en Vlaanderen III ing. 435 fr. / geb. 565 fr. *
... ex. Geyl en Vlaanderen *compl.* ing. 750 fr. / geb. 1.150 fr. *

van de reeds eerder verschenen delen in de reeks

Mens & Tijd

.....	à		fr.
.....	à		fr.
.....	à		fr.
.....	à		fr.
.....	à		fr.

* Schrappen wat niet van toepassing is.

Naam :

Adres :

Postnr. + plaats :

Datum :

Handtekening :

Judith Zinsser Lippmann

WORLD HISTORY AT THE UNITED NATIONS INTERNATIONAL SCHOOL*

In 1947 the families of the United Nations Secretariat, members of an international civil service, decided to found a school to meet the special needs of their children. These families came from all over the world, from educational systems that taught different subjects and different skills. United Nations projects might keep them in the United States for six months or six years. They feared that local public schools with their unintentional emphases on assimilation and uniformity would blur the children's feelings of separate national identity and reward only those who had some experience with American teaching techniques.

The multinational education which the United Nations families needed required new materials and new ways of thinking for every discipline of the secondary school. Each discipline had its particular problems. In history a completely new syllabus had to be designed, a syllabus that went beyond the traditional study of Western cultural regions, that did more than chronicle bits and pieces of national history. Once the historical framework had taken shape, psychological and educational considerations became important. Students with so much to adjust to needed a sequence of ideas and skills that took into account their different stages of emotional and intellectual development and experience.

The syllabus that finally evolved meets these criteria and gives new definition to the concept of world history. It teaches students from the multinational, unified perspective of the best current historical scholarship. It introduces the basic ideas and methods of inquiry of the humanities and the social sciences. It presents conceptual and historical skills appropriate to the abilities of particular age groups. Yet with all these pedagogical virtues, the syllabus does not alter or obscure the essential nature of history. Students have the time and the means to appreciate that history describes real human beings who lived out their lives in chronological time.

As there is no emphasis on national histories, the United Nations School program follows an unbroken five year chronological sequence in grades 6 through 10. Events studied come from the histories of every major cultural region of the world and are chosen to illustrate an era of particular significance for the region. A corresponding sequence of themes unifies the different sets of events studied at each grade level. In addition to ensuring a unified perspective, these themes facilitate and often rationalize what otherwise might appear to be arbitrary choices of facts. They highlight the increasing complexity of the external forces that the individual has had to learn to deal with in historical time and suggest parallels with what the students are experiencing in their own lives in the 20th century. The 6th grade concentrates on the ancient world; the theme, "individuals in the urban environment," uses examples of city life from Greece,

* De redactie kreeg dit artikel eind vorig jaar door middel van collega G.v.d.Poel in Utrecht aangeboden. Gezien de informatie over geschiedenisonderwijs aan een internationale school en de specifieke daaraan verbonden problemen, meende de redactie dat publicatie verantwoord was. Het artikel is onlangs gepubliceerd in *The American Historical Association Newsletter*, May-June 1977. De schrijfter heeft zich bereid verklaard nadere informatie te geven. Haar adres is: United Nations School, Humanities Department, 24-50 East River Drive, NEW YORK -N.Y.10010.

Israel and China. The medieval world of Europe, West Africa and the Middle East studied in the *7th grade* offers many historical examples for the theme, "individuals in society," especially relations between different kinds of social groups. The *8th grade* theme, "individuals and institutions," uses events from the 16th, 17th and 18th centuries to show conflicts with organized religious, political and legal systems. Examples come from the history of Great Britain, India, and North and South America in the colonial period. The *9th and 10th grades* study the last two hundred years. Events of the 19th and 20th centuries illustrate the problems encountered by "individuals in the modern age", particularly the changes resulting from industrialization and technology in domestic and international affairs.

The other humanities and the social sciences, like philosophy, anthropology and economics, by their very nature broaden understanding of the past. The United Nations School curriculum allows the analytical questions and conceptual models of these other disciplines to arise naturally out of the historical material. In grades 6, 7 and 8 the *philosophical uncertainties* and the basic answers of the *five major religions* are studied in the context of their original civilizations and their periods of greatest influence. The relatively non-technological societies studied in 6, 7 and 8 demonstrate the *effects of environment* on human development. Each new regional unit in these three years begins with work on the *major geographical features* of the area. Grade 7 concentrates on the *structure and evolution of societies*; the units demonstrate the differences between nomadic and agricultural based living. Anthropological concepts arise again in grade 9 with examples of areas changing from agricultural to industrial social organization. Grades 8, 9 and 10 are the years for the introduction and discussion of the *major political doctrines and systems* and for the *basic concepts of economics*, as defined by individuals and events since the 15th century.

This syllabus also makes it possible for students to see the interrelationships between history and the present. Connections with the present are encouraged in class discussions, and are highlighted in the four to six week formal units presented each year focussed on contemporary events. In grades 7-10 the unit concerns the work of the United Nations. It is in these weeks that the theme which originated in the historical material most obviously coincides with the lives of the students at different ages. For example, 11 year olds are trying to make sense of their immediate surroundings. They study urban civilizations in the historical units and New York City in the contemporary unit. The 13 year olds have moved on to questioning their relationships with adults and with the institutions that touch their lives. Historically the study in this year is of the individual in conflict with legal and religious institutions; the contemporary unit focuses on the United Nations' Declaration of Human Rights. The 10 graders see way beyond their own experiences and are eager to understand the forces that operate in the world at large; they study the history of the 20th century, and the contemporary unit presents the United Nations' efforts at peacekeeping.

No matter how thoughtful and international the choice of regions and themes, with a potentially transient student population, there would always be the student who would move on to a new school and find the history class discussing completely unfamiliar events or ideas. Historical reading and writing skills thus achieved unusual significance in the planning of the syllabus. With mastery of the appropriate skills for the age level, students could begin to read and to study independently and could better adapt to a new syllabus or a new style of historical thinking. Describing the life of Queen Elizabeth of England teaches skills for writing biographical sketches of Confucius, Andrew Jackson or John Sobieski. A student who has learned to categorize the facts of Aztec society can ca-

tegorize the facts of Moghul society or Nazi society and has the tools for comparing one society with another. The student who can formulate an analytical framework to answer the question, "Why world war in 1914?" can formulate ways of answering other questions of historical causation.

The best educational authorities emphasize that learning to answer this last kind of question and thus to think analytically comes late in an individual's intellectual development. This is reflected in the sequence of skills formulated for the United Nations' students. In the 6th grade the 11 year olds concentrate on *simple narrative*, on the comprehension and composition of clear sentences. Ancient history has traditionally lent itself to this sort of treatment. With use of the anthropological framework, discussing the structure of societies, the 7th grade students can begin to categorize facts, to see and to substantiate simple *comparative points*, to write well-constructed paragraphs. In grades 8 through 10 students concentrate on the skills of *generalization and analysis*, and each major writing assignment in these years requires them to experiment with the essay form, to write a logical sequence of paragraphs with a clear analytical focus.

With this pervasive emphasis on skills and ideas there is always the danger that the actual history will be so diminished by its use as example that all sense of scholarship and past reality will be lost. To counter this tendency, once events have been chosen for their international or conceptual significance the history that they describe is studied in depth. For example, the effects of environment on the development of institutions on colonial North America can be appreciated by studying the economy, society and government of two major colonies, Massachusetts and Virginia. British involvement in Southern Africa in 1900, United States aggression in the Spanish colonies in 1898 and the multinational attack on China in the Boxer Rebellion, illustrate the varied nature of Western Imperialism. The methods and consequences of Stalin's rapid industrialization of the Soviet Union give a focal point for understanding the main developments in Russian history from 1917-1940.

With such clear definition there is time to include official documents, letters and speeches, maps, slides and statistical information; time to have debates, dramatizations of events, reading and writing assignments. The richness and variety of materials and activities makes it possible for students at different levels of interest and intellectual maturity to have a vivid sense of the past.

This syllabus designed to help students adapt to other educational systems has proved very adaptable itself. It has opened up the ways of learning for the students and teachers. Having agreed on the basic premises for each year, diversity has enriched rather than dissipated the quality of the curriculum. It has allowed for experimentation with materials and techniques. It has been able to accommodate teachers from many parts of the world representing different educational philosophies with different areas of specialization. Most important, it could be adapted to other school systems as it offers a way to prepare students from different backgrounds for the future.

Even more so than today, they will live in a complex, multinational world. Simple dissemination of information is no longer enough. Students need from their history education a critical understanding of the past, and methods to make sense of the multiplicity of events in their present and future. The needs of the United Nations families in 1947 have become universal needs. Their criteria for a new kind of history teaching have become criteria that all variety of public and private school is considering. Like the United Nations International School, secondary education in the United States and in many countries must now serve increasingly heterogeneous, multiethnic communities.

J.G. Toebes

NIEUWE DUITSE LITERATUUR OVER EN VOOR HET GESCHIEDENIS- ONDERWIJS.

II Van "konservativ-reaktionär" over "liberal-plu- ralistisch" tot "pragmatisch-technokratisch"

Besproken worden achtereenvolgens:

- Kurt Fina, Heinrich Pleticha, Karl Rüdinger und Michael Scherer (Hrsg.) Materialien zur Didaktik des Geschichts- und Gemeinschaftskundeunterrichts. Bayerischer Schulbuch Verlag, 1972, 368 bladzijden, D.M. 28,—
- Heinrich Kosteletzky, Geschichte in der Grundschule, Grundlagen, Zielsetzungen, fachspezifische Arbeitsweisen und Unterrichtsmodelle. Verlag Ludwig Auer, Donauwörth, 1975, 280 bladzijden, D.M. 28.80.
- Stephan Metzger, Die Geschichtsstunde. Anregungen zu Theorie und Praxis des Geschichtsunterrichts. Verlag Ludwig Auer, Donauwörth, 160 bladzijden, D.M. 12.80.
- Hans Grassl, Geschichtsdenkmal und Geschichtsunterricht; Beiheft von: Anregung, Zeitschrift für Gymnasialpädagogik. Bayerischer Schulbuchverlag. München, 48 bladzijden en 21 dias, D.M. 30,—.
- Gerhard Schneider (Hrsg.), Die Quelle im Geschichtsunterricht, Ludwig Auer Verlag, Donauwörth, 1975, 280 blz., D.M. 28.80.
- Hans Süssmuth (Hrsg.), Historisch-politischer Unterricht. Planung und Organisation. (Serie: Anmerkungen und Argumente 7.1.), 262 blz.
- idem, Historisch-politischer Unterricht. Medien (Serie: Anmerkungen und Argumente 7.2.) 235 blz. Beide: Uitg. Klett Verlag, Stuttgart, 1973.
- Hans Müller, Zur Effektivität des Geschichtsunterrichts. (Serie: Anmerkungen und Argumente, 4.), Klett Verlag, Stuttgart, 1972, 274 blz.
- Paul Ackermann (Hrsg.), Curriculumrevision im sozialwissenschaftlichen Bereich der Schule (Serie: Anmerkungen und Argumente 6), Klett Verlag, Stuttgart, 1973, 272 blz.
- Karl Stocker/Johannes Timmermann, Fachdidaktik in Universität und Schule. Eine Wissenschaft im Spannungsfeld zwischen Theorie und Praxis. Verlag E. Strumberger, München, 1974, 80 bladzijden, D.M. 4.50.
- Reinhold Drescher (Hrsg.), Curriculare Lehrplanung, Sekundarstufe I, Wolf Verlag, Regensburg, 1974, 292 bladzijden, D.M. 24,—.
- Gerhard Anwander/Johannes Timmermann, Geschichtsdidaktik und Curriculumentwicklung 3; Geschichtliches Interesse und Politische Bildung Jugendlicher. Eine psychologisch-soziologische Untersuchung in Münchener Schulen; Verlag E. Strumberger, München, 1976, 140 blz., D.M. 15,—
- Walter Fürnrohr (Hrsg.), Geschichtsdidaktik und Curriculumentwicklung I. Beiträge zur Neugestaltung von Unterricht und Studium, Verlag E. Strumberger, München, 368 blz., D.M. 24,—.

Zoals in het vorige artikel al werd vastgesteld (Kleio, 18e jaargang (1977), no. 1, p. 37-41) is er in Duitsland de laatste jaren een groeiende stroom van vakdidactische literatuur. Enkele specimina van een maatschappij-kritische aanpak passeerden al de revue. Nu komen zeer uiteenlopende boeken aan de orde. De meeste ervan zijn ook wel "kritisch" te noemen, maar toch niet altijd in de eerste betekenis van het woord. De Marxisten Hoffacker en Hildebrandt gebruiken daarvoor, in het eerder besproken werk "Bestandsaufnahme Geschichtsunterricht", liever een term als "liberal-pluralistisch", terwijl ze voor diegenen die zich meer laten leiden door nieuwe curriculum- en leertheorieën de term "pragmatisch-technokratisch" hebben gereserveerd. Daarnaast zijn er dan nog lieden, die zowel in politiek als onderwijskundig opzicht zijn blijven stilstaan; die noemen zij "konservativ-reaktionär". In hoeverre al deze etiketten terecht zijn staat te bezien. De grenzen zijn niet altijd zo scherp als bovengenoemde heren denken. Diverse "pluralisten" zijn, evenals sommige "kritische" didactici trouwens, ook beïnvloed door de nieuwe onderwijskundige theorieën; vaak vind ik uitgesproken Marxisten in onderwijskundig opzicht gewoon conservatief. Hoe dit ook zij: de ondertitel van dit artikel probeert slechts uit te drukken hoe pluriform de Duitse geschieddidactiek momenteel wel is.

Praktisch is in elk geval het werk van Kurt Fina e.a. *Materialien zur Didaktik*. Het is een Duitse versie van het bekende "overzicht" van Gieles en Dijkstra, maar dan — naar Duitse trant — veel grondiger. Het geeft per onderwerp de bronnenuitgaven aan, evenals kaarten en atlanten, plaatsjes, dia's, transparanten, films, wetenschappelijke literatuur, zowel in handboeken als monografieën, verhalende lectuur en tenslotte methodische en inhoudelijke aanwijzingen. Het is werkelijk een "Fundgrube" voor elke geschiedenisleraar, gedeeltelijk ook voor die in Nederland.

Praktisch, maar dan in een andere zin, is ook het boek van Kosteletzky, *Geschichte in der Grundschule*. Evenals uit het boek van de Jong c.s., Kind, school en geschiedenis blijkt, dat ook voor de basisschool is bedoeld, heeft de schrijver een voorliefde voor lokale of regionale geschiedenis. Het is sterk ontwikkelingspsychologisch gefundeerd, met name op de theorie van Oerter. Daarnaast doet het in zijn opzet, terminologie en uitwerking wat moderner aan dan het genoemde werk van de Jong c.s. Zo wordt duidelijk uitgegaan van leerdoelen, volgens de categorieën: Wissen, Können, Erkennen, Werten. Deze worden in allerlei praktische voorbeelden toegepast. De schrijver wil zelfs in de eerste klas van de basisschool al met voorbereidend geschiedenisonderwijs beginnen om zo een begin te maken met het ontwikkelen van het tijdsbesef. Dit wordt voortgezet in de tweede klas.

De doelstellingen voor het geschiedenisonderwijs, die Glöckel voor het voortgezet onderwijs formuleerde, worden praktisch uitgewerkt. Zo begint hij in de tweede klas met het doel: "Erfahrung des Gegenwärtigen als eines Gewordenen", waarbij zelfs probleemstellingen en hypothesevorming wordt vermeld. Het spreekt vanzelf dat alles zo concreet mogelijk wordt gebracht. Zo wordt de ontwikkeling van de strijkbout, van het dorsen, van de huizenbouw, van de bodem (o.a. van de steenkool) en de verandering van het landschap door de industrie met veel tekeningen en opdrachten verduidelijkt. Daarna (in de vierde klas?) komen meer traditionele historische onderwerpen aan bod: de steentijd, de eerste landbouwers, de Romeinen in Duitsland, de komst van het Christendom, leven in een klooster, op een burcht, in een middeleeuwse stad, een boerenopstand aan de orde. Driekwart van het boek bestaat uit zulk praktisch materiaal, waarvan, denk ik, ook de onderwijzer bij ons best gebruik zou kunnen maken. Wel zegt de schrijver terecht dat men zijn voorbeelden niet klakkeloos moet overnemen, maar ze moet enten op de *eigen* locale of regionale situatie.

Het boek van Metzger, *Die Geschichtsstunde*, dat meer voor het voortgezet onderwijs is bestemd, zou men inderdaad min of meer conservatief kunnen noemen. Het is het zoveelste handboek(je) voor de geschiedenisdidactiek, dat in Duitsland is verschenen. Na het samenvattende werk van Glöckel en het inspirerende van Rohlfes (om maar enkele recente te noemen) biedt het geen nieuwe perspectieven. Het steunt theoretisch vooral op de bekende werken van Ebeling en Roth, zonder de inspiratie en fantasie van deze schrijvers. Het is frappant hoe kort de lijst van "Benützte Literatur" is. Boeken na 1967 staan er niet op. Praktisch is het boek wel: twee-derde ervan is gewijd aan: "Die schulpraktische Gestaltung".

In "*Geschichtsdenkmal und Geschichtsunterricht*" wordt getracht geschiedenisdocenten warm te laten lopen voor het kwaken van historisch besef via kunstwerken. Daarvoor worden in dit "Beiheft" een aantal kunstwerken (veelal in musea) door kunsthistorici besproken, o.a. een kalksteenplaat uit het paleolithicum, een afbeelding van keizer Hendrik II, een harnas, een afbeelding van een hoffeest, een gouden koets en het interieur van een baroktheater. Hierbij behoren een 21-tal dia's. Helaas is de informatie erg professioneel; over een didactische verwerking wordt alleen in de inleiding iets gezegd en dan nog erg summier. In Nederland zijn de teksten van "Openbaar Kunstbezit" vaak heel wat leesbaarder en daardoor didactisch meer verantwoord.

Het werk van Schneider, *Die Quelle im Geschichtsunterricht*, is voor ons heel wat bruikbaar. In een kloek werk (264 bladzijden) wordt eerst een uitvoerig overzicht gegeven van de geschiedenis van het gebruik van bronnen in het geschiedenisonderwijs, dat in Duitsland al in het begin van de 19e eeuw is begonnen. Daarna volgen twee belangrijke hoofdstukken over de theorie van het bronnengebruik, terwijl het boek besloten wordt met twee voorbeelden (waarvan het een "Ein Unterrichtsbeispiel" en het ander "Eine didaktische Fallstudie" genoemd wordt), respectievelijk over de Stedinger boerenopstand en over het pauperisme in Engeland in de eerste helft van de 19e eeuw.

In het voorwoord laat de eindredacteur wel uitkomen dat hij gearzeld heeft de bijdrage van zijn "vaderlijke vriend" Schlegel op te nemen, omdat die de "oudere" opvatting van bronnengebruik vertegenwoordigt (sterk beïnvloed door Ebeling en Roth), terwijl hij zelf, met zijn collega Steinbach een moderne aanpak prefereert. Deze laatste gaat in het wijdlopige hoofdstuk "Zur Theorie der Quellenverwendung im Geschichtsunterricht. Ein Beitrag zu einer Didaktik in sozialisationstheoretischer Absicht" meer van de wetenschappelijke historische methode en van de moderne leertheorie uit. D.w.z.: via bronnen moet een probleemgeoriënteerd onderwijs worden gegeven, het liefst in de vorm van groepswerk. Bronnen moeten niet slechts illustratief worden gebruikt, maar vooral als onderzoeksmateriaal.

Voor het onderwijs denkt hij, (m.i. terecht) vooral aan bronnen, waaronder hij ook cijfers en afbeeldingen verstaat, uit de sociaal-economische geschiedenis, die de leerlingen vaak meer weet te motiveren dan die van de politieke geschiedenis. De sociaal-economische problematiek staat n.l. dichterbij hen, is levensrechter. Zijn voorkeur wordt — evenals bij Annette Kuhn, die hij vaak citeert, — mede bepaald door zijn maatschappijkritische instelling. Zijn inziens moet de stofkeuze duidelijk verbonden worden met de problematiek van de hedendaagse samenleving, een m.i. wat al te exclusieve benadering.

Zijn soms al-te-optimistische verwachtingen kan ik niet altijd delen. Hoewel: hij is zelf ook niet vrij van scepsis: "Strafen die schulischen Realitäten den präntentiösen fachdidaktischen Anspruch nicht andauernd Lügen?", vraagt hij zich tenslotte af.

Het eerste deel van "*Historisch-politischer Unterricht*" onder redactie van Süssmuth heeft in dit blad al eerder aandacht gehad, n.l. ten aanzien van de hoofdstukken daaruit, die gewijd waren aan de "Hessische Rahmenrichtlinien für Gesellschaftslehre" (J.G. Toebe, Wenkend of dreigend perspectief? De integratie van de sociale vakken in Duitsland; in: *Kleio*, 16e jaargang (1975), nr. 4, p. 153-160). Daarnaast komen in dit deel nog andere, op zich interessante, onderwerpen ter sprake, zoals over "Leistungsmessung" (van Friedrich Streiffeler), Team-teaching (van Karl-Friedrich Warner en Bernhard Januschke), het rollenspel (van Lotte Herkommer en Manfred Lissek), criteria voor het beoordelen van schoolboeken (van Wolfgang Hilligen) en over het historische jeugdboek (van Dieter Riesenberger). De inhoud valt vaak echter nogal tegen.

Het eerstgenoemde hoofdstuk geeft m.i. geen nieuwe perspectieven. Dat over team-teaching geeft eerst een algemeen overzicht van deze onderrichtsvorm en etaleert dan breed de voordelen ervan: grotere activiteit van leerlingen, verhoging van prestaties, een democratisch-emancipatorische opvoeding, enzovoorts . . . Dit alles doet nogal modieus, soms wat utopisch en dus weinig kritisch aan. Het hoofdstuk over het rollenspel is erg kort en weinig concreet, terwijl dat over de criteria voor het beoordelen van het schoolboek stijf staat van onderwijskundig jargon en "rechthaberisch" commentaar.

Mijns inziens is het, ook in deze serie verschenen boekje van *Marienfeld*: *Geschichte im Lehrbuch der Hauptschule* (zie mijn bespreking in *Kleio*, 16e jaargang (1975), no. 4) een veel betere gids op dit gebied. Het laatste hoofdstuk bevat een zeer kritische bespreking van historische jeugdlectuur, die eindigt met de negatieve conclusie dat deze "sich weitgehend an einem Wertkatalog orientiert hat, einem Kanon "unveräusserlicher" Werte, in denen sich doch mehr oder weniger aufdringlich der Persönlichkeitsglaube einer innengelenkten Gesellschaft abbildete". Dat is ook bij ons wel het geval, al zijn er, zo meen ik, in Nederland toch ook wel aanzetten in een andere, betere richting. Waarschijnlijk zou men bij het bespreken of aanbevelen van historische jeugdlectuur zich wat minder moeten laten leiden door de vraag of de boeken "boeiend" of "spannend" zijn, maar zich meer moeten afvragen of ze de kinderen helpen het verleden, het heden en zichzelf beter te leren begrijpen.

Het tweede deel van "*Historisch-politischer Unterricht*" gaat over de media. Achtereenvolgens komen, na een inleiding van Süssmuth, ter sprake: bronnen en bronneninterpretatie (Gisela Wagner), de vertelling (Dieter Riesenberger), kaartgebruik (Eberhardt Schwalm), bordgebruik (Margarete Dörr), het beeld in het geschiedenisonderwijs (Klaus Lampe), en het werken met film (Harald Witthöft). Het is curieus dat Riesenberger aan het eind van zijn bijdrage moet constateren dat voor een vertelling in een "kritisch" geschiedenisonderwijs geen plaats is, een bewering waartegen Schlegel in het eerder genoemde "Die Quelle im Geschichtsunterricht" opponeert.

Het meest praktisch zijn de artikelen over kaart- en bordgebruik, waarover in de vakdidactische literatuur amper wordt gesproken. Ik ben vooral blij met dat over kaartgebruik, waarin m.i. zeer veel praktische goed doordachte, opdrachten (met kaartjes!) worden weergegeven.

Het boekje van Müller, *Zur Effektivität des Geschichtsunterrichts*, heeft als ondertitel: "Schülerverhalten und allgemeiner Lernerfolg durch Gruppenunterricht". Het is een verslag van een onderzoek in 1968 in Dortmund in tien 8e klassen van allerlei vormen van voortgezet onderwijs (kinderen van ongeveer 14 jaar). Het doel was te onderzoeken welke onderwijsstijl het meeste resultaat had: de "frontaal"-docerende methode of het groepswerk.

Hij constateerde: a. dat groepsonderwijs betere resultaten geeft (tenminste als men met deze werkvorm vertrouwd is geraakt); b. de verbale activiteit van de leerlingen kwalitatief en kwantitatief veel groter is dan bij de doceermethode; c. sociaal-en intellectueel-zwakke groepen komen bij groepswerk meer aan hun trekken; d. niet al te moeilijke teksten zijn goed te gebruiken in het groepswerk; bij het doceren is dat amper mogelijk; e. de kinderen leren meer met elkaar samenwerken door het groepswerk; hoe groter de samenwerking, des te hoger de resultaten; f. in het groepswerk was het mogelijk bepaalde vooroordelen van leerlingen vast te stellen. Bij de doceermethode komen die amper naar voren.

Mijns inziens is deze verheerlijking van het groepswork wel wat overtrokken, al ontken ik de waarde ervan niet. Niet iedere stof leent zich ervoor; niet iedere leerling is er gelukkig mee. Bovendien: er is nog maar weinig geschikt materiaal. Voor de mogelijkheden en problemen verwijs ik graag naar de evenwichtige bijdrage van J.C.M. Greep over het groepswork in *Geschiedenis op School*. (Groningen, 1976, p. 122-135).

Het boekje van Ackermann, *Curriculumrevision im Sozialwissenschaftlichen Bereich der Schule*, uit de zelfde serie, is een soort "reader", waarin verschillende opstellen verzameld zijn over leerplanontwikkelingen in de Duitse Bondsrepubliek sedert 1969. Het vak "Sozialkunde of Gemeinschaftskunde" duikt hierin steeds op.

Wat de methode betreft is er veel belangstelling voor de Amerikaanse "Social Studies", maar men vindt de politieke betrokkenheid daar niet voldoende.

Het boekje is voor de niet-ingewijden in de geheimtaal van de leer(plan)theorie moeilijk te lezen. Van welk belang het voor ons is heb ik reeds vermeld in mijn artikel over de Hessische Rahmenrichtlinien. Voor de liefhebbers volgen hier nog enkele titels van opstellen in dit boekje: Curriculumforschung und -planung für politische Bildung in der Schule (Hesse); Emanzipation als Lernziel der Schule von Morgen (Fischer); Politisches Lernen in der Gesamtschule (Butschkau/Tillmann); Geschichte und gesellschaftswissenschaftlicher Unterricht (Fitterling).

Dat de vakdidactiek op zoek is naar een eigen identiteit (als discipline?) tussen de vakwetenschap en de onderwijskunde blijkt uit het boekje van Stocker en Timmermann, *Fachdidaktik in Universität und Schule*. Voor een degelijker werk op dit gebied moet ik echter verwijzen naar Timmermanns werk: *Fachdidaktik in Forschung und Lehre*, dat in 1972 bij het Schroedel Verlag verschenen is.

Weinig zal men ook hebben aan het boek van Drescher, *Curriculare Lehrplanung, Sekundarstufe I*, dat van blijkens alle schoolvakken een korte omschrijving geeft. Voor geschiedenis gebeurt dat in 14 bladzijden! Het is duidelijk dat in zo'n kort bestek niet veel gezegd kan worden.

In de serie: *Geschichtsdidaktik und Curriculumentwicklung* zijn twee interessante delen verschenen, namelijk over: Geschichtliches Interesse und politische Bildung Jugendlicher (van Anwander en Timmermann) en een bundel "papers" van een congres over vakdidactiek geschiedenis in Göttingen (1973) onder redactie van Walter Fürnrohr.

Het eerste werk is een verslag van een tussen 1972 en 1974 plaatsgevonden onderzoek o.l.v. Anwander (Psychologisch Instituut, Universiteit van München) op tien scholen in die stad. Het boek staat vol met cijfers en grafieken, die de resultaten van het, volgens sociaalwetenschappelijke methoden, gehouden onderzoek zijn. Ons interesseren natuurlijk vooral de uitkomsten. Daaruit blijkt dat verschillen tussen meisjes en jongens in de waardering van het geschiedenisonderwijs niet groot zijn. Beide groepen zijn ten opzichte van het genoten geschiedenisonderwijs nogal negatief, terwijl ze positief staan ten aanzien van historische vorming. . . . De leerlingen vinden vaak dat ze door hun leraren worden ondergewaardeerd in hun kunnen. Hoewel de meerderheid vindt dat vaak geprobeerd wordt verleden en heden met elkaar te vergelijken, vinden ze toch dat de transfer van oudere geschiedenis naar hedendaagse problemen nauwelijks lukt. Blijkbaar is het verwaarlozen van verschillende media, zoals T.V. en krant, de oorzaak van het weinig populaire karakter dat het vak (althans in München) heeft. Waarschijnlijk overheerst daar (ook bij ons?) nog steeds de doceerles. Een leerzame zaak!

Het werk met de papers van het *Göttinger congres* onder leiding van Fürnrohr tenslotte lijkt mij erg belangrijk voor de theoretische bezinning met betrekking tot de vakdidactiek geschiedenis. Het is een soort "Bestandaufnahme" geworden met bijdragen van heel verschillende kwaliteit. De volgende onderwerpen kwamen in Göttingen ter sprake: theoretische fundering van de vakdidactiek; leerdoelproblematiek; leerstofkeuze; geschiedenis op de basisschool; de toekomst van het geschiedenisonderwijs; de situatie van het geschiedenisonderwijs in het buitenland (d.w.z. in Frankrijk, Italië en Oostenrijk); de studie van de geschiedenisdidactiek, zowel voor het basisonderwijs als voor het voortgezet onderwijs.

Daar een dergelijk boek een uitvoerige bespreking verdient laat ik het bij deze korte inhoudsopgave.

MEDEDELINGEN

NEDERLANDSE JEUGDBOND TER BESTUDERING VAN DE GESCHIEDENIS

Zeer geachte lezer,

Sedert zijn oprichting in 1958 is ook de Nederlandse Jeugdbond ter Bestudering van de Geschiedenis niet ontkomen aan het verschijnsel waarmee elke vereniging van amateurs — en zeker elke jeugdvereniging — te kampen heeft: een afwisseling van bloeiperioden met perioden van grote zorgen, waarin het voortbestaan van de bond door financiële of organisatorische oorzaken in gevaar dreigde te komen. Dat de N.J.B.G. recht van bestaan heeft en in een duidelijke behoefte voorziet, staat wel vast. Er is altijd een regelmatige toeloop geweest van nieuwe leden en de door de bond georganiseerde activiteiten konden en kunnen zich in een ruime belangstelling verheugen.

Ondanks deze positieve stand van zaken ziet het hoofdbestuur van de N.J.B.G. zich in toenemende mate met moeilijkheden van financiële aard geconfronteerd. Het relatief grote verloop onder de leden — inherent aan het karakter van een jeugdvereniging —, de grote diversiteit van de activiteiten en de sterke geografische spreiding van het ledenbestand zorgden toch al voor een zware financiële en organisatorische belasting. Daar is bijgekomen het de laatste jaren zeer terughoudende subsidiebeeld van de overheid, zodat het bedrag van de rijkssubsidie aanzienlijk bij de kostenontwikkeling is achtergebleven. Teneinde de continuïteit van de bond te garanderen waren dan ook regelmatige contributieverhogingen noodzakelijk (de contributie bedraagt thans f 22,50). Het hoofdbestuur meent echter, onzes inziens terecht, dat hiermee enige terughoudendheid geboden is. Reeds nu zijn er aanwijzingen dat de hoogte van het contributiebedrag voor sommige jongeren een bezwaar gaat vormen.

Wij menen dat niet een dusdanige contributiedrempel mag ontstaan dat de N.J.B.G. daarmee in het wezen van zijn functie bedreigd zou worden: het zoveel mogelijk jongeren interesseren in en actief betrekken bij de bestudering van de geschiedenis. Wij willen er dan ook naar streven, in het kader van de Stichting Bureau N.J.B.G. tot een zekere fondsvorming te komen, waaruit in incidentele gevallen de N.J.B.G. enige financiële bijstand verleend kan worden. Een hoge prioriteit heeft bijvoorbeeld de aanschaf van nieuw kampmateriaal. Ook kan gedacht worden aan incidentele bijdragen voor het verenigingsorgaan of voor de organisatie van het jaarlijkse congres of aan het van de grond helpen komen van nieuwe activiteiten, zoals nu bijvoorbeeld een werkgroep castellogie wil gaan ondernemen.

Voor dit doel doen wij gaarne een beroep op u een eenmalige financiële bijdrage te storten op postgirorekening nr. 799158 t.n.v. Stichting Bureau N.J.B.G.

Wij hopen dat u met ons van mening zult zijn dat de continuïteit van een vereniging als de N.J.B.G. gewaarborgd dient te blijven.

hoogachtend,

Mr. W.G.F. Meurs, voorzitter Stichting NJBG
Minervalaan 52', Amsterdam, 020-737821

Mevr. M. Kooger, secretaresse Stichting NJBG
Ch. Leickertstraat 34''', Amsterdam, 020-150366

Henri Verschoor, voorzitter NJBG
Zoeterwoudse Singel 58, Leiden, 071-132523
Grote Haarskade 16, Gorinchem, 01830-23240 (weekend)

GESCHIEDENISPRIJSVRAAG WERD IN 1977 EEN SUCCES.

Enthousiast constateerde de jury van de door Keesings Onderwijsbladen Antenne, Blikopener en Reflector in samenwerking met de Vereniging van leraren Geschiedenis en staatsinrichting in Nederland, VGN, georganiseerde geschiedenisscriptieprijsvraag in haar eindrapport dat niet alleen het aantal inzendingen groter was dan vorig jaar maar dat daarnaast de kwaliteit aanzienlijk gestegen was. Het totaal aantal deelnemers bedroeg dit jaar 151 tegenover 54 vorig jaar. Uit het mavo kwamen 20 inzendingen (vorig jaar 10), uit het havo 65 (vorig jaar 13) en uit het vwo 66 (vorig jaar 31). Bij het uitreiken van de prijzen zei prof. dr. D.J. Roorda, hoogleraar in de algemene geschiedenis aan de Rijksuniversiteit in Leiden en oud-voorzitter van de Commissie Modernisering Leerplan Geschiedenis en Staatsinrichting, dat hij zich graag bij het oordeel van de jury aansloot. Ook hij was verrast door de originaliteit bij de keuze van de onderwerpen, door de zorg en het werk aan de scripties besteed en door het vaak volwassen taalgebruik van de inzenders zonder dat deze daarbij hun jeugd verloochenden.

In zijn toespraak besteedde prof. Roorda aandacht aan elk met een eerste prijs beloond werkstuk. Daarbij greep hij het werkstuk van A.E.F. Coenen "Over de staatsfilosofieën van Plato en Aristoteles" aan om enkele kritische opmerkingen te plaatsen over het onderwijsbeleid van de overheid. Hij vroeg zich daarbij o.a. af of de overheid wel dezelfde kritische zin tegenover blauwdrukken voor een toekomstig onderwijsbeleid heeft als Plato, blijkens genoemde scriptie had tegenover zijn blauwdrukken van een ideale staat. Daarnaast opperde prof. Roorda de gedachte of een deel van het geld, nu besteed aan voorstellen, rapporten, working-papers, enz. niet beter gebruikt kan worden voor schoolbibliotheken zodat leerlingen die scripties en werkstukken moeten maken makkelijker het materiaal daarvoor kunnen vinden. Hij vertelde daarbij hoe hij na het opheffen van de CMLGS een stapel van één meter papier had kunnen weggooien zonder zijn archief van de CMLGS enige schade toe te brengen.

Na zijn dank te hebben uitgebracht aan de initiatiefnemers van deze geschiedenisscriptieprijsvraag overhandigde hij de volgende prijswinnaars hun prijs.

MAVO: eerste prijs voor Meta de Zeeuw, Rotterdam-Hoogvliet, leerlinge van de OSG A. Einstein in Rotterdam-Hoogvliet met De Azteken; eervolle vermelding voor Walther H. Waagmeester uit Heemskerk, leerling van Oosterwijkschool voor chr. mavo in Beverwijk met Het korps mariniers.

HAVO: eerste prijs voor Nico van der Laan uit Asperen van Chr. SG Oude Hoven in Gorichem met Gustav Mahler 1860-1911; eervolle vermeldingen voor Cobie Wassenaar uit De Bilt, leerlinge van Reformatorisch College Blaucapel met De maatschappij-kritische ideeën van Frederik van Eeden, geconcretiseerd in het kolonisatieexperiment Walden; voor Leontien Schimmelpenninck uit Dordrecht, leerlinge van het Titus Brandsmacollege in Dordrecht met Het ontstaan van de ridderschap.

VWO: eerste prijs voor A.E.F. Coenen uit Elst, leerling van het Stedelijk Gymnasium in Arnhem met Staat en filosofie, over de staatsfilosofieën van Plato en Aristoteles; eervolle vermeldingen voor A. v.d. Heijden uit Eindhoven, leerling van het St. Jorislyceum in Eindhoven met The American Civil War; voor Bea de Boer uit Ede, leerlinge van het Chr. Streeklyceum in Ede met Het leven van Henri de Toulouse-Lautrec-Monfa; voor Max-Pieter Fränkel uit Schiedam, leerling van RKSG Spieringshoek in Schiedam met M.A. de Ruyter; Ellen Hekstra uit Amsterdam, leerlinge van het Montessorilyceum in Amsterdam Buitenveldert met Het geloof en de cultuur der Ierse Kelten.

Namens de beide initiatiefnemers zei drs. Joh. S. Wijne, hoofdredacteur van Keesings Onderwijsbladen, dat de geschiedenisscriptieprijsvraag een traditie gaat worden in het geschiedenisonderwijs in ons land en daarom al voorgezet zal worden.

BROCHURE "INDONESIA MERDEKA"

Op 10 augustus zond de VPRO-televisie opnieuw het door Roelof Kiers gemaakte programma "Indonesia Merdeka" uit.

In dit ruim drie uur durende programma werd ingegaan op de Indonesische onafhankelijkheidsstrijd, die in drie episoden werd beschreven.

De eerste episode is de koloniale tijd, de vooroorlogse periode, waarin de realiteit tussen de Hollandse kolonialen en de Indonesische bevolking wordt beschreven.

De tweede periode omvat de Japanse bezettingsjaren en in de derde wordt de na-oorlogse onafhankelijkheidsstrijd tot aan de soevereiniteitsoverdracht in 1949 behandeld.

Naar aanleiding van dit programma brengt de VPRO een brochure uit. In deze brochure is de integrale tekst van het programma opgenomen met onder meer de uitvoerige interviews, die Roelof Kiers had met een aantal ooggetuigen, die de Indonesische onafhankelijkheidsstrijd van nabij hebben meegemaakt, zoals Dr. Mohammed Hatta, generaal Nasution, generaal Simatupang, Dr. Ruslan Abdulgani, Dr. Abu Hanifa, Johan Fabricius en Dr. Koets.

Deze brochure kan worden besteld bij de VPRO door storting van f. 5,— op postgironummer 444600 t.n.v. VPRO, Hilversum, met vermelding: "brochure Indonesia Merdeka".

Onvoorziene omstandigheden voorbehouden kunt u deze brochure ongeveer eind augustus tegemoet zien.

VPRO
Pers en Public Relations

DIDACTIEKCONFERENTIES 1977

VAN LEERSTOF TOT LES(SEN) zal het onderwerp zijn van de historisch-didactische conferenties, die de didactiekcommissie van de V.G.N. hoopt te houden in het Sociaal-Cultuur centrum "De Pietersberg" te Oosterbeek.

Aan de hand van het thema:

"De Sovjet Unie onder Stalin en de schoolboeken"

zal onder deskundige leiding een verwerking plaats hebben in groepen.

De data van de twee identieke conferenties zijn

1ste conferentie : 4 en 5 november 1977

2de conferentie : 18 en 19 november 1977

Aankomst vrijdag 15 uur, sluiting zaterdag ca 12 uur

Kosten zijn f 40,—; reiskosten tweede klas worden dank zij subsidie van M.v.O. vergoed.

U kunt zich voor de conferentie opgeven door:

1. een briefkaart te zenden aan de heer P. Doves, Praamstraat 32, Zaandam; vermeld U daarop uw adres, man of vrouw, uw keuze conferentie 1 of 2 en de keuze van de groepsverwerking:
 - als onderwerp voor het centraal schriftelijk eindexamen
 - als thema voor de onderbouw op LBO / MAVO / HAVO of VWO - niveau
2. door f 40,— te storten op postgiro 1561752 t.n.v. de penningmeester van de didactiekcomm. VGN te 's Gravenhage.

Aanmeldingen gaarne z.s.m.; de inschrijving zal in volgorde van betaling plaats hebben.

Zij, die hebben ingeschreven, kunnen in de loop van oktober nadere aanwijzingen en het programma verwachten.

MEDEDELINGEN VAN DE CEGES-16

De Mededelingen van de CEGES-15 verschenen in Kleio, 18e jaargang, no. 1, 1977, pagina 1.

In die Mededelingen was opgenomen:

- een verklaring over de omschrijving c.a. van de onderwerpen voor het experimenteel csegs-1978;
- de omschrijving van het onderwerp "Rusland onder Stalin, 1927-1953/56.

L.S.

Hierachter volgen:

Het verslag over de werkzaamheden van de commissie van 1 januari 1976 tot 31 augustus 1977.

In de bijlagen bij dit verslag zijn onder meer opgenomen:

- het csegs-1977, eerste tijdvak;
- het csegs-1977, tweede tijdvak;
- reacties uit en contacten met het veld;
- contacten met het ministerie;
- de onderwerpen voor het csegs-1979;
- enkele gegevens over de eindexamens geschiedenis aan de h.b.s. van ± 1863 tot ± 1923 met in de bijlagen opgaven van schriftelijke geschiedenisexamens uit die periode.

In opdracht van de commissie,
C.M.H. Bosch.

OPNIEUW: VERKLARING

De CEGES ziet zich opnieuw gedwongen een verklaring uit te geven inzake een aankondiging van uitgeverij Malmberg over door deze uitgever te publiceren of reeds gepubliceerde boekjes die de titel dragen van door de CEGES voor haar experimentele eindexamens gekozen onderwerpen.

In een circulaire van Malmberg gericht "Aan de vaksectie Geschiedenis" van de scholen, gedateerd "Den Bosch 5 augustus 1977" en met "Referentie MV/HS/avs" worden twee boekjes — in de circulaire katernen geheten — aangekondigd. Daarbij wordt de zin gebruikt: "De katernen zijn volgens de richtlijnen van de CEGES samengesteld door K. van Dijk, H. Ulrich en A.L. Verhoog.

De CEGES wil bij deze zin de volgende kanttekening plaatsen:

- dat de zin suggereert dat de CEGES aan deze uitgever of auteurs speciaal informatie ten behoeve van de samen te stellen boekjes gegeven zou hebben;
- dat zij evenwel nimmer aan enige uitgever of auteur ooit een richtlijn of richtlijnen op dergelijke wijze verstrekt heeft;
- dat de commissie de mededeling in gesignaleerde zin derhalve misleidend vindt;
- dat de CEGES van oordeel is dat een dergelijke misleidende mededeling ten aanzien van haar experimenten vertroebelend werkt en — zoals zij reeds ervaren heeft — ernstige verwarring sticht.

Namens de commissie,
C.M.H. Bosch, voorzitter,
Drs. M. Leeftang, h.t. secretaris.

VERSLAG OVER DE WERKZAAMHEDEN VAN DE COMMISSIE EINDEXAMENEX-
PERIMENTEN GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING (CEGES) VAN 1 JANUARI
1976 TOT 31 AUGUSTUS 1977.

Inhoudsopgave

1. Inleiding.
2. De samenstelling, organisatie en werkwijze van de commissie.
3. Het Tweede Evaluatierapport van de CEGES.
4. Het csegs in mei en augustus 1976.
5. Reacties op de omschrijving c.a. van "Het Midden-Oosten" onderwerp voor het csegs-1977 en het antwoord van de commissie.
6. Het csegs in mei en augustus 1977.
7. De onderwerpen voor het csegs-1978, de omschrijving c.a. voor die onderwerpen en de examendata voor dat jaar.
8. Contacten met het veld.
9. Contacten met het ministerie.
10. De onderwerpen voor het csegs-1979.
11. Schriftelijke h.b.s.-eindexamens voor het vak geschiedenis.
12. Wat de commissie nog te doen staat.

Aan dit verslag zijn als bijlagen toegevoegd:

- Bijlage 1:
- Brief van het CIDI aan de CEGES, d.d. 2 juli 1976.
 - Antwoord van de CEGES, d.d. 5 juli 1976.
 - Brief van het CIDI aan de CEGES, d.d. 20 augustus 1976, met "Enige opmerkingen naar aanleiding van de leidraad "Het Midden-Oosten", Mededelingen van de CEGES no. 9."
 - Brief van de Werkgroep Israël aan de CEGES, ongedateerd, met "Enkele aantekeningen bij II, Omschrijving."
 - Brief van de CEGES aan het CIDI, d.d. 15 januari 1977.
 - Brief van de CEGES aan de Werkgroep Israël, d.d. 15 januari 1977.
 - Brief van het CIDI aan de CEGES, d.d. 8 februari 1977.
- Bijlage 2:
- Brief van de CEGES aan de schoolleiders en de collega's van de scholen die meedoen aan het csegs-1977, d.d. 30 maart 1977.
 - Brief van de CEGES met antwoordformulier, d.d. 6 april 1977.
 - Brief van de CEGES aan de collega's die voor de voorcorrectie uitgenodigd worden, d.d. 6 april 1977.
 - Brief idem, d.d. 13 mei 1977.
 - Het csegs, d.d. 17 mei 1977, Mavo-3, Mavo-4, Havo en Vwo.
 - Correctiemodellen c.a.
 - Brief van de CEGES aan de docenten die deelnemen aan het csegs 1977, d.d. 21 mei 1977 met verduidelijkingen, aanvullingen en/of wijzigingen ten behoeve van correctiemodel c.a., Mavo-3, Mavo-4, Havo en Vwo.
 - Brief van de CEGES aan de docenten die deelnemen aan het csegs 1977, eerste tijdvak, met een enquêteformulier.
 - Persberichten over csegs-1977, eerste tijdvak.

- Bijlage 3: • Brief van de CEGES aan de docenten die deelnemen aan het csegs-1977, tweede tijdvak, d.d. 6 augustus 1977.
 • Het csegs, d.d. 25 augustus 1977, Mavo-3, Mavo-4, Havo en Vwo.
 • Correctiemodellen c.a.
 • Brief van de CEGES aan de docenten die deelnemen aan het csegs 1977, tweede tijdvak, d.d. 25 augustus 1977.
- Bijlage 4: • Circulaire AVO 76-35, d.d. 10 augustus 1976.
 • Brief van de CEGES aan de collega's die gereageerd hebben op de beknoptheid van de informatie over de csegs-onderwerpen voor 1978, d.d. 21 juli 1977.
- Bijlage 5: • Brief van de CEGES aan het Bestuur van de VGN, d.d. 24 november 1976.
- Bijlage 6: • Circulaire AVO 76-25, d.d. 16 juni 1976.
 • Circulaire AVO/J 609.427, d.d. 16 juni 1976.
- Bijlage 7: • O.en W. bulletin, nr. 114, d.d. 30 juni 1977 met vragen en antwoorden over de voortzetting van experimenten csegs.
- Bijlage 8: • Circulaire VO/AV 77-41, d.d. 11 augustus 1977.
- Bijlage 9: • Enkele gegevens over het geschiedenisindexamen aan de h.b.s. van $\pm$ 1863 tot $\pm$ 1923;
 met bijlagen I - IX.

1. *Inleiding.*

Dit zevende CEGES-verslag geeft ter voorlichting van belangstellenden een overzicht van samenstelling en werkzaamheden van de commissie gedurende een periode van twintig maanden: van 1 januari 1976 tot 31 augustus 1977. In de laatste paragraaf wordt ingegaan op wat de commissie in de komende tijd aan werk te wachten staat. Dit alles wordt ter staving en verduidelijking aangevuld met materiaal dat in negen bijlagen aan het verslag is toegevoegd.

De twintig maanden van deze verslagperiode vormden voor de commissie een zeer belangrijke tijd, onder meer door:

- de publikatie van haar (uitvoerig) Tweede Evaluatierapport dat in april 1976 uitkwam;
- de verschijning van de eerste series door haar samengestelde schriftelijke eindexamens voor twee tijdvakken (mei en augustus 1976);
- en van de tweede series eveneens door haar samengestelde schriftelijke eindexamens voor twee tijdvakken (mei en augustus 1977).

De examens 1976 zijn vorig jaar gepubliceerd, die van dit jaar verschijnen als bijlage bij dit verslag.

De verslagperiode was voor de commissie niet alleen een belangrijke maar ook een moeilijke tijd.

De opheffing van de Commissies Modernisering Leerplan en dus eveneens van de CMLGS — het werk van de CML's wordt ten dele overgenomen door op te richten adviescommissies leerplanontwikkeling die ingepast worden in de structuur van de Stichting Leerplan Ontwikkeling — en de verhuizing van de secretariaten van die commissies met de SLO naar Enschede bracht voor het secretariaat van de CEGES — dat immers met dat van de CMLGS in één bureau ondergebracht was — en derhalve ook voor de voortgang van haar werk zeer grote problemen met zich mee die naar het zich laat aanzien aan het einde van deze verslagperiode opgelost zijn.

Het in het najaar van 1976 enkele maanden uitgeschakeld zijn van een van de leden van haar Kerngroep tengevolge van een hem overkomen ongeval bracht eveneens vertraging in de voortgang van de werkzaamheden van de commissie en van de bedoeling om in 1977 een Derde Evaluatierapport (over de examens 1976) uit te brengen moest helaas worden afgezien.

2. De samenstelling, organisatie en werkwijze van de commissie.

Op 1 maart 1976 trad Dr. P. van der Meulen af als lid en voorzitter van de commissie vanwege het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd. In een bijeenkomst die gezamenlijk met de CMLGS — waarvan hij als vice-voorzitter optrad — georganiseerd was, werd op 20 februari van dat jaar afscheid van hem genomen, waarbij hem ook namens de CEGES lof werd toegezwaaid en dank werd gebracht voor alles wat hij voor de commissie vanaf het ogenblik van haar installatie gedaan had en voor de wijze waarop hij leiding aan haar had gegeven.

Hij werd als voorzitter opgevolgd door C.M.H. Bosch, secretaris en vice-voorzitter van de CEGES, de laatste functie werd overgenomen door het lid Drs. M. Leeftang.

Het secretariaat werd tot 1 augustus 1976 voor een deel waargenomen door Drs. C.P.W.F. Herzberg, na diens vertrek uit de commissie per 1 augustus 1976 kwam het secretariaat in zijn geheel terug bij C.M.H. Bosch. De verslaggeving van de plenaire vergaderingen werd bij toerbeurt door een van de leden waargenomen.

Omdat het lidmaatschap van de CEGES niet langer te combineren viel met hun werkzaamheden op de school waaraan zij verbonden waren, een situatie die soms mede veroorzaakt werd door het aanvaarden van een andere functie in die school, zagen zich genoopt het lidmaatschap van de commissie neer te leggen: op 1 augustus 1976: Drs. C.P.W.F. Herzberg, B.G. Kegge, Drs. C.W. Korevaar en C.S. Rutsen; op 1 januari 1977: A.P. Dijkstra; op 1 augustus 1977: H. Kuggeleijn en V.M. van Dongen. Onder grote dank voor al het — vaak zeer vele — voor de commissie gedane werk zag zij de vertrekkenden — ook nu weer met begrip voor hun besluit — node gaan.

Op 1 augustus 1976 traden als lid toe: Mevr. Drs. J.G. Jonker-Klijn te Utrecht, M.A. Gerrits te Oisterwijk, Dr. E.M. Janssen te Rotterdam en A. Tukker te Emmen.

Lid van de Kerngroep in deze verslagperiode waren: C.M.H. Bosch, Drs. C.P.W.F. Herzberg (tot 1-8-1976), Drs. M. Leeftang en Dr. P. van der Meulen (tot 1-3-1976).

Lid van de Mavotoetscommissie in deze periode waren: J.A. Andriessen, Broeder Edesius Boerrigter, M.A. Gerrits (vanaf 1-8-1976), B.G. Kegge (tot 1-8-1976), C.J. Leijh en C.S. Rutsen (tot 1-8-1976).

Lid van de Havotoetscommissie in deze periode waren: A.P. Dijkstra (tot 1-1-1977), V.M. van Dongen (tot 1-8-1977), Mevr. Drs. J.G. Jonker-Klijn (vanaf 1-8-1976), Drs. B. van Lingen, A. Tukker (vanaf 1-8-1976) en H.M. de Weerd.

Lid van de Vwotoetscommissie in deze periode waren: Drs. H. van den Berg, Dr. E.M. Janssen (vanaf 1-8-1976), Drs. C.W. Korevaar (tot 1-8-1976), H. Kuggeleijn (tot 1-8-1977) en H.E. de Wolff.

De examens voor 1976 waren destijds in een plenaire vergadering van de commissie vastgesteld na een jaar van intensief overleg en een zeer hoge frequentie van vergaderingen tussen de Mavo-, de Havo- en de Vwotoetscommissie elk afzonderlijk met de Kerngroep. Voor de examens 1977 achtte de CEGES het noodzakelijk dat getracht zou worden deze door middel van een veel eenvoudiger en minder tijdrovende procedure tot stand te brengen. Een overleg tussen toetscommissies en Kerngroep bleef wel bestaan maar veel minder frequent. Het principe voor de vaststelling van alle examens door de plenaire vergadering van de CEGES bleef onaangetast.

Ook voor de examens voor 1978 volgt de commissie deze procedure.

Het overleg binnen de commissie ook tijdens deze verslagperiode bleef divers en veelvuldig. De bijeenkomsten en besprekingen hadden niet alle betrekking op de samen te stellen examens, ook andere zaken kwamen aan de orde en zijn elders in dit verslag gememo-reerd.

De commissie kwam in de verslagperiode plenair bijeen op: 1 juni, 25 augustus, 1 en 8 september 1976, 5 januari en 1 juni 1977.

Aan de plenair overleg namen ook deel de beide inspecteurs, Mevr. Dr. A.J.M. Alkemade en E.L.C. Kalle, leden van de commissie.

3. *Het Tweede Evaluatierapport van de CEGES.*

De weg naar de publikatie van het Tweede Evaluatierapport van de commissie was lang en moeizaam. Het stemde tot voldoening dat het tweehonderdentien pagina's tellend rapport in april 1976 in Kleio kon verschijnen en daarna in overdruk naar de scholen kon worden gestuurd. De respons die de commissie tot nu toe op haar rapport ontving was uitermate gering.

N.B. Docenten die nog een exemplaar van het Tweede Evaluatierapport willen ontvangen kunnen er een aanvragen bij: Secretariaat CEGES, Postbus 6, Overveen. Er is nog een klein aantal beschikbaar.

4. *Het csegs in mei en augustus 1976.*

Woensdagmorgen 19 mei en maandagmorgen 30 augustus 1976 werden respectievelijk het eerste en het tweede tijdvak van de experimentele centraal schriftelijke examens geschiedenis en staatsinrichting Mavo-3, Mavo-4, Havo en Vwo afgenomen.

In totaal namen 567 scholen/afdelingen van scholengemeenschappen aan het eerste tijdvak csegs-1976 deel, te weten: 60 Mavo-3; 314 Mavo-4; 107 Havo en 86 Vwo.

Aan het tweede tijdvak csegs-1976 namen in totaal 177 scholen/afdelingen van scholengemeenschappen deel, te weten: 11 Mavo-3; 104 Mavo-4; 40 Havo en 22 Vwo.

De examens zijn ter informatie ook alle niet deelnemende scholen toegezonden en werden gepubliceerd met de aan de deelnemers gestuurde brieven en enkele persberichten in Kleio, 17e jg., no. 6/7, 1976 en Kleio, 17e jg., no. 8, 1976.

Ruim de helft van het aantal scholen/afdelingen van scholengemeenschappen reageerde op de examens van het eerste tijdvak via de toegezonden enquêteformulieren waarbij de respons van de aselekt gekozen scholen/afdelingen van scholengemeenschappen aanzienlijk hoger lag dan van de niet-aselekt gekozen deelnemende scholen/afdelingen van scholengemeenschappen.

Het aantal reacties op de examens van het tweede tijdperk was klein.

Zoals reeds in een vorige paragraaf is meegedeeld kan het Evaluatierapport van de examens 1976 niet zoals de commissie aanvankelijk van plan was dit jaar verschijnen daar het eerst volgend jaar gereed zal kunnen komen.

N.B. Docenten die nog een exemplaar van het csegs-1976 over de onderwerpen "Van Nederlands-Indië tot Indonesië" en "De Koude Oorlog" willen ontvangen kunnen hun aanvraag richten tot: Secretariaat CEGES, Postbus 6, Overveen. Van de overdrukken is nog een beperkt aantal over.

5. *Reacties op de omschrijving c.a. van "Het Midden-Oosten" onderwerp voor het csegs-1977 en het antwoord van de commissie.*

In mei 1976 ontving het secretariaat van de commissie telefonisch het verzoek van het Centrum voor Informatie en Documentatie Israël (CIDI) om toezending van de Mededelingen van de CEGES-9 gepubliceerd in Kleio, 16e jg., no. 6/7, juni/juli 1975 waarin de omschrijving c.a. was opgenomen van het onderwerp "Het Midden-Oosten" voor het experimenteel csegs-1977. Enkele weken na de toezending van het gevraagde ontving de commissie van het CIDI een brief waarin om een gesprek met de samensteller van bovengenoemde omschrijving werd gevraagd in verband met bij het CIDI tegen deze omschrijving c.a. gerezen bezwaren.

Enige tijd later ontving de commissie ook een kritisch commentaar van de "Werkgroep Israël".

Met het CIDI volgde een briefwisseling van de inhoud waarvan de commissie de "Werkgroep" op de hoogte stelde. De belangrijkste brieven uit deze correspondentie zijn als bijlage bij dit verslag gevoegd (zie bijlage 1).

6. *Het csegs in mei en augustus 1977.*

Dinsdagmiddag 17 mei en donderdagmiddag 25 augustus 1977 werden respectievelijk het eerste en het tweede tijdperk van de experimentele centraal schriftelijke examens geschiedenis en staatsinrichting Mavo-3, Mavo-4, Havo en Vwo afgenomen over de onderwerpen "Nederland in de crisisjaren" en "Het Midden-Oosten".

Dit jaar namen in totaal 647 scholen/afdelingen van scholengemeenschappen aan het eerste tijdvak csegs-1977 deel, te weten: 75 Mavo-3; 395 Mavo-4; 99 Havo en 78 Vwo.

Op verzoek van het ministerie waren voor een blinde atheneum-eindexamenkandidaat enkele vervangende examenvragen opgesteld met correctiemodel c.a. en was ter verduide-

lijking voor hem een andere vraag uit het Vwo-examenwerk aangevuld.

Om de mogelijkheid van het laten zitten van fouten bij het vaststellen van het definitieve correctiemodel c.a. zo gering mogelijk te maken achtte de commissie het verstandig om buiten de groep van aselect gekozen scholen ook nog collega's van andere scholen uit te nodigen om aan de voorcorrectie deel te nemen. Bijna alle uitgenodigden reageerden positief op de invitatie van de commissie.

Mede dank zij het snelle werken van de voorcorrectoren konden enkele CEGES-leden reeds op 21 mei vergaderen over het aanbrengen/overnemen van wijzigingen/aanvullingen ter vaststelling van het definitieve correctiemodel, de puntenwaarderingschaal en de cijferbepaling.

Aan het tweede tijdvak csegs-1977 namen in totaal 214 scholen/afdelingen van scholengemeenschappen deel, te weten: 11 Mavo-3; 154 Mavo-4; 31 Havo en 18 Vwo.

Ook dit jaar reageerde ruim de helft van het aantal scholen/afdelingen van scholengemeenschappen op de examens van het eerste tijdvak via de toegezonden enquêteformulieren en was het aantal reacties op de examens van het tweede tijdvak tot op het ogenblik van het afsluiten van dit verslag gering.

Zoals vanzelf spreekt zal de commissie in haar Evaluatierapport 1977 mede aan de hand van de bij haar binnengekomen enquêteformulieren en brieven uitvoeriger op de examens van dit jaar ingaan.

De examens van het eerste tijdvak 1977 met de daarbij behorende brieven aan de schoolleiders en de collega's van de deelnemende scholen zijn in *b i j l a g e 2* aan dit verslag toegevoegd.

De examens van het tweede tijdvak 1977 met de daarbij behorende brieven zijn in *b i j l a g e 3* aan dit verslag toegevoegd.

7. De onderwerpen voor het csegs-1978, de omschrijving c.a. voor die onderwerpen en de examendata voor dat jaar.

In haar plenaire vergadering van 1 juni 1976 besloot de commissie voor 1978 als onderwerpen te kiezen:

- Rusland onder Stalin, 1927 - 1953/56;
- De Verenigde Staten van Amerika, 1917 - 1941.

Het ministerie stelde de scholen hiervan op de hoogte in een circulaire AVO 76-35, d.d. 10 augustus 1976, die in de bijlagen bij dit verslag is opgenomen (*b i j l a g e 4*).

Door middel van Mededelingen van de CEGES-15, gepubliceerd in *Kleio*, 18e jg., no. 1, 1977, pag. 1 — die ook als overdruk naar alle scholen is gezonden — deelde de commissie mee ter wille van het door haar uit te brengen advies besloten te hebben voor de onderwerpen voor 1978 af te moeten wijken van elke tot nu toe door haar gebruikte vorm van informatie over de door haar gekozen examenonderwerpen. Zij besloot daarom voor het eerste onderwerp voor 1978 te volstaan met een beknopte omschrijving en wat het tweede onderwerp aangaat zich uitsluitend te beperken tot het geven van de titel.

De commissie besloot tevens dat in de enquête 1978 speciale aandacht geschonken zal dienen te worden aan de informatieverstrekking over de examenonderwerpen.

Zoals de commissie verwacht had kreeg zij op haar Mededelingen-15 verschillende brieven. De CEGES heeft in één brief d.d. 21 juli 1977 deze briefschrijvers geantwoord. Aan het slot van die brief gaat zij ook nog in op enkele aan haar gestelde vragen die geen betrekking hebben op de omschrijvingen c.a. voor de examenonderwerpen 1978.

Haar brief van 21 juli 1977 gaat eveneens als bijlage bij dit verslag (b i j l a g e 4).

De data voor het csegs-1978 zijn inmiddels door het ministerie bekend gemaakt. Het zijn:

- dinsdagmiddag 30 mei, eerste tijdvak;
- dinsdagmiddag 5 september, tweede tijdvak.

8. *Contacten met het veld.*

Ook in deze verslagperiode waren de contacten met het veld van zeer verschillende aard en werden niet alleen beperkt tot het onderwijsveld. In enkele paragrafen voor deze kwamen de contacten al ter sprake, nl. 4, 5, 6 en 7. Soms ging het initiatief tot het zoeken van contact van de commissie uit, soms kwam men op eigen initiatief naar de commissie voor het inwinnen van informatie of gaf men de commissie eigener beweging of op haar verzoek inlichtingen. Sommigen deden de commissie ongevraagd een reactie, een suggestie, een krante- of tijdschriftartikel of een heel rapport toekomen. Het zijn gebaren waar de commissie zeer erkentelijk voor is (zie als voorbeeld de brief van collega K.F. Bouwman, opgenomen in Mededelingen van de CEGES-13, Kleio, 17e jg., no. 6/7, 1976, pag. 588). Indien het toegezondene daar aanleiding voor geeft zal zij het zeker bij haar meningsvorming betrekken.

Het meest intensief waren uiteraard haar contacten met de VGN. De commissie reageerde op een door de Didactiekcommissie van de VGN aan haar gezonden nota over de eindexamenproblematiek. De nota en haar reactie daarop werden gepubliceerd in Mededelingen van de CEGES-13, Kleio, a.w., pag. 590/606.

De CEGES werd om haar mening gevraagd door de Onderwijs Advies Commissie (OAC) van de VGN en door het Bestuur van de vereniging over de wijziging in het eindexamenprogramma om "de laatste halve eeuw" in 1917 te laten beginnen en voorts was er overleg over het onderdeel "staatsinrichting" in dat programma.

De CEGES werd door het VGN-bestuur geïnformeerd over de denkbeelden van de Werkgroep Eindexamen Geschiedenis (WEG). Een uitnodiging van het Bestuur om deel te nemen aan de besprekingen over de eindexamenproblematiek op een op 11 december 1976 te houden buitengewone algemene ledenvergadering van de vereniging meende de commissie niet te kunnen aannemen (zie b i j l a g e 5). Het Bestuur stelde vervolgens de commissie op de hoogte van het besprokene op die vergadering.

Contacten tussen de VGN en de CEGES waren er ook tijdens enkele audiënties bij de Staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen Drs. K. de Jong Ozn. waarover in de paragraaf hierna geschreven wordt. Bij een van die audiënties waren van de eerder genoemde WEG enkele leden aanwezig.

9. *Contacten met het ministerie.*

In twee audiënties, de eerste op 22 februari 1977, de tweede op 21 juni van datzelfde jaar werd op verzoek van de CEGES een delegatie van de commissie door de Staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen, Drs. K. de Jong Ozn., ontvangen om met hem van gedachten te wisselen over: de normering bij het centraal schriftelijk eindexamen, levensbeschouwelijke aspecten bij het vak geschiedenis en staatsinrichting en een csegs, de

programmering van de werkzaamheden van de commissie met het oog op een te zijner tijd uit te brengen advies, een experimenteel csegs in 1979 en 1980. De voorzitter van de VGN woonde op verzoek van de commissie de tweede audiëntie bij.

De commissie deelde de Staatssecretaris mee dat zij een programmering heeft ontworpen en vastgesteld waarin de evaluatie van de experimentele centraal schriftelijke examens geschiedenis en staatsinrichting op zodanige wijze is ondergebracht dat de CEGES verwacht tegen het eind van 1978 met een advies te kunnen komen.

Ten aanzien van experimentele centraal schriftelijke examens voor geschiedenis en staatsinrichting in 1979 en 1980 stelde de commissie voor om die jaren te experimenteren met de werkwijze van het tot stand komen van schriftelijke eindexamens zoals door de Commissie Vaststelling Opgaven (CVO) wordt toegepast. De Staatssecretaris had daar in principe geen bezwaar tegen mits de gangbare regels daarvoor inderdaad in acht genomen worden. De verantwoordelijkheid voor de vaststelling van de examens blijft bij de CEGES liggen.

Twee door de Staatssecretaris verleende audiënties, de eerste aan een delegatie uit het Bestuur van de VGN op 22 februari 1977 en de tweede aan een delegatie van de WEG op 14 juni van dat jaar, waarbij ook de voorzitter van de VGN aanwezig was, werden door de voorzitter van de CEGES op verzoek van de bewindsman bijgewoond.

Voor de organisatie van de door haar ontworpen examens en voor het verkrijgen van gegevens ten behoeve van de door haar uit te voeren werkzaamheden in verband met haar opdrachten waren de contacten met het ministerie groter in aantal dan in enige vorige verslagperiode van de commissie. Een vanzelfsprekende zaak gezien het feit dat de CEGES met de uitvoering van de aan haar gegeven opdrachten in een vergevorderd stadium is gekomen.

Als bijlagen worden aan deze paragraaf toegevoegd:

- de circulaire AVO 76-25 en AVO/J 609.427 beide d.d. 16 juni 1976 en beide handelend over "scherpere afbakening van de examenstof schriftelijk examen geschiedenis en staatsinrichting" (b i j l a g e 6), hetgeen reeds ter sprake is gebracht in paragraaf 8 van dit verslag;
- O. en W-bulletin nr. 114, d.d. 30 juni 1977 waarin enkele vragen van Tweede Kamerleden zijn opgenomen die betrekking hebben op de experimentele eindexamens door de commissie opgesteld en de antwoorden van Staatssecretaris De Jong op die vragen (b i j l a g e 7).

10. *De onderwerpen voor het csegs-1979.*

Voor het experimenteel csegs in 1979 deelde de commissie aan het ministerie mee dat het als onderwerpen had vastgesteld:

- Nederland na 1945;
- Het einde van het Britse en het Franse wereldrijk.

De CEGES zal voor beide onderwerpen dit najaar nadere omschrijvingen c.a. geven, die in Kleio gepubliceerd zullen worden en die de scholen als overdruk toegestuurd zullen krijgen.

Het ministerie heeft de scholen van een en ander reeds door middel van een circulaire op de hoogte gesteld (zie b i j l a g e 8).

11. *Schriftelijke h.b.s.-eindexamens voor het vak geschiedenis.*

Reeds vanaf het eerste ogenblik dat een csegs in de VGN ter discussie stond en in het centrum van de belangstelling kwam — en dat is intussen al tien jaar geleden — vroegen veel geschiedenisleraren zich af hoe het met het eindexamen in hun vak vroeger gegaan was. Uit het bekende werk van A. Bartels over "Een eeuw middelbaar onderwijs, 1863 - 1963" (Groningen, 1963) wist men dat er van 1901 tot 1917 een schriftelijk h.b.s.-eindexamen geschiedenis geweest moest zijn (zie pag. 123 en 124 van genoemd boek), maar bij die kennis bleef het. Waarom dat schriftelijk examen destijds was ingevoerd en waarom het na zestien jaar weer was afgeschaft en hoe het eruit had gezien bleef een duistere en onbekende zaak.

De CEGES achtte het noodzakelijk voor haar studie dat er naar deze schriftelijke examens een nader onderzoek zou worden ingesteld. Een harer oud-leden, Dr. E.M. Janssen — die thans weer lid van de commissie is — verklaarde zich bereid het onderzoek te verrichten. Hoewel op enige vragen die over deze examens binnen de commissie leefden geen antwoord gegeven kon worden, besloot de CEGES het resultaat van het onderzoek — nadat er uit haar midden nog aanvulling aan was gegeven — in haar verslaggeving op te nemen (b i j l a g e 9), mede in de hoop dat er misschien in de toekomst meer gegevens gevonden zullen worden waardoor de niet beantwoorde vragen nog een antwoord kunnen krijgen.

12. *Wat de commissie nog te doen staat.*

Van al datgene wat de commissie de komende maanden te doen staat zullen vooral veel aandacht van haar vragen:

- de omschrijvingen c.a. van de beide onderwerpen voor het experimenteel csegs-1979;
- het vaststellen van het csegs-1978;
- de verwerking van de enquêtes ter evaluatie van de examens 1976, 1977 en 1978;
- het opstellen van een rapport en advies met betrekking tot de mogelijkheid voor een csegs.

In opdracht van de commissie,

C.M.H. Bosch

Centrum voor Informatie en Documentatie Israël

Den Haag, Postbus 4646, tel. 070 - 64 68 62

Secretariaat C.E.G.E.S.
Bloemendaalseweg 190a
OVERVEEN

RL/SJ

Den Haag, 2 juli 1976

Mijne heren,

U was zo vriendelijk mij op 17 mei een exemplaar toe te zenden van Uw mededelingen nummer 9, die geheel gewijd zijn aan het Midden-Oosten 1915-1967.

Ik heb met veel belangstelling van de inhoud van Uw geschrift kennis genomen en ik acht mij verplicht U te laten weten, dat ik mij daarover verbaasd heb. Uw geschrift is van een merkwaardige éénzijdigheid en geeft geen enkel blijk van het feit, dat er ook een joodse zijde aan het probleem in het Midden-Oosten is. Het hele begrip Zionisme vindt in Uw uitgave ternauwernood enige toelichting en het belang, dat de stichting van de staat Israël voor de joden over de gehele wereld heeft, komt daarin niet tot uitdrukking.

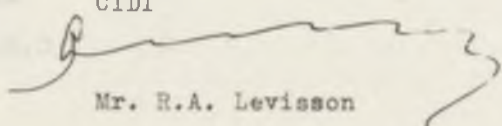
Er is geen enkel bezwaar tegen, dat men probeert een evenwichtig beeld van de zeer gecompliceerde situatie in het Midden-Oosten te geven; in tegendeel. Dat men bij een dergelijke berichtgeving het standpunt zoals dat van Arabische zijde wordt gezien recht doet wedervaren, is verstandig. Dat men echter aan de Israelische, dat wil zeggen aan de joodse opvattingen ter zake geheel voorbij gaat is onverstandig, want daardoor ontstaat een vertekend beeld.

Ik zou het bijzonder op prijs stellen de gelegenheid te mogen hebben met de samensteller van deze mededelingen op korte termijn van gedachte te mogen wisselen. Indien namelijk voor het eindexamen 1977 het onderwerp het Midden-Oosten als onderwerp mag worden gekozen en indien daarvoor de door U gegeven uiteenzetting en de daarbij behorende illustraties als voorbeeld moeten dienen voor wat de eindexaminandi ter zake zich zouden moeten eigen maken, dan slaat mij de schrik om het hart. Dan zijn wij namelijk bezig deze jonge mensen een uiterst éénzijdig beeld mee te geven. Ik begrijp, dat de zaak nu haast heeft, van daar mijn vraag op korte termijn een gesprek te kunnen hebben.

Uw bericht hierover zie ik met bijzonder veel belangstelling tegemoet.

Hoogachtend,

CIDI

Mr. R.A. Levisson

COMMISSIE EINDEXAMENEXPERIMENTEN GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING

Secretariaat :

Bloemendaalseweg 190 A

Overveen

Telefoon 023-257602

Postrekening 2465667

Aan het Centrum voor Informatie en
Documentatie Israël,
t.a.v. de heer Mr. R.A. Levisson,
Postbus 4646
DEN HAAG.

Uw brief van

Ons kenmerk Bo/JL 7-607

Bijlage(n)

Datum 5 juli 1976.

Zeer geachte heer,

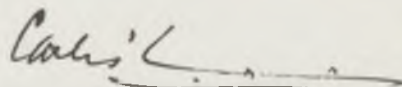
Uw brief d.d. 2 juli 1976, referentie RL/SJ, heb ik zo juist ontvangen en - u moet dit niet als een gemeenplaats zien - met zeer grote belangstelling gelezen.

Door uw brief wordt de Commissie Eindexamenexperimenten Geschiedenis en Staatsinrichting (C.E.G.E.S.), die in 1971 van het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen de opdracht kreeg een onderzoek in te stellen naar het zo complexe vraagstuk of een centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis en staatsinrichting mogelijk is, opnieuw geconfronteerd met een probleem betreffende de geschiedenis van het eindexamenprogrammadeel "de laatste halve eeuw". Het is een probleem wat ik gemakshalve - ik weet dat het niet voor honderd procent de vraag waar het om gaat dekt, maar een betere benaming kan ik momenteel niet geven - de betrokkenheid bij het onderwerp zou willen noemen en waarmee de commissie niet alleen bij "Het Midden-Oosten" maar ook bij omschrijvingen c.a. voor andere door haar gekozen experimenteeronderwerpen geworsteld heeft.

U vraagt in uw schrijven met de samensteller van de omschrijving c.a. van het eindexamenexperimenteeronderwerp "Het Midden-Oosten" zo spoedig mogelijk een gesprek te kunnen hebben. Daar de commissie samenstelster is van de door haar gepubliceerde omschrijvingen c.a. en de leden op dit ogenblik vanwege vakantie onbereikbaar zijn verzoek ik u voorlopig met deze reactie mijnerzijds genoeg te willen nemen.

U kunt er van verzekerd zijn dat de commissie nader op uw brief zal ingaan.

Met de meeste hoogachting,

C.M.H. Bosch, voorzitter C.E.G.E.S.

Commissie C.B.G.E.S.
Bloemendaalseweg 190A
OVERVEEN

RL/SJ

Den Haag, 20 augustus 1976

Mijne Heren,

Reeds eerder hebben wij gecorrespondeerd over de door U gepubliceerde tekst ten behoeve van het eindexamen onderwerp het Midden-Oosten.

Inmiddels is er onzerzijds een aantal opmerkingen over deze tekst op schrift gesteld, die ik U hierbij gaarne doe toekomen. Ik heb overwogen of ik de m.i. ontbrekende paragraaf over het zionisme en zijn historische achtergronden meteen voor U zou schrijven. Uit het feit, dat ik dat ten-slotte niet gedaan heb, gelieve U niet af te leiden, dat ik er niet toe bereid zou zijn!

Zoudt U zo vriendelijk willen zijn ons op te geven welke scholen het onderwerp Midden-Oosten voor het eindexamen 1977 hebben gekozen. Wij kunnen dan de betreffende leraren aanbieden hun aanvullend materiaal te zenden.

Met beleefde groeten,

Hoogachtend,

CIDI

Mr. R.A. Levisson

Enige opmerkingen naar aanleiding van de leidraad "Het Midden-Oosten"
(Mededelingen van de C.E.G.E.S. no. 9)

Het gehele 70 pagina's tellende geschrift omvat niet meer dan 6 pagina's die zich inhoudelijk met het onderwerp bezig houden. Is dat op zichzelf reeds mager, de inhoud van die 6 pagina's is bovendien oppervlakkig. Weliswaar stelt de "Inleiding", dat geen complete "verhandeling" (sic) van het onderwerp zal worden gegeven, maar er toch altijd nog een verschil tussen noodzakelijke onvolledigheid en het weglaten van gegevens, die voor goed begrip van de toestand onmisbaar zijn.

Twee belangrijke aspecten worden niet of zeer onvoldoende behandeld. Geen aandacht wordt gegeven aan het "waarom" van een joodse staat Israël. De historische achtergrond van het zionisme wordt niet besproken. Uit het stilzwijgen op dit stuk kan de indruk ontstaan, dat de joden per toeval in Palestina/Israël zijn terecht gekomen. Onvoldoende aandacht wordt ook gegeven aan de Palestijnse bevrijdingsbeweging en het vraagstuk van de vluchtelingen. Zelfs met inachtneming van de gestelde afbakening in de tijd (1915-1967) verdient de PLO, die van 1964 dateert, een uitgebreidere toelichting.

Het grootste deel van de publicatie wordt in beslag genomen door de weergave van contemporaine politieke (spot)prenten (23 pagina's). Onder aantekening dat dergelijke prenten, doordat zij de gebeurtenis(se) condenseren, verhelderend kunnen werken, moet toch ongemerkt worden, dat zij tevens per definitie tijdgebonden zijn. Tenminste een aantal van de hier weergegeven prenten is zonder kennis van de achterliggende gebeurtenissen onbruikbaar.

De opsomming van "Historisch en ander materiaal" wekt verbazing. Daaruit blijkt, dat de samenstellers van de publicatie uit een volstrekt willekeurige literatuur geput hebben. (Literatuurlijsten zijn immers zo goed als altijd de neerslag van de door de auteur zelf gebruikte literatuur).

Eenzelfde willekeurige keuze (hoewel misschien in iets mindere mate) blijkt uit de opgenomen documentatie. Van sommige stukken vraagt men zich af, waarom zij een plaats hebben gekregen, terwijl men zich verbaast over het ontbreken van andere gegevens.

Alvorens nader in te gaan op de "Omschrijving" eerst nog enige opmerkingen over de lijst van "Termen en Begrippen".

ad. 1. Al-Fatah. Het is een misverstand, dat dit woord "overwinning" zou betekenen. De grondvesters van de beweging noemden haar Harakat al-Tahrir al-Filistin - de Beweging voor de Bevrijding van Palestina. Door de beginletter van deze drie woorden achterstevoren te lezen (een in het Arabisch niet ongewoon woord-lettergrapje) ontstaat een kunstwoord F.T.H. In de semitische talen kan men dergelijke kunstwoorden gemakkelijk vormen. Uit de drie letters is de uitspraak Fatah voortgevloeid.

ad. 3. Arabieren. De omschrijving "allen die het Arabisch als moedertaal hebben" geldt wel voor heden. Ze gold in 1915 bepaald niet. Destijds werden de Egyptenaren al niet als Arabieren aangemerkt (zie: Seven Pillars of Wisdom) en zeker niet de verdere bewoners van Noord-Afrika. Arabieren waren nog in de 1ste Wereldoorlog alleen de bewoners van het Arabisch Schiereiland.

De herkomst van het woord "Arabi" is niet helemaal duidelijk. Het heeft evenwel zeker niets te maken met het woord "Koran", dat betekent "dat wat gelezen moet worden".

ad. 4. Arabisch nationalisme. De gegeven omschrijving is zó zeer een simplificatie, dat zij eigenlijk fout is. Het Arabisch kent twee woorden voor nationalisme. Het ene betreft de afhankelijkheid aan de grote Arabische natie (misschien: Pan-Arabisme); het andere de afhankelijkheid aan het eigen woongebied. (Zie terzake Harkabi).

ad. 15. Joden. De strijd om de definitie van het begrip "jood" is ingewikkelder dan alleen de vraag of men jood is door geboorte of door godsdienst. Ten aanzien van beide bestaat namelijk géén strijd. De vraag is: geldt voor "geboorte" alleen het jood-zijn van de moeder?; geldt voor de godsdienst opname in het jodendom door elk rabbinaal college?

ad. 21. Palestijnse vluchtelingen. Het is bepaald onjuist alleen te spreken van een "verdreven" Arabische bevolking.

ad. 27. Zionisme. Het zionisme is de moderne, politieke vormgeving van het eeuwen-oude joodse verlangen naar terugkeer naar het oude woonland. Tot die vormgeving behoort het "streven naar een publiekrechtelijk gewaarborgde woonplaats in Palestina".

Gaan wij nu over op het stuk "II. Omschrijving". Wij volgen dit stuk op de voet.

1. Begripsbepaling. De geografische opsomming van landen, die gerekend worden tot het Midden-Oosten te behoren, is onvolledig. Er ontbreken aan: Bahrein, Qatar, Oman en de Verenigde Emiraten. Bovendien bestaat er geen staat "Jemen". Er bestaat Noord-Jemen en de Volksrepubliek Zuid-Jemen.

2e paragraaf, 4de alinea. Het woord "Arabieren" wordt hier in een andere zin gebruikt, dan aangegeven in de "Termen en Begrippen". "In Palestina wonen daarnaast ook joden". Deze formulering is niet duidelijk. Bedoeld is vermoedelijk: in Palestina zijn van oudsher joden blijven wonen. "In Egypte woont een bevolking van oudere herkomst". Een nadere toelichting over de Kopten is onmisbaar. De genoemde Turks-Arabische bovenlaag kan niet aldus gedefiniëerd worden. De Kopten spreken wél volledig Arabisch, maar voelen zich juist niet Arabieren. (Zie Durrell's Alexandria Quartet!).

2. Aspecten. Wordt er een verschil bedoeld met "verhouding" enerzijds en "relaties" anderzijds? De relaties met de Verenigde Naties zouden ook besproken kunnen worden.

3. Arabisch nationalisme. Het nationalisme is duidelijk niet de belangrijkste politieke kracht in het Midden-Oosten. Bovendien: wat betekent dit? Moet "kracht" niet zijn "drijfveer"? nog steeds is de godsdienst de sterkste kracht. Zie Libanon vandaag. Daarnaast bestaat er een krachtige "Lokalpatriotismus". De stichting van de staat Israël heeft niet het nationalisme versterkt, zij heeft gediend als - negatief - bindmiddel voor de Arabische staten met hun vër uiteenlopende belangen.

Bij "invloed van westerse ideeën" moet gewezen worden op de belangrijke rol, die de Christen-Arabieren daarbij hebben gespeeld. Te zeggen, dat het in "Syrië, Libanon en Egypte" begon, is onjuist: er was in de 19de eeuw geen Syrië en Libanon.

De formulering van de McMahon-"belofte" is onjuist. Er zijn overigens over de draagwijdte van de McMahon-Hoessein correspondentie juist recent nieuwe ontdekkingen gepubliceerd (zie: Friedman: The Question of Palestine 1914-1918 en Kedourie: The Anglo-Arab Labyrinth). Voor een goed begrip van zaken kan vermelding van de Sykes-Picot-overeenkomst hier niet gemist worden.

Naast de paragraaf over Arabisch nationalisme zou hier een paragraaf over het zionisme moeten komen. De "Aspecten" kondigen dat wel aan; het komt echter niet!

4. De Arabieren, de Joden en de Westeuropese Mogendheden.

De Balfour Declaration belooft geen Joods Nationaal Tehuis, verklaart alleen, dat de Britse regering sympathiek staat tegenover dit idee. Aanvankelijk was er helemaal geen fel Arabisch verzet! Zie de correspondentie tussen Feisal en Weizmann en Feisal en Frankfurter. Het is onjuist om reeds vóór 1920 van een "anti-westers karakter" van het Arabische nationalisme te spreken. Tot op vandaag kan men niet in absolute termen van een anti-westerse instelling spreken.

Tussen de wereldoorlogen was er bepaald een pro-westerse instelling.

Pagina 239, 5de regel van boven. "Nog erger was het in Palestina". Waar slaat dat op? Terecht wordt in de volgende alinea vermeld, dat het oorspronkelijke mandaatgebied Palestina door de Engelsen in tweeën werd gedeeld (waarom geen jaartal vermeld? 1922) en dat de joodse immigratie beperkt werd tot het gebied ten westen van de Jordaan. De gevolgtrekking, dat dit gebied (de "Westbank") door de Engelsen voor joodse immigratie bestemd was en dat dit ook heden politieke gevolgen zou kunnen hebben, wordt niet vermeld.

Pagina 239, 4d alinea. Nazi-Duitsland zou hier expliciet genoemd moeten worden ter verduidelijking.

5de alinea. Het argument van het "betalen van de rekening van de europese schuld" wordt pas ná 1948 gebruikt. In de 30-er jaren worden alleen economische argumenten gehanteerd (the economic absorptive capacity of the country).

2de paragraaf. De rol van de Moefti behoeft nadere vermelding. 3de paragraaf, 2de alinea. Van "sterk uitbreidend onderwijs" was direct na W.O. II geen sprake. De zin over de rol van de Sovjet-Unie is verwarrend: "ging een rol spelen" "ging zich pas na 1955 direct..... bemoeien".

3de alinea. Het is strikt gesproken onjuist hier te spreken van "Westeuropese kolonisatoren". Geen van de landen van het Midden-Oosten is ooit een kolonie van een westerse staat geweest. Beter kan men spreken van "Westeuropese invloed". Of de VS het wegtrekken van de westeuropese "kolonisatoren" met "welgevallen" zagen, is tenminste voor discussie vatbaar.

De opsomming van de leden van de Arabische Liga is feitelijk fout. De zeven oorspronkelijke zijn goed; daar zijn er inmiddels nog 14 bij gekomen en niet slechts 6. Overigens is de Liga geen zuiver arabisch initiatief; het plan kwam van Anthony Eden, die Arabische activiteiten in deze richting uitlokte.

4de alinea. Het is onjuist inzake de kwestie-Palestina in de jaren 1945-1948 van een nederlaag van de Arabische Liga te spreken. De Liga heeft in deze kwestie geen rol gespeeld. Als er van Arabische zijde enige organisatie een rol heeft vervuld, dan was dat het Hoog Arabisch Comité van de Moefti. Het is ook chronologisch onjuist om in dit verband de Arabisch-joodse onlusten van de 30-er jaren te noemen.

Het engelse Witboek van 1939 moet hier althans worden vermeld.

5de alinea. Toegevoegd moet worden, dat de Joden toelating eisten voor de mensen die in Europa uit de kampen bevrijd waren (displaced persons).

6de alinea. De Verenigde Naties hebben ni~~et~~ tot een verdeling van Palestina be-
sloten. Dat kunnen de VN namelijk niet. Zij hebben een verdeling aanbevolen. De Joden hebben aan deze aanbeveling gevolg gegeven; de arabische Palestijnen hebben er alleen tegen geprotesteerd en aldus kan kans op een eigen staat (die Israël op dat moment aanvaard zou hebben, want hij vormde een onderdeel van de VN-aanbeveling) laten voorbijgaan. Wat een Palestijns-Arabische staat had kunnen worden, werd door Trans-Jordanië geannexeerd en door Egypte onder militair bestuur gesteld.

Tegen deze annexatie door Trans-Jordanië is nooit geprotesteerd, in tegenstelling wat gebeurt met de bezetting (niet annexatie) van hetzelfde gebied door Israël na 1967.

Pagina 240, 1ste alinea. "Tegen de verwachting in"; d.w.z. tegen de Arabische verwachting in. De Haganah is geen verzetsorganisatie maar een met medeweten van de Britten opgerichte beschermingsorganisatie.

2de alinea. Na de wapenstilstandsovereenkomsten van 1949 is er niet meer gesproken over door Israël "bezet" gebied. De toenmalige grenzen (=wapenstilstandslijnen) werden geaccepteerd.

5. Verdeeldheid Arabieren; consolidatie Israël

De omschrijving van de regeringsvormen in de Arabische staten is zó warrig, dat deze paragraaf eigenlijk opnieuw geschreven zou moeten worden.

De op één na laatste alinea spreekt van kapitaal-import in Israël uit de Verenigde Staten. De kapitaal-import uit West-Duitsland ("Wiedergutmachung") is veel belangrijker geweest.

6. Arabisch Eenheidsstreven

In het begin van deze paragraaf wordt aan de Arabische Liga een rol toebedeeld, die deze nooit vervuld heeft. De Liga is eigenlijk nooit iets anders geweest, dan een conferentietafel en een papieren macht.

3de en 4de alinea. Pas nadat de VS geweigerd hadden de Assoean dam te financieren ging Egypte in Oost-Europa wapens kopen. Zoals het nu staat, schijnt het omgekeerd.

Het is nauwelijks verantwoord om de oorlog van 1956 met deze éne zin af te doen.

7. De invloed van de VS enz.

Deze paragraaf behandelt zoveel andere zaken, dat dit opschrift de inhoud niet meer dekt.

In de laatste alinea's staan enkele onjuistheden.

"Israël gebruikte steeds meer Jordaanwater". De VS hadden een poging gedaan om tot een redelijke verdeling van het Jordaanwater tussen Syrië, Irak, Jordanië en Israël te komen (plan-Johnston). Syrië en Irak aanvaardden dit plan niet, omdat zij in het treffen van een regeling met Israël een de facto erkenning van Israël zagen. Israël zelf heeft zich steeds vrijwillig gehouden aan de door Johnston gemaakte verdeling.

In de 5de alinea is verzuimd melding te maken van de verovering van Oost-Jeruzalem door Israël.

In de 6de alinea wordt eenzijdig gesteld, dat Israël niet op grond van Resolutie 242 bezette gebieden teruggaf. Geen melding wordt gemaakt van het feit, dat de Arabische staten geen van hun verplichtingen nakwamen.

Er zal nog wel iets gezegd moeten worden van het vluchtelingenprobleem, evenals van de sociale experimenten in Israël (de kiboets).

Tenslotte de vraag waarom de namen van landen steeds van een vrouwelijk bezittelijk voornaamwoord worden voorzien?

WERKGROEP ISRAEL

Joh. Vermeerstraat 22

Amsterdam

020 - 949296 of 020 - 418774

Aan de Commissie Eindexamenexperimenten

Geschiedenis en Staatsinrichting (CEGES).

Postbus 6

Overveen

Zeer geachte Commissie,

De Werkgroep Israël vraagt langs deze weg graag uw aandacht voor het volgende. De Werkgroep heeft met belangstelling kennis genomen van de onderwerpen, die uw Commissie voor de cursus '76 - '77 in het raam van een experimenteel schriftelijk eindexamen heeft gekozen. Deze belangstelling is te verklaren uit het feit, dat onze Werkgroep o.a. het geven van veelzijdige en mogelijk evenwichtige informatie over het MO met name aan scholen voor Voortgezet Onderwijs tot doel heeft. Wij hebben dan ook met instemming nota genomen van het feit, dat het MO in de periode 1915 - 1967 door uw Commissie als onderwerp is gekozen. Hoewel bij onze voorlichting uiteraard het accent vaak op de meest recente ontwikkelingen valt, zijn wij met u van mening, dat kennis van de periode 1915 - 1967 van groot belang is als basis voor een beter begrip van de huidige situatie in het MO.

De evenwichtigheid, die wij nastreven komt o.a. tot uiting in het feit, dat onze Werkgroep in haar beginselverklaring van het zelfbeschikkingsrecht zowel voor het Joodse als Palestijnse volk uitgaat.

De bestudering van het materiaal, dat uw Commissie heeft aangeboden als basis voor de behandeling van het onderwerp in de klas heeft ons echter tot de conclusie gebracht, dat de vereiste objectiviteit en evenwichtigheid daar niet in alle opzichten is gerealiseerd zijn. Met name menen wij, dat deel II (de omschrijving van de leerstof) tekorten en onjuistheden vertoont.

Wij menen u van dienst te kunnen zijn door u onze opmerkingen en aanvullingen bij dit materiaal te doen toekomen in de hoop dat deze informatie onzerzijds zal kunnen bijdragen tot een goed verloop van het door uw Commissie ondernomen experiment. Uiteraard staan wij open voor een nader gesprek met uw Commissie. Van onze kant zouden wij het op hoge prijs stellen als wij bijgaande opmerkingen mondeling zouden kunnen toelichten.

Vanzelfsprekend zijn wij ook bereid om op deelnemende scholen een bijdrage te leveren aan het geven van informatie over dit zo gecompliceerde onderwerp.

In afwachting van uw reactie verblijven wij,

met de meeste hoogachting,

(dr. U. H. Kollaard)

lid van de Werkgroep Israël.

Enkele aantekeningen bij II, Omschrijving.

1. par.3. 1° t/m 3° regel.

Hoewel onder 'Aspecten' het Joodse en Arabische nationalisme genoemd worden (p.237) maakt de titel van par.3 duidelijk, dat een bespreking van het Joodse nationalisme achterwege blijft. Opvallend, omdat de essentie van het conflict een botsing tussen twee nationale bewegingen is. De volgende wezenskenmerken van het Joodse nationalisme hadden genoemd moeten worden:

- a. Voor het Joodse volk is het volk-zijn reeds meer dan vierduizend jaar een essentieel element van zijn historisch bewustzijn en godsdienstige traditie.
- b. Dit bewustzijn is weer ondenkbaar zonder de levende relatie met Palestina. Ondanks verstrooiing en vervolging is het besef van verbondenheid met het land Israël nooit verloren gegaan. Terugkeer naar Palestina was en is voor de Joden terugkeer naar het eigen land.

Zie (1) p.17.

2. par.3.

Het Arabische nationalisme is niet te begrijpen zonder vermelding van de twee betekenissen, die dit begrip in de Arabische wereld heeft nl.: nationalisme als pan-Arabisme, vooral als eenheid van alle Arabisch sprekenden (qaumiyya) en nationalisme in de zin van patriottisme, dus als verbondenheid met een bepaald territorium (wataniyya). In de loop van de geschiedenis overheerste nu eens het ene, dan weer het andere gezichtspunt. Essentieel is het feit, dat nationale staten en hun grenzen in de pan-Arabische visie kunstmatige en reactionaire grootheden zijn. Men zie het programma van de Ba'ath-partij. (bijlage 23)

3. par.3, laatste zin.

Deze zin miskent het feit, dat de interpretatie van de brief van MacMahon omstreden is. Dit laatste is, gezien de onduidelijke tekst, niet zo verbazingwekkend. Uit de tekst van de brief (bijlage 6) blijkt in elk geval, dat MacMahon de kuststreek ten Westen van de districten van Damascus en Aleppo niet in het te stichten Arabische eenheidsrijk opgenomen wilde zien (zie bijgaande kaart, ontleend aan (9)).

Palestina wordt niet met name genoemd. MacMahon zelf heeft later in een brief aan het ministerie van Koloniën (d.d. 12 maart 1922) uitdrukkelijk gesteld, dat het zijn bedoeling was om Palestina buiten het overleg met Hussein te houden. Ook de Engelse regering is altijd van dit standpunt uitgegaan. Recente studies van Friedmann en Kedourie gebaseerd op bronnenstudie konkluderen, dat van een belofte van Palestina aan de Arabieren geen sprake is geweest.

Zie (2) p.250.

4. par.4.

Opmerkelijk is het niet vermelden van de overeenkomst, die door Feisal als Arabisch woordvoerder en Weizmann als vertegenwoordiger van de Zionistische beweging op 3 jan.'19 werd getekend. De artikelen III en IV luiden:

art.III

Bij het vaststellen van grondwet en administratie van Palestina zullen al die maatregelen genomen worden, die de meest volledige waarborgen bieden voor de uitvoering van de verklaring van de Britse regering van 2 nov. 1917 (De Balfour-verklaring).

art.IV

Alle noodzakelijke maatregelen zullen genomen worden om de immigratie van Joden in Palestina op grote schaal aan te moedigen en te stimuleren en om zo snel mogelijk Joodse immigranten op het land te vestigen door dichtere bevolking en intensieve cultivering van de grond. Bij het nemen van deze maatregelen zullen de Arabische boeren en pachters in hun rechten beschermd worden en zij zullen hulp krijgen voor hun economische ontwikkeling.

In een later toegevoegde aantekening op het document zegt Feisal, dat hij niet verantwoordelijk is voor het niet uitvoeren van de overeenkomst voor het geval de Arabieren van de geallieerden niet verkrijgen wat ze gevraagd hebben.

Zie (3) p.18.

5. par.4, eerste zin.

Deze zin is in strijd met de feiten. Zoals bekend werd het Arabische eenheidsrijk weliswaar niet gerealiseerd, maar ontstond wel een groot

aantal onafhankelijke Staten in het gebied: Egypte (1922), Irak (1921 onder Feisal als koning), Trans-Jordanië (1921) en Saoedi-Arabië (1926). Vanzelfsprekend bleef de invloed van de toenmalige grootmachten in deze jonge en zwakke staten merkbaar (evenzo als hedentendage de invloed van de USA en USSR in de jonge staten van Afrika en Azië). Daarnaast verkregen Engeland en Frankrijk het mandaat over resp. Palestina en Syrië/Libanon. In de mandaatsopdracht voor Palestina was effectuering van de Balfour-verklaring uitdrukkelijk opgenomen.

Zie (3) p.34.

6. p.239, 13° r.v.b.

Het is wel nodig om de slogan van de 'door de Arabieren voor Europa betaalde rekening' te bezien tegen de achtergrond van de volgende feiten:

- a. Het Arabische anti-semitisme. De pogroms in Casablanca (1907), Fez (1912), Constantine (1934), Aden (1946), Irak (1941), Tripoli (1945) en vele anderen tonen aan, dat ook de Arabische wereld anti-semitisme kent en wel lang voor de oprichting van Israël. Het behoeft dan ook geen verwondering te wekken, dat na 1948 honderdduizenden Joodse vluchtelingen uit Arabische landen Israël binnenkwamen (zie ook bijlage 3, waarin het land van herkomst van de Joodse immigranten helaas niet vermeld is).
Zie (4).
- b. De Arabische agrarische economie profiteerde sterk van de Zionistische activiteiten in Palestina. Zowel de opbrengsten als het oppervlak (door Arabieren) gecultiveerde land verveelvoudigden. Er vond in de mandaatstijd een massale Arabische immigratie plaats.
Zie (5).
- c. Klachten over 'landless Arabs' bleken ongegrond. Zie het rapport van de commissie Hope-Simpson (1930) speciaal aangewezen om deze klachten te onderzoeken.
- d. Er bestond een nauwe samenwerking tussen een aantal prominente Arabische nationalist en het Derde Rijk, met name na de officieuze Arabische top in Istanbul (1941).
Zie bijlage 12. (6) en (7).

7. p.242, 16° r.v.o.

De zinsnede 'Israël gebruikte steeds meer Jordaanwater voor de irrigatiewerken' vereist toelichting.

Na lang onderhandelen werd in 1955 overeenkomst bereikt tussen Amerikaanse, Israëlische en Arabische experts over verdeling en gebruik van het Jordaanwater (het z.g. plan-Johnston). De verdeelsleutel was als volgt: Jordanië 46,7%, Israël 38,5%, Syrië 11,7% en Libanon 3,1%. Het plan voorzag tevens in de rehabilitatie van een groot aantal Palestijnse vluchtelingen. Door de oppositie van de Arabische Liga werd het oorspronkelijke plan niet uitgevoerd. Israël en Jordanië voerden toen hun deel van het plan wel uit en hielden zich daarbij aan de vastgestelde quota. Syrië poogde de uitvoering te saboteren door het water van één der bronrivieren van de Jordaan, de Hasbani, af te leiden en wel voor een deel naar de Litani (waardoor het zoete water ongebruikt naar zee zou stromen) en voor een deel naar de Yarmuk, een zijrivier van de Jordaan, die voor een deel grensrivier tussen Jordanië en Syrië is. Door ingrijpen van Israël werden deze plannen niet uitgevoerd.

Zie (2) p.219.

8. p.242, 6° r.v.o.

De constatering, dat Israël in 1967 de bezette gebieden niet ont-rimde, is juist. Maar dit feit moet gezien worden in samenhang met de volgende feiten:

- a. De Arabische top in Khartum in september '67 besloot: geen vrede, geen onderhandelingen en geen erkenning van Israël. Volgens inter-nationaal recht behoeven bezette gebieden alleen in het kader van een vredesregeling teruggegeven worden.
- b. Resolutie 242 (nov.'67) sprak niet geïsoleerd over het probleem van de bezette gebieden, maar koppelde dit aan een beëindiging van de staat van oorlog, erkenning van de soevereiniteit en territoriale integriteit van alle staten in het gebied en het recht om te leven binnen veilige en erkende grenzen. Egypte, Jordanië en later ook Syrië aanvaardden deze resolutie, maar weigerden om zelfs maar onderhandelingen te beginnen.

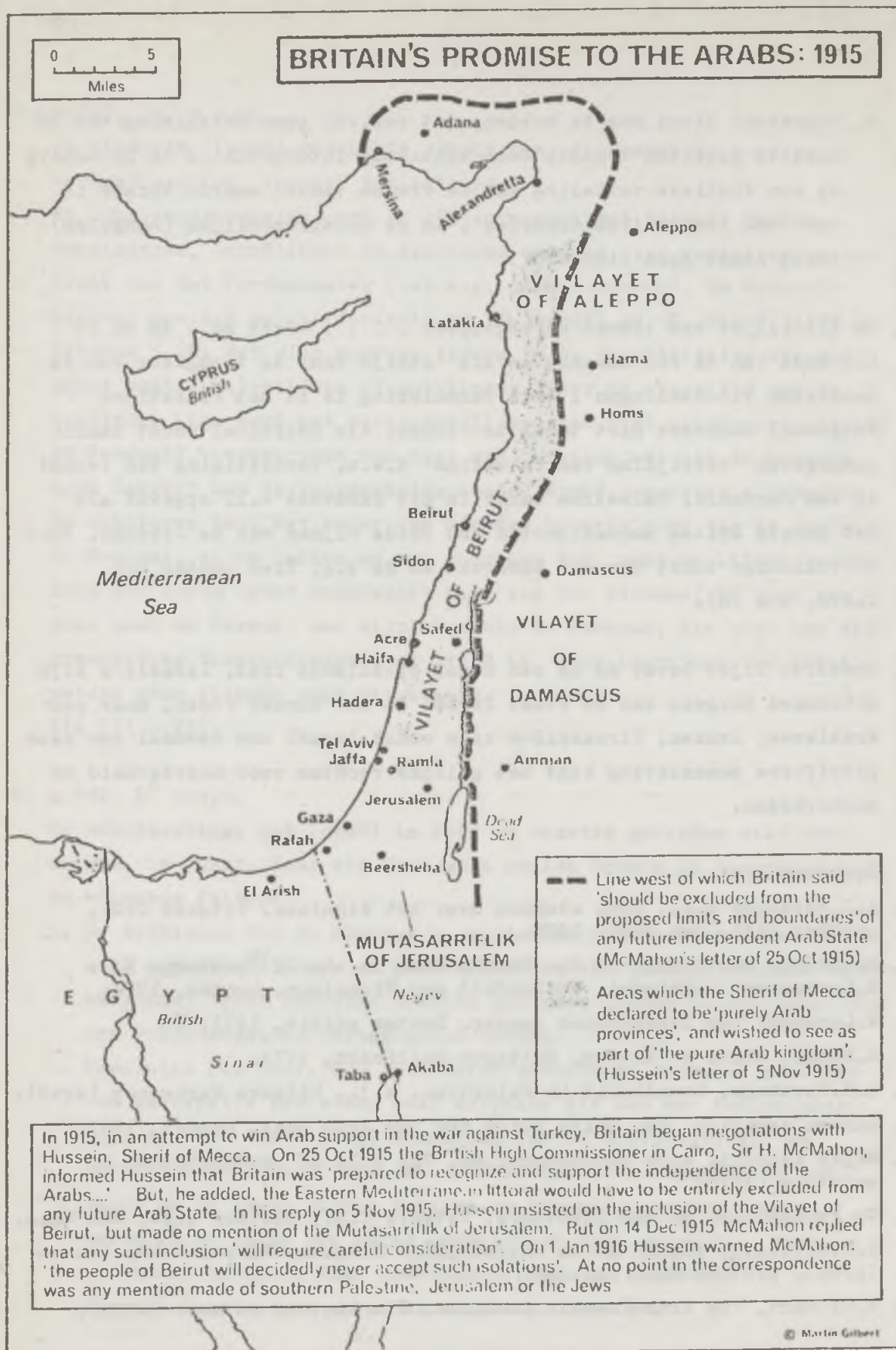
Zie ook 'historisch en ander materiaal', nr.37.

c. Opgemerkt dient nog te worden, dat res.242 geen ontruiming van DE bezette gebieden vraagt. Deze Arabische interpretatie is gebaseerd op een foutieve vertaling van de Franse tekst, waarin sprake is van 'DES territoires occupés'. In de oorspronkelijke (=Engelse) tekst staat geen lidwoord.

9. In III (lijst van termen en begrippen . . .) wordt ad 1 en ad 22 het doel van de PLO omschreven als 'strijd voor de terugkeer van de Arabische vluchtelingen'. Deze formulering is in het Palestijns Nationaal Handvest niet terug te vinden. Als hoofddoel wordt daarin aangegeven 'bevrijding van Palestina' d.w.z. vernietiging van Israël en van Jordanië. Palestina wordt in dit Handvest n.l. opgevat als het gehele Britse mandaatgebied aan beide zijden van de Jordaan. Voor de volledige tekst van het Handvest en de z.g. Tien punten van Caïro, zie (8).
10. Dezelfde lijst bevat ad 14 een nogal opvallende fout. Israëli's zijn uiteraard burgers van de staat Israël en dat kunnen Joden, maar ook Arabieren, Druzen, Circassiërs zijn omdat Israël nou eenmaal een zeer pluriforme samenleving kent met gelijke rechten voor meerderheid en minderheden.

Documentatie.

1. A.J.Herzberg e.a., Drie stemmen over het Zionisme. Uitgave CIDI, postbus 4646, Den Haag, 1976.
2. Political Dictionary of the Middle East in the 20th century. Ed.: E.Levine and Y.Shimoni. Weidenfeld and Nicholson, Londen, 1972.
3. W.Laqueur, The Israel-Arab reader. Bantam editie, 1971.
4. A.Memmi, Juifs et Arabes, Editions Gallimard, 1974.
5. A.H.Wertheim, Grondbezit in Palestina, z.j., Uitgave Werkgroep Israël.
6. Lukasz Horowicz, The third Reich and the Arab East, Londen, 1961.
7. Majid Kadduri, Arab contemporaries. The role of personalities in politics (1973).
8. De Palestijnen en hun ideologie, Uitgave CIDI, postbus 4646, Den Haag. U.H.Kollaard, Israël en de Palestijnen. Uitgave: Bureau Evangelie en Israël, postbus 202, Leusden.
9. M.Gilbert, The Arab-Israeli Conflict. Its history in maps (1974).

COMMISSIE EINDEXAMENEXPERIMENTEN GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING

Secretariaat :

Bloemendaalseweg 190 A
Overveen
Telefoon 023-257602
Postrekening 2465667

Aan het Centrum voor Informatie
en Documentatie Israël,
de Heer Mr.R.A.Levisson,
Postbus 4646,
Den Haag.

Uw brief van

Ons kenmerk E-1-651

Bijlage(n) 4
Datum 15 januari 1977

Zeer geachte heer,

In de eerste plaats wil ik u in opdracht van de Commissie Eindexamen-experimenten Geschiedenis en Staatsinrichting van harte danken voor uw zo gedegen commentaar op de in de Mededelingen van de C.E.G.E.S.-9 gepubliceerde omschrijving c.a. van het door de commissie voor het experimenteel c.s.e.g.s. 1977 gekozen onderwerp "Het Midden-Oosten", welk commentaar u met een begeleidende brief d.d. 20 augustus 1976 ons deed toekomen.

Door omstandigheden u welbekend - ze zijn u naar ik meen telefonisch en schriftelijk meegedeeld - is onverwachte en ongewilde vertraging in de beantwoording van uw brief opgetreden. Pas de afgelopen week kon de commissie plenair vergaderen en is uw schrijven en de reactie van de commissie op uw commentaar uitvoerig aan de orde geweest.

Alvorens meer gedetailleerd op de door u gemaakte opmerkingen in te gaan acht de commissie het zinvol u in een uiteenzetting enige algemene informatie met betrekking tot de experimentele centraal schriftelijke eindexamens geschiedenis en staatsinrichting te geven, opdat u de achtergrond duidelijk zal worden van waaruit de commissie haar werk verricht en u iets van de problemen zult onderkennen die zij bij de vervulling van haar taak ontmoet. Tegelijkertijd wordt in deze uiteenzetting door de commissie in het algemeen reeds op een enkele van uw opmerkingen ingegaan.

Na een discussie van ruim drie jaar - de discussie begon in 1967 - tussen het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen en de Vereniging van leraren Geschiedenis en staatsinrichting in Nederland (V.G.N.) over het wel of niet invoeren van een centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis en staatsinrichting bij het m.a.v.o., het h.a.v.o. en het v.w.o. had de V.G.N. haar zin gekregen. De geschiedenisleraren hadden zo'n examen ernstig in twijfel getrokken. Ze wisten dat er in het verre verleden bij de h.b.s. een schriftelijk eindexamen geschiedenis geweest was, waarover bitter, bitter weinig bekend was (de C.E.G.E.S. heeft naar die schriftelijke eindexamens thans een onderzoek laten instellen en zal daarover nog dit jaar in haar

Mededelingen verslag van uitbrengen), maar de mogelijkheid van een centraal schriftelijk examen voor hun vak moest, zo meenden de geschiedenisleraren, eerst door middel van experimenten onderzocht en aangetoond worden.

Op 8 juni 1971 installeerde de toenmalige Inspecteur-generaal van het Onderwijs, Dr.A.de Jong, de door de V.G.N. verlangde experimentercommissie, die de naam draagt die in dit brievenhoofd vermeld staat en die toen de volgende opdracht ontving:

"- de C.E.G.E.S. moet nagaan of een centraal schriftelijk eindexamen voor geschiedenis en staatsinrichting mogelijk is;
- zij moet nagaan of door middel van vrijwillige experimenten met proeven van een schriftelijk eindexamen kan worden begonnen;
- zij moet tenslotte de minister en/of staatssecretaris advies uitbrengen over de invoering van een centraal schriftelijk eindexamen en de procedure die bij de eventuele invoering gevolgd moet worden."

Om het onderwijsveld op de hoogte te houden heeft de commissie - dit was destijds door de V.G.N. gevraagd en door het Ministerie toegezegd - regelmatig over haar doen en laten gepubliceerd. Honderden pagina's verslaggeving in "Mededelingen van de C.E.G.E.S." zijn er sinds juni 1971 in Kleio, het tijdschrift van de V.G.N., verschenen en aan de scholen gezonden.

In haar eerste verslag reeds heeft de commissie meegedeeld welk onderdeel uit het eindexamenprogramma geschiedenis en staatsinrichting zij bij haar experimenten zou kunnen betrekken. Als enig onderdeel kwam daar toen "de laatste halve eeuw" voor in aanmerking. U kunt in paragraaf 9 van genoemd verslag (pag.85/87) - dat als bijlage bij deze brief gaat - lezen hoe de commissie indertijd tot deze conclusie kwam. Dit besluit hield in dat de C.E.G.E.S. bij haar keuze van onderwerpen uit "de laatste halve eeuw" zich inderdaad ook binnen dat tijdsbestek, binnen die periode diende te houden, een periode waarvan het beginjaar inmiddels door de staatssecretaris - onder meer de V.G.N., de C.M.L.G.S. en de C.E.G.E.S. gehoord hebbende - op 1917 vastgesteld is.

De commissie heeft in januari 1973 als eerste experiment een gecoördineerd proefwerk aan een aantal aselekt gekozen scholen afgenomen. Dat proefwerk ging over het onderwerp "Het nationaal-socialisme in Duitsland, 1918 - 1939".

Aan een wat grotere groep scholen (eveneens aselekt gekozen) volgde een jaar later een tweede gecoördineerd proefwerk over: "De onderdrukking van de vrijheid tijdens de Tweede Wereldoorlog in bezet Nederland en het verzet daartegen".

Het eerste (experimenteel) centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis en staatsinrichting werd in 1976 afgenomen, weer bij een groep aselekt gekozen scholen en bij een grote groep van scholen die zich daarvoor vrijwillig aangemeld hadden. De onderwerpen waarover gevraagd werd waren: "Van Nederlands-Indië tot Indonesië, 7 december 1942 - 27 december 1949" en "De Koude Oorlog, april 1945 - oktober 1964". Dit jaar (1977) wordt naast "Het Midden-Oosten" geëxamineerd over "Nederland in de crisisjaren, 1929-1939".

De onderwerpen voor 1978 zijn: "Rusland onder Stalin, 1927 - 1953/56" en "De Verenigde Staten van Amerika, 1917 - 1941".

De commissie verwacht het volgend jaar aan de hand van de evaluaties van haar experimenten - er zijn tot nu toe twee evaluatierapporten gepubliceerd, aan een derde rapport wordt gewerkt - een advies uit te kunnen brengen en aan haar opdracht te hebben voldaan.

Over bovengenoemde onderwerpen publiceerde de commissie ter informatie van de leraren:

- een omschrijving of een syllabus, soms van zeer uitvoerige aard (16 pagina's), soms vermeldde zij alleen maar de titel van het onderwerp;
- bij twee onderwerpen een lijst met termen en begrippen;
- historisch materiaal, soms zeer uitvoerig (117 pagina's), soms helemaal niets;
- twee keer een opgave van leerboeken en av-media;
- een literatuurlijst, twee keer liet de C.E.G.E.S. zo'n lijst achterwege.

De vele varianten in de aan de leraren aangeboden informatie omtrent een onderwerp geschiedt ten behoeve van het te zijner tijd door de commissie uit te brengen advies; de deelnemende leraren wordt in een enquête gevraagd hun mening over de verstrekte informatie te geven. (Als tweede bijlage bij deze brief gaat naar u het enquêteformulier dat in 1976 door de commissie gebruikt werd).

De varianten kunnen ook het resultaat zijn van het zoeken naar een compromis, zoals de commissie zelf in haar Mededelingen-11 op de pagina's 80 en 81 geschreven heeft. (Deze Mededelingen gaan als derde bijlage bij deze brief).

Nimmer heeft bij de commissie de bedoeling voorgezeten met een omschrijving een geautoriseerd geschiedverhaal of een uitputtende inhoudsopgave van een onderwerp te geven. Het doel is uitsluitend: een afbakening van de stof te bieden opdat de leraar zal weten waarover gevraagd kan worden.

Indien er door de commissie een lijst met termen en begrippen geleverd is, dan sluit deze bij de omschrijving aan.

Als de commissie historisch materiaal gepubliceerd heeft en/of een lijst met literatuur en/of een lijst met vindplaatsen in leerboeken en/of een lijst met av-media, dan biedt dit alles de leraar werk- en studiemateriaal dat op het onderwerp betrekking heeft en is dit als handreiking bedoeld.

Omschrijving, lijst met termen en begrippen, historisch materiaal, literatuurlijst enz. vormen één geheel met dien verstande dat men ook hier in het oog dient te houden dat de commissie nimmer - zo dit al mogelijk ware - naar volledigheid streeft.

De commissie wil haar algemene informatieve uiteenzetting met de volgende opmerkingen afsluiten:

De C.E.G.E.S. heeft zich in haar beraad afgevraagd of zij op uw commentaar wel een geheel bevredigend antwoord zal kunnen geven; uw en haar uitgangspunten zijn immers verschillend: in het door de C.E.G.E.S. omschreven onderwerp "Het Midden-Oosten" is de relatie van Israël tot de Arabische Staten slechts één aspect, dat wel veel aandacht van de commissie krijgt, maar het CIDI is - begrijpelijk - met een zeer duidelijk engagement juist in dit ene aspect geïnteresseerd. Zoals uit bovenstaande informatieve uiteenzetting (met de bijlagen)

moge blijken heeft uw commentaar zeker wel iets van de problemen aangegeven waarmee de commissie worstelt.

De commissie wil er echter op wijzen dat aanvullingen, die u zich indenkt, tot resultaat kunnen hebben dat de bestudering van het onderwerp van leerlingen en leraren teveel tijd zal vergen.

De commissie staat de leraren overigens niet in de weg als zij van oordeel zijn dat voor meer aspecten tijd uitgetrokken moet worden.

Haar literatuurlijst biedt daartoe voldoende mogelijkheden. De C.E.G.E.S. wil op dit punt niets voorschrijven. Zij laat een beslissing hierover graag aan de vrijheid van de docent.

Daar in het bovenstaande reeds op een en ander in uw commentaar is ingegaan, meent de commissie niet meer op uw opmerkingen stuk voor stuk te hoeven reageren. Wat de kritiek op de "Lijst van termen en begrippen" betreft:

"Al-Fatah" is volgens de Winkler Prins, 7e druk, deel 15, 1976, pagina 25, tweede kolom: "de overwinning", en volgens drs. Ch. Jansen, Encyclopedie van het Midden-Oosten, uitgave van Het Parool, Amsterdam, 1969, pagina 99: "verovering".

Het woord "Arabieren" wordt voor zover de commissie kon nagaan in de omschrijving en de lijst van termen en begrippen meerduidig gebruikt in overeenstemming met de historische werkelijkheid.

Het in de lijst tussen haakjes staan van het woord "Koran" betekent alleen dat de Koran hier aangehaald wordt. Het heeft dus kennelijk verwarring gegeven, men leest dan waarschijnlijk: Koran = nomade, wat er niet staat.

Bezwaren tegen de omschrijving van "Arabisch nationalisme" worden door de commissie niet gedeeld. Ongetwijfeld geeft zij hier een vereenvoudiging, maar daar ontkomt men in het onderwijs soms niet aan.

Bij "Joden" had het N.B. inderdaad beter weggelaten kunnen worden.

De omschrijving van "Zionisme" is naar de mening van de commissie niet fout.

Naar aanleiding van wat u over de "Omschrijving" hebt opgemerkt wil de commissie met het volgende reageren:

De "geografische opsomming" is niet uitputtend bedoeld. Wat "Jemen" betreft, verwijst de commissie naar de Winkler Prins, 7e druk, deel 13, pagina 200 en naar het door haar gepubliceerde historisch materiaal 2. Voor "Arabieren" zie hierboven.

De zinsnede "In Palestina wonen daarnaast Joden" lijkt niet duidelijk, maar de mogelijke suggestie dat het om een kleine groep zou gaan wordt door historisch materiaal 1 gecorrigeerd.

Uitvoeriger informatie over de "Kopten" wil de commissie aan de docent overlaten.

Tussen "verhouding" en "relatie" bestaan nuanceverschillen. "Verhouding" lijkt een nauwere betrekking aan te duiden dan "relatie".

Voor wat "de relaties met de Verenigde Naties" betreft: er hadden uiteraard meer aspecten genoemd kunnen worden.

Over de woorden "kracht" of "drijfveer" kan men naar het oordeel van de commissie van mening verschillen; kracht lijkt meer een collectief gebeuren, drijfveer meer een individuele beweegreden.

"Syrië en Libanon" zijn hier als geografische aanduidingen gebruikt. Het is aan de docent om op "de rol van de Christen-Arabieren" te wijzen.

In de formulering van de "Mc Mahon-belofte" zijn de aanhalingstekens bij "ten zuiden van Klein-Azië" inderdaad ten onrechte niet onderbroken. Dit wordt overigens door het historisch materiaal 6 gecorrigeerd.

Een paragraaf over het "zionisme" is vanwege de begrenzing in de tijd (zoals hierboven is uiteengezet) weggelaten. Met het opnemen van de "Verklaring van Basel" in historisch materiaal 5 overschreed de commissie de tijdslimiet reeds. Overigens lijkt het haar volkomen ondenkbaar dat bij dit onderwerp in de klas over het Zionisme gezegd zou worden.

De "Balfour Declaration" staat letterlijk afgedrukt in historisch materiaal 7.

Het "anti-westers" worden van het Arabisch nationalisme is een proces dat door de ontwikkelingen direct na de Eerste Wereldoorlog op gang kwam. Die ontwikkelingen worden genoemd in de eerste alinea van paragraaf 4 van de omschrijving. "Anti-westers" wil hier zeggen: gericht tegen de westerse overheersing.

"Nog erger was het in Palestina" slaat op "bloedige conflicten". Dat de westelijke Jordaanoever voor Joodse immigratie bestemd was staat aan het eind van de alinea vermeld. De commissie meent dat ieder de conclusies zelf kan trekken.

Dat het antisemitisme vooral "Nazi-Duitsland" (maar niet alleen) betrof, is - veronderstelt de commissie - voor elke geschiedenisdocent duidelijk.

Men zie voor de "Moefiti" historisch materiaal 12.

De alinea over het sterker worden van het nationalisme, onder andere door de uitbreiding van het "onderwijs", slaat niet uitsluitend op de eerste jaren na 1945, maar op de hele periode daarna.

De opmerking over de "Sovjet-Unie" wil zeggen:

dat de Sovjet-Unie in het Midden-Oosten duidelijker een rol ging spelen, die op het verdrijven van de westerse invloed gericht was; en dat de directe bemoeienis van 1955 dateert.

"De opsomming van de leden van de Arabische Liga" is om onderwijskundige redenen beperkt gehouden. De rol van Engeland en van minister Anthony Eden is weggelaten om het niet nog ingewikkelder te maken.

De opmerking over de "Liga" is onjuist. De Liga heeft zich al in 1945 over Palestina uitgesproken. Zie ook historisch materiaal 13.

Het "Britse Witboek" is in historisch materiaal 11 vermeld.

De "Verenigde Naties" hebben het verdelingsplan voor Palestina neergelegd in een resolutie. Zie historisch materiaal 14.

Het oordeel over "de omschrijving van de regeringsvormen in de Arabische staten" kan de commissie niet delen. Zij ontving er ook geen klachten over.

Wat de "kapitaal-export" betreft: in de omschrijving staat niet dat die export uit de Verenigde Staten van Amerika de enige was.

Over de directe rol van "de Arabische Liga" kan men twisten. De Liga wordt in deze paragraaf overigens maar één keer genoemd.

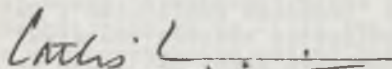
Egypte kocht in het najaar van 1955 reeds "wapens in Oost-Europa". Zie Keesings Historisch Archief no.1267 van 26 september - 2 October 1955, pagina 12135.

De opmerkingen over "het gebruik van Jordaanwater" zijn een waardevolle aanvulling, maar de tekst van de stofomschrijving geeft volgens de commissie geen onjuistheden.

Hoewel haar daar nauwelijks de tijd voor ter beschikking stond, gezien haar overvolle programma, heeft de C.E.G.E.S. toch gemeend uw uitvoerig schrijven zo uitvoerig mogelijk te moeten beantwoorden in de verwachting dat u daardoor een duidelijk beeld van de werkzaamheden van de commissie zult hebben gekregen.

Aan het slot van haar brief wil de commissie u nog zeer hartelijk danken voor de goede wensen voor het nieuwe jaar die u haar deed toekomen. De commissie wenst u ook al het goede voor 1977.

Met de meeste hoogachting,
namens de commissie,

C.M.H. Bosch, voorzitter.

P.S. Een afschrift van deze brief gaat naar de Werkgroep Israël. Een afschrift van de brief aan de Werkgroep gaat bij deze brief als vierde bijlage.

COMMISSIE EINDEXAMENEXPERIMENTEN GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING

Secretariaat :

Bloemendaalseweg 190 A

Overveen

Telefoon 023-257602

Postrekening 2465667

Aan de Werkgroep Israël,
t.a.v. de Heer Dr. U.H. Kollaard,
Joh. Vermeerstraat 22,
Amsterdam.

Uw brief van

Ons kenmerk E-1-650

Bijlage(n) 4

Datum 15 januari 1977

Zeer geachte heer,

De Commissie Eindexamenexperimenten Geschiedenis en Staatsinrichting (C.E.G.E.S.) dankt u hartelijk voor de tijd en moeite die u genomen hebt om commentaar te leveren op haar in september 1975 gepubliceerde omschrijving c.a. van het onderwerp "Het Midden-Oosten", die zij samengesteld had ten behoeve van het experimenteel centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis en staatsinrichting 1977, welk commentaar u de commissie met een begeleidende, niet gedateerde, brief eind augustus 1976 deed toekomen. Daar ook u niet - zoals eveneens met het u ongetwijfeld bekende CIDI het geval was - volledig op de hoogte bent, noch kunt zijn, van de problematiek rond de experimentele centraal schriftelijke eindexamens geschiedenis en staatsinrichting verwijst de CEGES u naar de algemene informatie, die zij dienaangaande op de eerste vier pagina's in een brief d.d. 15 januari 1977 aan het CIDI gegeven heeft en waarvan zij een afschrift met de bij die brief behorende bijlagen u met gelijke post doet toekomen.

Na deze inleidende opmerkingen gaat de commissie nader in op het door u toegezonden commentaar.

ad 1. De commissie wil hierbij opmerken dat het nationalisme in het Midden-Oosten een langere voorgeschiedenis heeft dan de periode van de stofomschrijving. De commissie is evenwel gebonden - zoals zij ook aan het CIDI geschreven heeft - aan het examenprogrammadeel "de laatste halve eeuw".

Het Joods nationalisme wordt nader genoemd op pagina 238 en historisch materiaal 5. Het is aan de leraar om hier uitvoeriger op in te gaan.

ad 2. Het hierboven genoemde geldt eveneens voor het Arabisch nationalisme. Zie ook historisch materiaal 23.

ad 3. In de stofomschrijving zijn de aanhalingstekens ten onrechte geplaatst om "ten zuiden van Klein-Azië", dit wordt echter gecorrigeerd door historisch materiaal 6.

ad 4. De commissie vond dit een interessante opmerking, maar zij is zich er volledig van bewust dat zij meer niet genoemd heeft in de omschrijving, de lijst van termen en begrippen, noch heeft aangeroerd in het historisch materiaal. Zie hieronder bij ad 5.

ad 5. De Werkgroep legt de accenten hier duidelijk anders dan de commissie. De formulering van de commissie is niet onjuist. Het door de Werkgroep te berde gebrachte kan als aanvulling gezien worden, het is echter een aanvulling, die de commissie uit onderwijskundig oogpunt te gedetailleerd voorkomt.

ad 6. Het door de Werkgroep geciteerde zinsgedeelte slaat op ontwikkelingen in de jaren dertig. De door u in a en d genoemde punten zijn daarom weinig relevant naar de mening van de commissie. Zij is voorts van oordeel dat de door u in b en c genoemde punten voor de nationalistten weinig overtuigend waren, waar immers hun streven op het bereiken van politieke onafhankelijkheid gericht was.

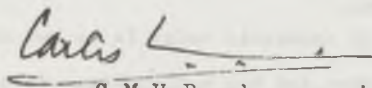
ad 7. Het in dit punt door de Werkgroep genoemde ziet de commissie weer als een nuttige aanvulling voor de docent. De tekst van de stofomschrijving is er niet in strijd mee.

ad 8. Voor het onder c genoemde verwijst de commissie naar de formulering in historisch materiaal 37 en voor het overige naar hetgeen zij onder ad 7 schreef.

ad 9. De omschrijving is naar de mening van de commissie niet fout, uw opmerking is een aanvulling.

ad 10. Ook deze opmerking ervaart de commissie als een aanvulling op haar omschrijving.

U dankend voor de genomen moeite en u nogmaals verwijzend naar de algemeen inleidende informatie op de eerste vier pagina's in de brief aan het CIDI,
teken ik, in opdracht van de commissie,

C.M.H. Bosch, voorzitter.

P.S. Een afschrift van deze brief gaat naar het CIDI.

De heer C.M.H. Bosch
Commissie CEGES
Bloemdaalseweg 190A
OVERVEEN

RL/SJ

Den Haag, 8 februari 1977

Zeer geachte Heer Bosch,

Ten gevolge van een verblijf in het buitenland kom ik er eerst thans toe Uw brief van 15 januari te bevestigen.

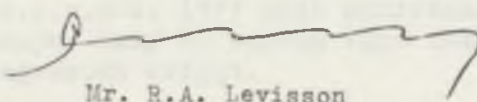
Ik heb met erkentelijkheid vastgesteld hoe U en-detail bent ingegaan op de door mij naar voren gebrachte bezwaren tegen de mededelingen van CEGES no 9.

Ik heb mij afgevraagd of het zinvol zou zijn een wederwoord te geven op de door U naar voren gebrachte punten. Ik zal mij daarvan op dit moment onthouden niet omdat ik het met Uw opmerkingen in alle opzichten eens ben en niet omdat ik van mening ben dat U in alle opzichten gelijk hebt. Wanneer ik op dit moment op Uw brief niet antwoord, zijn daarvoor twee redenen. In de eerste plaats omdat het onderwerp Midden-Oosten voor het volgend jaar niet langer op de lijst van het experimentele eindexamen geschiedenis voorkomt. En in de tweede plaats omdat het mij niet wenselijk lijkt verder voort te gaan met een zo uitgebreide correspondentie. Het zou waarschijnlijk nuttiger zijn, indien Uw commissie zich daartoe geroepen voelt, over de gerezen verschillen van inzicht verder mondeling van gedachten te wisselen. Mocht U daartoe besluiten dan zal ik dat gaarne van U vernemen.

Intussen verblijf ik met beleefde groeten.

Hoogachtend,

CIDI

Mr. R.A. Levisson

COMMISSIE EINDEXAMENEXPERIMENTEN GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING

Secretariaat :

Bloemendaalseweg 190 A
Overveen
Telefoon 023-257602
Postrekening 2465667

Aan de schoolleiders en aan de collega's
van de scholen of de afdelingen van scholen
die meedoen aan het experimenteel centraal
schriftelijk eindexamen geschiedenis en
staatsinrichting in 1977.

Uw brief van

Ons kenmerk

Bijlage(n)

Datum 30 maart 1977

Zeer geachte dames en heren,

Op verzoek van de CEGES deel ik u het volgende mee:

1. Over het correctiemodel, de puntenwaarderingsschaal en de cijferbepaling.

Op dinsdag 17 mei a.s., de dag waarop het centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis en staatsinrichting (c.s.e.g.s.) gemaakt wordt, zal in een voldoende aantal het (voorlopig) correctiemodel met puntenwaarderingsschaal en cijferbepaling op uw school arriveren of reeds gearriveerd zijn.

De commissie vraagt de collega's van aselect gekozen scholen om op zeer korte termijn een deel van het door de kandidaten gemaakte werk na te kijken en zo spoedig mogelijk naar aanleiding van hun bevindingen eventuele wijzigingsvoorstellen bij de commissie in te dienen.

Evenals vorig jaar gebeurd is zal de commissie met de grootste spoed over deze wijzigingsvoorstellen een beslissing nemen. Zij wil al haar best doen dat u uiterlijk woensdagmorgen 25 mei over de definitieve wijzigingen beschikt.

Mede met het oog op de door haar te zijner tijd aan de staatssecretaris uit te brengen adviezen heeft de CEGES gemeend, nadat zij haar correctiemodel, puntenwaarderingsschaal en cijferbepaling na eventuele wijzigingen definitief vastgesteld heeft, deze bindend te zullen verklaren, met dien verstande dat de leraren de vrijheid hebben die antwoorden, die niet in het correctiemodel genoemd worden en die naar hun oordeel ook geheel of gedeeltelijk juist zijn, geheel of gedeeltelijk goed te rekenen.

Voorts is besloten dat bij het c.s.e.g.s. 1977 elke kandidaat op voorhand niet 10, zoals te doen gebruikelijk, maar 20 punten (het totaal aantal te behalen punten bedraagt 100) toegewezen krijgt.

2. Over de tweede correctie.

Mocht er te zijner tijd tussen u en de tweede corrector verschil van mening over gemaakt examenwerk ontstaan, dan adviseert de commissie u, indien u niet tot overeenstemming kunt geraken, volgens artikel 28 lid 2 van het Eindexamenreglement te handelen, dat luidt:

"2. Komen zij daarbij niet tot overeenstemming, dan wordt het cijfer bepaald op het rekenkundig gemiddelde van het door ieder van hen voorgestelde cijfer. Indien het gemiddelde, bedoeld in de vorige volzin, een cijfer is dat als tweede decimaal een 5 heeft, wordt de eerste decimaal met 1 verhoogd."

3. Over de vaststelling van het eindcijfer.

Naar aanleiding van vorig jaar tot de CEGES gerichte vragen over de vaststelling van het eindcijfer meent de commissie er goed aan te doen aan te halen wat in het reeds eerder in deze brief genoemde Eindexamenreglement onder artikel 32, lid 1 en 2 staat:

"1. De beoordeling van kennis, inzicht en vaardigheid van een kandidaat voor elk van de examenvakken wordt uitgedrukt door een eindcijfer. Daartoe staan ter beschikking de gehele cijfers 1 tot en met 10, waaraan de betekenis toekomt als aangegeven in artikel 16, achtste lid.
2. Het eindcijfer voor een vak wordt bepaald op het rekenkundig gemiddelde van het cijfer voor het schoolonderzoek en het cijfer voor het schriftelijk examen. Is dit gemiddelde niet een geheel getal, dan worden de decimalen, indien deze 49 of minder zijn, naar beneden afgerond en indien deze 50 of meer zijn, naar boven afgerond."

4. Over de enquête.

Op 17 mei of onmiddellijk daarna krijgt u van de commissie een enquête-formulier toegezonden met vragen waarvan de commissie van mening is dat de antwoorden van belang kunnen zijn voor de evaluatie van dit examen. Ten behoeve van de totale evaluatie van haar experimenten sluiten de vragen die dit jaar in het enquêteformulier staan zoveel mogelijk aan bij die, die vorig jaar in de enquête gesteld werden.

5. Over de bronvermelding historisch materiaal.

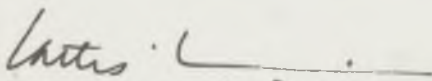
Ook dit jaar is de bronvermelding van het door de commissie gebruikte historisch materiaal niet in het examenwerk zelf opgenomen, maar wordt u tegelijk met het correctiemodel c.a. toegezonden.

6. Over de vragen, de opdrachten en de tijd waarin ze beantwoord of gemaakt moeten worden.

Vanwege bij de commissie gevraagde inlichtingen deelt zij mee: er zijn bij de vragen die de commissie stelt ook dit jaar géén meerkeuzevragen, noch in het mavowerk, noch in het havowerk, noch in het werk voor het vwo.

Op grond van de in 1976 door deelnemende collega's opgedane en aan de commissie via de enquêteformulieren doorgegeven ervaringen heeft de commissie gemeend de omvang van de examens dit jaar beter afgestemd te hebben op de voor de kandidaten beschikbare tijd.

Met vriendelijke groeten en
de meeste hoogachting,
teken ik, namens de commissie,

C.M.H. Bosch, voorzitter.

COMMISSIE EINDEXAMENEXPERIMENTEN GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING

Secretariaat :

Bloemendaalseweg 190 A

Overveen

Telefoon 023-257602

Postrekening 2465667

Uw brief van

Ons kenmerk

Bijlage(n)

Datum

6 april 1977

Zeer geachte collega,

De CEGES heeft besloten dit jaar enkele collega's buiten de aselekt gekozen scholen te vragen om aan de voorcorrectie deel te nemen. Zij doet dit verzoek ook aan u. Op welke wijze deze voorcorrectie geregeld gaat worden kunt u in de brief lezen die bij dit verzoek gaat.

Om het u en ons gemakkelijk te maken sluit ik een antwoordformulier met een geadresseerd en gefrankeerd (u hoeft géén postzegels op deze enveloppe te plakken) antwoordcouvert hierbij in.

Indien mogelijk graag per omgaande bericht.

Met vriendelijke dank voor de door u te nemen moeite, teken ik, namens de commissie,

C.M.H. Bosch.

C.M.H. Bosch.

ANTWOORDFORMULIER AAN DE CEGES, POSTBUS 6, OVERVEEN.

Naam:

Straatnaam:

Plaatsnaam:

Telefoonnummer:

is bereid deel te nemen aan de voorcorrectie c.s.e.g.s. 1977, eerste tijdvak.

Handtekening:

COMMISSIE EINDEXAMENEXPERIMENTEN GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING

Secretariaat :

Bloemendaalseweg 190 A

Overveen

Telefoon 023-257602

Postrekening 2465667

Aan de collega's die door de CEGES
voor de voorcorrectie uitgenodigd
worden.

Uw brief van

Ons kenmerk

Bijlage(n)

Datum

6 april 1977

Zeer geachte collega's,

Wij willen u ook dit jaar een en ander vragen met betrekking tot de correctie in verband met de definitieve vaststelling van correctiemodel, puntenwaarderingsschalen en cijferbepaling.

Op dinsdag 17 mei a.s. krijgt u van uit Den Haag een voorlopig model en schaal, voor alle zekerheid zullen ze u ook uit Overveen toegestuurd worden.

De CEGES verzoekt u aan de hand van dit model en deze schaal zo spoedig mogelijk 1/4 deel van het aantal examens na te kijken en vóór vrijdag 20 mei schriftelijk mee te delen of u wijzigings-, aanvullingsvoorstellen hebt of dat u met model en schaal accoord gaat.

Wilt u uw antwoord zenden aan het bureau van de CEGES in Overveen?

Zaterdagmorgen 21 mei vergaderen CEGES-leden in Overveen om de definitieve normering vast te stellen.

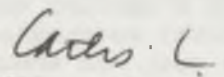
Wij zullen het bijzonder op prijs stellen indien u die morgen tussen 12.00 uur en 13.00 uur telefonisch bereikbaar bent voor eventueel overleg over het door u toegezondene.

Maandag 23 mei a.s. gaat er een brief uit naar alle scholen over eventuele wijzigingen in model en schaal, waarna deze definitief geworden zijn.

Ik dank u bij voorbaat voor uw medewerking en ben gaarne bereid eventuele vragen die mogelijk nog bij u leven te beantwoorden. Mijn telefoon is 023 - 257602 (kantoor), 023 - 261723 (thuis).

Met vriendelijke groet,
hoogachtend,

namens de commissie,

C.M.H. Bosch.

COMMISSIE EINDEXAMENEXPERIMENTEN GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING

Secretariaat :

Bloemendaalseweg 190 A

Overveen

Telefoon 023-257602

Postrekening 2465667

Aan de docenten die door de CEGES
voor de voorcorrectie zijn
uitgenodigd.

Uw brief van

Ons kenmerk

Bijlage(n)

Datum 13 mei 1977

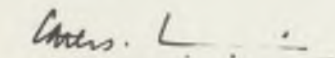
Zeer geachte dames en heren,

Nu het correctiemodel c.a. van het eindexamen geschiedenis en staatsinrichting reeds door de Staatsdrukerij aan de scholen verstuurd is en daar aangekomen moet zijn, zal u niet vanuit Overveen - wat aanvankelijk de bedoeling was - nog een exemplaar toegezonden worden.

Mocht u onverhoopt a.s. dinsdag toch niet in het bezit zijn gekomen van het gewenste dan kunt u mij opbellen: 023-257602 (kantoor), 023-261723 (thuis). Het gevraagde zal u onmiddellijk gestuurd worden.

Voor de toezending van uw wijzigings-, aanvullingsvoorstellen stuur ik hierbij een geadresseerde dienstenvelophe, die u dus niet hoeft te frankeren.

Met vriendelijke groeten,
hoogachtend,

— C.M.H. Bosch.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS
54 EAST LAKE STREET
CHICAGO, ILL. 60607
U.S.A.

CHICAGO, ILL. 60607
U.S.A.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS
54 EAST LAKE STREET
CHICAGO, ILL. 60607
U.S.A.

CHICAGO, ILL. 60607
U.S.A.

EXAMEN MIDDELBAAR ALGEMEEN VOORTGEZET ONDERWIJS IN 1977

MAVO-3

Dinsdag 17 mei 1977, 14.00–16.00 uur.

GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING

VOUWBLAD behorende bij opgave A.

I

„De werkloze moet bloeden.”

De figuur links is Colijn, de figuur rechts is Slotemaker de Bruïne

II

III

Amsterdam, 1934

IV

VI

III

Figure 10

EXAMEN MIDDELBAAR ALGEMEEN VOORTGEZET ONDERWIJS IN 1977

MAVO-3

Dinsdag 17 mei, 14.00-16.00 uur

GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING

In dit examenwerk worden opdrachten/vragen gegeven, die van 1 tot en met 19 genummerd zijn.

Eerst is het onderwerp „Nederland in de crisisjaren” aan de beurt, daarna het onderwerp „Het Midden-Oosten”.

Vóór je een vraag gaat beantwoorden of een opdracht gaat uitvoeren, moet je goed de afbeelding(en) bekijken en/of de tekst(en) lezen.

Een aantal vragen kun je met één naam, één woord of één zin beantwoorden.

Bij andere vragen moet je meer zinnen voor je antwoord gebruiken.

Is dat laatste het geval, denk er dan om: een juist antwoord hoeft niet altijd een lang antwoord te zijn!

Zie ommezijde

Deze opgaven zijn vastgesteld door de Commissie Eindexamenexperimenten Geschiedenis en Staatsinrichting (C.E.G.E.S.).

- A. Op het bijgevoegde vouwblad staan vier afbeeldingen die betrekking hebben op toestanden en gebeurtenissen in Nederland uit de jaren 1929–1939. Hieronder volgen in willekeurige volgorde vijf omschrijvingen, die ook op die tijd in ons land slaan.
- De verlaging van de werklozenuitkeringen leidde tot openlijk verzet tegen de overheid.
 - Zowel de boeren- als de middenstand had het tijdens de crisisjaren zwaar te verduren.
 - Om de werkloosheid te verminderen, ging de regering onder andere over tot het laten uitvoeren van grote openbare werken.
 - Volgens veel Nederlanders nam de regering Colijn vaak maatregelen die juist diegenen troffen die toch al veel te lijden hadden van de crisis.
 - Toen in 1939 de Tweede Wereldoorlog uitbrak, betekende dit voor vele Nederlanders het einde van hun werkloosheid doordat ze onverwachts „werk” kregen.

Opdracht:

- Schrijf de Romeinse cijfers van de vier afbeeldingen onder elkaar en zet daarachter de letter van de omschrijving die er het beste bij past.
Denk erom: er blijft één omschrijving over.
Voorbeeld: I = . . . (juiste letter invullen)
II = . . . enz.

- B. Hieronder staan twee coupletten uit een gedicht dat in de crisistijd werd gemaakt.

STEMPELEN

Ik ga tweemaal daags naar het stempellokaal
Daar komen de lui zonder werk allemaal –
Daar hoor ik de klachten van Jan Boezeroen,
Omdat hij niet weet wat hij anders moet doen,
Daar praat hij met haat of berustend verdriet
Van stempelen, stempelen en anders niet!

Maar als straks de tijd komt waarnaar ik verlang;
De tijd van de arbeid en 't roode gezang!
Wanneer van geen crisistijd meer wordt gehoord
En 't kapitalisme voor goed is gesmoord!
Wanneer 't roode licht door de wolken heen schiet . . .
Dan gaan we aan 't werk en dan stempelen we niet!!

Vragen:

- Met Jan Boezeroen wordt een bepaalde groep mensen bedoeld.
Welke groep van de bevolking?
- In het eerste vers staat: „Ik ga tweemaal daags naar het stempellokaal. . .”
Wat moesten die „lui zonder werk” tweemaal daags in dat lokaal laten stempelen?
- Waarom moesten ze dat daar laten doen?
- Waar ligt – volgens de dichter – zie het tweede couplet – de schuld voor de slechte economische toestand?

- C. Op deze bladzijde staat een spotprent uit 1936 over de politieke toestand in ons land in de crisisjaren, toen een nieuwe partij veel van zich deed spreken.
 Boven de deur links staat vertaald in het Nederlands: Men spreekt Hollands!
 De tekenaar geeft elke politieke partij met een of ander typisch kenmerk aan.

POLITIEK VAN DE STRAAT
 Goed voorgaan doet goed volgen

Vragen:

6. Noem vier partijen die met een winkeltje in de straat vertegenwoordigd zijn.
7. Op welk land is de sigarenwinkel links vooraan – volgens de tekenaar – georiënteerd?
8. Boven de sigarenwinkel hangt ook een groot uithangbord.
 Met wie wordt hier de spot gedreven?
9. a. In de straat is ook een timmerwinkel „Het Plan”.
 Welk plan wordt hier bedoeld?
- b. Dit plan wilde de crisis op een andere manier bestrijden dan de regering Colijn.
 Welke maatregelen stonden in dit plan om de crisis te bestrijden?

- D. De spotprent hieronder gaat over de politieke toestand in ons land tijdens de crisisjaren. Op de prent staan vier belangrijke politieke figuren uit die moeilijke tijd.

BUITEN DE VOLKSGEMEENSCHAP

Terecht heeft minister Oud in de avondvergadering van Dinsdag 29 Sept. in de Eerste Kamer geconstateerd, dat in deze moeilijke dagen, Communisten en Nationaal-Socialisten zich gezamenlijk buiten de volksgemeenschap gesteld hadden.

Hieronder staan zes beweringen die betrekking hebben op bovenstaande spotprent. Sommige beweringen zijn juist, andere onjuist.

Zet achter de letter van iedere bewering of ze *juist* of *onjuist* is en zeg ook *waarom* je de bewering juist of onjuist vindt.

- Deze spotprent is gemaakt vóór het jaar 1933.
- Colijn en Oud vonden dat de partijen van Mussert en Wijnkoop zich zeer anti-democratisch gedroegen.
- Wijnkoop was een fascist, zoals uit het symbool op zijn broekspijp blijkt.
- Oud had gelijk toen hij zei dat Communisten en Nationaal-Socialisten zich gezamenlijk buiten de volksgemeenschap gesteld hadden.
- Mussert had gelijk toen hij Colijn voor „een muntvervalser” uitschold, omdat Colijn de gulden gedevalueerd had.
- Toen de plaat getekend werd, was Colijn president van de Nederlandse Bank.

Opdracht:

10. Zet de letters van de zes beweringen onder elkaar en schrijf daarachter of ze *juist* of *onjuist* zijn en *waarom* ze dat zijn.

Voorbeeld: a. = (juist of onjuist, omdat . . .)

b. = enz.

- E. Hieronder staan zes met letters aangegeven regels met namen, termen en begrippen die betrekking hebben op het onderwerp „Het Midden-Oosten”.
- Joodse immigranten – Palestina – na de Tweede Wereldoorlog.
 - een verbond – op politiek, cultureel en economisch gebied – Arabische Liga.
 - eind 1947 – de Verenigde Naties – Palestina.
 - Brits mandaat – proclamatie van de onafhankelijkheid – Tel Aviv.
 - in 1948 – Arabische buurlanden – de staat Israël.
 - Palestijnse vluchtelingen – tijdens de eerste Israëlisch-Arabische oorlog – kampen.

Opdracht:

11. Maak van de namen, termen en begrippen die achter elke letter staan, één of meer zinnen die met elkaar in historisch verband staan.
(Ze hoeven *niet* in de volgorde gebruikt te worden, waarin ze in de regel staan.)
Voorbeeld:
Balfour – Joden – Palestina.
In de verklaring van de Engelse minister Balfour werd aan de Joden een Nationaal Tehuis in Palestina beloofd.
-

- F. In de hieronder afgedrukte tekst staan enkele gegevens over „Het Midden-Oosten”.
- „... Frankrijk en Engeland oefenden uit hoofde van een mandaat van de Volkenbond de bestuursmacht uit in Syrië, Libanon, Irak (tot 1931), Palestina en Trans-Jordanië.
(...) De Arabische Nationalisten waren van oordeel dat de aanwezigheid en de activiteiten van de Fransen, de Britten en Zionisten de eenwording en de volledige onafhankelijkheid van de „Arabieren” in de weg stonden ...”

Vragen:

- Welk land heeft eeuwenlang de in de eerste zin van de tekst genoemde gebieden in het Midden-Oosten bestuurd?
 - Waardoor waren deze gebieden onder invloed van Engeland en Frankrijk geraakt?
 - Waar streefden de Zionisten naar?
-

Zie ommezijde

- G. De op deze bladzijde afgebeelde spotprent heeft in december 1956 in een Russisch weekblad gestaan. De prent geeft de Russische spot weer naar aanleiding van de gebeurtenissen rond het Suezkanaal in november van dat jaar. Groot-Brittannië wordt als een leeuw voorgesteld en Frankrijk als een haan. Het water in het midden van de prent is het kanaal. De sfinx op de achtergrond stelt president Nasser voor.

Vragen/opdrachten:

15. Wat deed Egypte in 1956 met het Suezkanaal?
16. Noem twee redenen waarom Engeland geweld tegen Egypte heeft gebruikt.
17. De prent laat een verslagen Engelse leeuw en Franse haan zien. Toch waren Engeland en Frankrijk militair sterker dan Egypte. Verklaar dat de Russische tekenaar wel gelijk heeft.
18. De Egyptische president wordt als overwinnaar afgebeeld. Wat betekende deze overwinning voor de positie van de Egyptische president in de Arabische wereld?

- H. Op deze pagina staan zes met Romeinse cijfers genummerde omschrijvingen die passen bij personen die een rol gespeeld hebben in het conflict in het Midden-Oosten in de tijd waarover het onderwerp gaat.

Daaronder volgen de namen van vijf personen die bij dat conflict in die jaren betrokken zijn geweest.

Omschrijvingen:

- I. Als president van zijn land werd hij na 1956 door veel Arabieren beschouwd als de grote leider in de strijd tegen het Zionisme.
- II. Als partijleider in een communistische staat probeerde hij invloed in het Midden-Oosten te verkrijgen.
- III. Als een der stichters en als minister-president riep hij de onafhankelijkheid van zijn land uit.
- IV. Als vorst van een land dat een zeer groot aantal Palestijnse vluchtelingen herbergde, had hij het zeer moeilijk.
- V. Als leider van een guerrilla-organisatie streed hij voor de terugkeer van de Palestijnen naar Palestina.
- VI. Als minister van Buitenlandse Zaken van een grote staat die weigerde aan Egypte financiële steun te geven bij de bouw van de Assoeandam, haalde hij zich de haat van dat land op de hals.

Vijf personen:

- a. Hoessein
- b. Ben Goerion
- c. Yasser Arafat
- d. Nasser
- e. Chroestsjov

Opdracht:

19. Schrijf de Romeinse cijfers van de zes omschrijvingen onder elkaar en zet daar de naam van de persoon achter die het beste bij die omschrijving past.

(Denk erom: er blijft één omschrijving over.)

Voorbeeld:

I = ... (naam van de persoon invullen)

II = ... enz.

1. The first part of the paper is devoted to a general discussion of the problem of the existence of a solution of the system of equations (1) in the case of a non-linear operator. It is shown that the existence of a solution is guaranteed if the operator is compact and the right-hand side of the system is continuous. The second part of the paper is devoted to the study of the properties of the solution of the system of equations (1) in the case of a non-linear operator. It is shown that the solution is unique and depends continuously on the data of the problem.

1. The first part of the paper is devoted to a general discussion of the problem of the existence of a solution of the system of equations (1) in the case of a non-linear operator. It is shown that the existence of a solution is guaranteed if the operator is compact and the right-hand side of the system is continuous. The second part of the paper is devoted to the study of the properties of the solution of the system of equations (1) in the case of a non-linear operator. It is shown that the solution is unique and depends continuously on the data of the problem.

EXAMEN MIDDELBAAR ALGEMEEN VOORTGEZET ONDERWIJS IN 1977

MAVO-4

Dinsdag 17 mei, 14.00-16.00 uur

GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING

VOUWBLAD behorende bij opgave A.

5

Abschluss

III

PROCLAMATIE!

In Januari en Februari 1933 volgden alle Nederlandsche arbeiders met ingehouden adem, den heldhaltigen strijd van de soldaten en matrozen, blank en bruin, die den strijd voerden tegen een ondragelijke loonsverlaging.

In het bijzonder waren alle oogen gevestigd op de tocht van de „ZEVEN PROVINCIËN“, langs de kust van Sumatra, als protest tegen de politiek van de loonroof en onderdrukking.

Bij VLAKKE HOEK zond de regeering haar gewapende macht op de „ZEVEN PROVINCIËN“ af. Wilt zij de eigen bemanning niet vertrouwen, liet zij de DUITSCHE FASCIST O.L. FEIRENBACH DE BOM WERPEN. VIJF EN TWINTIG DOODEN en vele gewonden waren het gevolg!

WIE IS VERANTWOORDELIJK VOOR DEZE BLOEDIGE DAAD?

Dat is COLIJN, die in de TWEEDE KAMER zeide:

Men moet de Muters onderdrukken, zoo noodig door het schip met een torpedo naar den bodem van den oceaan te zenden"

Dat is WIBAUT, die in de EERSTE KAMER verklaarde:

„Ik denk er niet aan mij solidair te verklaren met de Muters. HET KAN NIET WORDEN GEDULD."

Dat zijn de SOCIAL-DEMOCRATEN in Indonesië, die de Gouverneur-Generaal aanraadden „slechts in uitersten noodzaak“ GEWELD TE GEBRUIKEN.

De Nederlandsche arbeiders protesteerden in tal van vergaderingen en demonstraties en door de proteststaking te Amsterdam, tegen het bloedige geweld en kwamen op voor de vrijheid van Indonesië!

Op 31 October komen de mannen van de „Zeven Provinciën“ voor de Rechtbank. De leiders van het protest, BOSSCHART, KAWILARANG, TUHUMENA, en anderen, dreigt DOODSTRAF of LEVENSLANG.

Alleen de krachtigste massa-actie van de Nederlandsche arbeidersklasse kan hen redden!

BETUIGT UW SOLIDARITEIT MET-DE DAPPERE MUTERS!

Protesteert en demonstreert tegen de terreur in Indonesië!

Bereidt de PROTESTSTAKING voor, met de eische:

De politieke gevangenen moeten vrij!

Elscht opheffing van het Digoelkamp

Indonesië los van Holland. Nu!

Weg met de regeering Colijn

Tegen fascisme en reformisme

VOOR KLASSENTRIJD EN SOCIALISME

COMMUNISTISCHE PARTIJ HOLLAND

IV

GEEFT HEDEN NOG UW OPDRACHT

EXAMEN MIDDELBAAR ALGEMEEN VOORTGEZET ONDERWIJS IN 1977

MAVO-4

Dinsdag 17 mei, 14.00-16.00 uur

GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING

In dit examenwerk worden opdrachten/vragen gegeven, die van 1 tot 19 genummerd zijn. Eerst is het onderwerp „Nederland in de crisisjaren” aan de beurt, daarna het onderwerp „Het Midden-Oosten”.
 Vóór je een vraag gaat beantwoorden of een opdracht gaat uitvoeren, moet je goed de afbeelding(en) bekijken en/of de tekst(en) lezen.
 Een aantal vragen kun je met één naam, één woord of één zin beantwoorden.
 Bij andere vragen moet je meer zinnen voor je antwoord gebruiken.
 Is dat laatste het geval, denk er dan om: een juist antwoord hoeft niet altijd een lang antwoord te zijn!

Zie ommezijde

Deze opgaven zijn vastgesteld door de Commissie Eindexamenexperimenten Geschiedenis en Staatsinrichting (C.E.G.E.S.).

- A. Op het bijgevoegde vouwblad staan drie afbeeldingen en een tekst die betrekking hebben op toestanden en gebeurtenissen in Nederland uit de jaren 1929–1939. Hieronder volgen in willekeurige volgorde vijf omschrijvingen, die ook op die tijd in ons land slaan.
- De verlaging van de overheidsuitgaven betekende verlaging van salarissen. Dit leidde zelfs tot munterij bij een onderdeel van de krijgsmacht.
 - In werkkampen werden talloze – vooral jeugdige werklozen – met goedkeuring van de overheid te werk gesteld.
 - Om de werkgelegenheid in de Nederlandse industrie op gang te houden, werd de consument aangeraden zoveel mogelijk produkten uit eigen land te kopen.
 - Het gemeentebestuur van Amsterdam – evenals andere gemeentebesturen – pasten een controlesysteem toe dat moest voorkomen dat werklozen, behalve een uitkering, nog bijverdiensten hadden.
 - Tegenstanders van Colijn verweten hem dat hij zich door het liberale idee van zo min mogelijke staatsbemoeienis liet leiden, zodat de regering een afwachtende houding tegenover het werkloosheidsvraagstuk innam.

Opdracht:

- Schrijf de Romeinse cijfers van de drie afbeeldingen en de tekst onder elkaar en zet daar de letter van de omschrijving achter, die er het beste bij past.
Let op: er blijft één omschrijving over.

Voorbeeld: I = . . (juiste letter van de omschrijving invullen)

II = . . enz.

- B. Hieronder staan twee coupletten uit een gedicht dat in de crisisjaren gemaakt werd.

STEMPELEN

Ik ga tweemaal daags naar het stempellokaal;
Daar komen de lui zonder werk allemaal –
Daar hoor ik de klachten van Jan Boezeroen,
Omdat hij niet weet wat hij anders moet doen,
Daar praat hij met haat of berustend verdriet
Van stempelen, stempelen en anders niet!

Maar als straks de tijd komt waarnaar ik verlang;
De tijd van de arbeid en 't roode gezang!
Wanneer van geen crisistijd meer wordt gehoord
En 't kapitalisme voor goed is gesmoord!
Wanneer 't roode licht door de wolken heen schiet . . .
Dan gaan we aan 't werk en dan stempelen we niet!!

Vragen:

2. Met Jan Boezeroen wordt een bepaalde groep mensen bedoeld.
Welke groep van de bevolking?
3. In het eerste couplet staat: „Ik ga tweemaal daags naar het stempellokaal...”
Waarom moesten die „lui zonder werk” tweemaal daags in dat lokaal hun kaart laten stempelen?
4. Waar ligt volgens de dichter – zie het tweede couplet – de schuld voor de slechte economische toestand?
- 5a. Tot welke politieke partij zou de dichter gerekend kunnen worden?
b. Waaruit maak je dat op?
6. Aan welke maatschappijvorm geeft de dichter de voorkeur?

- C. Hieronder staan zeven met letters aangegeven regels met namen, termen of begrippen die betrekking hebben op „Nederland in de crisisjaren”.

- a. Colijn – lagere lonen – aanpassingspolitiek.
- b. koopkracht versterken – S.D.A.P. – Plan van de Arbeid.
- c. werkloosheid – economische crisis – overproductie.
- d. devaluatie – gulden – toenemen van de export.
- e. ontwapening – socialisten – bouw openbare werken.
- f. „De Zeven Provinciën” – mouterij – salarisverlaging – bom.
- g. anti-democratisch – de N.S.B. – Mussert.

Opdracht:

7. Maak van de namen, termen of begrippen die achter elke letter staan één of meer zinnen die met elkaar in historisch verband staan.
(Ze hoeven niet in de volgorde gebruikt te worden, waarin ze in de regel staan.)

Voorbeeld:

dictatuur – leidersbeginsel – fascisme.

Het fascisme ging uit van het leidersbeginsel en leidde zo tot dictatuur.

- D. Onderstaande spotprent is uit het jaar 1936. De prent geeft met het onderschrift weer, dat de regering Colijn-Oud niet veel op zou hebben met partijen van „links” noch „rechts”. Dat onderschrift luidde: „Colijn en zijn Oud-je: Maak je niet bezorgd — niet rechts — niet links, toujours (= altijd) maar recht vooruit!”

Vragen:

8. Een uiterst linkse partij was de Communistische Partij Holland.
Noem twee redenen waarom de regering Colijn-Oud met die partij niet veel op gehad heeft.
9. a. Met welke uiterst rechtse partij wilden Colijn en Oud — volgens de tekenaar — ook niet samenwerken?
b. Noem twee grote bezwaren die Colijn en Oud tegen die rechtse partij hadden.
10. Toch waren er nog al wat mensen die toen op uiterst links of uiterst rechtse partijen stemden.
Waarom stemmen in een crisisperiode meer mensen op zulke partijen dan anders?

- E. Hieronder volgt een tekst waarin enkele gegevens over „het Midden-Oosten” zijn opgenomen.

... Frankrijk en Engeland oefenden uit hoofde van een mandaat van de Volkenbond de bestuursmacht uit in Syrië, Libanon, Irak (tot 1931), Palestina en Transjordanië.
(...) De Arabische nationalististen waren van oordeel dat de aanwezigheid en de activiteiten van de Fransen, de Britten en de Zionisten de eenwording en de volledige onafhankelijkheid van de „Arabieren” in de weg stonden. ...”

Vragen:

11. Welk land heeft eeuwenlang de in de eerste zin van de tekst genoemde gebieden in het Midden-Oosten bestuurd?
12. Waardoor waren deze gebieden onder invloed van Engeland en Frankrijk geraakt?
13. Waar streefden de Zionisten naar?

- F. Op deze bladzijde staan drie kaartjes, die ieder een fase weergeven van de geschiedenis van Palestina tussen 1922 en 1949.

Vragen:

14. Het eerste kaartje stelt Palestina voor als mandaatgebied.
Het tweede kaartje geeft het verdelingsplan van de Verenigde Naties weer.
 - a. Waarom besloten de Verenigde Naties Palestina te verdelen?
 - b. Welk bezwaar zouden de Joden tegen het verdelingsplan gehad kunnen hebben?
 - c. Noem een reden waarom de meerderheid van de Arabieren het verdelingsplan verwierp.
15. Het derde kaartje geeft de toestand in 1948 weer.
 - a. Zoals je op dat kaartje ziet, is het gebied van Israël groter dan op het tweede kaartje. Wat is „de oorzaak” hiervan?
 - b. Op het eerste kaartje heet het gebied Palestina, op het derde kaartje heet een gedeelte Israël. Hoe komt dat?

- G. Hieronder staan elf met Romeinse cijfers genummerde omschrijvingen die passen bij personen die een rol gespeeld hebben in het conflict in het Midden-Oosten in de tijd waarover dit onderwerp gaat.
Daarna volgen de namen van tien personen, die bij dat conflict in die jaren betrokken zijn geweest.

Omschrijvingen:

- I. Als president van zijn land werd hij na 1956 door veel Arabieren beschouwd als de grote leider die de Arabische eenheid tot stand kon brengen.
- II. Als vorst van een woestijnland, dat rijk aan olie is, kon hij de armere (Arabische) buurstaten financieel steunen.
- III. Eerst als generaal en later ook als minister van defensie verwierf hij in 1956 en 1967 niet alleen in eigen land, maar ook daar buiten grote bekendheid.
- IV. Als partijleider in een groot communistisch land probeerde hij invloed in het Midden-Oosten te krijgen.
- V. Als een der stichters en eerste minister-president riep hij de onafhankelijkheid van zijn land uit.
- VI. Als vorst van een land, dat een zeer groot aantal Palestijnse vluchtelingen herbergt, had hij het erg moeilijk.
- VII. Als minister van Buitenlandse Zaken van zijn land schreef hij een brief, waarin stond dat hij de stichting van een „Nationaal Tehuis” voor de Joden in Palestina gunstig gezind was.
- VIII. Als leider van een guerrilla-organisatie streed hij voor de terugkeer van de Palestijnen naar Palestina.
- IX. Als minister van Buitenlandse Zaken van een grote staat, die weigerde aan Egypte financiële steun te geven bij het bouwen van de Assoeandam, haalde hij zich de haat van dat land op de hals.
- X. In zijn functie van president van een zeer machtige staat, kondigde hij een doctrine (= leer) af, waarbij alle landen in het Midden-Oosten financiële en militaire steun zouden krijgen tegen het opdringende communisme.
- XI. Als minister-president van een land dat in 1956 troepen naar Egypte stuurde in verband met de nationalisatie van het Suezkanaal, verloor hij veel van zijn prestige en trad spoedig daarna af.

Namen:	a. Hoessein	f. Yasser Arafat
	b. Eden	g. Chroestsjov
	c. Ben Goerion	h. Nasser
	d. Feisal	i. Dulles
	e. Eisenhower	j. Mosje Dajan

Opdracht:

16. Schrijf de Romeinse cijfers van de elf omschrijvingen onder elkaar en zet daarachter de naam van de persoon die volgens jou het beste bij die omschrijving past.
Denk er om: er blijft één omschrijving over.

Voorbeeld I = ... (naam van de persoon invullen)

II = ... enz.

- H. De twee karikaturen op deze pagina laten ons Nasser zien. Op de eerste prent staat hij als overwinnaar, op de tweede als verliezer.
De eerste prent is van mei 1957. De tweede is van november 1967.

Vragen:

17. De eerste prent heeft betrekking op een kanaal waarover een ernstige crisis ontstond. Beschrijf in enkele zinnen het verloop van deze crisis. Let daarbij op:
 - a. de voornaamste oorzaak;
 - b. de crisis zelf;
 - c. hoe Nasser als overwinnaar uit de strijd kwam;
 - d. de gevolgen voor Nasser en zijn tegenstanders.
18. De tweede prent beeldt Nasser op een minder prettig moment af. Hij heeft „iets” aan zijn rechterbeen, waardoor hij op twee „krukken” moet steunen. Op één van de krukken staat C.C.C.P., dat is de Russische afkorting van de U.S.S.R.
 - a. Waarom had Nasser in 1967 geen reden tot vreugde?
 - b. Wat hadden „het rechterbeen” en de „krukken” daarmee te maken?

II

Lopend patiënt

- I. De met Romeinse cijfers genummerde beweringen op deze pagina hebben betrekking op het Midden-Oosten. Sommige zijn juist en andere onjuist.

Beweringen:

- I. Toen Israël in 1948 de onafhankelijkheid uitriep werd het door de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie vrijwel onmiddellijk erkend.
- II. De vervolgte Joden uit de Tweede Wereldoorlog, die de concentratiekampen overleefd hadden, werden door Engeland onmiddellijk na de oorlog in Palestina toegelaten.
- III. Egypte heeft – nadat de Verenigde Staten zich teruggetrokken hadden – de Assoeandam met Russische hulp afgebouwd.
- IV. De Arabische Liga heeft een staatkundige eenheid gebracht tussen de Arabische staten.
- V. In de Zesdaagse Oorlog slaagde Jordanië erin de westelijke Jordaanoever terug te veroveren.
- VI. Het Bagdadpact werd gesloten om een dam op te werpen tegen de dreigende communistische expansie in het Midden-Oosten.
- VII. De Palestijnse vluchtelingen in Jordanië, Libanon en andere Arabische staten doen geen enkele poging om naar Palestina terug te keren.
- VIII. Behalve aan eigen kracht, dankt Israël zijn voortbestaan ook aan de financiële en militaire steun van de Verenigde Staten en aan de verdeeldheid tussen de Arabische staten.
- IX. El Fatah is een organisatie die op een vreedzame manier strijdt voor de terugkeer van alle Palestijnse vluchtelingen naar Palestina.
- X. In 1956 stuurden Engeland en Frankrijk troepen naar Egypte omdat Nasser in de Nijl de Assoeandam wilde bouwen.

Opdracht:

19. Zet de Romeinse cijfers van deze tien beweringen onder elkaar en schrijf daarachter of de bewering juist of onjuist is.

Voorbeeld: I = ... (juist of onjuist invullen)

II = ... enz.

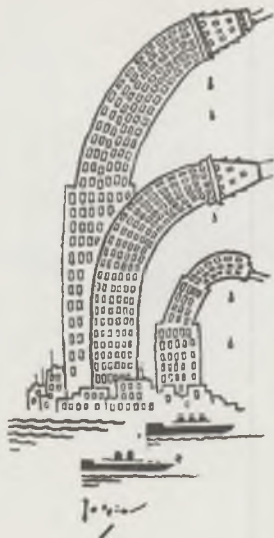
EXAMEN HOGER ALGEMEEN VOORTGEZET ONDERWIJS IN 1977

Dinsdag 17 mei, 14.00-16.30 uur

GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING

VOUWBLAD A behorende bij opgave A.

I

Manhattan in mineur

II

BERICHT.

Aan het telegraafkantoor is een telegram ontvangen, waarvan hieronder een uittreksel volgt:

ALGEMEENE MOBILISATIE.

Eerste mobilisatiedag:

29 Augustus

Vordering paarden en motorrijtuigen.

Men raadplege de in de gemeente aangeplakte „Openbare kennisgevingen”.

Men wordt uitgenoodigd aan bovenstaand bericht zoo spoedig en zooveel mogelijk
RUCHTBAARHEID TE GEVEN.

III

ZET MEER LIBERALEN NAAST COLIJN.

Hij werkt aan een ontsaggelijke taak: de tegenstelling links—rechts te overbruggen. De liberalen kunnen hem daarbij juist van grooten steun zijn. Wie de liberalen versterkt, geeft nationale daadkracht aan Colijn. Breng dus Uw stem uit op de liberalen. Lijst 5.

COLIJN en OUD

hebben het regeerbeleid der laatste vier jaren gedragen. Nooit zag Nederland gelukkiger samenwerking tussen rechter- en linkerzijde

**RECHTZINNIG NEDERLAND
STEMT Dr. COLIJN**

**VRIJZINNIG NEDERLAND
STEMT Mr. OUD**

ZET MEER VRIJZINNIG DEMOCRATEN NAAST OUD!

Stemt vooral op hem! Steunt hem in zijn moeilijke taak! Gij kunt hem niet beter helpen dan door te stemmen op zijn lijst, die der Vrijzinnig Democraten,

LIJST 6

IV

EXAMENS HOGER ALGEMEEN VOORTGEZET ONDERWIJS IN 1977

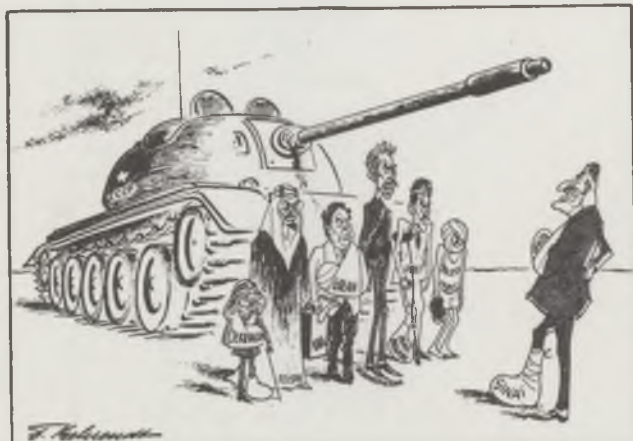
Dinsdag 17 mei, 14.00–16.30 uur

GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING

VOUWBLAD I behorende bij opgaven I en J.

Zie ommezijde

I

'En, allemaal weer 8t en fris?

II

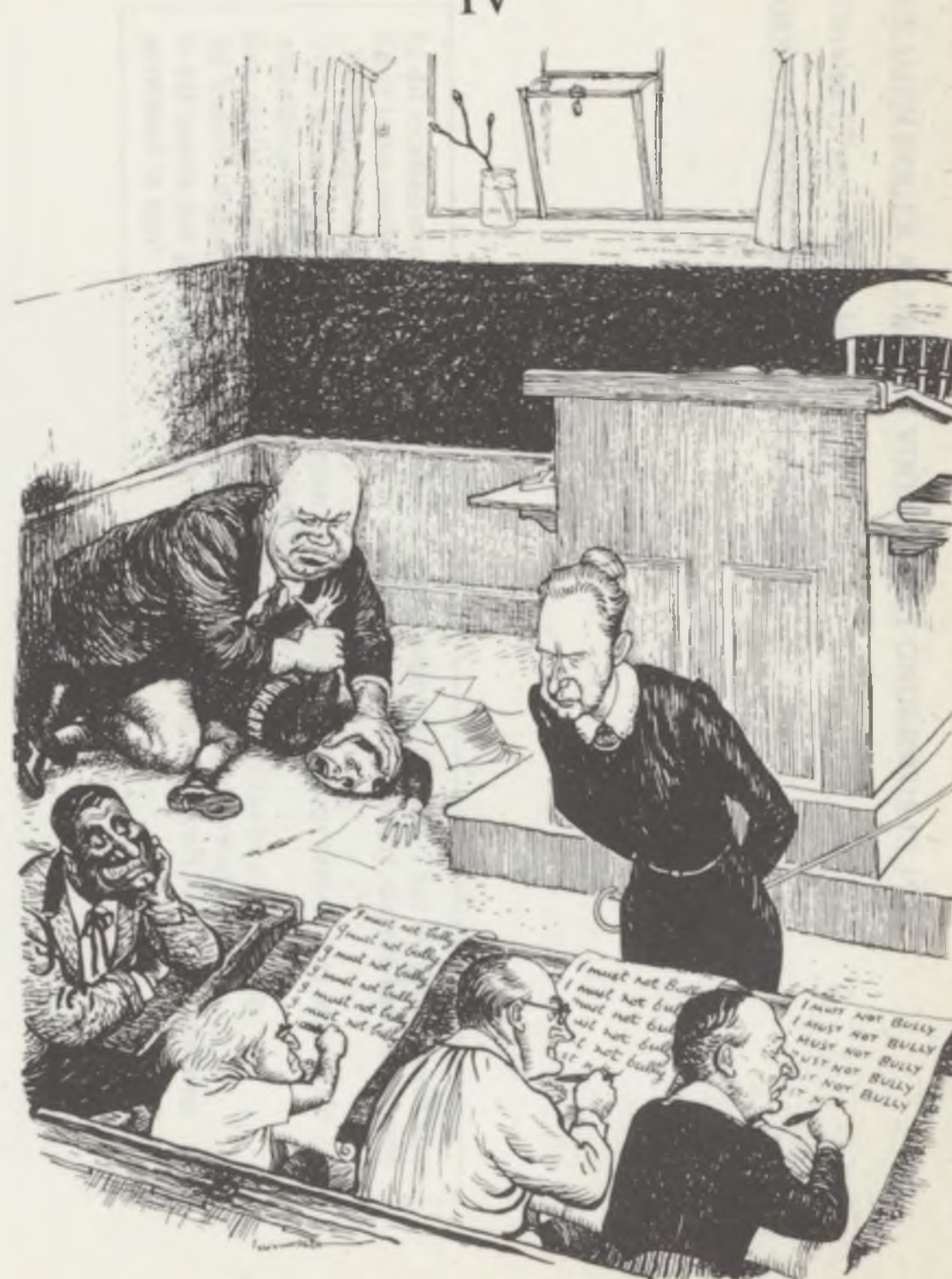
GEVAARLIJK WATER

III

Te vondeling gelegd

IV

VI

III

EXAMEN HOGER ALGEMEEN VOORTGEZET ONDERWIJS IN 1977

Dinsdag 17 mei, 14.00–16.30 uur

GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING

In dit examenwerk worden opdrachten/vragen gegeven, die van 1 tot 40 genummerd zijn. Eerst is het onderwerp „Nederland in de crisisjaren” aan de beurt, daarna het onderwerp „Het Midden-Oosten”.

Vóór je een vraag gaat beantwoorden of een opdracht gaat uitvoeren moet je goed de afbeelding(en) bekijken en/of de tekst(en) lezen.

Een aantal vragen kun je met één naam, één woord of één zin beantwoorden.

Bij andere vragen moet je meer zinnen voor je antwoord gebruiken.

Is dat laatste het geval, denk er dan om: een juist antwoord hoeft niet altijd een lang antwoord te zijn!

Zie ommezijde

Deze opgaven zijn vastgesteld door de Commissie Eindexamenexperimenten Geschiedenis en Staatsinrichting (C.E.G.E.S.)

- A. Het op het bijgevoegde vouwblad A afgebeelde historische materiaal heeft betrekking op gebeurtenissen in de crisisjaren.
Manhattan in prent I is een gedeelte van de stad New York.

Opdracht/vraag:

1. Welke is de juiste tijdsvolgorde waarin de prenten, het bericht en de advertenties verschenen zijn?
Geef die volgorde aan met behulp van de Romeinse cijfers.
 2. Op welke gebeurtenissen hebben respectievelijk de prenten I en IV betrekking?
-

B. Vraag:

3. Waarom was Nederland tijdens de crisisjaren op economisch terrein extra gevoelig voor wat in het buitenland gebeurde?
-

- C. De maatregelen, in de crisisjaren genomen door de kabinetten Colijn, worden samengevat onder de naam „aanpassingspolitiek”.

Vraag/opdracht:

4. Welk doel had de aanpassingspolitiek met betrekking tot de rijksbegroting?
 5. Noem twee maatregelen welke in het kader van deze aanpassingspolitiek genomen werden.
-

- D. Hieronder staan gedeeltes van een samenvatting van de rede die de SDAP'er Van den Tempel in oktober 1931 in de Tweede Kamer tijdens een interpellatiedebat hield. De interpellatie was gericht tot minister-president Ruys de Beerenbrouck, die tevens minister van Binnenlandse Zaken en van Landbouw was, en ging over door de regering genomen en te nemen maatregelen ter bestrijding van de crisis en haar gevolgen.

„Zijn interpellatie inleidende geeft Van den Tempel eerst de sociaal-democratische visie op de crisis. Zij is in haar wezen een afzetcrisis, zoals het huidige onbeheerste produktiestelsel zelf telkens weer te voorschijn roept. (. . .)

De spanning tussen de onmetelijke produktiemogelijkheden enerzijds en de onvoldoende koopkrachtige vraag anderzijds, zich uiteindelijk ontladende in de felle prijsdaling, is het typisch verschijnsel der kapitalistische produktiewijze. De produktiekrachten zijn de mensheid boven het hoofd gegroeid. (. . .)

Het wanhopige is daarbij dat onder het moderne kapitalistische stelsel deze oorzaken telkens weer tot een crisis leiden. (. . .)

Daarom is deze wereld met haar volslagen gebrek aan organisatie een krankzinnige wereld.

(. . .) Maar wie gelooft in een hogere lotsbestemming van de mens, kan zich niet neerleggen bij een systeem, dat slechts de belangen van een kleine groep, op winst belust, dient. Daarom stelt de arbeidersklasse daar tegenover de eis van een planmatige regeling der produktie. De gezonde samenwerking van alle leden der gemeenschap moet gesteld worden tegenover het beginsel der teugellose concurrentie.

Natuurlijk geeft Van den Tempel zich rekenschap van de moeilijkheden die hier liggen, want hij prijst geen tovermiddel aan. Afdoende regelingen zijn slechts mogelijk op internationale basis. Genève leert ons dat die basis nog zwak is, maar dit mag ons van ons streven niet weerhouden. (. . .)”

Opdracht/vragen:

6. Noem drie bezwaren die Van den Tempel tegen het kapitalistische stelsel aanvoert.
 7. Van den Tempel stelt tegenover het kapitalistische stelsel „een planmatige regeling van de produktie”.
Wat houdt deze planmatige produktie in?
 8. Stel dat je het met het alternatief van Van den Tempel eens bent, wat is dan toch het zwakke punt in zijn voorstel?
-

E. Hieronder is een affiche afgedrukt, die betrekking heeft op het Plan van de Arbeid.

Vragen:

9. Geef in het kort weer wat men met het Plan van de Arbeid wilde bereiken.
 10. Waarom wees minister-president Colijn dit plan als „onverantwoord” van de hand?
-

F. Een van de maatregelen ter bestrijding van de crisis was de tarwewet van 1931. Deze wet schreef voor dat het buitenlandse meel in een zekere verhouding met Nederlands meel gemengd moest worden.

Vraag:

11. Waarom werd deze verplichting opgelegd?
-

- G. In de crisisjaren kwamen nog werkstakingen voor.
Over het algemeen was het aantal stakingen en het aantal deelnemers aan stakingen aanzienlijk geringer dan voordien.

Opdracht:

12. Verklaar waarom de bereidheid tot staken over het algemeen zo gering was in de crisisjaren.
-

- H. Hieronder staan acht – met Romeinse cijfers genummerde – beweringen, waarvan sommige juist en andere onjuist zijn.

- I. De bom op de „Zeven Provinciën” versterkte de samenwerking van de socialisten en de burgerlijke partijen.
- II. De Landbouwcrisiswet maakte het de overheid mogelijk dwingend in te grijpen in het verbouwen van (en de handel in) landbouwprodukten.
- III. Bij de Tweede-Kamerverkiezingen van 1937 bleek de aanhang van de Nationaal-Socialistische Beweging te zijn toegenomen.
- IV. Mede door o.a. de ontwikkelingen in het buitenland werden in 1939 de SDAP en de burgerlijke partijen naar elkaar toegedreven.
- V. De Liberalen waren het volkomen oneens met Colijns aanpassingspolitiek.
- VI. „Colijn heft belasting op uw fiets, maar voor ontwapening voelt hij niets” kan als een kenmerkende slagzin van de SDAP in 1938 worden beschouwd.
- VII. Lange rijen werklozen, die eenmaal in de week hun boekje moesten laten afstempelen, werden een normaal beeld in de crisisjaren.
- VIII. Een typisch van overheidswege voorgestelde steunmaatregel voor de boerenstand was onderstaande advertentie in een dagblad: „Laat ieder Nederlander dan twee Sickness' volle melkreepen per week koopen! Hiervoor heeft de Nederlandsche Zuivelindustrie te leveren 58 miljoen liter melk”.

Opdracht:

13. Zet de nummers van deze acht beweringen onder elkaar en schrijf daarachter of de bewering juist of onjuist is.
(Voorbeeld: I = (juist of onjuist invullen);
enz.
-

- I. Op het bijgevoegde vouwblad I staan vier met Romeinse cijfers genummerde spotprenten, die betrekking hebben op gebeurtenissen in het Midden-Oosten.

Vragen en opdracht:

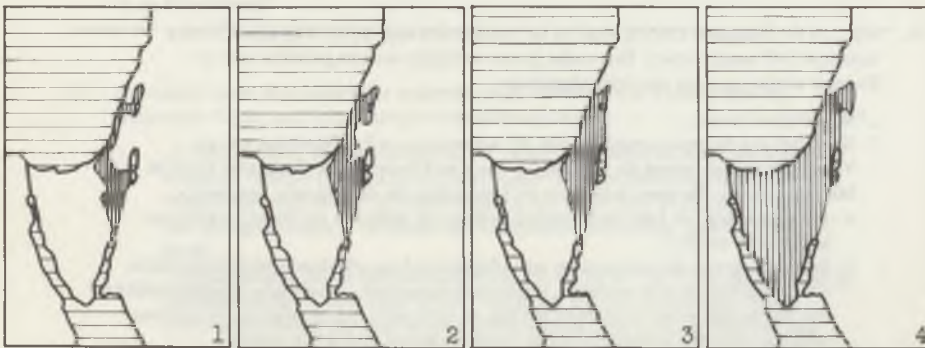
- 14. Welke is de juiste tijdsvolgorde waarin de prenten verschenen zijn?
Geef die volgorde aan met behulp van de Romeinse cijfers.
 - 15. Op prent III stelt de weglopende figuur een minister van Buitenlandse Zaken voor.
Van welk land is die figuur minister van Buitenlandse Zaken?
 - 16. Welke gebeurtenis heeft de tekenaar met prent III uit willen beelden?
-

- J. Op prent IV van het vouwblad I is een onderwijzeres (Hammarskjöld) met een moeilijke klas afgebeeld. Onder haar zes leerlingen heeft zij er drie, die een vierde hebben geplaagd. Daarom moeten ze strafregels schrijven: "I must not bully" (= ik mag niet plagen). Degene die geplaagd werd, kan nu lachen. Tegelijkertijd heeft in de hoek een flink uit de kluiten gewassen leerling een duidelijk zwakkere klasgenoot (Hongarije) gevloerd.

Vragen:

17. Welke drie landen stellen de leerlingen die het strafwerk maken voor?
18. Wie is degene, die lachend toekijkt hoe de strafregels geschreven worden?
19. Welke functie heeft de onderwijzeres (Hammarskjöld) in werkelijkheid?
20. Welk land wordt voorgesteld door de potige leerling, die de ander op de grond drukt?
21. Heeft deze prent betrekking op gebeurtenissen in 1956 of 1967?
22. Wat lijkt de tekenaar de onderwijzeres te verwijten?

- K. Hieronder zijn vier kaartjes afgedrukt, die betrekking hebben op het Midden-Oosten in de periode 1917–1967.

Opdrachten:

Noteer het cijfer van het kaartje waarop alleen het gebied is gearceerd:

23. dat Palestina besloeg omstreeks 1930;
24. dat de Verenigde Naties aan de Joden toewees in 1947;
25. dat Israël beheerste bij de wapenstilstand na de oorlog van 1948–1949;
26. dat Israël beheerste volgens het bestand na de oorlog van 1956;
27. dat Israël beheerste bij het staakt-het-vuren na de oorlog van 1967.

- L. Door Joodse inwoners van Palestina werd soms aan Joodse immigranten gevraagd: „Kommen Sie aus Deutschland oder aus Ueberzeugung?“ (= Komt u uit Duitsland of uit overtuiging?).

Vraag:

28. Geef in enkele regels aan wat met deze vraag werd bedoeld.
-

- M. Op 14 mei 1947 stak Gromyko, sprekend uit naam van de Sovjet-Unie, voor het forum van de Verenigde Naties een lofrede af op het plan van een Joodse staat. Een redevoering, waarvan men wel gezegd heeft dat het de „Tweede Balfour-verklaring” was.

Vragen:

29. Waarom wordt deze rede van Gromyko wel de „Tweede Balfour-verklaring” genoemd? Let bij de beantwoording van deze vraag op de kern van de Balfourdeclaration.
30. In welk opzicht ging Gromyko in zijn lofrede verder dan de inhoud van de Balfourdeclaration?
-

- N. Kort na de Zesdaagse Oorlog werd in de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties resolutie 242 aangenomen. Hieronder is een vertaling van een gedeelte van de Engelse versie van deze resolutie afgedrukt.

„De Veiligheidsraad . . .

1. Bevestigt dat de verwezenlijking van de beginselen van het Handvest van de Verenigde Naties vereist de vestiging van een rechtvaardige en duurzame vrede in het Midden-Oosten, die moet inhouden de toepassing van de volgende beginselen:
 - a. Terugtrekking van Israëlische strijdkrachten uit gebieden die bezet zijn tijdens het jongste conflict.
 - b. Beëindiging van alle aanspraken op belligerentie* en alle daden van belligerentie, erkenning van de soevereiniteit, territoriale integriteit en politieke onafhankelijkheid van alle staten in het betrokken gebied, en hun recht om in vrede te leven binnen veilige en erkende grenzen, vrij van bedreigingen of daden van geweld.
2. Bevestigt de noodzakelijkheid van:
 - a. De gegarandeerde vrijheid van scheepvaart door internationale waterwegen in het betrokken gebied.
 - b. Het tot stand brengen van een rechtvaardige regeling van het vluchtelingen-vraagstuk.
 - c. De garantie van de territoriale onschendbaarheid en politieke onafhankelijkheid van iedere staat in het betrokken gebied door maatregelen die onder meer inhouden het vestigen van gedemilitariseerde zones . . .”

*belligerentie = oorlogsvoering

Vragen/opdrachten:

31. Noem drie gebieden die Israël tijdens de Zesdaagse Oorlog veroverd heeft. Vermeld bij elk gebied op welk land het werd veroverd.

32. In de Franse versie van artikel 1.a. van de ontwerp-resolutie staat: „Terugtrekking van Israëlische strijdkrachten uit de gebieden die bezet zijn tijdens het jongste conflict”. Waarom is in de Israëlische opvatting het lidwoord de zo belangrijk?
 33. Waarom gaf Israël toen geen gevolg aan het verlangen van de Veiligheidsraad zoals neergelegd in artikel 1.a.?
 34. In artikel 1.b. wordt o.a. geëist „erkenning van de soevereiniteit (. . .) van alle staten in het betrokken gebied”. Vermeld nu of deze eis een concessie inhield van de zijde van Israël of van de zijde van de Arabische landen. Motiveer je antwoord.
 35. In welk opzicht is artikel 2.a. een tegemoetkoming aan Israël?
-

- O. Het vraagstuk van de Palestijnse vluchtelingen speelt in de problematiek van het Midden-Oosten een grote rol.

Vraag:

36. Waarom zijn de Arabische Palestijnen gevlucht naar de opvattingen van de meerderheid van:
 - a. de Israëli's;
 - b. de Palestijnen?
-

- P. Hieronder staan in willekeurige volgorde enige besluiten van Volkenbond en Verenigde Naties met betrekking tot het Midden-Oosten.

- I. „Constaterende, dat de partijen bij de Israëlisch-Arabische bestandsovereenkomsten verscheidene malen de bepalingen van deze overeenkomsten hebben veronachtzaamd en dat de strijdkrachten van Israël diep in Egyptisch gebied zijn doorgedrongen in strijd met de bestandsovereenkomst tussen Egypte en Israël.
Constaterende, dat de strijdkrachten van Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk militaire operaties uitvoeren gericht tegen het Egyptisch grondgebied (. . .)
Geeft uitdrukking aan haar ernstige bezorgdheid over deze ontwikkelingen”.
- II. „(. . .) Het mandaat over Palestina zal zo snel mogelijk worden beëindigd (. . .)
De mandataris zal de commissie tevoren en zo vroeg mogelijk in kennis stellen van zijn voornemen het mandaat te beëindigen en zich uit beide gebieden terug te trekken (. . .)”.
- III. „Aangezien de voornaamste geallieerde mogendheden zijn overeengekomen (. . .) het bestuur over het gebied Palestina, dat vroeger toebehoorde aan het Turkse Rijk, toe te vertrouwen aan een mandataris, door bovengenoemde machten uitgekozen, binnen de door hen gefixeerde grenzen (. . .) worden de bepalingen van het genoemde mandaat als volgt vastgesteld (. . .)”.
- IV. „Egypte behoudt een corridor van de Egyptische grens tot ongeveer 11 km ten Noorden van Gaza (. . .). De Israëlische troepen zullen de Zuidelijke Negeb ontruimen, de Egyptische troepen zullen uit Jeruzalem en Faloedja terugtrekken, de kuststrook Gaza-Rafa blijft onder Egyptisch burgerlijk bestuur (. . .)”.

Opdracht:

37. Welke is de juiste tijdsvolgorde waarin de besluiten zijn genomen?
Geef die volgorde aan met behulp van de Romeinse cijfers.
-

- Q. Op de hieronder afgedrukte prent staat de Israëlische premier Ben Goerion afgebeeld, omringd door zijn burens.

Hulp — alleen voor onderontwikkelde gebieden

Vragen:

38. Is deze prent getekend vanuit een pro- of een anti-Israëlische houding?
Motiveer je antwoord.
39. Is de prent feitelijk juist?
Motiveer je antwoord.
-
- R. Hieronder staan een aantal met Romeinse cijfers genummerde uitspraken. Sommige komen uit pro-Arabische bron (A), andere uit een meer pro-Israëlische bron (B).
- I. „Zij respecteerden ons en wij eerbiedigden en beschermden hen en gaven hun onderdak. Hadden we moeten geloven dat er mensen zijn die nog nooit in Palestina geweest waren, en die het land van ons wilden afnemen?”
 - II. „Er moet een plaats op de wereld zijn waar de Joden geen minderheid vormen.”
 - III. „Als God, zoals sommigen nu zeggen, dood is, dan is hij ongetwijfeld doodgegaan aan zijn pogingen om voor het Arabisch-Joodse probleem een billijke oplossing te vinden.”
 - IV. „Wie zijn de Palestijnen? Zij bestaan niet.”
 - V. „Het zou niet de eerste keer in de geschiedenis zijn dat een vraagstuk dat voor iedereen onoplosbaar scheen, een keerpunt in de geschiedenis zou opleveren, omdat het de mensen tot de conclusie bracht dat de middelen waarmee zij tot dan toe gewerkt hadden, eenvoudig niet langer meer adequaat waren voor de oplossing van de grote problemen van hun tijd.”

Opdracht:

40. Schrijf de cijfers voor de uitspraken onder elkaar en plaats de juiste letter van de bron (A of B) er achter.
Let op: niet alle beweringen komen uit pro-Arabische (A) of pro-Israëlische bron (B).
Zet in dat geval een streepje achter het Romeinse cijfer.
Voorbeeld: I = . . (de letter A of B of een streepje invullen).

EXAMEN VOORBEREIDEND WETENSCHAPPELIJK ONDERWIJS IN 1977

Dinsdag 17 mei, 14.00-16.30 uur

GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING

VOUWBLAD behorende bij de opgaven B en D.

De vier prenten op deze twee pagina's behoren bij opgave D.

I

GEVAARLIJK WATER

II

KOUWE DRUKTE?

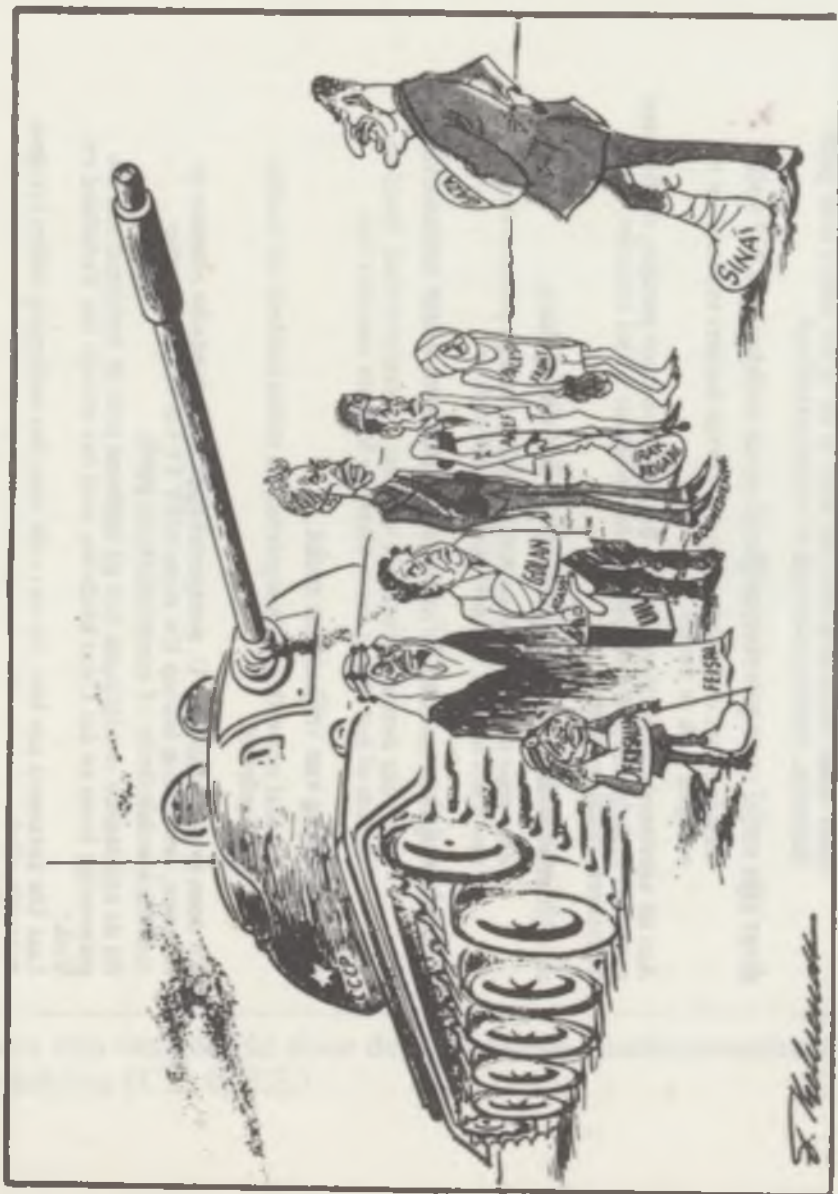

Israël: „Jongens, laten we 't mooi houden”.

IV

III

'En, allemaal weer fit en fris?'

Zie ommezijde

MANIFEST

De twee teksten op deze pagina behoren bij opgave B.

AAN HET NEDERLANDSCHE VOLK!

Bijna 20.000 Nederlanders van verschillende godsdienstige en politieke overtuiging, voortgekomen uit alle geledingen van het Nederlandsche volk en vereenigd in de Nederlandsche Beweging voor Eenheid door Democratie, richten zich tot hun landgenooten met het volgende:

Ons volk is in eeuwen van harten strijd en noesten arbeid geworden tot wat het nu is:

door zijn verbondenheid met het huis van Oranje,

dat in de figuur van Willem den Zwijger en vele andere telgen telkens onvermoeide en edele strijders voor de vrijheid, de eenheid en het welzijn onzer natie aan ons volk geschonken heeft;

door zijn trouw aan de beginselen van Christendom en menselijkheid,

door welke Nederland vooraan staat in de rij der naties door gods-dienstzin, verdraagzaamheid en vredesgezindheid;

door zijn strijd voor gewetensvrijheid en de rechten van het volk,

waardoor het ons geschonken is ons vrije burgers van een fier en energiek volk te weten.

Aan de aanstaande verkiezingen wordt deelgenomen door partijen, die hier een nationaal-socialistische of communistische dictatuur willen invoeren. Deze dictaturen zullen brengen:

de achteruitstelling of verwijdering van het Oranjestad,

daar voor den dictator de verheerlijking van zijn persoon en zijn partij het leidend beginsel zijner staatkunde is;

de ondermijning van de Christelijke grondslagen onzer samenleving,

daar voor deze dictaturen de volkseer, de raszuiverheid, bloed en bodem of het belang eener klasse de hoogste waarden zijn;

de afschaffing van vrijheid en recht,

zoodat ons volk aan dwingelandij en rechteloosheid zal worden overgeleverd.

Wij doen in deze dagen op U, stemgerechtigde Nederlandsche mannen en vrouwen, een ernstig beroep Uw stem NIET TE GEVEN aan eenige nationaal-socialistische of communistische partij.

Bij de aanstaande verkiezingen zult gij beslissen over de toekomst van Uw persoonlijk leven en dat Uwer kinderen, over het welzijn van Vaderland en Volk!

Laat Uw antwoord aan hen, die ons volk naar den ondergang willen brengen, duidelijk zijn!

NEDERLANDSCHE BEWEGING VOOR

EENHEID DOOR DEMOCRATIE

BEGINSELVERKLARING VAN HET COMITÉ VAN WAAKZAAMHEID

Nederlandse intellectuelen, ongeacht hun politieke overtuiging zich verenigend tot een Comité van Waakzaamheid,

van oordeel, dat het Nationaalsocialisme en alle andere groeperingen van dezelfde aard een ernstig gevaar betekenen voor de vrijheid van onderzoek en meningsuiting en daarmede voor de ontwikkeling van maatschappij, cultuur en wetenschap,

besluiten een Comité van Waakzaamheid te stichten, als centrum van alle intellectuelen, die zich het gevaar van het Nationaalsocialisme bewust zijn en het willen bestrijden,

en bevestigen hun besluit om gezamenlijk op te komen vóór de verdediging der geestelijke vrijheid en tegen het Nationaalsocialisme, dat dit essentiële cultuurgoed belaaft.

Voor een effectief optreden van het Comité is veel geld nodig. Toont Uw anti-nationaalsocialistische gezindheid metterdaad, zendt ons een zo groot mogelijke bijdrage en sluit U aan bij het Comité. De minimum-contributie bedraagt f 1,- per jaar. Tegen betaling van f 5,- p. j. ontvangt U de eerste serie van tien brochures, tegenover de frontpagina aangekondigd. Tot verdere publicaties hebben zich bereid verklaard:

Prof. Dr. H. Bolkestein,
Prof. Mr. H. R. Hoetink,
Prof. Mr. J. C. van Oven,
Prof. Mr. Dr. Leo Polak,

Dr. K. F. Proost,
Dr. Jan Romein,
Prof. Dr. J. H. Thiel,
Mr. Dr. J. Valkhoff,

Het Bestuur:

Prof. Dr. H. J. Pos, Voorzitter.
Dr. D. Loenen, Secretaris,
Michel Angelostr. 13boven, Amsterdam-Z.
Mr. J. Baert, Penningmeester, Amsteldijk 77,
Giro 117850, Amsterdam-Z.

Dr. Menno Ter Braak.
Ds. J. J. Buskes.
Dra. A. W. Kersbergen.
Dr. K. F. Proost.
Dr. Jan Romein.
Mevr. A. E. J. De Vries-Bruins.

Amsterdam, October 1936.

EXAMEN VOORBEREIDEND WETENSCHAPPELIJK ONDERWIJS IN 1977

Dinsdag 17 mei, 14.00–16.30 uur

GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING

In dit examenwerk worden opdrachten/vragen gegeven, die van 1 tot 22 genummerd zijn. Eerst is het onderwerp „Nederland in de crisisjaren” aan de beurt, daarna het onderwerp „Het Midden-Oosten”.

Vóór je een vraag gaat beantwoorden of een opdracht gaat uitvoeren, moet je goed de afbeelding(en) bekijken en/of de tekst(en) lezen.

Een aantal vragen kun je met één naam, één woord of één zin beantwoorden.

Bij andere vragen moet je meer zinnen voor je antwoord gebruiken.

Is dit laatste het geval, denk er dan om: een juist antwoord hoeft niet altijd een lang antwoord te zijn!

N.B. Houd er rekening mee dat opgave C (pagina 3–7), waar je mag kiezen tussen het maken van opdracht 8-a of 8-b, de meeste tijd van je zal vragen.

Zie ommezijde

Deze opgaven zijn vastgesteld door de Commissie Eindexamenexperimenten Geschiedenis en Staatsinrichting (C.E.G.E.S.)

- A. Onderstaand gedicht heeft betrekking op de situatie van de Nederlandse werklozen in de crisistijd.

„Ik ga tweemaal daags naar het stempellokaal;
Daar komen de lui zonder werk allemaal —
Daar hoor ik de klachten van Jan Boezeroen,
Omdat hij niet weet wat hij anders moet doen,
Daar praat hij met haat of berustend verdriet
Van stempelen, stempelen en anders niet!

Ik ga tweemaal daags naar het stempellokaal;
Daar hoor ik de bloemrijke werk'loozentaal.
Daar proef ik de armoe, daar voel ik het leed,
Daar gilt de ellende zijn hongerige kreet —
Al wat je hoort, wat je voelt, wat je ziet,
't Is stempelen, stempelen en anders niet!

Ik ga tweemaal daags naar het stempellokaal;
En 'k ga weer naar huis voor de zooveelste maal —
Daar zie ik het bleeke gelaat van mijn vrouw
Dan slik ik iets weg — en ik help haar maar gauw
Ik wasch dan de vaat en ik neurie een lied
Van stempelen, stempelen en anders niet!

Maar als straks de tijd komt waarnaar ik verlang;
De tijd van den arbeid en 't roode gezang!
Wanneer van geen crisistijd meer wordt gehoord
En 't kapitalisme voor goed is gesmoord!
Wanneer 't roode licht door de wolken heen schiet . . .
Dan gaan we aan 't werk en dan stempelen we niet!!”

Vragen:

1. a. Wat hield het in het gedicht genoemde „stempelen” in? ;
b. waarom moest dat tweemaal daags gebeuren?
 2. Welke bevolkingsgroep wordt wel aangeduid met de term „Jan Boezeroen”?
 3. Welke politieke richting zou de dichter toegedaan zijn?
Verklaar je antwoord.
 4. Welke maatregel had de regering ter bestrijding van de werkloosheid genomen?
- B. In 1935 werd de „Nederlandsche Beweging voor Eenheid door Democratie” opgericht, ruim twee maanden na de Provinciale Statenverkiezingen. In 1936 volgde de oprichting van het „Comité van Waakzaamheid”.
Op pagina 4 van het bijgaande vouwblad staan respectievelijk hun „Manifest” en „Beginselverklaring” afgedrukt.

Vragen:

5. Waarom gaven juist de Provinciale Statenverkiezingen van 1935 aanleiding tot de oprichting van „Eenheid door Democratie”?
6. In welk opzicht is de samenstelling van de aanhang van de twee bewegingen, zoals die blijkt uit de eerste drie regels van beide verklaringen:
a. vergelijkbaar?;
b. opmerkelijk, gezien in het licht van de toenmalige politieke verhoudingen in Nederland?
7. Noem drie belangrijke verschillen in de inhoud van beide verklaringen.

- C. **Van de beide hierna volgende opdrachten, 8.a en 8.b, moet je er één, naar eigen keuze, maken.**

Lees eerst beide opdrachten in hun geheel door. Doe vervolgens je keuze en lees daarna het bij je keuze behorende historische materiaal, voordat je aan de opdracht begint.

Denk er aan dat het van je gevraagde betoog niet een opsomming van feiten mag zijn. Laat vooral de samenhang tussen gebeurtenissen en ontwikkelingen, tenminste als daar sprake van is, goed uitkomen. Als je conclusies trekt, moet ook duidelijk blijken op grond waarvan je die trekt.

8. a. De kabinetten Colijn

De bedoeling van deze opdracht is dat je komt tot het vormen en het geven van een oordeel over een aantal hoofdpunten van het beleid van de kabinetten Colijn met betrekking tot de economische crisis in de jaren 1933–1939.

Om je wat houvast te geven bij de opzet van je „historisch betoog” en om de beoordeling ervan beter mogelijk te maken, vind je hieronder een korte aanduiding van een aantal onderdelen die in je betoog dienen voor te komen:

- begin met duidelijk uiteen te zetten wat het beleid van de kabinetten Colijn met betrekking tot de crisis in hoofdlijnen inhield;
- besteed aandacht aan het verband tussen de „gave gulden” en de aanpassingspolitiek;
- geef daarnaast andere wegen aan die ter bestrijding van de crisis en/of crisisgevolgen werden aanbevolen;
- betrek het aftreden van de RKSP minister Mr. Steenberghe (in 1935) of de oorzaak van de val van het laatste (vijfde) kabinet Colijn in juli 1939 in je betoog;
- breng tot slot duidelijk onder woorden wat je oordeel is over het beleid van die kabinetten Colijn, beoordeeld naar:
 1. de eigen doelstellingen van die kabinetten;
 2. de opvattingen van tijdgenoten.

Ter ondersteuning van je kennis tref je op de volgende bladzijde(n) aan:

- I. een fragment uit de regeringsverklaring van 1933;
- II. fragmenten uit de troonredes van 1934, 1936 en 1938;
- III. de verkiezingsuitslagen van 1929, 1933 en 1937.

8. b. De SDAP van oppositiepartij tot regeringspartij (1933–1939)

Het doel van deze opdracht is dat je in een duidelijk betoog uiteenzet, waardoor de SDAP van oppositiepartij, regeringspartij kon worden.

Om je wat houvast te geven bij de opzet van je „historisch betoog” en om de beoordeling ervan beter mogelijk te maken, vind je hieronder een korte aanduiding van een aantal onderdelen die in je betoog dienen voor te komen:

- begin met uiteen te zetten waarom de SDAP bijvoorbeeld in 1933 geen deel uitmaakte van de regering, maak daarbij onderscheid tussen die opvattingen binnen de SDAP, op grond waarvan toen de partij zelf deelneming aan de regering afwees en die opvattingen van de SDAP waardoor deze partij, met name voor de christelijke partijen, als regeringspartner onaanvaardbaar was;
- geef daarna oorzaken aan waardoor de leiding van de SDAP van gedachten veranderde, maak onderscheid tussen oorzaken die de positie van de partij in Nederland betreffen en ontwikkelingen in het buitenland;

- bespreek — voor zover mogelijk in samenhang daarmee — de punten waarop het standpunt van de SDAP zich wijzigde;
- betrek hierbij ook de voorstellen op economisch gebied die de SDAP in 1935 als oppositiepartij deed;
- ga nu na of de SDAP alleen al door deze wijzigingen voor de confessionele partijen als regeringspartner acceptabel werd.

Ter ondersteuning van je kennis tref je op de volgende bladzijde(n) aan:

III. de verkiezingsuitslagen van 1929, 1933 en 1937;

IV. een proclamatie over het Plan van de Arbeid.

I. Fragment uit de verklaring die minister-president Colijn op 31 mei 1933 namens de regering in de Tweede en de Eerste Kamer aflegde.

„De toestand hier te lande en in Nederlandsch-Indië biedt in menig opzicht een beeld van volkomen ontwrichting en vraagt dus om snel en krachtig ingrijpen. In beide gebiedsdeelen van het Koninkrijk doet de economische inzinking thans haar invloed in zoo bedenkelijke mate gevoelen op de algemeene volkswelvaart en op de daarmee verband houdende publieke geldmiddelen, dat wachten met verdere maatregelen tot een ineenstorting zou voeren.

De Regeering is dan ook diep doordrongen van den plicht alles te doen wat mogelijk is om verdere inzinking te voorkomen. Het is om die reden, dat zij zich verheugt over den door den President der Vereenigde Staten gepubliceerden oproep tot samenwerking der Regeeringen op de komende economische conferentie te Londen, waarmee Hare Majesteit de Koningin in ondubbelzinnige bewoordingen instemming heeft betuigd. De Regeering is dan ook voornemens door haar delegatie naar de conferentie in deze richting krachtig mede te werken.

Intusschen mag de actie, die men zelf ter hand nemen kan, daardoor niet achterwege blijven.

Eerste eisch is daarbij, dat het opnieuw verstoorde financieele evenwicht worde hersteld. Dit is reeds noodzakelijk, omdat iedere nalatigheid op dit punt het intreden van een beteren toestand — economisch en sociaal — in zeer sterke mate zou vertragen. Voor het financieele evenwicht is allereerst een belangrijke inperking der publieke uitgaven onafwijsbaar. Deze is niet te ontgaan, ook al zou het uiterste beproefd zijn om door belastingheffing het evenwicht te herstellen.

Bestendinging van de geldende tijdelijke heffingen of vervanging door een equivalent daarvan, zoomede invoering van nieuwe heffingen — waarbij in de eerste plaats gedacht wordt aan het reeds ingediende ontwerp op de omzetbelasting — zullen echter, naast sterke bezuiniging, althans voorshands onvermijdelijk blijken.

Om herstel van de welvaart voor te bereiden, zal ordening van het bedrijfsleven ter aanpassing aan de gewijzigde economische wereldstructuur van overheidswege moeten worden bevorderd. Zonder hierover reeds in bijzonderheden te treden, wenscht de Regeering vast te stellen, dat hierbij geen enkele maatregel reeds vooraf mag worden buitengesloten, dus ook niet een eventueele wijziging in onze handelspolitieke methoden . . .”.

II. Fragmenten uit de troonredes van 1934, 1936 en 1938.

1934:

„Meer nog dan een jaar geleden ondervinden ook wij de gevolgen van de geestelijke en economische ontreddeering, waaronder de geheele wereld heeft te lijden.

De toestand van het bedrijfsleven — zoo hier te lande als in Nederlandsch-Indië — is zeer zorgwekkend. Alle bedrijfstakken ondergaan den druk der tijden; vele ervan zijn zelfs zeer zwaar getroffen. De verhoudingen in de landen waarmee wij economisch het nauwst verbonden zijn, doen voorts de vrees opkomen, dat nog zwaardere druk te verwachten is. Voortbrenging, handel en verkeer zoeken tastend den weg in de wanorde van de talrijke en vaak meest onverwachte verschuivingen op economisch gebied.

Onder deze snel wisselende omstandigheden moet in het Regeeringsbeleid kracht gepaard gaan met behoedzaamheid en voorzichtige aanpassing.

Onveranderd handhaaft de Regeering hare overtuiging, dat moet worden gezorgd voor gezonde publieke financiën. Daar verhooging van de reeds zoo zwaar drukkende belastingen zonder gevaar voor ineenstorting niet mogelijk wordt geacht, zullen de uitgaven, ten einde binnen de grenzen der beschikbare middelen te blijven, nog verder verlaagd moeten worden. Voorstellen om daartoe te geraken zijn in bewerking.

Nu in het afgelopen jaar het resultaat van onze politiek inzake de handelsverdragen niet geheel bevredigend is geweest en de vooruitzichten dienaangaande eer slechter dan beter zijn, zal — met handhaving zooveel mogelijk van onzen export — steeds grootere aandacht moeten worden geschonken aan behoud en verruiming van den afzet in het binnenland.

De aan het bedrijfsleven opgelegde en wellicht nog op te leggen crisisregelingen zullen tot het strikt noodzakelijke worden beperkt en niet langer dan onvermijdelijk noodig worden gehandhaafd. Op verlaging van heffingen, uit deze regelingen voortgekomen, blijft de aandacht der Regeering onophoudelijk gevestigd . . .”.

1936:

„Gelukkig kan worden getuigd, dat de betoonde inspanning niet zonder vrucht is gebleven. In sommige takken van nijverheid heeft het streven naar aanpassing bij de sterk gewijzigde omstandigheden tot resultaten geleid, die de hoop wettigen, dat bij verdere doorwerking, de ondervonden druk allengs zal afnemen.

Zoolang de economische omstandigheden, ook in het buitenland, daartoe noodzaken, zal intusschen de bemoeienis der Overheid met het economisch leven in haar tegenwoordigen vorm en het verleen van steun op menig gebied nog niet kunnen worden gemist. Wel zal worden zorg gedragen, dat in het bedrijfsleven onnoodig knellende banden zullen worden verwijderd.

De toestand der openbare geldmiddelen is nog altijd zorgelijk. Zoowel voor het rijk als voor de gemeenten moet daarom de grootste voorzichtigheid het financieele beleid blijven beheerschen. Aan de verdere doorwerking van de aanpassing en een daaruit voortvloeiende opleving van het bedrijfsleven mag de hoop verbonden worden, dat zij ook een gunstigen invloed op den stand der openbare geldmiddelen zal gaan oefenen, zoodat de financieele vooruitzichten langzamerhand minder donker zullen worden. Ook in het komende zittingsjaar zal de bestrijding van de werkloosheid en van haar gevolgen de volle aandacht vragen. Op een zoo rechtvaardig en doelmatig mogelijke aanwending van de daarvoor bestemde geldmiddelen zal het streven der Regeering gericht blijven. De bestrijding van de werkloosheid onder de jeugd zal met onverminderde kracht worden voortgezet . . .”.

1938:

"Kon Ik ten vorigen jare in Uw midden gewagen van hoop op verbetering in den economischen toestand des lands, de gang van zaken sinds dat tijdstip heeft deze hoop niet in vervulling doen gaan. Wel is de werkloosheid sinds dat tijdstip eenigszins afgenomen, maar over het algemeen zijn de economische vooruitzichten minder gunstig dan destijds het geval was.

Deze toestand plaatst de Regeering opnieuw voor de vraag wat gedaan kan worden tot verlevendiging van het bedrijfsleven en de daarmee samenhangende werkgelegenheid voor groote groepen van ons volk. Met het oog hierop zullen bijzondere voorzieningen worden getroffen ter bevordering van den uitvoer onzer producten, terwijl voor bepaalde bedrijven tariefmaatregelen van matig beschermenden aard in voorbereiding zijn. Ook zal aan de verdere ontplooiing onzer nationale nijverheid en aan de belangen der scheepvaart bij voortduring aandacht worden geschonken.

Mag worden gehoopt, dat van deze voorzieningen een gunstige invloed op de werkgelegenheid zal uitgaan, daarmede zal worden voortgegaan met het treffen van bijzondere maatregelen tot bestrijding der werkloosheid. Inzonderheid zal belangrijke uitbreiding worden gegeven aan de uitvoering van die werken, welke bijdragen tot verhooging van het voortbrengingsvermogen van den bodem en daardoor leiden tot het ontstaan van blijvende werkgelegenheid. De verdere uitvoering van de overige inplementeringen in het IJsselmeer, zullen krachtig worden voortgezet . . .".

III. Verkiezingsuitslagen: verdeling van de Tweede-Kamerzetels.

	1929	1933	1937
Rooms-Katholieke Staatspartij	30	28	31
Sociaal-Democratische Arbeiders Partij	24	22	23
Anti-Revolutionaire Partij	12	14	17
Christelijk Historische Unie	11	10	8
Liberaal Partij (Vrijheidsbond)	8	7	4
Vrijzinnig-Democratische Bond	7	6	6
Communistische Partij	2	4	3
Nationaal-Socialistische Beweging	—	—	4
Andere Partijen	6	9	4
	100	100	100

IV. Een proclamatie over het Plan van de Arbeid.

N.V.V. SDAP**PROCLAMATIE****AAN HET NEDERLANDSE VOLK**

De zesde crisis-winter staat voor de deur! • Ondanks verschijnselen van herstel elders, zijn er nog geen tekenen, die er op wijzen, dat ons volk in dat herstel zal delen • Integendeel!

DE CRISIS TEISTERT ALLE GROEPEN VAN ONS VOLK DE WERKLOOSHEID NEEMT NOG ALTIJD IN OMVANG TOE

De dalende koopkracht verwekt steeds nieuwe werkloosheid. De tot nu toe door de overheid genomen maatregelen zijn enerzijds onjuist, anderzijds onvoldoende gebleken

HET KAN ANDERS, DUS HET MOET ANDERS

In een wereld van stoffelijke overvloed en van een ongekend hoge ontwikkeling der techniek mogen de volksmassa's niet ondergaan in wanhoop en vertwijfeling.

WIJ MOGEN EN WILLEN NIET BERUSTEN

SDAP en N.V.V. hebben daarom op 26 October j.l. te Utrecht vastgesteld:

HET PLAN VAN DE ARBEID

HET PLAN VAN DE ARBEID wil de werkloosheid bestrijden door een groots program van openbare werken

HET PLAN VAN DE ARBEID wil door koopkrachtversterking voor de middenstand nieuwe afzetmogelijkheden openen

HET PLAN VAN DE ARBEID wil door een gesloten stelsel van maatregelen aan boeren en tuinders een beter bestaan verzekeren

HET PLAN VAN DE ARBEID wil door industrialisatie nieuwe werkgelegenheid scheppen

HET PLAN VAN DE ARBEID wil door ordening van het bedrijfsleven een nieuwe crisis helpen vermijden

WIJ ROEPEN AL ONZE MEDEBURGERS OP!

mede te werken aan de vorming van een krachtige volkswil, om te komen tot een constructieve welvaartspolitiek volgens de beginselen van

HET PLAN**VAN DE ARBEID**

Alle inlichtingen: Centrale propaganda-commissie voor het Plan van de Arbeid
Tesselschedestraat 31 - Amsterdam-West

- D. Op de pagina's 2 en 3 van het bijgevoegde vouwblad staan vier met Romeinse cijfers genummerde prenten afgedrukt. Ze hebben alle vier betrekking op gebeurtenissen in het Midden-Oosten. Bekijk de prenten goed.
De drie strafwerkschrijvers op prent IV zijn staatslieden uit Israël, Engeland en Frankrijk. De lachende „toeschouwer” is Nasser. De gestraften schrijven: “I must not bully” (= ik mag niet plagen).

Vragen:

9. Wat is volgens jou de juiste tijdsvolgorde van de gebeurtenissen waarop de prenten betrekking hebben?
Geef die volgorde aan met behulp van de Romeinse cijfers.
Beschrijf – kort en zakelijk – deze gebeurtenissen.
10. Welke gebeurtenis, die niet in het Midden-Oosten plaatsvond, wordt ook op prent IV afgebeeld?
11. Vertekent Opland (de maker van prent II) in deze prent de situatie?
Motiveer je mening.

- E. Onderstaande tekst bevat gedeelten uit een resolutie die op 29 november 1947 door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties met meerderheid van stemmen werd aanvaard. In deze resolutie werd, nadat kennis was genomen van de Britse wens om het mandaat over Palestina te beëindigen, besloten tot een verdeling van Palestina in een Joodse staat, een Arabische staat en een internationale zone rondom Jeruzalem.

„Het mandaat over Palestina zal zo snel mogelijk worden beëindigd, doch in geen geval later dan 1 augustus 1948.

- De strijdkrachten van de mandataris zullen in toenemende mate uit Palestina worden teruggetrokken; de terugtocht zal zo spoedig mogelijk worden voltooid, doch in geen
5 geval later dan 1 augustus 1948. De mandataris zal de (VN-)commissie (voor Palestina) tevoren en zo vroeg mogelijk in kennis stellen van zijn voornemen het mandaat te beëindigen en zich uit beide gebieden terug te trekken. De mandataris zal alles in het werk stellen om een gebied, gelegen in het territorium van de Joodse staat, en omvattend een zeehaven met achterland die faciliteiten kan verschaffen voor een
10 behoorlijke immigratie, zo vroeg mogelijk te ontruimen, doch in geen geval later dan 1 februari 1948.

- Twee maanden nadat de terugtrekking van de strijdkrachten van de mandataris zal zijn voltooid, doch in geen geval later dan 1 oktober 1948, zullen de onafhankelijke Arabische en Joodse Staten en het Bijzondere Internationale Bestuur voor de stad
15 Jeruzalem in het leven worden geroepen.

De periode tussen de aanvaarding door de Algemene Vergadering van haar aanbeveling inzake de Palestijnse kwestie en de vestiging van de onafhankelijke Arabische en Joodse Staat zal een overgangperiode zijn.

- De Voorlopige Regering van elk van de staten zal niet later dan twee maanden na de terugtrekking van de strijdkrachten van de mandataris verkiezingen houden voor de
20 constituerende vergaderingen die op democratische wijze zullen worden ingericht . . .”.

Vragen:

12. Van de hier weergegeven gedeelten van de resolutie van de Verenigde Naties zijn sommige passages tot uitvoering gekomen, andere niet.
Het in regel 1 t/m 5 gestelde is prompt uitgevoerd.
Waarom ligt dit ook wel voor de hand?
13. Welke punten uit de resolutie van de Verenigde Naties zijn niet, of op andere wijze uitgevoerd?
14. Wat was het standpunt van de Verenigde Staten van Amerika en dat van de Sovjet-Unie ten aanzien van de oprichting van een Joodse staat?
15. Hoe stonden de Arabische staten tegenover deze resolutie?
16. Uiterlijk op 1 februari 1948, dus voor de ontruiming van het gehele grondgebied van Palestina, zouden de Britten op het territoir van de toekomstige Joodse staat een gebied met een zeehaven ontruimd hebben. De opstellers van de tekst beoogden hiermee een versterking van de Joodse positie.
Hoe?
17. Welk risico op militair gebied hield de in vraag 16 bedoelde passage evenwel voor de Joden in?

- F. Op 14 mei 1948 proclameerde David Ben Goerion in een vergadering van de voorlopige staatsraad te Tel Aviv de stichting van de staat Israël. Hieronder volgt een deel van de door hem voorgelezen onafhankelijkheidsverklaring.

„Het land Israël was de bakermat van het Joodse volk . . .

Uit het land Israël verstoten, is het Joodse volk in alle landen der verstrooiing nochtans het land Israël trouw gebleven. Nooit hield het op voor zijn terugkeer en voor het herstel der nationale vrijheid te bidden en daarop te hopen.

Gedragen door het besef van die historische band, trachtten de Joden van elke nieuwe generatie in het oude land opnieuw wortel te schieten; voor wat de laatste generaties betreft zijn zij massaal naar hun land weergekeerd. Pioniers, vluchtelingen en verdedigers deden de wildernis bloeien, brachten de Hebreeuwse taal opnieuw tot leven en bouwden steden en dorpen. Zij stichtten een groeiende gemeenschap, economisch en cultureel hun eigen meesters, vredelievend doch tot verdediging bereid, en alle bewoners van het land schonken zij de zegen van de vooruitgang. Vrij en onafhankelijk te zijn, daartoe waren zij besloten . . .

De vernietiging in Europa van miljoenen Joden thans in onze tijd heeft boven elke twijfel uit de dringende noodzaak bewezen van een oplossing van het probleem der Joodse vreemdelingschap en afhankelijkheid door hernieuwde stichting van de Joodse staat in het land Israël — een staat die de poorten van het eigen land voor elke Jood wijd open zou stellen en die aan het Joodse volk de status zou schenken van een gelijk berechtigde natie binnen het grote geheel der volkerenfamilie.

Trots alle moeilijkheden, belemmeringen en gevaren zijn de overlevenden van het nazi-bloedbad in Europa, te zamen met Joden uit andere landen, het land Israël binnengestroomd om zich daar een waardig, vrij leven van eerlijke arbeid in het eigen land van hun volk te verzekeren.

In de Tweede Wereldoorlog heeft de Joodse gemeenschap in het land Israël aan de strijd der vrijheids- en vredelievende naties tegen de boze nazimachten deelgenomen. Door haar bijdrage aan de oorlog en door de offerdood van haar soldaten heeft zij het recht verworven onder de staten te worden opgenomen die de Verenigde Naties hielpen oprichten . . .

Zo zijn wij, leden van de Nationale Raad, die het Joodse volk in het land Israëls en de zionistische beweging vertegenwoordigen, hier dan op de dag dat het Britse mandaat over Palestina afloopt, bijeengekomen:

bij dezen proclameren wij krachtens ons natuurlijke en historische recht en krachtens het besluit van de Algemene Vergadering der Verenigde Naties de stichting van een Joodse staat in het land Israël, en daarmee van de staat Israël . . .”

Opdracht:

18. Maak twee kolommen naast elkaar. Zet in de ene kolom een vijftal argumenten onder elkaar die de Israëli in de onafhankelijkheidsverklaring naar voren brengen voor de aanwezigheid van de Joodse staat Israël in Palestina.
In de andere kolom dient te worden aangegeven op welke wijze de Arabieren/Palestijnen elk van deze argumenten bestrijden.
Dus: naast elk Joods argument een Arabisch/Palestijnse bestrijding van dat argument.

- G. In 1958 verenigden Egypte en Syrië zich tot een unie onder de naam Verenigde Arabische Republiek (V.A.R.). De tekenaar Behrendt gaf onderstaande kijk op deze gebeurtenis.

„NIET DRINGEN, A.U.B.!”

Vragen:

19. Waarom had Israël reden juist de Egyptische samenwerking met Syrië op militair gebied te vrezen?
20. Noem twee motieven die Egypte (naast het anti-Israëlische) voor samenwerking met Syrië had.
21. Wat verwachtte de Baath-partij in Syrië van deze samenwerking?
22. Waardoor kwam er een einde aan de Egyptisch-Syrische samenwerking in de V.A.R.?

COMMISSIE EINDEXAMENEXPERIMENTEN GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING (C.E.G.E.S.)

Centraal schriftelijk examen 1977

Eerste tijdvak - 17 mei 1977

M.a.v.o.-3

Correctiemodel met puntenwaarderingsschaal en cijferbepaling.

N.B. Voor 25 mei wordt u bericht over eventuele wijzigingen toegezonden.

Opdr./vraag	Antwoordkern	Punten (max.)
A. 1	I = d II = c III = a IV = e (b blijft over) Voor elke goede combinatie 2 punten.	8 (4x2)
B. 2	De arbeiders, de werklozen, de gewone mensen. Of antwoorden van gelijke strekking.	1
3	Hun stempelkaart of stempelboekje.	1
4	Zij moesten bewijzen dat ze werkloos waren en daarom voor ondersteuning door de overheid in aanmerking kwamen; of: zij moesten daar verschijnen om te laten controleren of ze geen bijverdiensten hadden. Of antwoorden van gelijke strekking.	2
5	Het kapitalistisch systeem is de schuldige.	1
C. 6	Keuze uit: N.S.B.; V.D.(B.); A.R.(P.); S.D.A.P.; R.K.S.P.; Vrijheidsbond (Liberalen); C.P.(H.).	4 (4x1)

Opdr./vraag	Antwoordkern	Punten (max.)
C. 7	Op Duitsland of op Hitler-Duitsland.	1
8	Anton Mussert of de leider van de N.S.B.	1
9	a. Het Plan van de Arbeid van de S.D.A.P.; of: het Plan van de S.D.A.P.	1
	b. Ieder antwoord waarin tot uitdrukking komt dat: a) de werkgelegenheid en b) de koopkracht wordt bevorderd door c) uitvoering van "grote" werken; d) economische ordening en staatsbemoeienis; e) bevordering van de handel e.d.	10 (5x2)
D. 10	a. Onjuist, omdat Colijn pas in 1933 weer minister-president werd. b. Juist, omdat deze partijen voor een dictatuur waren. c. Onjuist, omdat het symbool op zijn broekspijp een communistisch symbool is en Wijnkoop communist was. d. Juist, omdat ze door hun anti-parlementaire instelling géén democratische partijen waren. e. Onjuist, omdat de devaluatie diende om bijvoorbeeld handel en industrie te bevorderen. f. Onjuist, omdat Colijn minister-president was.	12 (5x2)
E. 11	Iedere omschrijving waaruit blijkt dat: a. na de Tweede Wereldoorlog zeer veel Joden naar Palestina emigreerden; b. de Arabische Liga een verbond van Arabische staten op politiek, economisch en cultureel gebied was; c. de Verenigde Naties eind 1947 Palestina in een Joods en een Arabisch deel verdeelden;	12 (6x2)

Opdr./vraag	Antwoordkern	Punten (max.)
E. 11	d. na de beëindiging van het Brits mandaat in Tel Aviv de onafhankelijkheid werd geproclameerd; e. de Arabische buurlanden, toen Israël in 1948 de onafhankelijkheid uitriep, dit land binnenvielen; f. de Israëli's tijdens de eerste Israëlisch-Arabische oorlog Palestina bezetten. De Palestijnse vluchtelingen werden in Jordanië en andere landen in kampen ondergebracht.	
F. 12	Turkije.	1
13	Turkije werd tijdens de Eerste Wereldoorlog door Engeland en Frankrijk uit die gebieden in het Midden-Oosten verdreven; of: die gebieden werden als mandaatgebielen aan Engeland en Frankrijk toegewezen.	1
14	De zionisten streefden naar een eigen staat in Palestina.	1
G. 15	Egypte nationaliseerde het Suezkanaal. Of antwoorden van dergelijke strekking.	1
16	Het Suezkanaal was van strategisch belang als verkeersader. Engeland wilde zijn invloed in Egypte (in dit deel van de Middellandse Zee) behouden. Of antwoorden van dergelijke strekking.	4 (2x2)

Opdr./vraag	Antwoordkern	Punten (max.)
G. 17	Engeland en Frankrijk moesten (op last van de Veiligheidsraad) hun troepen terugtrekken. Beide landen verspeelden de sympathie die ze in het Midden-Oosten hadden. Of antwoorden van gelijke strekking.	3
18	Nasser werd sindsdien in de Arabische wereld als de grote leider erkend. Zijn prestige was in het Midden-Oosten sterk gestegen. Of antwoorden van gelijke strekking.	3
H. 19	I = Nasser II = Chroesjtsjov III = Ben Goerion IV = Hoessein V = Yasser Arafat VI = . . .	12 (6x2)
		80 punten

CIJFERBEPALING:

- Elke kandidaat krijgt op voorhand twintig (20) punten toegewezen.
- Het totaal aantal punten dat een kandidaat toegewezen kan worden bedraagt $20 + 80 = 100$.
- Het cijfer dient in decimalen berekend te worden en wordt bepaald door het totaal aantal aan de kandidaat toegewezen punten door tien te delen.

BRONVERMELDING VAN HET GEBRUIKTE HISTORISCH MATERIAAL

- A. I De Notenkraaker, 30 september 1933.
- II I.I.S.G.
- III M.van Blankenstein e.a., Het jaar 1937, Zeist, z.j. (1938), p.153.
- IV Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie, Amsterdam.
- B. P.A.M.Geurts e.a., Bronnenboek, de laatste vijftig jaar in teksten en documenten, Amsterdam, 1973, p.187.
- C. J.Beishuizen, De magere jaren, Nederland in de crisistijd, 1929 - 1939, Leiden, 1968, p.175.
- D. H.J.Vonhoff, Bewegend Verleden, Alphen a.d.Rijn, 1969, p.166.
- E. -
- F. A.F.Manning e.a., Onze jaren 45-70, Amsterdam, 1972, deel 1, p.359-360.
- G. A.J.P.Taylor (red.), Standaard Geschiedenis van de 20e eeuw, Antwerpen/Utrecht, 1969, Deel 6, p.27.

COMMISSIE EINDEXAMENEXPERIMENTEN GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING (C.E.G.E.S.)

Centraal schriftelijk eindexamen 1977

Eerste tijdvak - 17 mei 1977

M.a.v.o.-4

Correctiemodel met puntenwaarderingschaal en cijferbepaling.

N.B. Voor 25 mei wordt u bericht over eventuele wijzigingen toegezonden.

Opdr./vraag		Antwoordkern	Punten (max.)
A.	1	I = d	4 (4x1)
		II = e	
		III = a	
		IV = c	
		(b blijft over) Voor elke goede combinatie 1 punt.	
B.	2	De arbeiders, de werklozen, de gewone mensen. Of antwoorden van gelijke strekking.	1
	3	De werkloze wordt gecontroleerd op bijverdiensten. Of antwoorden van gelijke strekking.	2
	4	Het kapitalistisch systeem is de schuldige.	1
	5	a. Tot de "linkse" richting zoals de S.D.A.P. of de C.P.(H.).	1
		b. Uit regel 2 of 4 of 5 van het tweede vers of het citeren van die regels.	1
	6	Een socialistische maatschappij waarin het kapitalisme vernietigd is en waarin werk voor iedereen is. Of antwoorden van gelijke strekking. Als een belangrijk element ontbreekt 1 punt aftrekken.	3

712010F-7

Opdr./vraag	Antwoordkern	Punten (max.)
-------------	--------------	---------------

C.	7	Iedere omschrijving waaruit blijkt dat:	14
		a. de aanpassingspolitiek van Colijn leidde tot lagere lonen;	(7x2)
		b. het Plan van de Arbeid van de S.D.A.P. de koopkracht van de werknemers door loonsverhoging wilde versterken;	
		c. overproduktie het begin is geweest van de economische crisis; dit heeft geleid tot ontslagen, waardoor werkloosheid ontstond;	
		d. door de devaluatie van de gulden onze produkten in het buitenland goedkoper werden, waardoor de export van ons land toenam;	
		e. de socialisten, die in het algemeen vóór ontwapening waren, dachten door ontwapening gelden vrij te maken, die besteed konden worden voor de bouw van openbare werken;	
		f. de salarisverlaging voor het marinepersoneel op de kruiser "De Zeven Provinciën" aanleiding gaf tot muiterij. Deze opstand werd bedwongen door het gooien van een bom op dat oorlogsschip;	
		g. de N.S.B. van Mussert anti-democratisch bij veel Nederlanders overkwam.	

Voor iedere goede omschrijving 2 punten.

Voor een minder goede 1 punt.

D.	8	Ieder antwoord waaruit blijkt dat de C.P.H. afhankelijk was van de gevreesde Sovjet-Unie en in de ogen van de regering anti-democratisch en anti-kapitalistisch was.	2
		Als één reden genoemd wordt 1 punt toekennen.	

	9	a. Gezien de groet die de rechtse figuur op de tekening brengt, wordt de N.S.B. bedoeld. Of: een fascistische of nationaal-socialistische partij.	2

pdr./vraag	Antwoordkern	Punten (max.)
9	b. Uit de volgende omschrijving kunnen twee elementen gekozen worden. Zij waren tegen het anti-democratisch karakter van die partij; tegen het dictatoriale; tegen het extreme nationalisme; tegen de ras-, bloed- en bodemtheorie van het Duitse nationaal-socialisme. Als één bezwaar wordt genoemd 2 punten toekennen. Voor een vaag, maar niet geheel onjuist antwoord 1 punt.	3
10	Bij de beantwoording kan gewezen worden op het feit dat vrij veel werkloze arbeiders, gedupeerde middenstanders, tuinders en boeren en ontevreden ambtenaren in de crisistijd hun stem op extremistische partijen uitbrachten. Ook was er het verlangen naar de "sterke man". Als een belangrijk element ontbreekt telkens 1 punt aftrekken.	3
11	Turkije.	1
12	Turkije werd tijdens de Eerste Wereldoorlog uit deze gebieden verdreven; of: deze gebieden werden als mandaatgebieden aan Engeland en Frankrijk toegewezen.	1
13	De zionisten streefden naar een eigen staat in Palestina.	1
14	a. De tegenstellingen tussen Arabieren en Joden waren zo groot dat ze niet in één staat samen vreedzaam konden leven.	2

Opdr./vraag	Antwoordkern	Punten (max.)
F. 14	b. Ze waren ontevreden omdat ze maar een deel van Palestina kregen; of: omdat de grenzen van de staat strategisch niet verdedigbaar waren. c. De Arabieren eisten geheel Palestina op; of: de Joden werden als indringers beschouwd.	2 2
15	a. Toen er in 1948 oorlog uitbrak tussen Israël en de Arabische buurlanden, veroverden de Israëli's grote gebieden die bij het verdeelingsplan aan de Arabieren waren toegewezen. b. De Joden in Palestina hadden in 1948 de onafhankelijkheid uitgeroepen en de staat Israël gesticht.	2 2
G. 16	I = Nasser II = Feisal III = Mosje Dajan IV = Chroestsjov V = Ben Goerion VI = Hoessein VII = VIII = Yasser Arafat IX = Dulles X = Eisenhower XI = Eden. Voor elke goede combinatie 1 punt.	10 (10x1)
H. 17	Nasser nationaliseerde het Suezkanaal om de invloed van Engeland terug te dringen, zodat Egypte zelf de tolgelden zou ontvangen. Engeland en Frankrijk, geholpen door Israël, vielen Egypte aan. De Veiligheidsraad nam op aandringen van Amerika en Rusland een resolutie aan, waarin het "staken van het vuren" en	5

Opdr./vraag	Antwoordkern	Punten (max.)
-------------	--------------	---------------

de terugtrekking van de Engelse en Franse troepen werd geëist.
 Zo triomfeerde Nasser en werd hij in de Arabische wereld als overwinnaar en held toegejuicht, terwijl Engeland en Frankrijk in de wereld prestigeverlies geleden hadden.
 Of antwoorden van gelijke strekking.
 Bij het ontbreken van een belangrijk element wordt telkens 1 punt afgetrokken.

18	a. In de oorlog van 1967 werden de Egyptische legers in zes dagen verslagen en rukten de Israëliëse troepen op tot het Suezkanaal. Zo verloor Nasser de oorlog en ook het Sinaïgebied.	2
----	--	---

	b. Nassers rechterbeen stelt het verloren gegane grondgebied voor. De krukken zijn Russische raketten, die de Sovjet-Unie aan Egypte had geleverd en die hem dus nog enige "steun" verschaften. Of antwoorden van gelijke strekking.	3
--	---	---

I.	19	I = juist	10
		II = onjuist	(10x1)
		III = juist	
		IV = onjuist	
		V = onjuist	
		VI = juist	
		VII = onjuist	
		VIII = juist	
		IX = onjuist	
		X = onjuist	

80 punten

CIJFERBEPALING:

- Op voorhand wordt aan elke kandidaat twintig punten toegewezen.
- Het totaal aantal punten dat een kandidaat toegewezen kan worden bedraagt $20 + 80 = 100$.
- Het cijfer dient in decimalen berekend te worden en wordt bepaald door het totaal aantal aan de kandidaat toegewezen punten door tien te delen.

BRONVERMELDING VAN HET GEBRUIKTE HISTORISCH MATERIAAL

- A. I A.H.Paape, Bericht van de Tweede Wereldoorlog, Amsterdam, 1970, p.145.
- II H.van Hulst e.a., Het Roode Vaandel volgen wij, 's-Gravenhage, 1969, 4 pagina's voorbij p.272.
- III I.I.S.G. in Amsterdam.
- IV Archief C.M.L.G.S.
- B. P.A.M.Geurts e.a., Bronnenboek, de laatste vijftig jaar in teksten en documenten, Amsterdam, 1973, p.187.
- C. -
- D. De Telegraaf, 22 november 1936.
- E. A.F.Manning e.a., Onze jaren 45-70, Amsterdam, 1972, Deel 1, p.359-360.
- F. Reflector, 9e jaargang, no.1-2, aug.-sept.1967, p.2.
- G. -
- H. De Uitkijk, 25 mei 1957, Algemeen Handelsblad, 4 november 1967.

COMMISSIE EINDEXAMENEXPERIMENTEN GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING (C.E.G.E.S.)

Centraal schriftelijk eindexamen 1977

Eerste tijdvak - 17 mei 1977

H.a.v.o.

Correctiemodel met puntenwaarderingsschaal en cijferbepaling.

N.B. Voor 25 mei wordt u bericht over eventuele wijzigingen toegezonden.

Opdr./vraag	Antwoordkern	Punten (max.)
<u>Algemene opmerking:</u> Wat in de antwoordkernen tussen haakjes staat wordt niet geëist. Het is een nadere uitwerking en/of toevoeging.		
A. 1	De volgorde is: I, IV, III, II. Staan drie prenten ten opzichte van elkaar in de goede volgorde: 2 punten. Bij meer fouten: geen punten.	3
2	I : Op de "Beurskrach" te New York; of: het begin van de economische crisis. (1 punt) IV : Op "De Zeven Provinciën". (2 punten)	3
B. 3	Nederland was (van oudsher) een handelsland; of: Nederland was (van oudsher) een transitoland; of: Het bedrijfsleven was in hoge mate op de export gericht (ook goed: de land- en tuinbouw waren in hoge mate op de export gericht).	2
C. 4	Het tekort wegwerken (sluitende begroting); of: evenwicht tussen inkomsten en uitgaven van de rijksbegroting herstellen.	2

712010F-6

Opdr./vraag	Antwoordkern	Punten (max.)
C. 5	Genoemd kunnen worden: - Inkrimping ambtenaren-apparaat. - Verlaging van lonen/salarissen van ambtenaren. - Bezuiniging op overheidsdiensten in het algemeen, in het bijzonder op het onderwijs (grotere klassen). - Verlaging steun-/werkloosheidsuitkeringen. (passabel is: belastingverhoging).	2
D. 6	Genoemd kunnen worden: - Het kapitalisme produceert onbeheerst of/want het vertoont een volslagen gebrek aan organisatie. - Valt van de ene crisis in de andere. - Dient slechts de belangen van een kleine, op winst beluste groep. - Gaat uit van de teugelloze concurrentie. Indien er één gemist wordt: 1 punt; indien er twee gemist worden: geen punt.	2
7	De produktie moet door de overheid worden geregeld.	2
8	Afdoende regelingen zijn slechts mogelijk op internationale basis. (Van den Tempel geeft zelf toe dat die basis nog zwak is. In Genève was op een internationale conferentie gepoogd (vruchteloos) om een eind te maken aan de protectionistische maatregelen die alom genomen waren).	2

Opdr./vraag	Antwoordkern	Punten (max.)
E. 9	Het bestrijden van de werkloosheid; of: ruimte scheppen voor meer consumptie door verhoging van de koopkracht; of: ordening (stimulering) van de produktie.	2
10	De financiering van het Plan zou het begrotings- evenwicht aantasten; of: de "harde gulden" aantasten; of: de inflatie bevorderen.	2
F. 11	De maatregel diende ter bescherming van de tarwetelers (de boeren; bovendien hoefde men zo geen invoerrechten te heffen of contingentering in te voeren, wat tot moeilijk- heden met het buitenland kon leiden), om zeker te zijn van de afzet van een bepaalde hoeveel- heid Nederlandse tarwe.	3
G. 12	Toenemende angst om werk te verliezen en niet meer aan de slag te komen.	1
H. 13	I = onjuist II = juist III = onjuist IV = juist V = onjuist VI = onjuist VII = onjuist VIII = onjuist Eén fout: 1 punt minder toekennen; twee fout: 2 punten minder enz.	6

Opdr./vraag	Antwoordkern	Punten (max.)
I. 14	De volgorde is: III, IV, II, I. Staan drie prenten ten opzichte van elkaar in de goede volgorde: 2 punten. Bij meer fouten: geen punten.	3
15	Van Groot-Brittannië.	1
16	Groot-Brittannië geeft het mandaat over Palestina terug aan de Verenigde Naties; of: draagt het Palestijnse probleem over aan de Verenigde Naties.	2
J. 17	Israël (Ben Goerion), Frankrijk (Pineau) en Groot-Brittannië (Selwyn Lloyd). Indien één gemist wordt: geen punt.	1
18	(President) Nasser.	1
19	Secretaris-generaal van de Verenigde Naties.	1
20	De Sovjet-Unie (Chroestsjov).	1
21	1956.	1
22	De plagerij van de drie wordt bestraft, maar aan het optreden van de Sovjet-Unie doet zij niets.	2
K. 23	Kaartje 3.	1
24	Kaartje 1.	1
25	Kaartje 2.	1

Opdr./vraag	Antwoordkern	Punten (max.)
K. 26	Kaartje 2.	1
27	Kaartje 4.	1
L. 28	Komt u vanwege de Jodenvervolging door de nazi's of komt u omdat u zionist bent? (of: vindt u dat een Jood hier zijn vaderland heeft?) Indien alleen het eerste deel in het antwoord genoemd wordt dan: 1 punt toekennen; indien alleen het tweede deel er in vermeld staat dan: 2 punten; beide delen: 3 punten.	3
M. 29	Groot-Brittannië (de Britse minister van Buitenlandse Zaken Balfour) had destijds de zionisten de medewerking voor de stichting van een Nationaal Tehuis voor het Joodse volk toegezegd. De Sovjet-Unie steunde bij monde van Gromyko de zionisten, want het schaarde zich achter (het plan van de Verenigde Naties tot stichting van) een Joodse staat.	2
30	Omdat de Sovjet-Unie akkoord gaat met het stichten van een Joodse staat, wat meer is dan een Joods Nationaal Tehuis.	2
N. 31	- Sinaïwoestijn (en Gazastrook) op Egypte. - Westelijke Jordanoever (en het oude Jeruzalem) op Jordanië. - Golanhoogvlakte op Syrië. Geén halve punten toekennen.	3 (3x1)

Opdr./vraag	Antwoordkern	Punten (max.)
N. 32	"De" wil zeggen: alle gebieden. De Franse versie komt Israël minder tegemoet, omdat deze eist dat Israël alle bezette gebieden ontruimt. (Israël geeft de voorkeur aan de Engelse tekst, want dan zouden wellicht niet alle bezette gebieden ontruimd behoeven te worden).	2
33	Omdat Israël meende dank zij deze bezette gebieden veiliger grenzen te hebben verworven, (omdat Israël deze gebieden bij eventuele onderhandelingen als vuistpand wilde (kon) gebruiken).	2
34	De Arabische landen: zij hadden Israël nog nooit als soevereine staat erkend.	2
35	Vóór de Zesdaagse Oorlog was Israël het recht ontzegd door het Suezkanaal en de Straat van Tiran (Golf van Akaba) te varen.	2
O. 36	a. Tijdens de oorlog van 1948 (ook tijdens volgende oorlogen) zijn de Palestijnen gevlucht, (al of niet op aanraden van de omringende Arabische landen). (2 punten) b. De Palestijnen zijn verdreven tijdens de oorlog van 1948, (ook tijdens volgende oorlogen). (2 punten)	4
P. 37	De volgorde is: III, II, IV, I. Staan er drie ten opzichte van elkaar in de goede volgorde: 1 punt. Bij meer fouten: geen punt.	2

Opdr./vraag	Antwoordkern	Punten (max.)
Q. 38	Pro-Israël. Israël is praktisch onbewapend (alleen met katapult). De omringende landen zijn zwaar bewapend.	1
39	Nee, want Israël was eveneens royaal bewapend.	2
R. 40	I = A II = B III = - IV = B V = - Bij 1 fout: 2 punten; bij 2 fout: 1 punt; bij meer dan 2 fout: geen punten toekennen.	3
		80 punten

CIJFERBEPALING:

- Elke kandidaat krijgt op voorhand twintig (20) punten toegewezen.
- Het totaal aantal punten dat een kandidaat toegewezen kan worden bedraagt $20 + 80 = 100$.
- Het cijfer dient in decimalen berekend te worden en wordt bepaald door het totaal aantal aan de kandidaat toegewezen punten door tien te delen.

BRONVERMELDING VAN HET GEBRUIKTE HISTORISCH MATERIAAL

*

- A. I J.Beishuizen e.a., De magere jaren, Nederland in de crisistijd, 1929 - 1939, Leiden, 1968, p.49.
- II A.H.Paape e.a., Bericht van de Tweede Wereldoorlog, Afl.6, Amsterdam, 1970, p.168.
- III H.J.L.Vonhoff, Bewegend verleden, Alphen a.d.Rijn, 1969, p.167.
- IV L.de Vries, De Notenkraker. Een fascinerende selectie uit de jaargangen 1907 - 1936, Laren, 1974, p.152.
- B. J.C.van Dam, Sociaal Logboek, 1900 - 1960, Amsterdam, 1960, p.136-137.
- C. -
- D. P.J.Oud, Het jongste verleden, parlementaire geschiedenis van Nederland, 1918 - 1940, Assen, 1949, Deel IV, p.143 e.v.
- E. A.H.Paape e.a., a.w., p.150.
- F. -
- G. -
- H. -
- I. I F.Behrendt, De volgende a.u.b., Amsterdam, 1971, p.91.
- II Algemeen Handelsblad, 26 juni 1958.
- III De Groene Amsterdammer, 4 oktober 1947.
- IV Punch, 28 november 1956.
- J. -
- K. -
- L. -
- M. R.E.Rouleau e.a., Israël en de Arabieren. De derde slag, Amsterdam, 1967, p.19.
- N. Keesings Historisch Archief, 37e jrg. no.1904, Amsterdam, p.58.
- O. -
- P. I Keesings Historisch Archief, 29-10 / 4-11-1956, Amsterdam, p.1826.
- II A.F.Manning e.a., Onze Jaren '45 - '70, Amsterdam, 1972, p.371.
- III E.G.Hoekstra, Het Zionisme, kampen, z.j., p.15-16.
- IV Keesings Historisch Archief, 20/26-2-1949, Amsterdam, p.7977.
- Q. Algemeen Handelsblad, 26 september 1957.
- R. I H.Faris, The Story of a Palestinian, Beiroet, 1972, p.6.
- II P.J.A.Idenburg e.a., Het conflict in het Midden-Oosten, Baarn, 1973, p.130.
- III Idem.
- IV -
- V P.J.A.Idenburg e.a., a.w., p.130.

COMMISSIE EINDEXAMENEXPERIMENTEN GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING (C.E.G.E.S.)

Centraal schriftelijk eindexamen 1977

Eerste tijdvak - 17 mei 1977

V.w.o.

Correctiemodel met puntenwaarderingschaal en cijferbepaling.

N.B. Voor 25 mei wordt u bericht over eventuele wijzigingen toegezonden.

Opdr./vraag	Antwoordkern	Punten (max.)
A. 1	a. Om de steunuitkering te krijgen moest de werkloze ter controle tweemaal per dag zijn kaart laten afstempelen. b. De overheid wilde zo elke clandestiene bijverdienste onmogelijk maken.	2 (2x1)
2	De arbeidersklasse.	1
3	Links/socialistisch/communistisch (C.P.H.; S.D.A.P.). Hij hoopte op een betere toekomst in een socialistische maatschappij.	2
4	Werkverschaffing aan langdurig werklozen (openbare werken).	1
B. 5	Vanwege het succes van de N.S.B.	2
6	a. De aanhang bestond bij beide bewegingen uit personen van verschillende politieke richtingen. b. Dat was in het verzuilde Nederland een opmerkelijk feit.	2 2
7	Het Comité van Waakzaamheid keerde zich uitsluitend tegen het nationaal-socialisme, niet tegen het communisme; het stelde andere waarden en beginselen die verdedigd moesten worden (niet het huis van Oranje en het christendom); het richtte zich tot de intellectuelen, niet - zoals E.E.D. - tot "het Nederlandse volk".	3

712010F-5

Opdr./vraag	Antwoordkern	Punten (max.)
C. 8 a	De aanwijzingen voor de leerlingen vallen in vijf delen uiteen.	
	1. Beleid van de kabinetten Colijn met betrekking tot de crisis, genoemd kunnen worden: de "gave gulden" politiek, de aanpassingspolitiek, de actieve handelspolitiek.	3
	2. Verband "gave gulden" en aanpassingspolitiek: "gave gulden" politiek ↓ exportpositie verslechterd ↓ verminderde staatsinkomsten maatregelen om produktiekosten te verlagen ↓ bezuiniging op staatsuitgaven (sluitende begroting)	4
	3. Andere wegen voor crisisbestrijding: ordening als { — SDAP — Plan v.d.Arbeid beginsel, niet { — deel RKSP — streven naar incidenteel { wat later genoemd wordt PBO	3
	4. Vertrek van minister Steenberghe of val vijfde kabinet Colijn: Steenberghe vertrekt als ondanks de devaluatie van de Belgische frank (1935) de devaluatie van de gulden achterwege blijft. De val van het vijfde kabinet Colijn wordt in wezen veroorzaakt door het verschil van inzicht tussen Colijn en de RKSP over het te voeren sociaal/economisch beleid.	2
	5. Oordeel: Doel van de kabinetten Colijn: Nederland voor de duur van de crisis economisch op de been te houden, tot 1936 zonder devaluatie van de gulden. De opvatting van tijdgenoten: is natuurlijk afhankelijk van de politieke richting van de tijdgenoot/tijdgenoten die door de kandidaat ten tonele wordt/worden gevoerd. Elke beoordeling van de politiek van Colijn, mits juist gemotiveerd en gebaseerd op het "eigen" verhaal, kan goed gerekend worden.	4

Opdr./vraag	Antwoordkern	Punten (max.)
C. 8 b	De aanwijzingen voor de leerlingen vallen in vijf delen uiteen.	
	1. Waardoor de SDAP in 1933 in de oppositie: De socialisten wezen samenwerking af met de in hun ogen puur reactionaire Colijn, die een kabinet leidde waarvan het sociaal-economisch beleid naar zij meenden niet veel goeds voorspelde. Protestantse christenen waren met name afgeschrikt door SDAP-denkbeelden ten aanzien van de nationale gedachte, de defensie, het Oranjestad en de godsdienst.	3
	2. Verandering van gedachten van de leiding van de SDAP door: Groei van de partij stagneerde. Lot van de Duitse zusterpartij (opkomst Hitler).	3
	3. Punten waarop het standpunt van de SDAP zich wijzigde: In de jaren 1935/'39 bleef alleen de monarchie een moeilijke zaak, al werd het Oranjestad niet meer bestreden. Politieke democratie, defensie en nationale gedachte werden positief gewaardeerd.	3
	4. Economische voorstellen van de SDAP: Het Plan van de Arbeid toonde aan dat de SDAP niet uitsluitend een arbeiderspartij wilde blijven, maar ook steun wenste voor kleine zelfstandigen.	3
	5. Ga nu na of . . . : Elk antwoord, mits juist gemotiveerd en gebaseerd op het "eigen" verhaal, kan goed gerekend worden.	4
	N.B. Zowel voor 8a als 8b geldt: Een relaas dat wat betoogtrant en diepgang betreft duidelijk boven het minimum uitkomt, kan boven het behaalde puntentotaal nog extra beloond worden met maximaal drie punten.	(3)

Opdr./vraag	Antwoordkern	Punten (max.)
D. 9	(a) De volgorde is: IV, I, II, III Staan drie prenten ten opzichte van elkaar in de goede volgorde: 2 punten. Bij meer fouten: geen punten.	3
	(b) Prent IV: Israël, Engeland en Frankrijk worden door de Verenigde Naties gestraft voor hun aandeel in de Suezcrisis, tot groot plezier van Egypte. Prent I: In Libanon dreigt een burgeroorlog. De Verenigde Staten interneren (Zesde Vloot). Prent II: De Zesdaagse Oorlog. Prent III: De Arabische landen na deze oorlog.	4 (4x1)
10	De Russische interventie in Hongarije.	2
11	Tegenover de zwaar bewapende Arabische macht staat een simpel manneke met machine- geweer en schepje. Dit doet geen recht aan de bewapening die Israël met behulp van de Verenigde Staten van Amerika had opgebouwd en evenmin aan de technische en militaire kennis en het moreel van de Israëli's.	2
E. 12	De Britten wilden zelf zo snel mogelijk vertrekken.	1
13	- Er wordt geen Arabische staat in Palestina uitgeroepen. - Er komt geen internationaal bestuur van Jeruzalem. - De Joodse staat is al uitgeroepen voor het vertrek van de laatste Britse troepen.	3
14	Beide waren er voor. Uiteraard zal ook het feitelijk juiste antwoord goed gerekend moeten worden, dat de Verenigde Staten van Amerika van maart tot mei 1948 zich voorstander ge- toond heeft van een overdracht van Palestina aan de Trustschapsraad van de Verenigde Naties, dus van uitstel van oprichting van de Joodse staat.	2

Opdr./vraag	Antwoordkern	Punten (max.)														
15	Afwijzend.	1														
16	In dit gebied zou dan, gedurende enige maanden voor het vertrek van de Britten uit Palestina, vrije Joodse immigratie mogelijk zijn.	2														
17	Het vroegtijdig vertrek van de Britse bezetting uit een overwegend Joods gebied zou tot militaire acties van naburige Arabische staten en/of Palestijnse Arabieren kunnen leiden, voordat de Joodse verdediging voldoende georganiseerd was.	2														
F. 18	<table><tr><td>Die argumenten kunnen zijn:</td><td></td></tr><tr><td><u>Israëli's</u></td><td><u>Arabieren/Palestijnen</u></td></tr><tr><td>Het land Israël is de bakermat van het Joodse volk.</td><td>Palestina is niet alleen de bakermat van het Joodse volk, ook van bijv. Palestijnen.</td></tr><tr><td>Joden stichtten eigen gemeenschap.</td><td>Grotere Palestijnse gemeenschap was al aanwezig.</td></tr><tr><td>Deze Joodse gemeenschap besloot vrij en onafhankelijk te zijn.</td><td>Dit besluit bindt de Palestijnen geenszins.</td></tr><tr><td>De vernietiging van miljoenen Joden in Europa heeft de noodzaak bewezen van hernieuwde stichting van de Joodse staat in het land Israël.</td><td>Deze vernietiging bewijst deze noodzaak niet; bovendien behoort de Jodenvervolgung in Europa niet te leiden tot een oplossing ten koste van een Arabisch land en volk.</td></tr><tr><td>Krachtens natuurlijke en historische rechten.</td><td>Deze zijn juist aan de zijde van de Palestijnen.</td></tr></table>	Die argumenten kunnen zijn:		<u>Israëli's</u>	<u>Arabieren/Palestijnen</u>	Het land Israël is de bakermat van het Joodse volk.	Palestina is niet alleen de bakermat van het Joodse volk, ook van bijv. Palestijnen.	Joden stichtten eigen gemeenschap.	Grotere Palestijnse gemeenschap was al aanwezig.	Deze Joodse gemeenschap besloot vrij en onafhankelijk te zijn.	Dit besluit bindt de Palestijnen geenszins.	De vernietiging van miljoenen Joden in Europa heeft de noodzaak bewezen van hernieuwde stichting van de Joodse staat in het land Israël.	Deze vernietiging bewijst deze noodzaak niet; bovendien behoort de Jodenvervolgung in Europa niet te leiden tot een oplossing ten koste van een Arabisch land en volk.	Krachtens natuurlijke en historische rechten.	Deze zijn juist aan de zijde van de Palestijnen.	5 (5x1)
Die argumenten kunnen zijn:																
<u>Israëli's</u>	<u>Arabieren/Palestijnen</u>															
Het land Israël is de bakermat van het Joodse volk.	Palestina is niet alleen de bakermat van het Joodse volk, ook van bijv. Palestijnen.															
Joden stichtten eigen gemeenschap.	Grotere Palestijnse gemeenschap was al aanwezig.															
Deze Joodse gemeenschap besloot vrij en onafhankelijk te zijn.	Dit besluit bindt de Palestijnen geenszins.															
De vernietiging van miljoenen Joden in Europa heeft de noodzaak bewezen van hernieuwde stichting van de Joodse staat in het land Israël.	Deze vernietiging bewijst deze noodzaak niet; bovendien behoort de Jodenvervolgung in Europa niet te leiden tot een oplossing ten koste van een Arabisch land en volk.															
Krachtens natuurlijke en historische rechten.	Deze zijn juist aan de zijde van de Palestijnen.															

Opdr./vraag	Antwoordkern	Punten (max.)
	Besluit van de algemene vergadering van de Verenigde Naties.	Dit besluit wordt door Arabieren/Palestijnen niet erkend.
G. 19	Deze landen waren buurlanden van Israël. Het gevaar voor een twee-frontenoorlog was nu groter geworden.	1
20	Panarabisme, hegemoniestreven, Arabisch socialisme (Ba'ath en Nasserisme hadden verwante ideologieën).	2
21	Panarabisme en Arabisch socialisme waren hoofdpunten voor de Syrische Ba'athpartij. Zij zagen in Nasser een verwante geest en hoopten zo de hele Arabische wereld voor hun idealen te winnen.	2
22	Syrië verzette zich tegen hegemoniestreven van Egypte.	1
		80 punten

CIJFERBEPALING:

- Elke kandidaat krijgt op voorhand twintig (20) punten toegewezen.
- Het totaal aantal punten dat een kandidaat toegewezen kan worden bedraagt $20 + 80 = 100$.
- Kandidaten die door de extra beloning van drie punten bij opgave C boven de honderd punten uitkomen, worden geacht niet meer dan honderd punten behaald te hebben.
- Het cijfer dient in decimalen berekend te worden en wordt bepaald door het totaal aantal aan de kandidaat toegewezen punten door tien te delen.

BRONVERMELDING VAN HET GEBRUIKTE HISTORISCH MATERIAAL

z

- A. I.I.S.G.
- B. idem.
- C. I Keesings Historisch Archief, no.102, 31 mei 1933.
 II Troonredes, openingsredes, inhuldigingsredes 1814 - 1963, 's-Gravenhage, 1964, p.249/250, 253/4, 258/9.
 III Keesings Historisch Archief, no.316, juli 1937.
 IV I.I.S.G.
- D. I Algemeen Handelsblad van 26 juni 1958.
 II De Volkskrant van 1 juni 1967.
 III F.Behrendt, De volgende a.u.b., Amsterdam, 1971, p.91
 IV Punch van 28 november 1956.
- E. A.F.Manning e.a., Onze jaren '45 - '70, Amsterdam, 1972, p.371.
- F. A.F.Manning e.a., a.w., p.381.
- G. Algemeen Handelsblad van 1 februari 1958.

COMMISSIE EINDEXAMENEXPERIMENTEN GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING

(zie ommezijde)

Secretariaat :

Bloemendaalseweg 190 A

Overveen

Telefoon 023-257602

Postrekening 2465667

Aan de docenten die deelnemen

aan het csegs 1977.

Uw brief van

Ons kenmerk

Bijlage(n)

Datum 21 mei 1977

Zeer geachte dames en heren,

Evenals vorig jaar wil de commissie ook nu beginnen met de collega's die bereid waren aan de voorcorrectie deel te nemen hartelijk te danken voor de nauwgezette wijze en het hoge tempo waarin zij het gevraagde verricht hebben. Om ten aanzien van de vaststelling van het definitieve correctiemodel met puntenwaarderingschaal en cijferbepaling zo groot mogelijke zekerheid te krijgen, hebben - uiteraard op verzoek van de CEGES - dit keer ook enige collega's die niet werkzaam zijn aan een van de aselekt gekozen scholen hun voorcorrectiebevindingen aan de commissie doen toekomen.

Alvorens enkele verduidelijkingen, aanvullingen en/of wijzigingen in correctiemodel, puntenwaarderingschaal en cijferbepaling - nu deze definitief door de CEGES vastgesteld zijn - aan u door te geven wil de commissie het volgende onder uw aandacht brengen:

- zoals zij in haar brief van 30 maart j.l. u deed weten zijn thans na bovengenoemde definitieve vaststelling de normen voor dit csegs, neergelegd in correctiemodel, puntenwaarderingschaal en cijferbepaling, bindend verklaard;
- de commissie besloot tegelijkertijd echter dat bij dit csegs elke kandidaat op voorhand niet 10, zoals te doen gebruikelijk, maar 20 punten toegewezen krijgt;
- om elk misverstand te voorkomen wil de commissie nogmaals uit het Besluit eindexamens v.w.o.-h.a.v.o.-m.a.v.o. citeren en twee artikelen aanhalen, die betrekking hebben op en van belang zijn voor de correctie van het schriftelijk werk:

Artikel 27, vijfde lid, luidt:

"Indien de commissie belast met de vaststelling van de opgaven bindende normen voor de beoordeling van het werk heeft opgesteld, passen de examiner en de gecommiteerde deze bij hun beoordeling toe."

Artikel 28, eerste en tweede lid, luidt:

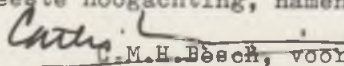
"De examiner en de gecommiteerde stellen in onderling overleg het cijfer voor het schriftelijk examen vast, Daarbij gebruiken zij één van de cijfers uit de schaal van cijfers, genoemd in artikel 16, achtste lid.

(cijfers lopende van 1 tot en met 10 met de daartussen liggende cijfers met één decimaal)

Komen ze daarbij niet tot overeenstemming, dan wordt het cijfer bepaald op het rekenkundig gemiddelde van het door ieder van hen voorgestelde cijfer. Indien het gemiddelde, bedoeld in de vorige volzin een cijfer is dat als tweede decimaal een vijf heeft, wordt de eerste decimaal met één verhoogd.";

- de commissie wijst u erop dat de examiner en de gecommiteerde derhalve verplicht zijn de bindende normen toe te passen en dat indien zij na mondeling overleg geen overeenstemming bereikt hebben, op basis van de bindende normen, het cijfer vastgesteld dient te worden op het rekenkundig gemiddelde van beide voorgestelde cijfers.

Met vriendelijke groet en de meeste hoogachting, namens de commissie,

M.H. Bosch, voorzitter.

Verduidelijkingen, aanvullingen en/of wijzigingen ten behoeve van het correctiemodel, puntenwaarderingschaal en cijferbepaling voor het c.s.e.g.s., 1977, eerste tijdvak.

Wat natuurlijk te verwachten viel bleek ook dit jaar uit de reacties die na de voorcorrectie bij de CEGES binnengekomen zijn: het is voor de CEGES niet te doen om in het correctiemodel alle varianten op te voeren die als antwoord ook goed kunnen zijn. De mogelijkheid van diverse varianten is - zo schreef de commissie vorig jaar - immers een verschijnsel dat inherent is aan ons vak.

De leraren hebben daarom de vrijheid die antwoorden die niet in het correctiemodel genoemd worden en die naar hun oordeel geheel of gedeeltelijk juist zijn, geheel of gedeeltelijk goed te rekenen.

In dit verband wil de commissie erop wijzen dat de puntenwaarderingschaal steeds het maximaal aantal te behalen punten per vraag, per opdracht (en soms per onderdeel daarvan) aangeeft. Dit door de commissie vastgestelde maximum per vraag, per opdracht (of per onderdeel daarvan) mag niet verhoogd worden, maar biedt de leraar (op grond van vragen van collega's wordt hierop gewezen) wel de mogelijkheid om bijvoorbeeld bij een maximum van 3 punten er 2 of 1 toe te kennen indien hij van mening is dat het antwoord van de leerling dat verdient.

De commissie is van oordeel dat geen halve punten toegekend dienen te worden.

Opdracht/vraag 9a.

De antwoordkern is: Het Plan van de Arbeid van de S.D.A.P.;
of: het Plan van de S.D.A.P.;
of: het Plan van de Arbeid.

Opdracht 10.

De commissie is van oordeel dat per onderdeel (a, b, c, d, e, f) géén enkel punt dient te worden toegekend indien uit de verklaring, de motivering van de kandidaat blijkt dat het door hem als antwoord gegeven "juist" of "onjuist" niet begrepen is.

Verduidelijkingen, aanvullingen en/of wijzigingen ten behoeve van het correctiemodel, puntenwaarderingschaal en cijferbepaling voor het c.s.e.g.s., 1977, eerste tijdvak.

■

Wat natuurlijk te verwachten viel bleek ook dit jaar uit de reacties die na de voorcorrectie bij de CEGES binnengekomen zijn: het is voor de CEGES niet te doen om in het correctiemodel alle varianten op te voeren die als antwoord ook goed kunnen zijn. De mogelijkheid van diverse varianten is - zo schreef de commissie vorig jaar - immers een verschijnsel dat inherent is aan ons vak.

De leraren hebben daarom de vrijheid die antwoorden die niet in het correctiemodel genoemd worden en die naar hun oordeel geheel of gedeeltelijk juist zijn, geheel of gedeeltelijk goed te rekenen.

In dit verband wil de commissie erop wijzen dat de puntenwaarderingschaal steeds het maximaal aantal te behalen punten per vraag, per opdracht (en soms per onderdeel daarvan) aangeeft. Dit door de commissie vastgestelde maximum per vraag, per opdracht (of per onderdeel daarvan) mag niet verhoogd worden, maar biedt de leraar (op grond van vragen van collega's wordt hierop gewezen) wel de mogelijkheid om bijvoorbeeld bij een maximum van 3 punten er 2 of 1 toe te kennen indien hij van mening is dat het antwoord van de leerling dat verdient.

De commissie is van oordeel dat geen halve punten toegekend dienen te worden.

Vraag 6.

De antwoordkern is: Een socialistische maatschappij;
of: een communistische maatschappij;
of: antwoorden van gelijke strekking.
(De laatste twee regels van de antwoordkern in het voorlopig correctiemodel komen te vervallen.
In het aantal te behalen punten komt geen verandering).

Vraag 18b.

Indien twee elementen uit de antwoordkern genoemd worden kenne men 3 punten toe; indien alleen één element genoemd wordt kan dat met 1 punt gehonoreerd worden.

havo

Verduidelijkingen, aanvullingen en/of wijzigingen ten behoeve van het correctiemodel, puntenwaarderingschaal en cijferbepaling voor het c.s.e.g.s., 1977, eerste tijdvak.

*

Wat natuurlijk te verwachten viel bleek ook dit jaar uit de reacties die na de voorcorrectie bij de CEGES binnengekomen zijn: het is voor de CEGES niet te doen om in het correctiemodel alle varianten op te voeren die als antwoord ook goed kunnen zijn. De mogelijkheid van diverse varianten is - zo schreef de commissie vorig jaar - immers een verschijnsel dat inherent is aan ons vak.

De leraren hebben daarom de vrijheid die antwoorden die niet in het correctiemodel genoemd worden en die naar hun oordeel geheel of gedeeltelijk juist zijn, geheel of gedeeltelijk goed te rekenen.

In dit verband wil de commissie erop wijzen dat de puntenwaarderingschaal steeds het maximaal aantal te behalen punten per vraag, per opdracht (en soms per onderdeel daarvan) aangeeft. Dit door de commissie vastgestelde maximum per vraag, per opdracht (of per onderdeel daarvan) mag niet verhoogd worden, maar biedt de leraar (op grond van vragen van collega's wordt hierop gewezen) wel de mogelijkheid om bijvoorbeeld bij een maximum van 3 punten er 2 of 1 toe te kennen indien hij van mening is dat het antwoord van de leerling dat verdient.

De commissie is van oordeel dat geen halve punten toegekend dienen te worden.

Vraag 36.

Ieder antwoord kan goed gerekend worden indien er gezinspeeld wordt op:

- a. Er is sprake van angst en aanraden uit eigen kring.
- b. Er is sprake van angst en dwang door de ander.

vwo

Verduidelijkingen, aanvullingen en/of wijzigingen ten behoeve van het correctiemodel, puntenwaarderingschaal en cijferbepaling voor het c.s.e.g.s., 1977, eerste tijdvak.

*

Wat natuurlijk te verwachten viel bleek ook dit jaar uit de reacties die na de voorcorrectie bij de CEGES binnengekomen zijn: het is voor de CEGES niet te doen om in het correctiemodel alle varianten op te voeren die als antwoord ook goed kunnen zijn. De mogelijkheid van diverse varianten is - zo schreef de commissie vorig jaar - immers een verschijnsel dat inherent is aan ons vak.

De leraren hebben daarom de vrijheid die antwoorden die niet in het correctiemodel genoemd worden en die naar hun oordeel geheel of gedeeltelijk juist zijn, geheel of gedeeltelijk goed te rekenen.

In dit verband wil de commissie erop wijzen dat de puntenwaarderingschaal steeds het maximaal aantal te behalen punten per vraag, per opdracht (en soms per onderdeel daarvan) aangeeft. Dit door de commissie vastgestelde maximum per vraag, per opdracht (of per onderdeel daarvan) mag niet verhoogd worden, maar biedt de leraar (op grond van vragen van collega's wordt hierop gewezen) wel de mogelijkheid om bijvoorbeeld bij een maximum van 3 punten er 2 of 1 toe te kennen indien hij van mening is dat het antwoord van de leerling dat verdient.

De commissie is van oordeel dat geen halve punten toegekend dienen te worden.

Opdrachten 8a en 8b.

De kandidaat mocht een keuze tussen deze beide geleide essayvragen maken. Zowel in 8a als in 8b worden door de commissie vijf onderdelen aangegeven waarlangs de beantwoording tot stand diende te komen.

Dat de commissie van oordeel is dat zulks het geval dient te zijn, kan men opmaken uit correctiemodel en puntenwaarderingschaal waarin aan elk onderdeel een maximaal aantal punten is toegekend.

In de beantwoording moeten de vijf door de commissie genoemde onderdelen derhalve inderdaad terug te vinden zijn.

Wat de antwoordkern 8b-2 betreft waarin onder meer staat: "Groei van de partij stagneerde", duidelijker is: "Er vond geen electorale groei plaats". Indien één element uit de antwoordkern genoemd is: 2 punten toekennen; indien beide elementen genoemd worden: 3 punten.

Wat de antwoordkern 8b-3 betreft: ten onrechte is hier "Politieke democratie" opgevoerd.

Wat de antwoordkern 8b-4 betreft: indien één element genoemd is uit de antwoordkern: 2 punten toekennen; indien beide elementen genoemd worden: 3 punten.

Tenslotte wil de commissie aan het N.B. onderaan bladzijde 3 van het correctiemodel de volgende aanvulling geven:

De drie extra punten kunnen alleen worden toegewezen indien ook de opbouw van de beantwoording conform de lijn is die de commissie via de onderdelen zowel in 8a als in 8b heeft aangegeven.

Cijferbepaling voor het Vwo csegs 1977, eerste tijdvak.

Het aantal te behalen punten (buiten de 20 die op voorhand worden toegewezen) bedraagt niet 80 zoals abusievelijk op pagina 6 van het correctiemodel staat, maar is 64.

De cijferbepaling is als volgt:

- Elke kandidaat krijgt op voorhand 20 punten toegewezen.
- Het totaal aantal punten dat een kandidaat toegewezen kan worden bedraagt $20 + 64 = 84$.
- Kandidaten die door de extra beloning van drie punten bij opgave C boven de 84 punten uitkomen, worden geacht/niet meer dan 84 behaald te hebben.
- De cijferschaal die toegepast dient te worden luidt:

/ er

Punten	Cijfer	Punten	Cijfer
20	= 2,0	53	= 6,1
21	= 2,1	54	= 6,3
22	= 2,3	55	= 6,4
23	= 2,4	56	= 6,5
24	= 2,5	57	= 6,6
25	= 2,6	58	= 6,8
26	= 2,8	59	= 6,9
27	= 2,9	60	= 7,0
28	= 3,0	61	= 7,1
29	= 3,1	62	= 7,3
30	= 3,3	63	= 7,4
31	= 3,4	64	= 7,5
32	= 3,5	65	= 7,6
33	= 3,6	66	= 7,8
34	= 3,8	67	= 7,9
35	= 3,9	68	= 8,0
36	= 4,0	69	= 8,1
37	= 4,1	70	= 8,3
38	= 4,3	71	= 8,4
39	= 4,4	72	= 8,5
40	= 4,5	73	= 8,6
41	= 4,6	74	= 8,8
42	= 4,8	75	= 8,9
43	= 4,9	76	= 9,0
44	= 5,0	77	= 9,1
45	= 5,1	78	= 9,3
46	= 5,3	79	= 9,4
47	= 5,4	80	= 9,5
48	= 5,5	81	= 9,6
49	= 5,6	82	= 9,8
50	= 5,8	83	= 9,9
51	= 5,9	84	= 10,0
52	= 6,0		

COMMISSIE EINDEXAMENEXPERIMENTEN GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING

Secretariaat :

Bloemendaalseweg 190 A

Overveen

Telefoon 023-257602

Postrekening 2465667

Aan de leraren en leraressen die deelnemen
aan het experimenteel centraal schriftelijk
eindexamen geschiedenis en staatsinrichting
in 1977, eerste tijdvak.

Uw brief van

Ons kenmerk

Bijlage(n)

Datum 21 mei 1977

Zeer geachte dames en heren,

Hierbij stuur ik u een aantal vragen over het experimenteel
c.s.e.g.s. eerste tijdvak.

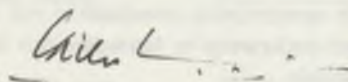
De CEGES stelt het bijzonder op prijs indien u de vragen wilt
beantwoorden en het ingevulde formulier in ingesloten geadresseerde
couvert, die u niet hoeft te frankeren, vóór 15 juli a.s. wilt
zenden aan: Bureau CEGES,
Postbus 6,
Overveen.

Bij voorbaat hartelijk dank voor uw medewerking.

Tevens zend ik u hierbij de gegevens voor de definitieve normering,
die ik u in een eerdere brief toegezegd heb.

Met vriendelijke groet,
hoogachtend,

namens de commissie,

C.M.H. Bosch.

COMMISSIE EINDEXAMENEXPERIMENTEN GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING
(C.E.G.E.S.).

Secretariaat: Postbus 6, Overveen.

Enquêteformulier voor de evaluatie van het experiment c.s.e.g.s. 1977.

N.B. Wilt u uitsluitend het antwoordhokje aankruisen dat u van toepassing vindt?

Wilt u s.v.p. vóór 15 juli a.s. de vragen beantwoorden en het formulier aan bovenstaand adres terugzenden?

1. Aan welk examen heeft u deelgenomen?

Wilt u het hokje invullen met: M.a.v.o.-3, M.a.v.o.-4,
H.a.v.o. of V.w.o.?

--

2. Hoe luidt uw oordeel over de omschrijvingen van de
twee onderwerpen?

- De omschrijving was niet duidelijk.
- De omschrijving was wel duidelijk.
- De omschrijving noodzaakte mij aspecten te behandelen,
die ik anders niet zou hebben belicht.
- De omschrijving noodzaakte mij niet aspecten te
behandelen, die ik anders niet belicht zou hebben.
- De omschrijving noodzaakte mij meer lesuren aan het
onderwerp te besteden dan ik anders zou hebben
gedaan.
- De omschrijving noodzaakte mij niet meer lesuren aan
het onderwerp te besteden dan ik anders gedaan zou
hebben.
- De omschrijving noodzaakte mij methodisch anders te
werk te gaan dan ik gewend ben.
- De omschrijving noodzaakte mij niet methodisch
anders te werk te gaan dan ik gewend ben.
- De omschrijving heb ik ervaren als een inbreuk op mijn
vrijheid als docent(e).
- De omschrijving heb ik niet ervaren als een inbreuk op
mijn vrijheid als docent(e).

Nederland in de crisisjaren	Midden Oosten

3. Hoe luidt Uw oordeel over het aan de omschrijvingen toegevoegde historisch materiaal?

- a. Het historisch materiaal werd niet als een nuttige handreiking ervaren.
- b. Het historisch materiaal werd wel als een nuttige handreiking ervaren.

Nederland in de crisisjaren	Midden Oosten

4. Hoe luidt uw oordeel over de aan de omschrijvingen toegevoegde literatuurlijsten?

- a. De literatuurlijst werd niet als een nuttige handreiking ervaren.
- b. De literatuurlijst werd wel als een nuttige handreiking ervaren.

Nederland in de crisisjaren	Midden Oosten

5. Aan welk examenwerk geeft u de voorkeur?

- a. Examenwerk dat samengesteld is uit vragen die een kort antwoord vereisen.
- b. Examenwerk dat samengesteld is uit vragen die een uitvoerig antwoord vereisen.
- c. Examenwerk dat samengesteld is uit vragen die een antwoord vereisen dat ongeveer het midden houdt tussen kort en uitvoerig.
- d. Examenwerk dat samengesteld is uit vragen die een antwoord vereisen die tot de typen a en b en c behoren.

6. Hoe luidt uw oordeel over de in het correctiemodel voorgestelde antwoorden?

- a. Kon u zich in het algemeen niet met de voorgestelde antwoorden in het correctiemodel verenigen?
- b. Kon u zich in het algemeen wel met de voorgestelde antwoorden in het correctiemodel verenigen?

7. Hoe luidt uw oordeel over de voorgestelde waarde-
ringsschaal?

a. Kon u zich in het algemeen niet met de voorge-
stelde waarderingsschaal verenigen?

☐

b. Kon u zich in het algemeen wel met de voorge-
stelde waarderingsschaal verenigen?

☐

8. Vragen over afwijken van het correctiemodel.

Indien u één of beide hokjes van vraag 6a aangekruist hebt, wilt u dan hier-
onder vermelden bij welke vragen (s.v.p. nummers noemen) u van het in het
correctiemodel voorgestelde antwoord afgeweken bent?
En waarom u dat gedaan hebt?

9. De beschikbare tijd.

a. De beschikbare tijd voor het maken van dit schriftelijk
eindexamen was niet voldoende.

☐

b. De beschikbare tijd voor het maken van dit schriftelijk
examen was voldoende.

☐

10. Commentaar.

Indien u commentaar op het werk in het algemeen wilt geven, dan kunt u
dat hieronder en op de achterzijde van deze pagina doen.

Havo-kandidaten maakten opstel 'Midden-Oosten' en 'crisis' bij geschiedenis

door Henri Kruithof

TROUW 18 mei 1977

's-Hertogenbosch — De eindexamenkandidaten in het VWO, HAVO en MAVO moesten zich gistermiddag — voor zover hun school eraan meedeed — buigen over het geschiedenisexamen. Dit — nog experimentele — examen ging over twee onderdelen, te weten „Nederland in de crisisjaren” en „Het Midden-Oosten”.

Dit schriftelijk eindexamen heeft de laatste jaren de gemoederen van sommigen hoog doen oplaaien. Een aantal geschiedenisleraren vreest dat met zo'n centraal geregeld schriftelijk eindexamen dit vak zijn eigen identiteit zal verliezen. Een groot bezwaar vinden zij het feit dat de leraren niet meer volledig zelf hun stof mogen kiezen.

De docenten van het Jeroen Bosch College in 's-Hertogenbosch, een van de scholen die aan dit experimentele examen deelnemen, zien deze bezwaren niet zo. Eén van hen: „We besteden maar één trimester aan de twee verplichte onderwerpen. Dat betekent dat je van de laatste twee schooljaren er anderhalf overhoudt om aan andere onderwerpen te besteden”.

De HAVO-leerlingen hadden het waarschijnlijk het gemakkelijkst bij het geschiedenisexamen. Zowel de leerlingen als hun docent is het erg meegevallen. Veel leerlingen waren ruim binnen de twee en een half uur klaar met het werk. In het algemeen werd — ook bij VWO en MAVO — het Midden-Oosten moeilijker gevonden dan de crisis.

Verbaasd

Wat de docenten enigszins verbaasde was het feit dat alle vragen bij het laatste onderwerp po-

litiek-economisch gericht waren. In de stofomschrijving wordt namelijk ook de aandacht gevestigd op sociaal-culturele problemen van de wereldcrisis van de jaren dertig. Deze zijn in het examen niet aan de orde gekomen.

De MAVO-leerlingen hadden het wat moeilijker met het geschiedenisexamen, hoewel hun leraar het niet overdreven lastig vond. „In het begin leek het gemakkelijk, maar al gauw werd het veel moeilijker”, zei een van de leerlingen.

De VWO-kandidaten hadden het echter het zwaarst met dit vak. Hier werd onder meer gevraagd twee opstelletjes te maken over de rol van de SDAP en over de crisispolitiek van Colijn. Bovendien waren er enkele „pietepeuteringe” vragen bij, waar zelfs de docent niet direct antwoord op wist.

Gistermorgen hielden de HAVO-kandidaten zich bezig met het maken van een opstel. De leerlingen konden kiezen uit een opdracht waarbij enkele citaten waren gegeven over „stressverschijnselen bij scholieren” of een tiental opsteltitels. Verreweg de meeste leerlingen kozen voor de titel „zondag”. „Dit was het gemakkelijkst, want je kon precies doen wat je zelf wilde”, zei een van de eindexamenkandidaten.

LERAREN PRO EN CONTRA 'EXP

Het 'schriftelijk' zit
er nagenoeg weer op

Vandaag is voor bijna alle kandidaten de laatste examendag, of het examen is voor hen zelfs al voorbij. De mavo-leerlingen maken vanmorgen nog een Nederlands opstel en vanmiddag stond Grieks op het vwo-rooster.

Vrijdag leggen die leerlingen die deze vakken in hun pakket hebben nog schriftelijke examens Russisch en Fries af en daarmee zijn tot de herexamens in augustus de centrale schriftelijke eindexamens voor dit jaar helemaal voorbij.

door SIARD DWARSHUIS

Gedicht jaren op exa

„Ik ga tweemaal daags naar de
lui zonder werk allemaal — Da
Boezeroen, Omdat hij niet weet v
praat hij met haat of berustend
pelen en anders niet!”

Met deze dichtregels, typisch
uit de sfeer van de proletarische
poëzie uit de jaren dertig, heb-
ben zich gistermiddag alle
examenkandidaten mavo, havo
en vwo beziggehouden, die het
schriftelijke eindexamen ge-
schiedenis aflegden. Geheel of
gedeeltelijk was een gedicht dat
hiermee begon (de maker werd
niet vermeld) in alle opgaven te
vinden. Met in alle opgaven ook
wel een vraag naar de politieke
kleur van de dichter, die gemak-
kelijk af te leiden was uit de
laatste twee regels: „Wanneer 't
roode licht door de wolken heen
schiet... Dan gaan we aan 't
werk en dan stempelen we
niet!!”

Nog lang niet alle scholen doen
aan deze „centraal” afgenomen
schriftelijke geschiedenis-examens
mee: het examen is nog experimen-
teel en er zijn geschiedenisleraren die
vrezden dat er een verwerpelijke
overheidsinvloed op de inhoud van
het vak door ontstaat. Een school die
— wat de mavo-afdeling betreft —
wel meedoet is de openbare scholen-
gemeenschap Hendrik van der Vlist
in de Utrechtse stadswijk Kanaleneiland. De grote hal bevat een ver-
zonken amfiteater en boven in de
loge daarvan bespreken Yvonne Ver-
meulen, (15, mavo-4) en Bonnie van
Spankeren (18, mavo-3), beiden uit
De Meern, hun examenwerk.

Nasser

Yvonne vond de mavo-4 opgave
niet moeilijk. „Als je het maar ge-
leerd had.” Aan het begin van dit
schooljaar zijn voor alle schoolsoor-
ten de twee onderwerpen bekend ge-

- II. De twee karikaturen op deze pagina laten ons Nasser zien. Op de eerste prent staat hij als overwinnaar, op de tweede als verliezer. — De eerste prent is van mei 1957. De tweede is van november 1967.

Vragen:

17. De eerste prent heeft betrekking op een kanaal waarover een ernstige crisis ontstond. Beschrijf in enkele zinnen het verloop van deze crisis. Let daarbij op:
 - a. de voornaamste oorzaak;
 - b. de crisis zelf;
 - c. hoe Nasser als overwinnaar uit de strijd kwam;
 - d. de gevolgen voor Nasser en zijn tegenstanders.
18. De tweede prent beeldt Nasser op een minder prettig moment af. Hij heeft „iets” aan zijn rechterbeen, waardoor hij op twee „krukken” moet steunen. Op één van de krukken staat C.C.C.P., dat is de Russische afkorting van de U.S.S.R.
 - a. Waarom had Nasser in 1967 geen reden tot vreugde?
 - b. Wat hadden „het rechterbeen” en de „krukken” daarmee te maken?

Lopend patiënt

Een opgave uit het mavo-4 examen geschiedenis en staatsinrichting.

EXPERIMENTEEL' GESCHIEDENIS uit '30 examen

st stempellokaal; Daar komen de
ar hoor ik de klachten van Jan
vat hij anders moet doen — Daar
! verdriet, Van stempelen, stem-

Bonnie van Spankeren (links) en Yvonne
... „Als je het maar geleerd had“...

maakt waarover gevraagd zou worden: „Nederland in de crisisjaren" en „Het Midden Oosten". Onvoorbereid waren ook Yvonne en Bonnie dus niet.

Yvonne had wel wat moeite met een vraag over een tekening van Fritz Behrendt waarop Nasser op Russische krukken en met zijn rechterbeen in het gips (met de vermelding „Sinaï") door de woestijn loopt. „Waarom had Nasser in 1967 geen reden tot vreugde?" werd gevraagd, en „wat hadden „het rechterbeen" en de „krukken" daarmee te maken?" Misschien was zij de Israëliëse veldtocht door de Sinaï vergeten, maar het leek erop dat zij er teveel achter had gezocht dan het gewonde been, uitgerekend het rechter was.

Aan het Baarns Lyceum deden gistermiddag de havo- en de vwo-afdeling aan de geschiedenis-examens mee. De opgaven waren — ondanks dezelfde onderwerpen — heel anders dan het mavo-werk en verschilden ook onderling nogal. Maar ook hier veel vragen naar aanleiding van affiches of spotprenten.

Creativiteit

Geschiedenisleraar Slootweg is niet verontrust over de prestaties van zijn leerlingen op het havo-examen, maar vindt wel dat dit werk te traditioneel was en te veel op dat van vorig jaar leek.

„Ik had verwacht dat men nu eens andere wegen in zou slaan. Dit examen is tenslotte een experiment. Dat brengt mij erop dat wij leraren geschiedenis in een kringetje rondraaien, wat de doelstellingen van het geschiedenisonderwijs betreft. Maar dan hoeft het examen niet zo statisch te blijven!"

Slootweg heeft nog iets laakbaars opgemerkt: „Men bleef in het politieke vlak, ik heb eigenlijk geen vra-

gen over de sociaal-economische situatie gezien."

Slootwegs collega aan het Baarns Lyceum, Van der Mark, heeft een vwo-eindexamenklas. Bij dat examen dit jaar wél iets nieuws: behalve het kort beantwoorden van vragen moesten de kandidaten een verhandeling schrijven over of „de kabinetten-Colijn" of „de SDAP van oppositiepartij tot regeringspartij (1933—1939)". Er werden gegevens bijgeleverd — fragmenten van een regeringsverklaring van Colijn, drie troonredes, verkiezingsuitslagen en een proclamatie van het Plan van de Arbeid door NVV en SDAP.

Leraar Van der Markt: „Dat is een van de leukste opdrachten, dan kun je je creativiteit botvieren. De mensen die tegen deze examens zijn, stellen zelf in hun les net zulke vragen. Ze kunnen wel zeggen dat in een examenvraag een politiek standpunt kan liggen, maar dat kan even goed in hun eigen opdrachten. Hier wordt niet erg feitelijk gevraagd, maar kunnen de kandidaten een klein betoogje leveren. De commissie die de opgaven maakt is hier, dacht ik, ingegaan op de kritiek op vorige examens."

Een werkgroep van negen geschiedenisleraren, de werkgroep WEG, zet er alles op om de scholen te behoeden voor een verplicht deelnemen aan het „centrale" ge-

RECTIFICATIE

In de krant van gisteren stond dat er in Amsterdam maar twee scholen hadden meegedaan aan de centrale schriftelijke examens aardrijkskunde. Dat is niet juist. Behalve de Osdorper Schoolgemeenschap en de Gerrit van der Veen-scholengemeenschap nam tenminste ook de Scholengemeenschap Noord aan alle aardrijkskunde-examens deel.

EDENIS

e Vermeulen van de openbare scholengemeenschap Hendrik van der Vliet in Utrecht

schiedenis-examen. Geschiedenisleraar Van Horssen, van de Rijks-scholengemeenschap in Gouda: „Geschiedenis is een vak dat je op velerlei manieren kunt bedrijven en met velerlei visies. Als er zo'n centraal examen komt, wordt dat gemakkelijk het examen van de uniforme visie, in feite de overheidsvisie. Wij geloven niet dat heel Nederland het openbare, het katholieke, het protestantse onderwijs, enzovoorts, op dezelfde vragen moet zitten tobben.”

Van Horssen illustreert dit aan de examens van gistermiddag. „In de vragen over het Midden-Oosten werd nauwelijks aandacht geschonken aan de Palestijnen. Dat kun je objectief vaststellen. Maar dan kan zo'n examen niet objectief zijn. Ik wil de examencommissie geen eenzijdig pro-Israël-standpunt verwijten, maar als je die andere vragen weglaat, leidt dat automatisch tot een pro-Israël-standpunt. Ik kan me voorstellen dat zowel het Israël-comité als het Palestina-comité daar bezwaren tegen zou hebben.”

G. Erdtsieck, rector van de Van der Grift scholengemeenschap te Utrecht — en naar hij ook vermeld wil zien, hoofdbestuurder van de onderwijs-vakbond ABOP en oud-bestuurder van de Vereniging van Geschiedenisleraren VGN — is een warm voorstander van het centrale geschiedenisexamen. „Ik deel niet de vrees dat het geschiedenisonderwijs dan onder het juk gebracht zou worden. Dat zou dan toch ook voor andere vakken moeten gelden waarin geëxamineerd wordt? Het examen beslaat altijd maar een deel van wat je als leraar met je leerlingen doet. Er blijft voldoende speelruimte over, de voorkeuren van de docent kunnen heus wel tot hun recht komen.”

Erdtsieck gelooft evenmin dat het examen de geschiedenisles zou „kleuren”, want „een gekwalificeerd geschiedenisleraar zal zich bij de beoordeling van het werk van een

leerling, die bijvoorbeeld overtuigd communist is en daar rond voor uitkomt, niet laten beïnvloeden door het feit dat hij het er mee eens of oneens is. Die objectiviteit en eerlijkheid mogen we van Nederlandse geschiedenisleraren bij voorbaat verwachten”.

Rector Erdtsieck wijst er op dat het schoolonderzoek, waarvan nu op de meeste scholen het eindcijfer geschiedenis afhangt, zonder enige controle van buiten plaatsvindt.

„Daar kunnen de scholen mee doen wat ze willen. Maar een centraal schriftelijk examen betekent dat het werk van de leraar gecontroleerd wordt, en dat vereist een zekere kwaliteit van je onderwijs. Bij veel leraren leeft een onuitgesproken vrees voor die controle van buitenaf, die zij zien als een kwaliteitscontrole”.

De vakken die gistermorgen op de eindexamens aan bod kwamen waren wiskunde en Nederlands. Het vak wiskunde II op het vwo, wiskunde II (open vragen) op de mavo en in het lager beroepsonderwijs, en het schrijven van een Nederlands opstel op de havo.

De havo-kandidaten konden een stuk schrijven over het onderwerp „stress-verschijnselen bij scholieren?” naar aanleiding van vragen van het Kamerlid Laban — waarbij zeven citaten gegeven waren — of op de traditionele wijze een van de tien onderwerpen kiezen. Leraar Nederlands R. van der Wurff, aan de Van der Grift-scholengemeenschap, vond de onderwerpen (zoals „Nederland: spelletjesland!” en „Tuinieren zonder tuin”) niet onaardig. „Maar er was één erg afgezaagd onderwerp bij: de zondag. En ik vond het erg grappig dat het laatste onderwerp aansloot bij het onderwerp van de samenvatting van een week geleden („van II CV naar de II CV”).

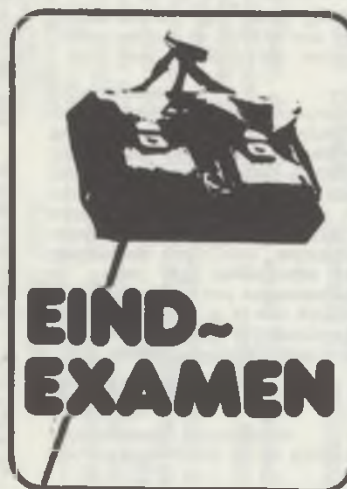
Eindexamen geschiedenis ter discussie

(Door Govert van Brakel)

DEN HAAG — Met het onderdeel wiskunde open vragen heeft het lager beroepsonderwijs dinsdag afscheid genomen van het eindexamen 1977. Voor de ruim 90.000 kandidaten begint nu de periode van „angstige spanning”: wat gaat het worden zakken of slagen? De leraren die ik sprak waren het er over eens dat wiskunde dit jaar veel beter te doen was dan vorig jaar. „Toen het een af-treksel was van het mavo-examen”. Men vond de opgave over het vogelreservaat aansprekend. De meeste leerlingen bleken moeite te hebben met opgave drie waarin onder meer een berekening werd gevraagd van coördinaten. Bij vier kwam het op goed uitkijken aan. Vijf was op te lossen via inzicht of berekening.

Bij wiskunde voor mavo 4 viel op dat er weinig goneometrie in voor kwam. Volgens een leraar boft de mavo daarmee, want, zei hij, dat onderwerp vinden de leerlingen toch vaak wel een moeilijk onderdeel van de examenstof. Het werk bood veel cirkels en danig wat rekenwerk. Voor veel leerlingen leverde vraag drie met de translatie over de vector de grootste problemen op. Opgave één met de plaatsvectoren werd algemeen als gemakkelijk beschouwd.

Terwijl de wiskundig begaar-

den van atheneum en gymnasium ingespannen bezig waren met wiskunde twee — meer klachten over de hoeveelheid dan over de zwaarte — bogen de havisten zich over de stelodracht Nederlands. Opdracht A was opgehangen aan kamervragen over stress-verschijnselen bij scholieren. Het geheel was onderbouwd met een aantal citaten uit dag- en onderwijsvakbladen.

Verwondering

Slechts een enkeling, zo bleek uit een klein onderzoek, heeft het aangedurfd dit ruim opgezette onderwerp aan te pakken. De meeste leerlingen hebben

een keuze gemaakt uit de tien onder B genoemde onderwerpen. Enige verwondering wekte opgave tien waarin een mening werd gevraagd over het artikel van K. L. Poll. Getiteld 1950-1975 van 2CV naar 2CV. Het artikel van Poll was precies een week geleden onderwerp van het onderdeel Nederlandse tekst.

Evenals in een eerder stadium het vwo, kreeg het havo te maken met actuele onderwerpen als ontwikkelingshulp en de verkiezingen.

Geschiedenis

Vwo, havo en mavo kregen glisteren in de middaguren te maken met het vak geschiedenis dat evenals aardrijkskunde op een beperkt aantal scholen op experimenteerbasis onderdeel uitmaakt van het centraal schriftelijk eindexamen. Niet alle docenten geschiedenis zijn even gelukkig met een dergelijk door de Commissie Eindexamen experimenten Geschiedenis en Staatsinrichting (CEGES) vastgesteld examen.

Een aantal verontruste docenten heeft zich verenigd in een werkgroep die zich tot taak heeft gesteld aan te tonen dat geschiedenis niet op een schriftelijk eindexamen thuis hoort. De werkgroep meent dat er sprake zal zijn van een onverantwoorde daling van het niveau. „Een centraal schriftelijk

eindexamen is in strijd met het discussie karakter van het vak en bedreigt bovendien door haar uniformerende werking de vrijheid van onderwijs”, aldus een commentaar.

De voorstanders houden het erop dat een eindexamen ervoor zorgt dat het vak zijn status behoudt. Ondertussen wacht het ministerie van onderwijs rustig de resultaten van de vorig jaar begonnen experimenten af. Pas in 1978, als het experiment wordt afgesloten, zal duidelijk worden wat er met het vak gaat gebeuren.

Midden-Oosten

Stonden in 1976 de koude oorlog en Nederlands-Indië centraal, dit jaar waren de vragen gebaseerd op Nederland in de crisisjaren en het Midden-Oosten. Dat betekende vragen over Colijn en de stempellokalen en over Nasser, Hammerskjold en Ben Goerion. Bij het vwo bleek de verwachting uit te komen dat er in het werk fragmenten zouden zitten uit de troonredes die in de crisisjaren tot het volk werden gehouden.

Hoewel de verwerking van de gegevens de kandidaten nogal wat tijd heeft, gekost bleek de beschikbare tijd op alle niveaus voldoende. Het onderwijzend personeel was tevreden over de inhoud. Of de tegenstanders van dit examen dat ook zijn zal binnenkort wel blijken.

GESCHIEDENISOPGAVEN VIELEN GISTEREN MEE Laatste examendag aangebroken

(Van onze onderwijsredactie)

TILBURG - De crisis in de jaren '30 en de situatie in het Midden-Oosten: over deze twee onderwerpen handelde gisteren het schriftelijk examen geschiedenis voor MVO, HAVO en VWO. VWO-leerlingen konden onder meer een historisch betoog opstellen over de kabinetten Colijn of over „de SDAP van oppositiepartij tot regeringspartij“.

Sommige geschiedenisleraren heeft nog moeite met een dergelijk centraal schriftelijk examen geschiedenis. Zij zijn van oordeel dat de stof zich niet leent voor een landelijk keurslijf en testen liever persoonlijk de historische kennis en wijsheid van hun leerlingen.

Maar op het Eckart-College in Eindhoven waar men voor de twee-

de keer heeft meegedaan aan het landelijke examen, klonken gisteren bijna louter positieve geluiden. De 7 man tellende geschiedenissectie acht het erg goed mogelijk dat er op landelijk niveau en met algemene stof wordt gewerkt.

Een bezwaar is misschien nu nog dat het centrale schriftelijke examen even zwaar mee telt als alle voorafgaande beperkter is. De heer H. Hutten, conrector en geschiedenisdocent aan het Eckart-College zou daarom liever zien dat bijvoorbeeld de geschiedenis van de laatste 50 jaar de examenstof zou vormen.

Over de opgaven van gisteren was hij goed te spreken: MAVO uitgesproken gemakkelijk, HAVO wat moeilijker en VWO heel redelijk. Een van de opgaven was het in goede volgorde leggen van cartoons,

die hoogtepunten in de historische ontwikkeling uitbeeldden.

Aardrijkskunde

Bij aardrijkskunde speelt ongeveer hetzelfde als bij geschiedenis, zij het dat men er al een aantal jaren langer aan het experimenteren is. Vanaf 1979 moet elke school deelnemen aan het schriftelijke examen aardrijkskunde. „Het vak aardrijkskunde is er alleen maar mee gediend“, meent P. Trommar, leraar aan het Eckart-College in Eindhoven. „De eigen inbreng van de leraar blijft mogelijk, terwijl het gevaar van louter hobbyïsme wordt tegengegaan“.

Dit jaar kregen de leerlingen open vragen in plaats van meerkeuzevragen. De heer Trommar

was tevreden met de aard en de kwaliteit van de vragen. Vorig jaar was hierop nog veel kritiek gekomen.

Opstel

Behalve experimenten kenden de examens de afgelopen dagen ook traditionele onderdelen als handelskennis voor (MAVO), scheikunde (HAOV: best wel pittig), wiskunde (VWO: goed te maken al was de vraagstelling niet waterdicht; MAVO: pittig) en opstel. Het VWO had als opsteltitels onder meer: „Politiek meneer? Mij niet gezien“, „Wit aan zet, zwart wint“ (over Zuid-Afrika), „Popwereld“, „De natuur kan uitstekend zonder de mens, de mens niet zonder de natuur“ (uitspraak van Jan Terlouw),

„Ben ik mijn broeders hoeder?“ en „Adriaan Roland Holst“. Het HAVO mocht onder meer schrijven over „Belofte maakt schuld“, „De spieren willen wel eens wat“, de massamedia of de ontwikkelingssamenwerking.

Vandaag heeft het MAVO nog opstel. De leerlingen rekenen op de volgende onderwerpen: stakingen, Menten, vliegtuigrampen. Tot nu toe zijn dit soort verwachtingen gelogenstraft.

Met nog een enkel vak voor HAVO en VWO eindigen vandaag de schriftelijke examens. Het LTO besloot gisteren de reeks al met redelijke wiskundeopgaven. Alleen in Friesland gaan de examens ook op vrijdag nog door: daar wordt aan twee scholen een schriftelijk examen Fries afgenomen.

Brabants Dagblad 18/5 '77.

Uitstekende geschiedenis- examens

Geschiedenis is het enige vak, waarover het besluit tot invoering van een verplicht schriftelijk eindexamen, nog niet is genomen. Misschien omdat de VGN (Vereniging van Geschiedenisleraren) een centraal schriftelijk geschiedenis en staatsinrichting niet ziet zitten, heeft de door de minister ingestelde commissie eindexamen experimenten geschiedenis en staatsinrichting (CEGES) zich voorgenomen deze kritiek voor de volle honderd procent te ontzenuwen.

Wij vroegen de heer Ebzie, de rector van de scholengemeenschap Hendrik van der Vlist te Hendrik, om zijn oordeel over de geschiedenisexamens. „Evenals vorig jaar”, zei hij ons, „vind ik het werk van een behoorlijk maar toch redelijk niveau. Er zit duidelijk een stijgende lijn in de kwaliteit van het werk van de CEGES. Ik ben dan ook gesterkt in de mening dat het centraal schriftelijk examen voor geschiedenis en staatsinrichting zo snel mogelijk moet worden ingevoerd. ik dacht dat de CEGES zeer wel in staat was dat te doen. Zij verdient de erkenning van het onderwijsveld.” Geschiedenisleraren, die kritiek hebben op het algemeen schriftelijk examen, dienen zich af te vragen in hoeverre zij met hun eigen schoolonderzoek in kunnen staan voor de kwaliteit van hun toetsen. Ook de kandidaten waren enthousiast over dit staaltje van onderwijskundig vakwerk. Het zou wel eens kunnen dat de kritiek van veel geschiedenisleraren voortvloeit uit het feit dat deze vorm van toetsen hen dwingt tot een vernieuwing van onderwijs geven waartoe zij nog niet in staat zijn. Op

de vorm en de inhoud van dit examen is moeilijk kritiek dankbaar.

De commissie presenteerde de kandidaten een aantal zeer gevarieerde opdrachten. Het MAVO-examen omvatte bijvoorbeeld als eerste opdracht

door K. D. Prins

een vouwblad met vier afbeeldingen, waarbij in willekeurige volgorde vijf omschrijvingen stonden die pasten bij drie van de afbeeldingen. Aan de kandidaten de opdracht afbeelding en juiste tekst bij elkaar te zoeken.

Weinig schrijfwerk voor de kandidaten, want zij hoefden niet meet op te schrijven als I-D, II-E en III-A. Naar aanleiding van een gedicht over stempelen werd een zestal vragen opgesteld waarop in niet al te lange zinnen geantwoord kon worden. Ook de onderdelen C en D waren van hoog onderwijskundig gehalte. Daar het opstellen van de opgaven al zeer vroeg in het cursusjaar gebeurt, zal de commissie waarschijnlijk nooit gedacht hebben dat het onderschrift onder een spotprent van Louis

Ramakers door Van Agt in een verkiezingstoespraak zou worden gebruikt. Het onderschrift luidde: „Colijn en zijn oudje: maak je niet bezorgd — niet rechts — niet links, toujours maar recht vooruit”.

De geschiedenisexamens deden een appèl op het vermogen tot oordelen. Erg belangrijk want hoofddoel van het onderwijs moet immers zijn het opvoeden tot mensen, die bekwaam zijn om te oordelen.

Een oordeel werd ook gevraagd bij de opgave een opstel te maken. Zoals bij voorbeeld bij het onderwerp „belofte maakt schuld?” Na de verkiezingen moeten de partijen, die regeringsverantwoordelijkheid willen dragen, overeenstemming bereiken op vele punten. Verkiezingsbeloften kunnen niet altijd worden vervuld. Hoever mag een partij volgens jou gaan in het sluiten van compromissen was de vraag. Misschien zou het voor de partijen interessant zijn dat ze voor ze aan het formeren gaan eens bij een scholengemeenschap de opstellen zouden doorlezen.

Een veelgekozen onderwerp is ook „stressverschijnselen bij scholieren”. Bij dit onderwerp moest men gebruik maken van een zevental citaten, o.a. uit vragen van het Kamerlid Laban.

Bij veel opstelonderwerpen was het nodig dat de kandidaten hun mening over bepaalde conclusies of zaken gemotiveerd op schrift stelden. Ervan uitgaande dat men om te komen tot een oordeel eerst kennis en begrip van een zaak moet hebben om daarna de zaak te analyseren en samen te vatten, blijft het de vraag of het juist is van kandidaten te eisen dat zij op stel en sprong een opstel maken. Een van de door ons geraadpleegde onderwijsgeveenden sprak zelfs van de misère van het op stel en sprong maken van een opstel.

De discussie in de onderwijs-wereld over deze zaken zal nog wel even voortduren. Dat men het echter aangedurfd heeft op deze wijze van leerlingen te vragen een oordeel te formuleren is echter al een flinke stap vooruit op de weg naar het opvoeden tot burgers, die bekwaam zijn om te oordelen.

COMMISSIE EINDEXAMENEXPERIMENTEN GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING

Secretariaat :

Bloemendaalseweg 190 A

Overveen

Telefoon 023-257602

Postrekening 2465667

Aan de docenten die deelnemen

aan het csegs 1977,

tweede tijdvak.

Uw brief van

Ons kenmerk

Bijlage(n)

Datum 6 augustus 1977.

Zeer geachte dames en heren,

Bij deze brief stuurt de commissie u het definitieve correctiemodel, met puntenwaarderingschaal en cijferbepaling.

De commissie wil daarbij (nogmaals) het volgende onder uw aandacht brengen:

- zoals zij in haar brief van 30 maart j.l. u deed weten zijn de normen voor dit csegs, neergelegd in correctiemodel, puntenwaarderingschaal en cijferbepaling, bindend verklaard;

- de commissie besloot tegelijkertijd echter dat bij dit csegs elke kandidaat op voorhand niet 10, zoals te doen gebruikelijk, maar 20 punten toegewezen krijgt;

- om elk misverstand te voorkomen wil de commissie u (nogmaals) wijzen op het Besluit eindexamens v.w.o.-h.a.v.o.-m.a.v.o., artikel 27, vijfde lid en artikel 28, eerste en tweede lid, door de commissie geciteerd in haar brief aan u van 21 mei j.l.

In genoemde brief schreef de commissie ook het volgende (wat eveneens van belang is voor de correctie van het tweede tijdvak):

"Wat natuurlijk te verwachten viel bleek ook dit jaar uit de reacties die na de voorcorrectie bij de CEGES binnengekomen zijn: het is voor de CEGE niet te doen om in het correctiemodel alle varianten op te voeren die als antwoord ook goed kunnen zijn. De mogelijkheid van diverse varianten is - zo schreef de commissie vorig jaar - immers een verschijnsel dat inherent is aan ons vak. De leraren hebben daarom de vrijheid die antwoorden die niet in het correctiemodel genoemd worden en die naar hun oordeel geheel of gedeeltelijk juist zijn, geheel of gedeeltelijk goed te rekenen.

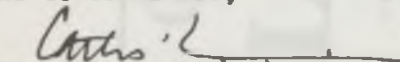
In dit verband wil de commissie erop wijzen dat de puntenwaarderingschaal steeds het maximaal aantal te behalen punten per vraag, per opdracht (en soms per onderdeel daarvan) aangeeft. Dit door de commissie vastgestelde maximum per vraag, per opdracht (of per onderdeel daarvan) mag niet verhoogd worden, maar biedt de leraar (op grond van vragen van collega's wordt hierop gewezen) wel de mogelijkheid om bijvoorbeeld bij een maximum van 3 punten er 2 of 1 toe te kennen indien hij van mening is dat het antwoord van de leerling dat verdient. De commissie is van oordeel dat geen halve punten toegekend dienen te worden."

Wat opdrachten 9a en 9b in het Vwo-examen aangaat:

De kandidaat mocht kiezen tussen 9a en 9b, twee geleide essayvragen, de eerste telt vijf aangegeven onderdelen, de tweede telt er vier. De beantwoording moet langs deze onderdelen tot stand komen en ze dienen in de beantwoording derhalve duidelijk terug te vinden zijn.

Met vriendelijke groet,

namens de commissie,

C.M.H. Bosch.

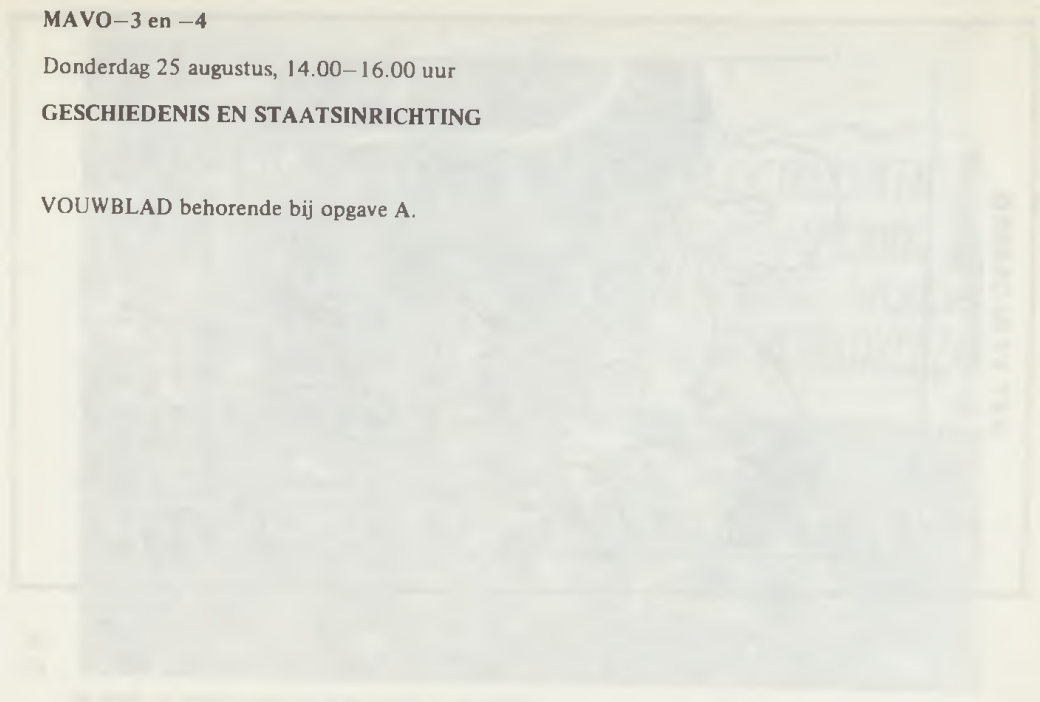
EXAMEN MIDDELBAAR ALGEMEEN VOORTGEZET ONDERWIJS IN 1977

MAVO-3 en -4

Donderdag 25 augustus, 14.00-16.00 uur

GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING

VOUWBLAD behorende bij opgave A.

712092F-8a

Zie ommezijde

JANTJE IS NIET NAAR SCHOOL;
Z'N SCHOENEN BENNE IN DE
REPARATIE...

HET VERLOSSEND WOORD

De Nederlandsche werklooze: „Maar ik zeg u toch, ik ben niet ziek, ik heb alleen maar honger en behoefte aan werk.”

Colijn: „Je tjt. Ik zal je een nieuw slaapdrankje geven.”

III

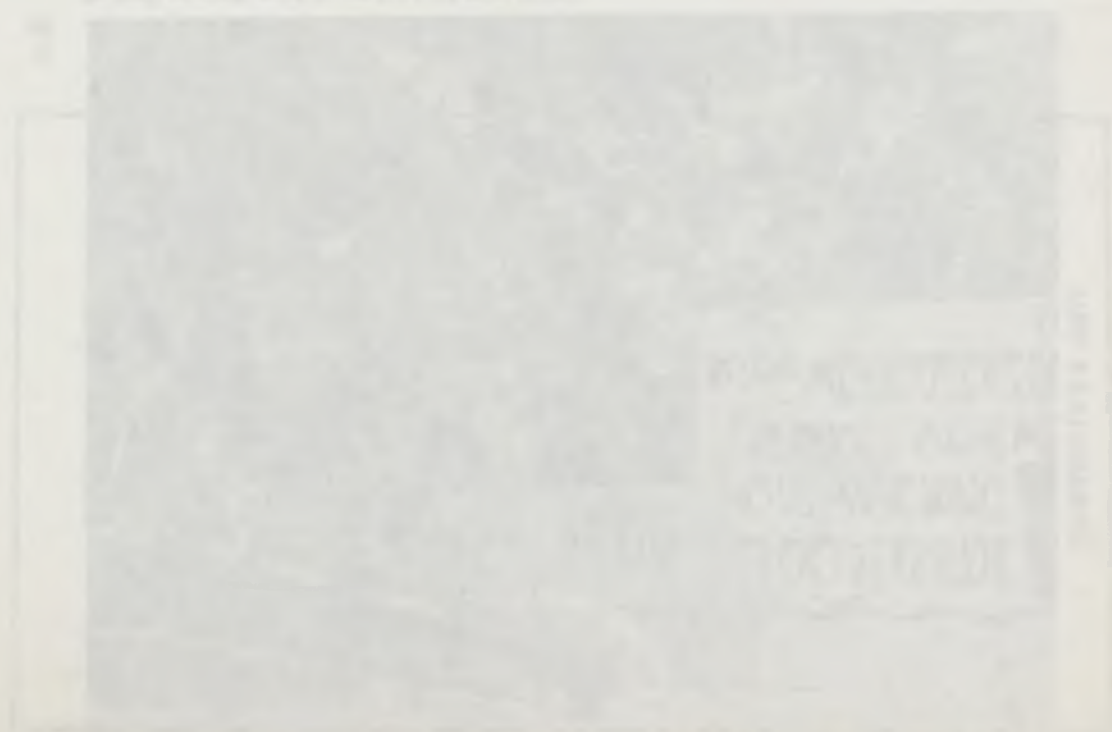
De derde en vierde regel die op het bord staan luiden:
40-urige werkweek; betere werklozenzorg.

IV

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
500 5TH AVENUE NEW YORK 17, N.Y.

EXAMEN MIDDELBAAR ALGEMEEN VOORTGEZET ONDERWIJS IN 1977

MAVO-3

Donderdag 25 augustus, 14.00–16.00 uur

GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING

In dit examenwerk worden opdrachten/vragen gegeven, die van 1 tot en met 20 genummerd zijn.
Eerst is het onderwerp „Nederland in de crisisjaren” aan de beurt, daarna het onderwerp „Het Midden-Oosten”.
Vóór je een vraag gaat beantwoorden of een opdracht gaat uitvoeren moet je goed de afbeelding(en) bekijken en/of de tekst(en) lezen.
Een aantal vragen kun je met één naam, één woord of één zin beantwoorden.
Bij andere vragen moet je meer zinnen voor je antwoord gebruiken.
Is dat laatste het geval, denk er dan om: een juist antwoord hoeft niet altijd een lang antwoord te zijn!

Zie ommezijde

Deze opgaven zijn vastgesteld door de Commissie Eindexamenexperimenten Geschiedenis en Staatsinrichting (C.E.G.E.S.).

- A. Op het vouwblad staan vier met Romeinse cijfers genummerde afbeeldingen uit de jaren 1929–1939.
Elke afbeelding laat iets zien van een bepaald economisch, sociaal of politiek probleem, waarmee mensen in die tijd te maken hadden.

Opdrachten:

Geef in je eigen woorden voor elke afbeelding een omschrijving waaruit dat economische, sociale of politieke probleem duidelijk blijkt.

1. Maak bij plaat I duidelijk
 - a. welk probleem de afbeelding weergeeft;
 - b. wat de oorzaak van dat probleem was;
 - c. welke groep mensen daar het slachtoffer van werd;
 - d. wat de gevolgen van dit probleem waren.
 2. Maak bij plaat II duidelijk
 - a. welk probleem op de prent wordt weergegeven;
 - b. wat de oorzaak van het probleem was;
 - c. welke groep mensen daar het slachtoffer van werd;
 - d. hoe de regering probeerde het probleem op te lossen.
 3. Maak bij plaat III duidelijk
 - a. dat op de foto een bijeenkomst van de S.D.A.P. is afgebeeld;
 - b. dat de bijeenkomst tegen het beleid van de regering was gericht.
 4. Maak bij plaat IV duidelijk
 - a. welke politieke figuur er met de hond wordt bedoeld;
 - b. van wie „His Master's Voice” (= de stem van de meester) was;
 - c. dat de vijf woorden uit de hoorn voor de meeste Nederlanders volstrekt onaanvaardbaar waren.
-
- B. Hieronder staan vier met Romeinse cijfers genummerde teksten, gedeeltes afkomstig van verkiezingsprogramma's en van verkiezingsaanplakbiljetten van politieke partijen uit de jaren dertig van deze eeuw.
Daaronder staat een lijst met de namen van zes politieke partijen uit die tijd. Ze staan in alfabetische volgorde en zijn met een letter aangeduid.
- I. „... De aanpassingspolitiek van Dr. Colijn is geslaagd; geeft hem daarom opnieuw Uw vertrouwen. Stemt dus op no. 1 van lijst 3 ...”
 - II. „... Ons volk is geen volk van slampampers en handophouders.
Ons volk is verdeeld en uitgehold door het parlementaire geleuter en door de dictatoriale politiek van de kapitalist Colijn. Wij moeten weer één land en één volk worden. Op naar een Nederland waar plaats is voor hen die willen werken en waar de jeugd weer gelukkig en de volkskracht gezond zal zijn! ...”
 - III. „... Zorgt ervoor dat onze partij haar inbreng in de crisisministeries kan vergroten, zodat we borg kunnen staan voor de ontwikkeling van ons volksdeel en waakzaam tegen de anti-Christelijke krachten van Marxisten en Fascisten, en wij ons kunnen inzetten voor de groei en bloei van de Heilige Moederkerk. ...”
 - IV. „... Het kan heel anders dan Colijn en zijn consorten het tot nu toe hebben gedaan. Wij willen een planmatige bestrijding van de werkloosheid; ordening van het bedrijfsleven. Slechts door een krachtig overheidsingrijpen kan een welvaartspolitiek voor allen slagen. ...”

- a. De A.R.P. (Anti-Revolutionaire Partij).
- b. De C.H.U. (Christelijk Historische Unie).
- c. De N.S.B. (Nationaal-Socialistische Beweging).
- d. De R.K.S.P. (Rooms-Katholieke Staatspartij).
- e. De S.D.A.P. (Sociaal-Democratische Arbeiderspartij).
- f. De V.D.B. (Vrijzinnig-Democratische Bond).

Opdracht:

5. Schrijf de Romeinse cijfers van de vier teksten onder elkaar en zet daarachter de politieke partij van wie die tekst afkomstig is.

Denk erom: er blijven twee politieke partijen over.

Voorbeeld: I = ... (naam van de politieke partij invullen)

II = ... enz.

- C. Op deze pagina staat een spotprent uit het jaar 1947. Op de prent is een vrouw getekend, die wegloopt, nadat ze twee kinderen te vondeling heeft gelegd. Die kinderen stellen de bewoners van Palestina voor. Deze bewoners van Palestina worden blijkbaar aan hun lot overgelaten.

Te vondeling gelegd

Vragen:

6. a. Welk land wordt bedoeld met de vrouw die de beide kinderen te vondeling heeft gelegd?
b. Waarom wordt Palestina door dit land aan zijn lot overgelaten?
7. De bewoners van Palestina worden te vondeling gelegd voor de deur van de Verenigde Naties. Deze organisatie moest zich dus met hen bezig houden. Welk besluit hebben de Verenigde Naties toen ten aanzien van Palestina genomen?
8. Waardoor is er van de beslissing van de Verenigde Naties weinig terecht gekomen?

- D. Onderstaande vier met Romeinse cijfers genummerde gebeurtenissen hebben er mede toe bijgedragen dat de spanningen in het Midden-Oostenconflict erger werden. Lees eerst de gebeurtenis en beantwoord dan de vraag die daar betrekking op heeft.

Gebeurtenissen:

- I. Op 29 november 1947 namen de Verenigde Naties een plan aan dat Palestina in twee afzonderlijke staten verdeelde.
- II. Door de oorlogen van 1948 en 1956 in het Midden-Oosten vluchtten honderdduizenden Palestijnen naar de omringende landen.
- III. In 1956 liet president Nasser de Straat van Tiran door zijn oorlogsschepen afsluiten.
- IV. Vanaf 1955 leverde de Verenigde Staten van Amerika steeds meer wapens aan Israël.

Vragen:

9. Deze vraag slaat op de eerste gebeurtenis.
Waarom zouden de Arabieren het niet eens zijn geweest met het verdelingsplan van de Verenigde Naties?
10. Vraag 10 slaat op de tweede gebeurtenis.
Noem twee gevolgen van het vluchtelingenprobleem.
11. Deze vraag hoort bij de derde gebeurtenis.
Waarom zou Israël zich zo kwaad hebben gemaakt over de afsluiting door Egypte van de Straat van Tiran?
12. Deze vraag heeft te maken met de vierde gebeurtenis.
De Arabische staten zullen vrezen dat Israël nu te sterk zal worden.
Wat hebben de Arabische staten gedaan om ook aan meer wapens te komen?

- E. Op de bladzijde hiernaast staat een karikatuur van de tekenaar Eppo Doeve in „Elseviers Weekblad” van 27 april 1957. Op de tekening zien we Foster Dulles, de toenmalige minister van Buitenlandse Zaken van de Verenigde Staten van Amerika, die zich in een netelige positie bevindt. Hieronder worden in vijf omschrijvingen de vijf landen aangeduid die Foster Dulles zoveel problemen gaven.

Omschrijvingen:

- a. Dit land is door zijn aardoliereserves van grote betekenis voor de Verenigde Staten van Amerika.
- b. Dit land toont — door steun te zoeken bij de Sovjet-Unie — een vijandige gezindheid ten opzichte van de Verenigde Staten.
- c. Dit land ondervindt veel sympathie in de Verenigde Staten maar geeft de Verenigde Staten toch veel problemen omdat dit land in het Midden-Oostenconflict centraal staat.
- d. Dit land beheerst een belangrijke waterweg en kan, door deze waterweg af te sluiten, de Verenigde Staten veel moeilijkheden geven.
- e. Dit land wordt sinds 1952 door een westersgezinde koning geregeerd, tot grote ergernis van de Arabische buurstaten. Dat geeft de Verenigde Staten grote problemen.

Foster Dulles en het Nabije Oosten

Opdracht:

13. De nevenstaande omschrijvingen passen bij de namen van de landen die je op de tekening ziet staan.

Schrijf de letters van de omschrijvingen onder elkaar en zet daar de naam van het land achter dat volgens jou het beste bij die omschrijving past.

Voorbeeld: a = . . . (de naam van het land invullen)

b = . . . enz.

- F. De karikatuur op deze bladzijde is van de tekenaar W. Boost en heeft gestaan in het tijdschrift „De Uitkijk” van 25 mei 1957.
De afgebeelde persoon is president Nasser.

Vragen:

14. Van welk land was Nasser president?
15. Nasser staat wijsbeens over een kanaal.
Welk kanaal is dat?
16. Dit kanaal is een belangrijke vaarweg.
Noem een reden waarom dit kanaal zo belangrijk is.
17. Wat had Nasser enige tijd voor het verschijnen van het nummer van bovengenoemd tijdschrift met het kanaal gedaan?
18. Verklaar waarom Nasser als overwinnaar staat afgebeeld.

- G. Hieronder staan zes met Romeinse cijfers genummerde termen of begrippen. Daarnaast staan in willekeurige volgorde zeven omschrijvingen die bij die termen of begrippen passen.

Termen of begrippen	Omschrijvingen
I. Al Fatah	a. Een verbond, in 1945 gesloten, tussen een aantal Arabische staten om samen te gaan op politiek, cultureel en economisch gebied.
II. Mandaatgebieden.	b. Het streven naar een eigen Joodse staat.
III. Bagdad-pact	c. Onderdeel van het Palestijnse bevrijdingsfront dat strijdt voor terugkeer van Palestijnse vluchtelingen.
IV. Arabische Liga	d. Een land dat onder beschermheerschap van een ander land staat.
V. Zionisme	e. Gebieden die in opdracht van de Volkenbond onder bestuur van een grote mogendheid geplaatst werden.
VI. Arabisch nationalisme	f. Het streven naar een grotere eenheid onder de Arabieren en/of het streven hun onafhankelijkheid te versterken.
	g. Een door het Westen gestimuleerd verdrag waarbij zich enkele staten uit het Midden-Oosten aansloten en dat tegen Rusland was gericht.

Opdracht:

19. Schrijf de Romeinse cijfers van de termen of begrippen onder elkaar en zet daar de letter van de omschrijving, die er bij past, achter.
(Denk erom: er blijft één omschrijving over).
Voorbeeld: I = . . . (de juiste letter van de omschrijving invullen)
II = . . . enz.

- H. Van onderstaande tien met Romeinse cijfers genummerde beweringen zijn sommige juist en andere onjuist.

Beweringen:

- I. De Verenigde Staten hebben in het conflict tussen Israël en de Arabieren de Israëli's gesteund met militaire en economische hulp.
- II. Toen Palestijnen in 1948 en 1949 uit Palestina vluchtten, werden zij in de omringende landen gastvrij ontvangen.
- III. Toen Nasser en Chroesjtsjov na 1956 goede vrienden waren geworden, kregen de Russen meer invloed in Egypte.
- IV. Tijdens de Zesdaagse Oorlog van 1967 hebben de Israëlische troepen delen van de Sinaïwoestijn veroverd.
- V. De P.L.O. is een organisatie die op vreedzame wijze de terugkeer van de gevluchte Palestijnen naar Palestina tracht te bewerken.
- VI. De Arabieren legden zich in 1947 niet bij het verdelingsplan van de Verenigde Naties neer.
- VII. De Sovjet-Unie heeft in 1948 de staat Israël erkend.
- VIII. Koning Hoessein van Jordanië was vanaf 1948 bevriend met Israël.
- IX. De Israëli's hebben alle mogelijke moeite gedaan de Arabische Palestijnen in Palestina te houden.
- X. Nasser kwam in het conflict tegen Israël naar voren als voorvechter van de Arabische eenheid.

Opdracht:

20. Zet de Romeinse cijfers van de tien beweringen onder elkaar en schrijf daarachter of de bewering juist of onjuist is.
 Voorbeeld: I = ... (juist of onjuist invullen)
 II = ... enz.

EXAMEN MIDDELBAAR ALGEMEEN VOORTGEZET ONDERWIJS IN 1977

MAVO-3 en -4

Donderdag 25 augustus, 14.00-16.00 uur

GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING

VOUWBLAD behorende bij opgave A.

712092 F-8a

Zie ommezijde

JANTJE IS NIET NAAR SCHOOL;
Z'N SCHOENEN BENNE IN DE
REPARATIE...

HET VERLOSSEND WOORD

De Nederlandsche werklooze: „Maar ik zeg u toch, ik ben niet ziek, ik heb alleen maar honger en behoefte aan werk.”

Colijn: „Je tjit. Ik zal je een nieuw slaapdrankje geven.”

III

De derde en vierde regel die op het bord staan luiden:
40-urige werkweek; betere werklozenzorg.

IV

Students and staff of the University of Washington
 (University of Washington, Seattle, Wash.)

Illustration by Malt

EXAMEN MIDDELBAAR ALGEMEEN VOORTGEZET ONDERWIJS IN 1977

MAVO-4

Donderdag 25 augustus, 14.00–16.00 uur

GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING

In dit examenwerk worden opdrachten/vragen gegeven, die van 1 tot en met 18 genummerd zijn.
Eerst is het onderwerp „Nederland in de crisisjaren” aan de beurt, daarna het onderwerp „Het Midden-Oosten”.
Vóór je een vraag gaat beantwoorden of een opdracht gaat uitvoeren, moet je goed de afbeelding(en) bekijken en/of de tekst(en) lezen.
Een aantal vragen kun je met één naam, één woord of één zin beantwoorden.
Bij andere vragen moet je meer zinnen gebruiken voor je antwoord.
Is dat laatste het geval, denk er dan om: een juist antwoord hoeft niet altijd een lang antwoord te zijn!

Zie ommezijde

Deze opgaven zijn vastgesteld door de commissie Eindexamenexperimenten Geschiedenis en Staatsinrichting (C.E.G.E.S.).

- A. Op het vouwblad staan vier met Romeinse cijfers genummerde afbeeldingen uit de jaren 1929–1939.
Elke afbeelding laat iets zien van een bepaald economisch, sociaal of politiek probleem, waarmee mensen in die tijd te maken hadden.

Opdrachten:

Geef in je eigen woorden voor elke afbeelding een omschrijving waaruit dat economische, sociale of politieke probleem duidelijk blijkt.

1. Maak bij plaat I duidelijk
 - a. welk probleem de afbeelding weergeeft;
 - b. wat de oorzaak van dat probleem was;
 - c. welke groep mensen daar het slachtoffer van werd;
 - d. wat de gevolgen van dit probleem waren.
2. Maak bij plaat II duidelijk
 - a. welk probleem op de prent wordt weergegeven;
 - b. wat de oorzaak van het probleem was;
 - c. welke groep mensen het slachtoffer werd;
 - d. hoe de regering probeerde het probleem op te lossen.
3. Maak bij plaat III duidelijk
 - a. dat op de foto een bijeenkomst van de S.D.A.P. is afgebeeld;
 - b. dat de bijeenkomst tegen het beleid van de regering was gericht.
4. Maak bij plaat IV duidelijk
 - a. welke politieke figuur er met de hond wordt bedoeld;
 - b. van wie „His Master's Voice” (= de stem van de meester) was;
 - c. dat de vijf woorden uit de hoorn voor de meeste Nederlanders volstrekt onaanvaardbaar waren.

- B. Hieronder staan vier, met Romeinse cijfers genummerde teksten, gedeeltes afkomstig van verkiezingsprogramma's en van verkiezingsaanplakbiljetten van politieke partijen uit de jaren dertig van deze eeuw.

Daaronder staat een lijst met de namen van zes politieke partijen uit die tijd. Ze staan in alfabetische volgorde en zijn met een letter aangeduid.

- I. „... De aanpassingspolitiek van Dr. Colijn is geslaagd; geeft hem daarom opnieuw Uw vertrouwen. Stemt dus op no. 1 van lijst 3. . .”
- II. „... Ons volk is geen volk van slampampers en handophouders. Ons volk is verdeeld en uitgehold door het parlementaire geleuter en door de dictatoriale politiek van de kapitalist Colijn. Wij moeten weer één land en één volk worden. Op naar een Nederland waar plaats is voor hen die willen werken en waar de jeugd weer gelukkig en de volkskracht gezond zal zijn! . . .”
- III. „... Zorgt ervoor dat onze partij haar inbreng in de crisisministeries kan vergroten, zodat we borg kunnen staan voor de ontwikkeling van ons volksdeel en waakzaam tegen de anti-Christelijke krachten van Marxisten en Fascisten, en wij ons kunnen inzetten voor de groei en bloei van de Heilige Moederkerk. . .”
- IV. „... Het kan heel anders dan Colijn en zijn consorten het tot nu toe hebben gedaan. Wij willen een planmatige bestrijding van de werkloosheid; ordening van het bedrijfsleven. Slechts door een krachtig overheidsingrijpen kan een welvaarts-politiek voor allen slagen. . .”
- a. De A.R.P. (Anti-Revolutionaire Partij)
 - b. De C.H.U. (Christelijk Historische Unie)
 - c. De N.S.B. (Nationaal-Socialistische Beweging)
 - d. De R.K.S.P. (Rooms-Katholieke Staatspartij)
 - e. De S.D.A.P. (Sociaal-Democratische Arbeiderspartij)
 - f. De V.D.B. (Vrijzinnig-Democratische Bond).

Opdracht:

5. Schrijf de Romeinse cijfers van de vier teksten onder elkaar en zet daar de politieke partij achter van wie die tekst afkomstig is.

Denk erom: er blijven twee politieke partijen over.

Voorbeeld: I = . . . (juiste naam van de politieke partij invullen)

II = . . . enz.

- C. Hieronder staat een verkiezingsaffiche uit 1933 met een oproep „Aan het Nederlandsche Volk”
Lees de tekst aandachtig door en beantwoord de vragen.

Aan het Nederlandsche Volk.

De leiding der Antirevolutionaire Partij roept het Nederlandsche Volk in deze gewichtige dagen op tot

krachtige inspanning

ter verkrijging van een zoodanige samenstelling van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, dat het, in

samenwerking met een krachtig bewind,
mogelijk zij:

- 1e de gezagsondermijnende invloeden, die een rustig en ordelijk volksleven bedreigen met beslistheid te weerstaan;
- 2e onze ontredderde publieke financiën te herstellen, allereerst langs den weg van bezuiniging op de uitgaven;
- 3e ons economisch leven zooveel mogelijk uit zijn verval op te heffen;
- 4e de bestrijding van de ramp der werkloosheid met kracht ter hand te nemen.

Zij verwijst daarbij naar haar Verkiezingsmanifest en doet voorts op alle welgezinden een ernstig beroep om zich bij de komende verkiezingsactie te laten leiden door

de eeuwige beginselen

In het Woord Gods neergelegd ook voor het leven van Staat en Maatschappij.

Het Moderamen van het Centraal Comité van A. R. Kiesvereenigingen,

H. COLIJN, 1e Voorzitter.

J. A. DE WILDE, 2e Voorzitter.

H. BIJLEVELD, Secretaris.

L. F. DUUMAER VAN TWIST, Penningmeester.

Vragen:

6. In punt 1 van de oproep wordt geschreven over „gezagsondermijnende invloeden”. Noem twee partijen die volgens de Anti-Revolutionaire Partij gezagsondermijnend waren.
7. In punt 2 wordt over bezuiniging op de uitgaven gesproken. Noem een bezuinigingsmaatregel die door het kabinet Colijn na de verkiezingen in 1933 is genomen.
8. In punt 4 wordt gesproken over de bestrijding van de werkloosheid. Noem een maatregel waarmee de regering trachtte de werkloosheid te bestrijden.

- D. Onderstaande tekst handelt over Joodse reacties op het Verdelingsplan van de Verenigde Naties van 1947.

Lees de tekst aandachtig door.

„Na het aannemen van de resolutie op 29 november 1947 die Palestina in twee delen verdeelde, speelde zich in Jeruzalem het volgende af:

Om twee uur 's nachts waren duizenden uitbundige Joden naar het hart van Jeruzalem gestroomd. Op elke hoek dansten jonge mensen wilde hora's, jubelend van vreugde. Anderen liepen arm in arm in eindeloze vreugde-slingers en zongen het Hatikvah, de zionistische hymne. In het Russisch, Tsjechisch, Duits, Hongaars, Jiddisch, Hebreeuws, in bijna alle talen klonken de oude liederen van de pioniers van het zionisme door de nacht.

Onbekenden omarmden elkaar. Zelfs de Engelsen sloten zich aan bij het feest. . .”

Vragen:

9. Palestina werd verdeeld en toch vierden de Joodse inwoners uitbundig feest. Verklaar deze reactie.
10. In bijna alle talen klonken de oude liederen. Verklaar waarom door de feestvierders zoveel verschillende talen gesproken werden.
11. De feestgangers konden hun vreugde niet beter uiten dan door het zingen van „het Hatikvah”, de zionistische hymne (= volkslied). Verklaar waarom de feestgangers juist een zionistisch lied kozen om de uitslag van de stemming te vieren.
12. Er staat nadrukkelijk in de tekst: „Zelfs de Engelsen sloten zich aan bij het feest.” Verklaar waarom er tot dan toe nogal gespannen verhoudingen waren tussen de Engelsen en de Joden.

- E. Hieronder staan vijf teksten over gebeurtenissen die tussen 1917 en 1967 bijgedragen hebben tot de spanningen of de slechte verhoudingen tussen Joden en Arabieren in het Midden-Oosten.
Lees elke tekst aandachtig door.
Nadat je een tekst gelezen hebt, beantwoord je de vraag die bij de tekst hoort.
- I. „... De Joodse immigranten trokken naar Palestina, in de overtuiging dat het een verlaten land was, slechts hier en daar sporadisch bewoond. Ze waren te zeer bezig met eigen aangelegenheden en te onwetend omtrent de Arabieren om te zien wat er rondom hen gebeurde. . .”
- II. „... Vanaf april 1948 werden de betrekkingen tussen beide bevolkingsgroepen (bedoeld zijn de Joden en Palestijnen) nog meer gespannen. Steden als Jaffa en Akko die (volgens het verdelingsplan) tot de Arabische staat zouden horen, werden door de Zionisten veroverd. Ook de arme boeren vluchtten in paniek voor het oorlogsgeweld. Deze paniek werd krachtig versterkt door de aanslag van de Irgoen op het dorp Deir Yassin, waarvan 250 mannen, vrouwen en kinderen het slachtoffer werden. . .”
- III. „... Twee maanden nadat de terugtrekking van de strijdkrachten van de mandataris zal zijn voltooid, doch in geen geval later dan 1 oktober 1948, zullen de onafhankelijke Arabische en Joodse staten in het leven worden geroepen. . .”
- IV. „... Op 26 juli 1956 kondigde Nasser in een rede in Alexandrië aan, dat hij de internationale maatschappij, die het Suezkanaal beheerde, nationaliseerde, om met de winsten de Nijldam te kunnen financieren. De opwindings in het Westen was onbeschrijflijk. . .”
- V. „... Spectaculair was het bezoek van premier Chroesjtsjov aan Egypte in 1964, het eerste door een Russisch regeringsleider daar gebracht. Dit bezoek had tot resultaat de benoeming van Nasser tot „held van de Sovjet-Unie”, (. . .) en de toezegging van uitgebreide militaire leveranties. . .”

Vragen:

13. Bij tekst I:
Op welke wijze heeft de Joodse immigratie bijgedragen tot de verhoging van de spanning tussen Joden en Arabieren?
14. Bij tekst II (deze tekst gaat over het Palestijnse vluchtelingenprobleem):
a. Hoe is dit probleem ontstaan?
b. Noem twee gevolgen.
15. Bij tekst III:
Waarom zouden de meeste Arabieren het niet eens zijn geweest met het verdelingsplan van de Verenigde Naties?
16. Bij tekst IV:
Het Westen wond zich verschrikkelijk op over de nationalisatie van het Suezkanaal.
Noem een reden voor deze opwindings.
17. Bij tekst V:
Het bezoek van Chroesjtsjov aan Egypte en de belofte wapens te leveren deden grote onrust in de Verenigde Staten van Amerika ontstaan.
Noem een reden waarom de Verenigde Staten zich hierover ongerust maakte.

F. Hieronder staan zes met letters aangegeven regels met namen, termen of begrippen die betrekking hebben op het onderwerp „Het Midden-Oosten”.

- a. blokkade – de Zesdaagse oorlog – Straat van Tiran.
- b. mandaatgebied – Volkenbond – Engeland – Palestina.
- c. grensgebied tussen Israël en Egypte – waarnemers van de Verenigde Naties.
- d. Zesdaagse oorlog – „veilige grenzen” – Israël – Arabische buurlanden.
- e. Jeruzalem – twee delen – Israël – Jordanië.
- f. Kibboetsim – dorre woestijngrond – Joodse immigranten.

Opdracht:

18. Maak van de namen, termen of begrippen die achter elke letter staan één of meer zinnen die met elkaar in historisch verband staan.

(Denk erom: de volgorde waarin de woorden hierboven staan, heeft geen enkele betekenis. Je mag die volgorde dus zelf bepalen).

Voorbeeld:

1967 – Sinai – Israël.

Israël houdt sinds 1967 de Sinai-woestijn bezet.

1. Introduction	1
2. Theoretical background	2
3. Methodology	3
4. Results	4
5. Discussion	5
6. Conclusion	6
7. References	7
8. Appendix	8
9. Bibliography	9
10. Index	10
11. Glossary	11
12. Acknowledgements	12
13. Funding	13
14. Author's contribution	14
15. Declaration of interest	15
16. Data availability	16
17. Ethics approval	17
18. Patient consent	18
19. Data collection	19
20. Data analysis	20
21. Results	21
22. Discussion	22
23. Conclusion	23
24. References	24
25. Appendix	25
26. Bibliography	26
27. Index	27
28. Glossary	28
29. Acknowledgements	29
30. Funding	30
31. Author's contribution	31
32. Declaration of interest	32
33. Data availability	33
34. Ethics approval	34
35. Patient consent	35
36. Data collection	36
37. Data analysis	37
38. Results	38
39. Discussion	39
40. Conclusion	40
41. References	41
42. Appendix	42
43. Bibliography	43
44. Index	44
45. Glossary	45
46. Acknowledgements	46
47. Funding	47
48. Author's contribution	48
49. Declaration of interest	49
50. Data availability	50
51. Ethics approval	51
52. Patient consent	52
53. Data collection	53
54. Data analysis	54
55. Results	55
56. Discussion	56
57. Conclusion	57
58. References	58
59. Appendix	59
60. Bibliography	60
61. Index	61
62. Glossary	62
63. Acknowledgements	63
64. Funding	64
65. Author's contribution	65
66. Declaration of interest	66
67. Data availability	67
68. Ethics approval	68
69. Patient consent	69
70. Data collection	70
71. Data analysis	71
72. Results	72
73. Discussion	73
74. Conclusion	74
75. References	75
76. Appendix	76
77. Bibliography	77
78. Index	78
79. Glossary	79
80. Acknowledgements	80
81. Funding	81
82. Author's contribution	82
83. Declaration of interest	83
84. Data availability	84
85. Ethics approval	85
86. Patient consent	86
87. Data collection	87
88. Data analysis	88
89. Results	89
90. Discussion	90
91. Conclusion	91
92. References	92
93. Appendix	93
94. Bibliography	94
95. Index	95
96. Glossary	96
97. Acknowledgements	97
98. Funding	98
99. Author's contribution	99
100. Declaration of interest	100

EXAMEN HOGER ALGEMEEN VOORTGEZET ONDERWIJS IN 1977

Donderdag 25 augustus, 14.00–16.30 uur

GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING

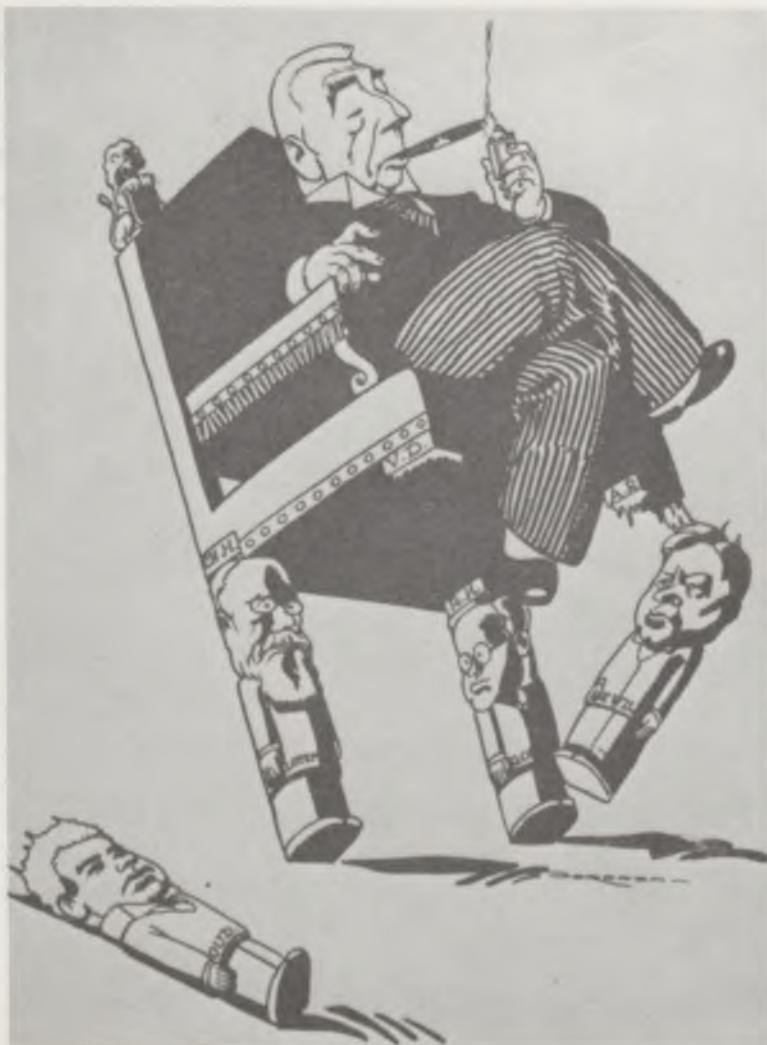
VOUWBLAD behorende bij opgave A.

712091F-9a (VOUWBLAD)

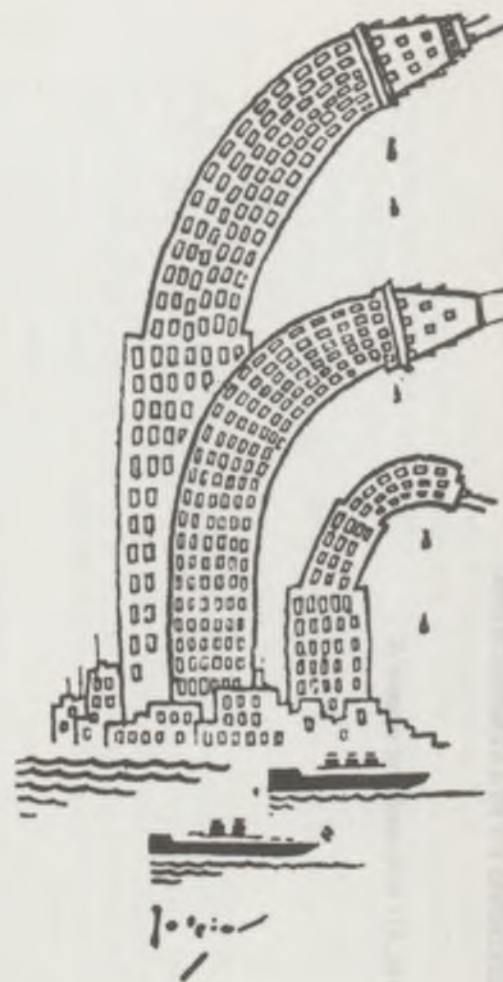
Zie ommezijde

712091F-9a (VOUWBLAD)

I

„En de basis werd hoe langer hoe smaller.”

II

„Manhattan in mineur.”

III

IV

Fig. 1. *Plantago lanceolata*.

Fig. 2. *Plantago lanceolata*.

EXAMEN HOGER ALGEMEEN VOORTGEZET ONDERWIJS IN 1977

Donderdag 25 augustus, 14.00–16.30 uur

GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING

In dit examenwerk worden opdrachten/vragen gegeven, die van 1 tot 40 genummerd zijn. Eerst is het onderwerp „Nederland in de crisisjaren” aan de beurt, daarna het onderwerp „Het Midden-Oosten”.

Vóór je een vraag gaat beantwoorden of een opdracht gaat uitvoeren moet je goed de afbeelding(en) bekijken en/of de tekst(en) lezen.

Een aantal vragen kun je met één naam, één woord of één zin beantwoorden.

Bij andere vragen moet je meer zinnen voor je antwoord gebruiken.

Is dat laatste het geval, denk er dan om: een juist antwoord hoeft niet altijd een lang antwoord te zijn!

Zie ommezijde

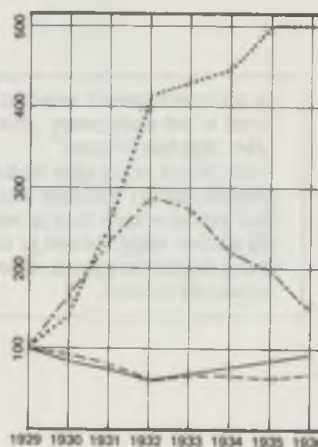
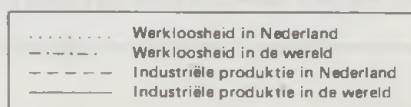
Deze opgaven zijn vastgesteld door de Commissie Eindexamenexperimenten Geschiedenis en Staatsinrichting (C.E.G.E.S.).

- A. Op het bijgevoegde vouwblad (A) zijn vier met Romeinse cijfers genummerde prenten afgebeeld, die betrekking hebben op belangrijke gebeurtenissen in de crisisjaren.

Opdrachten:

1. Wat is de juiste tijdsvolgorde van de gebeurtenissen waarop de prenten betrekking hebben? Geef die volgorde aan met behulp van de Romeinse cijfers.

- B. Hiernaast is een grafiek uit de jaren dertig afgebeeld, die betrekking heeft op de werkloosheid en de industriële produktie in Nederland en in de wereld.

Vragen/opdrachten:

2. Wat lees je uit deze grafiek af met betrekking tot het aantal werklozen in Nederland in de periode 1929–1935?
3. Welk jaar is een duidelijk keerpunt in de werkloosheid in de wereld?
4. Noem twee oorzaken waardoor de lijn die de werkloosheid in Nederland voorstelt na dit keerpunt tegengesteld is aan die van het buitenland.
5. Welk verband is er in deze grafiek tussen de industriële produktie en de werkloosheid zowel voor Nederland als voor de wereld?

- C. Hiernaast is een prent uit de Haagsche Post van 28 oktober 1933 afgedrukt.

HET RIJK EN DE AMSTERDAMSCH GEMEENTEBEGROTING.

Vader Colijn: „Het spijt me. Naastje maar je leitje klopt nog altijd niet!“
(Haagsche Post, 28-10-'33.)

P. van der Hem.

Vragen:

6. Waarom klopt de berekening op het leitje (de Amsterdamse gemeentebegroting) niet naar het inzicht van huisvader Colijn?
7. Hoe moet de berekening kloppend gemaakt worden naar het inzicht van de huisvader?

- D. In „Paardenkracht en Mensenmacht”, een boek waarin de sociaal-economische geschiedenis van Nederland in de periode 1795–1940 wordt beschreven, staat dat de overheid slechts een enkele maal maatregelen heeft genomen om het mechanisatieproces te vertragen. Dit was het geval in de sigarennijverheid.

Vraag:

8. Waarom ging de Nederlandse regering er in de crisisjaren toe over om de mechanisch geproduceerde sigaren met hogere accijns te belasten?

E. Opdracht:

9. Noem twee redenen waarom tussen 1936 en 1940 de werkloosheid in Nederland daalde.

- F. Enkele weken na de publikatie van het Plan van de Arbeid verscheen in een blad onderstaande spotprent, waarin genoemd Plan gesymboliseerd wordt door een Sinterklaasfiguur.

De papierstroken die de Sint uit zijn rechterhand laat waaien hebben het opschrift: „10.000.000 gulden”
Op de revers van het jasje van de figuur rechts staat:
„belastingbetaler”

Vragen:

10. Waarom symboliseert de tekenaar het Plan van de Arbeid door een Sinterklaasfiguur?
11. Blijkt uit deze prent dat de tekenaar een voor- of een tegenstander van het Plan is? Motiveer je antwoord met behulp van twee gegevens die op de prent voorkomen.

G. Op de prent hieronder is de man op de kade Colijn.

DE NOTENKRAKER

De regering en de werkloosheid

Vragen:

12. Wat heeft de tekenaar met deze tekening willen zeggen?
13. Ben je het met het oordeel van de tekenaar over Colijn eens? Motiveer je antwoord.

- H. De hieronder afgedrukte foto heeft betrekking op een openluchtbijeenkomst van de SDAP in de jaren dertig.

Vragen:

14. Waarom zou de SDAP juist in die tijd een 40-urige werkweek in plaats van de toen bestaande 48-urige werkweek hebben gewild?
15. De foto valt aan de hand van één van de gestelde eisen ruwweg te dateren. Is ze in 1933 of in 1939 genomen? Motiveer je antwoord.

- I. Tot 1939 bleef de SDAP buiten de regering.

Opdrachten:

16. Noem een overweging, op grond waarvan de socialisten niet aan de kabinetten Colijn zouden hebben willen deelnemen.
17. Noem twee overwegingen die de sociaal-democraten er in 1939 toe brachten aan het kabinet De Geer deel te nemen.

- J. Hieronder staan in groep A zeven beweringen, die betrekking hebben op of gedaan zijn door personen uit groep B.

Groep A

- I. (. . .) „De strijder voor gezin en arbeid, kerk en school; de man die de belangen behartigt van industrie en scheepvaart, handel en landbouw; die het gezag handhaafde, de bandeloosheid bedwong (. . .)”
- II. „(. . .) de werkloosheid bestrijden door een groots program van openbare werken; (. . .) door koopkrachtversterking voor de middenstand nieuwe afzetmogelijkheden openen; (. . .) door een (. . .) stelsel van maatregelen aan boeren en tuinders een beter bestaan verzekeren (. . .); door ordening van het bedrijfsleven een nieuwe crisis helpen vermijden (. . .)”
- III. „Het zwaarste argument van de tegenstanders (. . .) is, dat de benodigde gelden niet zijn te vinden. Men erkent de waarde van het aan werk helpen van 2 maal honderd-duizend werklozen, men erkent de betekenis van de daardoor ontstaande verhoging van de koopkracht, maar . . . het zou onmogelijk zijn drie jaren achtereen tweehonderdmiljoen gulden per jaar van ons volk te lenen (. . .)”
- IV. „Ons streven is in de eerste plaats naar de individuele behoefte gericht, dus daarheen waar de nood persoonlijk geleden wordt of steun ontbreekt. Wij mogen door de algemene ongunstige omstandigheden allicht geen grote gaven verwachten (. . .)”
- V. „De regering is dan ook diep doordrongen van den plicht alles te doen wat mogelijk is om verdere inzinking te voorkomen. (. . .)
Voor het financieele evenwicht is allereerst een belangrijke inperking der publieke uitgaven onafwijsbaar (. . .). Om herstel van de welvaart voor te bereiden, zal ordening van het bedrijfsleven ter aanpassing aan de gewijzigde economische wereldstructuur van overheidswege moeten worden bevorderd (. . .)”
- VI. „(. . .) Ondertussen smoezen en smoezen alle politieke partijen dat het hun doel is hen (de werklozen) weer in te schakelen, in te schakelen, terwijl de onderlinge verdeeldheid alle partijen machteloos maakt en geen hunner iets doet, iets kan doen.
Alle politieke partijen hebben daarmee hun onmacht getoond. En toch vechten ze weer om de kamerzetels. Toch knokken ze weer om de baantjes” (. . .)
- VII. „(. . .) Zorgt ervoor dat onze partij haar inbreng in de crisisministeries kan vergroten, zodat we borg kunnen staan voor de ontwikkeling van ons volksdeel en waakzaam tegen de anti-Christelijke krachten van Marxisten en Fascisten, en wij ons in kunnen zetten voor de groei en bloei van de Heilige Moederkerk (. . .)”

Groep B

- a. Een sociaal-democraat.
- b. Colijn.
- c. Prinses Juliana bij de installatie van het Nationale Crisiscomité.
- d. Een lid van de N.S.B.

Opdracht:

18. Noteer het Romeinse cijfer uit groep A en zet er de juiste letter uit groep B achter.
Voorbeeld: I = . . . (juiste letter uit groep B invullen).
Let op: Eén uitspraak is niet te plaatsen, terwijl personen uit groep B meer dan één bewering gedaan kunnen hebben.

- K. Tijdens de Eerste Wereldoorlog hadden zowel Groot-Brittannië als Sjarief Hoessein van Mekka belang bij een goede onderlinge verhouding.

Vragen:

19. Waarom was het tijdens de Eerste Wereldoorlog voor Groot-Brittannië zo belangrijk dat een Arabische leider als Hoessein van Mekka aan zijn kant meedeed?
20. Waarom was Sjarief Hoessein bereid om zich aan de zijde van Groot-Brittannië te scharen?
-

- L. Na de Eerste Wereldoorlog werden in het Midden-Oosten gebieden als mandaten toegewezen aan Groot-Brittannië en Frankrijk.

Vragen:

21. Wat wordt onder een mandaatgebied verstaan?
Let bij de beantwoording van de vraag op (a) de rol van de Volkenbond en (b) de taak van de mandataris.
22. Welke mandaatgebieden kregen (a) Groot-Brittannië en (b) Frankrijk?
-

- M. Niet slechts vóór en tijdens de Eerste Wereldoorlog maar ook tussen de beide wereldoorlogen was het Midden-Oosten voor Groot-Brittannië belangrijk.

Opdracht:

23. Noem drie redenen waarom ook tussen de beide wereldoorlogen het Midden-Oosten voor Groot-Brittannië belangrijk bleef.
-

- N. Hieronder staat een uitspraak die in 1931 op het Panarabisch Congres in Jeruzalem gedaan is.

„De Arabische landen vormen een volledig en ondeelbaar geheel, en de verdeling van welke aard ook waaraan zij zijn onderworpen, wordt niet goedgekeurd of erkend door het Arabische volk”.

Vraag/Opdracht:

24. Wat wordt bedoeld met de zin: „... de verdeling van welke aard ook waaraan zij zijn onderworpen”?
25. Noem twee andere factoren die vóór 1945 de eenheid in de Arabische wereld belemmerden.
-

O. Vragen:

26. Wie waren tijdens de Eerste Wereldoorlog over het algemeen vóór de Geallieerden: de Arabieren, de Joden of beide groepen?
27. Wie waren tijdens de Tweede Wereldoorlog over het algemeen vóór de Geallieerden: de Arabieren, de Joden of beide groepen?
Motiveer je antwoord.
-

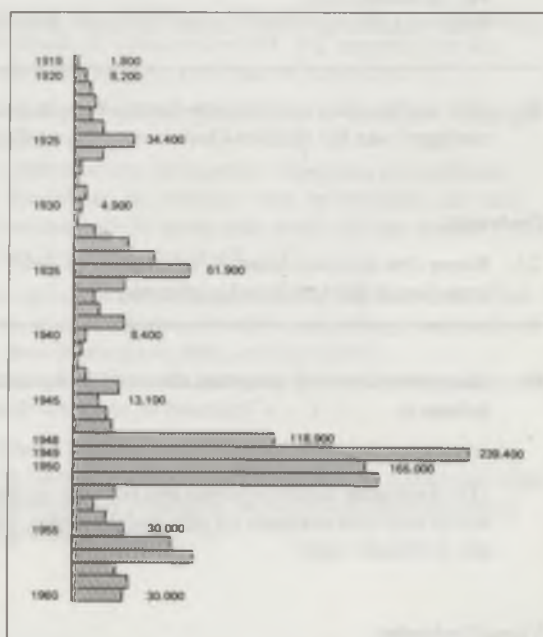
- P. Hadj Amin al Hoesseini, de Groot-Moefti van Jeruzalem, invloedrijke leider van de Palestijnse Arabieren, poogde tijdens de Tweede Wereldoorlog de Arabische en de Nazi-politiek te doen samengaan.
Hieronder volgt een passage uit het verslag van een gesprek tussen Hoesseini en Hitler:

„De Arabieren waren (. . .) Duitslands natuurlijke vrienden omdat ze dezelfde vijanden hadden als Duitsland, nl. de Engelsen, de Joden en de communisten”.

Vraag:

28. Waarom stonden de Arabieren vijandig tegenover:
- de Engelsen;
 - de Joden;
 - de communisten?
- Bij a, b en c is één motief steeds voldoende.

- Q. Hieronder is in een staafdiagram de immigratie van Joden naar Palestina (Israël) in de periode 1919–1960 afgedrukt.

Opdrachten/vragen:

- Welk jaar vóór de Tweede Wereldoorlog is het topjaar van de immigrantenstroom?
 - Verklaar het ontstaan van deze top.
- Na periodes van grote aantallen immigranten wordt de door de autoriteiten toegestane immigratie vóór de Tweede Wereldoorlog steeds beperkt.
Waarom werd tot deze beperking overgegaan?
- De immigratie van Joden in dit gebied is in 1948 groter dan in de jaren 1945 tot en met 1947.
Geef een verklaring voor dit verschijnsel.
- Na de Tweede Wereldoorlog zijn er vier elkaar opvolgende jaren met de hoogste immigrantencijfers.
Wat is de verklaring voor deze aanhoudende stroom immigranten?

- R. Van de staat Israël is wel gezegd, dat zij
 a. ontstaan is uit onrecht;
 b. gegrondvest is op onrecht.

Vraag:

33. Wat wordt met a. en b. bedoeld?
 N.B. De slachtoffers van het onder a. en b. genoemde onrecht zijn niet dezelfde.
-

S. Vraag:

34. Waarom gingen in 1956
 (a) Groot-Brittannië;
 (b) Frankrijk en
 (c) Israël tot de aanval op Egypte over?
-

- T. De tekst hieronder is afkomstig uit een redevoering die president Eisenhower in 1958 voor het Congres hield.

„Op 14 juli 1958 ontving ik van de president van de republiek Libanon een dringend verzoek tot het doen stationeren van een aantal strijdkrachten van de Verenigde Staten in Libanon.

Na uiterst zorgvuldige overweging ben ik tot de slotsom gekomen dat, . . . de tot dusverre door de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties getroffen maatregelen niet voldoende zijn voor het waarborgen voor de onafhankelijkheid en integriteit (= onschendbaarheid) van Libanon. In mijn overwegingen heb ik bovendien de kwestie betrokken van onze verantwoordelijkheid voor de bescherming van Amerikaanse burgers, van wie er zich ongeveer 2500 in Libanon bevinden.

In afwachting van het treffen van passende maatregelen door de Verenigde Naties zullen de Verenigde Staten handelen in overeenstemming met hetgeen het Handvest van de Verenigde Naties als een inherent recht erkent: het recht van alle naties om samen te werken en hulp te zoeken wanneer dat noodzakelijk is voor het behoud van de onafhankelijkheid. Ik herhaal dat wij onze strijdkrachten wensen terug te trekken zodra de Verenigde Naties verdere effectieve stappen hebben ondernomen tot het waarborgen van de Libanese onafhankelijkheid. (. . .)”

Vragen:

35. Welke drie argumenten voert Eisenhower aan om het sturen van troepen naar Libanon te motiveren?
 36. Waarom legt Eisenhower zoveel nadruk op het feit, dat de Verenigde Staten van Amerika eigenlijk niet meer doet dan de rol van de Verenigde Naties overnemen?
-

- U. Op 18 mei 1967 vroeg de Egyptische minister van Buitenlandse Zaken aan de Verenigde Naties om terugtrekking van de troepen van de V.N. die sinds 1956 in het Oosten van de Sinaï op Egyptisch grondgebied lagen. De volgende dag verlieten deze troepen de stellingen die zij zolang bezet hadden.

Vragen:

37. Wat is de taak van de troepenmacht van de Verenigde Naties in dit gebied geweest?
 38. Noem twee redenen waarom de secretaris-generaal van de V.N. aan het Egyptisch verzoek gevolg gaf.
 39. Wat gebeurde er vrijwel onmiddellijk na het terugtrekken van de V.N.-troepenmacht?
-

- V. Hieronder staan tien stellingen of beweringen waarvan sommige juist en andere onjuist zijn.

Opdracht:

40. Zet de cijfers van deze stellingen of beweringen onder elkaar en schrijf daarachter „juist” of „onjuist”.

Voorbeeld: I = (juist of onjuist invullen).

- I. Arabieren zijn zij die de Islam belijden.
 - II. Israëliërs zijn zij die de Joodse godsdienst belijden.
 - III. De staten die de Arabische Liga hebben opgericht beloofden te zullen samenwerken ter bevordering van de Arabische eenheid op politiek, economisch en cultureel terrein.
 - IV. Binnen de Arabische Liga heerste vanaf de oprichting strijd om het leiderschap.
 - V. Een belangrijk punt van overeenstemming tussen de Arabische Liga-leden was hun afkeer van het Zionisme.
 - VI. Bij het Verenigde Naties-verdelingsplan van 1947 werd ongeveer 75% van Palestina aan de toekomstige staat Israël toegewezen.
 - VII. Akties van Engeland en Frankrijk hebben tijdens de Suezcrisis het eenheidsstreven van de Arabieren gestimuleerd.
 - VIII. De Westbank (de westelijke Jordaanoever) werd in de oorlog van '48-'49 door Trans-Jordanië bezet.
 - IX. De Gazastrook werd in de oorlog van '48-'49 door Egypte bezet.
 - X. Het verdelingsplan van de Verenigde Naties werd door de Zionisten niet, maar door de Arabieren wel geaccepteerd.
-

EXAMEN VOORBEREIDEND WETENSCHAPPELIJK ONDERWIJS IN 1977

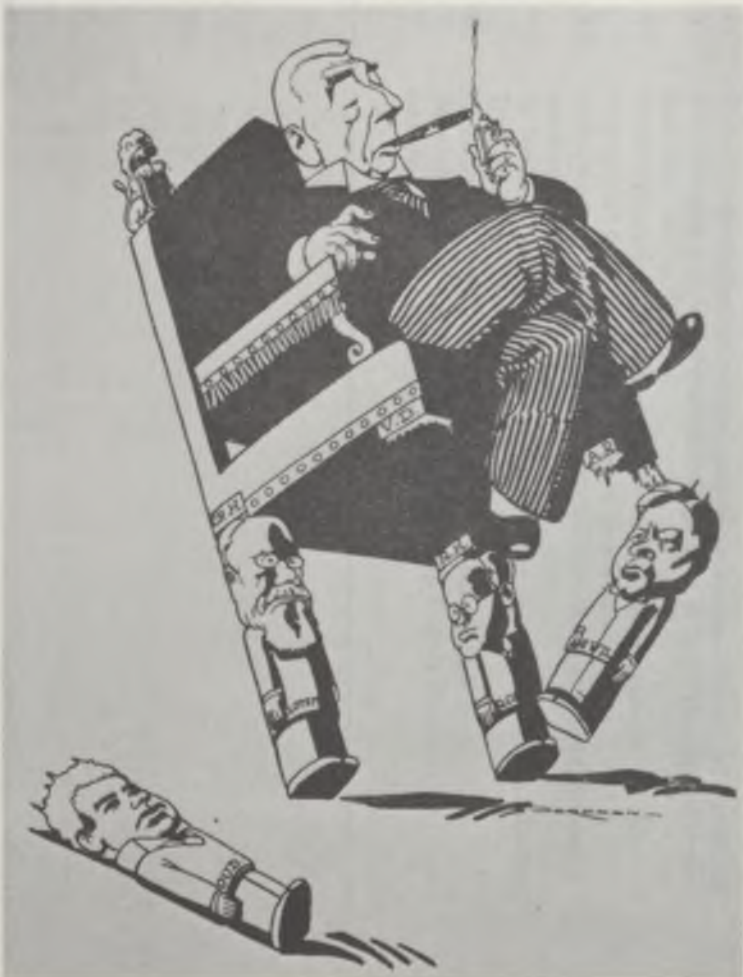
Donderdag 25 augustus, 14.00–16.30 uur

GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING

VOUWBLAD behorende bij opgave C.

712090F-10a (VOUWBLAD)

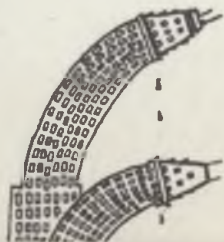
Zie ommezijde

„En de basis werd hoe langer hoe smaller.”

II

„Manhattan in mineur.”

De goud gulden verloor eerst 20 pct van zijn goudwaarde en bleef daarna zweven,

maar is nog altijd vier kwartjes waard.

„Met biddend hart de nieuwe toestand tegemoet.”

IV

712090F-10a

EXAMEN VOORBEREIDEND WETENSCHAPPELIJK ONDERWIJS IN 1977

Donderdag 25 augustus, 14.00–16.30 uur

GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING

In dit examenwerk worden opdrachten/vragen gegeven, die van 1 tot 23 genummerd zijn. Eerst is het onderwerp „Nederland in de crisisjaren” aan de beurt, daarna het onderwerp „Het Midden-Oosten”.

Vóór je een vraag gaat beantwoorden of een opdracht gaat uitvoeren, moet je goed de afbeelding(en) bekijken en/of de tekst(en) lezen.

Een aantal vragen kun je met één naam, één woord of één zin beantwoorden.

Bij andere vragen moet je meer zinnen voor je antwoord gebruiken.

Is dit laatste het geval, denk er dan om: een juist antwoord hoeft niet altijd een lang antwoord te zijn!

N.B. Houd er rekening mee dat opgave D (pagina 4–7), waar je mag kiezen tussen het maken van opdracht 9-a of 9-b, de meeste tijd vart je zal vragen.

Zie ommezijde

Deze opgaven zijn vastgesteld door de Commissie Eindexamenexperimenten Geschiedenis en Staatsinrichting (C.E.G.E.S.).

- A. In het najaar van 1935 lanceerden SDAP en NVV „Het Plan van de Arbeid”. Een gedeelte van een proclamatie waarmee dit plan aangekondigd werd staat hieronder afgedrukt.

HET PLAN VAN DE ARBEID

HET PLAN VAN DE ARBEID wil de werkloosheid bestrijden door een groots program van openbare werken

HET PLAN VAN DE ARBEID wil door koopkrachtversterking voor de middenstand nieuwe afzetmogelijkheden openen

HET PLAN VAN DE ARBEID wil door een gesloten stelsel van maatregelen aan boeren en tuinders een beter bestaan verzekeren

HET PLAN VAN DE ARBEID wil door industrialisatie nieuwe werkgelegenheid scheppen

HET PLAN VAN DE ARBEID wil door ordening van het bedrijfsleven een nieuwe crisis helpen vermijden

WIJ ROEPEN AL ONZE MEDEBURGERS OP!

mede te werken aan de vorming van een krachtige volkswil, om te komen tot een constructieve welvaartspolitiek volgens de beginselen van

HET PLAN VAN DE ARBEID

Alle inlichtingen: Centrale propaganda-commissie voor het Plan van de Arbeid: Tesselschadestraat 31 - Amsterdam-West

Vragen:

1. Welk punt zal de SDAP-leden als socialisten het meest hebben aangesproken? Motiveer je antwoord.
2. Hoe wordt de uitspraak dat de SDAP zich na 1935 van arbeiderspartij tot volkspartij ontwikkelde door de tekst ondersteund?
3. Een aantal van de programmapunten stond al in het toenmalige regeringsprogram. Waarin verschilt het Plan van de Arbeid dan toch van de toenmalige regeringspolitiek, afgezien van de financiële consequenties?
4. Het Plan van de Arbeid noemt een groot aantal openbare werken, daaronder waren echter geen werken voor de defensie. Waarom niet?

B. De volgende drie vragen hebben betrekking op onderstaand verkiezingspamflet.

Wie is UW kandidaat? De leider van ons volk! **DR H. COLIJN** **3** LIJST

DE KAMPVECHTER voor godsdienstige en politieke vrijheid,
voor onze hoogste nationale goederen.

DE KAMPIOEN voor vrede en welvaart in de wereld, voor
Nederlands aanzien in het buitenland.

DE STRIJDER voor gezin en arbeid, kerk en school; de
man, die de belangen behartigt van industrie en
scheepvaart, handel en landbouw; die het
gezag handhaafde, de bandeloosheid bedwong.

Aanvankelijk geslaagd is de aanpassingspolitiek van Dr. Colijn: het
werklozencijfer daalt voortdurend; er is meer welvaart; laag
bleven de kosten van eerste levensbehoeften. Werkt mede aan voort-
gaand herstel, strijdt met
ons mede onder de Anti-
revolutionaire banier
voor onze volksvrij-
heden en schenkt den
Christen-staatsman van
groot formaat Dr. H.
Colijn opnieuw Uw
vertrouwen.
Wij stemmen allen:

ONZE CANDIDATEN:

1. Dr. H. Colijn.	11. Ds. C. van der Zaal.
2. Mr. J. A. de Wilde.	12. J. Tjalma.
3. J. Schouten.	13. A. Zijlstra.
4. J. J. C. van Dijk.	14. Mr. T. A. van Dijken
5. L. F. Duymaer v. Twist.	15. Mr. G. A. Diepenhorst.
6. C. Smeenk.	16. H. J. W. A. Meyerink.
7. Mr. J. Terpstra.	17. A. B. Roosjen.
8. C. van den Heuvel.	18. J. Algers.
9. W. Wagenaar.	19. G. Baas Kzn.
10. H. Amelink.	20. F. L. van der Bom.

DR H. COLIJN **3**
NUMMER 1 VAN LIJST
Adres Centrale A. R. Kiesvereniging: Talmestraat 13, Amsterdam

Vragen:

- Hoe valt uit de tekst op te maken dat dit pamflet betrekking heeft op de verkiezingen van 1937 en niet op die van 1933?
- Colijn wordt in dit pamflet voorgesteld als de man „die het gezag handhaafde en de bandeloosheid bedwong”.
Noem een gebeurtenis die de aanhangers van Colijn bij deze woorden voor ogen stond.
- Noem twee politieke groeperingen die in Colijn zeker niet „de kampvechter voor politieke vrijheid” zagen.
Geef aan waarom niet.

- C. Op het bijgevoegde vouwblad staan vijf met Romeinse cijfers aangeduide prenten afgedrukt. Ze hebben alle vijf betrekking op belangrijke gebeurtenissen in Nederland tijdens de crisisjaren.

Vragen:

8. a. Wat is de juiste tijdsvolgorde van de gebeurtenissen waarop de prenten betrekking hebben?
Geef die volgorde aan met behulp van de Romeinse cijfers.
b. Beschrijf, kort en zakelijk, deze gebeurtenissen.

- D. Van de beide hierna volgende opdrachten, 9-a en 9-b, moet je er één, naar eigen keuze maken.

Lees eerst beide opdrachten in hun geheel door. Maak daarna je keuze en lees eerst het bij je keuze behorende historische materiaal, voordat je aan de opdracht begint. Denk er aan dat het van je gevraagde betoog niet een opsomming van feiten mag zijn. Laat vooral de samenhang tussen gebeurtenissen en ontwikkelingen, tenminste als daar sprake van is, goed uitkomen. Als je conclusies trekt, moet ook duidelijk blijken op grond waarvan je die trekt.

9. a. Het derde ministerie Ruys de Beerenbrouck (1929–1933).

De bedoeling van deze opdracht is, dat je komt tot het vormen én geven van een oordeel – op een aantal hoofdpunten – over het beleid van het derde ministerie Ruys de Beerenbrouck met betrekking tot de economische crisis.

Om je wat houvast te geven bij de opzet van je „historisch betoog” en om de beoordeling er van beter mogelijk te maken, vind je hieronder een korte aanduiding van een aantal onderdelen die in je betoog dienen voor te komen:

- begin met aan te geven hoe het kabinet Ruys de Beerenbrouck de crisis zag;
- bespreek vervolgens welke taak dit kabinet zich met betrekking tot de crisis stelde en wat de voornaamste concrete maatregelen waren die het kabinet nam;
- vraag je daarna af in hoeverre deze maatregelen aan hun – door het kabinet gestelde – doel beantwoord hebben;
- betrek dan in je betoog de opvattingen die er bij de voornaamste partijen in het parlement leefden over doelstellingen en beleid van dit kabinet;
- breng tot slot duidelijk je beoordeling van het beleid onder woorden, daarbij als maatstaven gebruikend de doeleinden die het kabinet zichzelf stelde en het oordeel van tijdgenoten in de Tweede Kamer.

Ter ondersteuning van je kennis tref je op de volgende twee bladzijden een aantal fragmenten aan uit:

- I. de troonrede van 1930;
- II. een samenvatting van het crisisdebat in de Tweede Kamer (1931);
- III. de troonrede van 1932.

I. Fragment troonrede 1930.

„De economische crisis, die zich over de geheele wereld doet gevoelen, heeft ook zoowel in het Rijk in Europa als in de overzeesche gewesten tot ernstige gevolgen voor het bedrijfsleven geleid. Hier te lande maken in het bijzonder verschillende takken van onzen land- en tuinbouw moeilijke tijden door. Groote krachtsinspanning en wijs beleid zullen met Gods hulp moeten voeren naar betere tijden.

Onder de voorzieningen, welke zullen moeten worden getroffen om de moeilijkheden te overwinnen, treedt de hervorming van de economische voorlichting op den voorgrond. Daar echter de crisis de geheele menschheid drukt, is zelfs van de best voorbereide en ten uitvoer gelegde maatregelen weinig vrucht te verwachten, indien zij niet door oprechte internationale samenwerking in hun kracht worden versterkt. Ook met het oog hierop blijft Mijn voortdurende aandacht gericht op het bevorderen van betere internationale verhoudingen. De zeer vriendschappelijke aard van betrekkingen, die wij met andere Mogendheden onderhouden, vormt voor dit streven den onmisbaren grondslag”.

II. Crisisdebat 1931 in de Tweede Kamer.

Hieronder staan gedeeltes van samenvattingen van redevoeringen die Tweede Kamerleden hielden tijdens een interpellatiedebat over door de regering genomen en te nemen maatregelen ter bestrijding van de gevolgen van de crisis en van de crisis zelf. Dit debat werd in oktober 1931 gehouden.

Van den Tempel (S.D.A.P.)

„Wie zich vastklampt aan de grondslagen van het moderne kapitalisme, maakt zich voor het voortbestaan van dit systeem verantwoordelijk. Maar wie gelooft in een hogere lotsbestemming van den mens, kan zich niet meer neerleggen bij een systeem, dat slechts de belangen van een kleine groep, op winst belust, dient. Daarom stelt de arbeidersklasse daartegenover den eis van een planmatige regeling der productie. De gezonde samenwerking van alle leden der gemeenschap moet gesteld worden tegenover het beginsel der teugelloze concurrentie. Natuurlijk geeft Van den Tempel zich rekenschap van de moeilijkheden die hier liggen, want hij prijst geen tovermiddel aan. Afdoende regelingen zijn slechts mogelijk op internationale basis. Genève leert ons, dat die basis nog zwak is, maar dit mag ons van ons streven niet weerhouden. De moeilijkheden mogen alleen nopen tot een bezonnen optreden, dat met die moeilijkheden rekening houdt. De houding der regering is echter een andere. Zij wil het individualistisch kapitalisme handhaven. Zij is niet bereid tot brede maatregelen. Zij meent, dat „in den regel het bedrijf het best (ademt) in een sfeer van vrijheid”. Het is „de geloofsbelijdenis van den verdediger van het moderne kapitalisme in a nutshell” . . . ”

Schouten (A.R.P.)

„. . . Aan een „kapitalistisch systeem” gelooft Schouten niet. De huidige maatschappij heeft zich ontwikkeld op haar grondslagen, die niet door mensen zijn gelegd. Zij is de resultante van een historisch groeiproces. De taak bestaat hierin, dat men wat scheef gegroeid is weer recht moet zetten. Daarbij heeft ook de overheid haar plaats”.

Oud (Vrijz. Dem. Bond)

„Maar nationaal heeft de regering wel degelijk een taak om in overleg met het bedrijfsleven de mogelijkheden tot verbetering te onderzoeken. Bij haar steunpolitiek heeft de regering echter grote omzichtigheid te betrachten. Zij mag zich niet blind staren op de belangen van bepaalde groepen, doch heeft steeds het algemeen verband in het oog te houden. Menige maatregel — zo al dadelijk die van verhoging van den werklozensteun — wordt wel door het hart ingegeven, doch moet door het verstand worden afgewezen”.

Kortenhorst (R.K.S.P.)

„... een politiek van bezuinigingen is er een van nationaal zelfbehoud”. Op het verloop van de crisis kunnen wij in Nederland geen invloed uitoefenen. Een zekere berusting zullen wij ons moeten eigen maken of wij willen of niet”.

Van Poll (R.K.S.P.)

„Voor Van Poll zit de diepste oorzaak der huidige verwarring in menselijke handelingen; men heeft te zeer gebruik gemaakt van de onbeperkte vrijheid, die in het economisch leven werd gelaten. Die onbeperkte vrijheid veroordeelt hij daarom. Daarbij beroept hij zich op de pauselijke encycliciek „Quadragesimo Anno”. Deze zegt, dat de onbeperkte concurrentievrijheid degenen met het minste menselijk gevoel en de meeste gewetenloosheid tot beheersers heeft gemaakt van het huidige economische leven, dat aldus is „verstard tot een meedogenloos wreed en hard systeem”. Het staatsgezag moet daarom bepalen „wat, met het oog op de noodzakelijke eisen van het algemene belang der bezitters al dan niet geoorloofd is in het gebruik van hun bezit”. Geschiedt dit niet, dan behoeft — de paus spreekt het duidelijk uit — niemand zich in te beelden, dat orde, vrede en rust in de menselijke samenleving nog met succes te verdedigen zijn tegen de aanval- len der revolutie. Als de regering werkzaam is in de richting van het program dezer encycliciek, zal zij, meent Van Poll, wel degelijk de diepste grondoorzaak van de wereld- crisis, nationaal beperkt, kunnen helpen bestrijden. Dan zal de sociale rechtvaardigheid, waaronder de paus ook een betere verdeling der rijkdommen verstaat, de staatsinstel- lingen gaan doordringen”.

III. Fragment troonrede 1932.

„Zonder voorbeeld in de geschiedenis zijn de economische verhoudingen over heel de wereld ontredderd; onweersstaanbaar grijpen de gevolgen der crisis steeds verder om zich heen en nog steeds kondigen zich geen betrouwbare teekenen van kentering aan. Moederland en overzeesche gewesten zien hun welvaart ernstig ondermijnd. Nieuwe belemmeringen in het handelsverkeer tusschen de volkeren werden toegevoegd aan de vele, welke reeds ten vorigen jare de crisis verscherpten.

In alle takken van volksbestaan bleef de bedrijvigheid gestadig afnemen; handel, scheepvaart en visscherijen zijn evenzeer getroffen als nijverheid en land- en tuinbouw. Herstel van het internationaal ruilverkeer wenscht de Regeering te bevorderen door verdragen, die een ruimer geest ademen. Daarnevens moet zij bij voortduring bedacht blijven op afwending van de gevaren, waarmede buitenlandsche maatregelen den afzet van onze voortbrengselen bedreigen.

Zijn reeds tal van noodmaatregelen tot stand gekomen om ineensstorting van onmisbare bedrijfstakken te verhoeden, nieuwe regelingen met hetzelfde doel zullen moeten volgen. De werkloosheid, bron van zooveel leed, heeft een nooit gedachten omvang aangenomen. Zij plaatst de Overheid voor schier onoplosbare moeilijkheden, niet het minst van geldelijken aard. De Regeering zal haar voortdurende zorg ook in de toekomst aan dit maatschappelijk euvel geven; het zoo noodzakelijk herstel van het bedrijfsleven zal haar daarbij tot richtsnoer blijven. In het bijzonder zal ook het vraagstuk van de jeugdige werkloozen alle aandacht hebben.

Nevens voortzetting van de werkloozenzorg stelt handhaving van het peil van sociale voorziening, in betere tijden bereikt, de uiterste eischen aan het zozeer verminderde draagvermogen der Natie”.

9. b. De N.S.B. van 1931 tot en met 1937.

Het doel van deze opdracht is, dat je de opkomst en neergang van de NSB behandelt. Om je wat houvast te geven bij de opzet van je „historisch betoog” en om de beoordeling er van beter mogelijk te maken, vind je hieronder een korte aanduiding van een aantal onderdelen die in je betoog dienen voor te komen:

- begin met aan te geven waarom juist de jaartallen 1931 en 1937 in de titel gebruikt worden;
- bespreek daarna de oorzaken van de opkomst van de NSB en de aanvankelijk grote aanhang van deze partij in de jaren dertig;
- behandel vervolgens de teruggang in de kiezersgunst voor de NSB en let daarbij in de eerste plaats op gebeurtenissen in het buitenland die een nadelige invloed op die gunst gehad kunnen hebben;
- bespreek tenslotte enkele stromingen die zich in ons land tegen de NSB richtten en verklaar het optreden van die stromingen.

Ter ondersteuning van je kennis tref je hieronder aan:

- IV. de verkiezingsuitslagen voor de Provinciale Staten (1935) en voor de Tweede Kamer (1937) in 561 gemeenten;
- V. een beschouwing van Dr. L. de Jong over de aanvankelijke politieke denkbeelden van Mussert.
- IV. Verkiezingsuitslagen in 561 (dezelfde) gemeenten.

	in 1935 stemmen	in 1937 stemmen
R.K. Staatspartij	602535	703637
S.D.A.P.	424223	487086
Anti-Rev. Partij	234749	367079
Christ. Hist. Unie	193140	176571
Liberale Partij (Vrijheidsbond)	119382	84765
Vrijz. Dem. Bond	86287	131828
Communistische Partij	52463	55564
Staatskundig Geref. Partij	60085	48420
N.S.B.	156754	89032

(In 1935 waren in deze gemeenten totaal 2.152.191 stemmen uitgebracht.
in 1937 totaal 2.283.520 stemmen.)

V. Tekst over aanvankelijke politieke denkbeelden van Mussert.

„Mussert ging schrijven . . . zo kwam hij tot een program van twintig punten . . .

Augustus '31 begon hij met het schrijven van een uitvoerige toelichting:

„Wat wil de Nationaal-Socialistische Beweging zijn? Een partij of partijtje, de 59ste, of de 95ste, of 210de? Geenszins. Zij wil in de eerste plaats vernieuwing van de geest, op staatkundig en economisch terrein, in het Rijk der Nederlanden . . .

Alvorens over te gaan tot de bespreking van de programmapunten vestigen wij de aandacht er op dat men daarin omtrent het Koningshuis, de Rijksvlag en het Rijkswapen geen enkele mededeling zal vinden, omdat deze onaantastbare symbolen van de eenheid der natie boven discussie verheven zijn”.

Uit die bespreking zij dan aangestipt dat Mussert „met absolute zekerheid” meende te kunnen zeggen: „Indië verloren, rampspoed geboren” . . . dat hij een „intense afkeer” had „van het voortdurende geloei en geblaat van onze vredesmaniakken” . . . De geest die uit het lange, bijna 16.000 woorden tellende stuk sprak, was duidelijk genoeg. Alleen: ook hier was geen spoor van antisemitisme te ontdekken”.

E. Op het Panarabisch Congres in 1931 te Jeruzalem gehouden, werden onder meer deze doelstellingen van het Arabisch nationalisme geformuleerd:

- „— De Arabische landen vormen een volledig ondeelbaar geheel, en de verdeling van welke aard ook waaraan zij zijn onderworpen, wordt niet goedgekeurd of erkend door het Arabische volk.
- Alle inspanningen van de Arabische landen zijn gericht op het simpele doel van volledige onafhankelijkheid, en elk plan moet worden bestreden dat erop gericht is het werken aan deze zelfstandigheid te beperken”.

Vragen:

10. Welke verdeling wordt in de eerste zin bedoeld?
11. a. Hoe kan deze vertaalde Arabische tekst zo geïnterpreteerd worden dat het streven naar één Arabische staat wèl een van de doeleinden vormt?
- b. Welke interpretatie van de tekst is mogelijk zodanig dat er uit gelezen kan worden dat het streven naar één Arabische staat niet één van de doeleinden vormt?
12. a. Geef in een kort betoog twee argumenten voor de stelling dat het éénheidsideaal onder de Arabieren na de Tweede Wereldoorlog *sterker* is geworden, althans naar buiten die indruk wekte.
- b. Geef in een kort betoog ook twee argumenten voor de stelling dat het eenheidsideaal onder de Arabieren na de Tweede Wereldoorlog *zwakker* is geworden.

- F. In een boek over het Arabisch-Israëliësch conflict staat een overzicht van de gebeurtenissen inzake dit conflict. Een gedeelte van dit overzicht luidt aldus:

„1939: Witboek van de Britse regering verwerpt de idee van een soevereine Joodse staat in Palestina. Palestina wordt onafhankelijkheid binnen 10 jaar beloofd. Over een periode van 5 jaar wordt ingestemd met immigratie van in totaal 75.000 Joden. Daarna zal de Joodse immigratie afhankelijk zijn van Arabische toestemming. (Het Joodse bevolkingsdeel moet beperkt blijven tot 1/3 van het Arabische)“.

In 1917 werd door de Britse minister van Buitenlandse Zaken Balfour de zgn. „Balfour-declaration“ uitgegeven die aldus luidde:

„Geachte Lord Rothschild,
Het doet mij veel genoegen U, uit naam van Zijner Majesteits regering, de volgende verklaring van instemming met de Joods-Zionistische doelstellingen te overhandigen, die voorgelegd is aan en goedgekeurd door het kabinet.
„De regering van Zijne Majesteit staat gunstig tegenover de stichting in Palestina van een nationaal tehuis voor het Joodse volk en zal haar beste krachten inspannen om de verwezenlijking van dit doel te vergemakkelijken, waarbij duidelijk moet zijn dat niets mag worden gedaan dat schadelijk zou kunnen zijn voor de burgerlijke en godsdienstige rechten van bestaande niet-Joodse gemeenschappen in Palestina of voor de rechten en politieke status van Joden in welk land dan ook“.
Ik zou U dankbaar zijn indien U deze verklaring ter kennis zoudt willen brengen van de Zionistische Federatie“.

Vragen:

13. Welk bezwaar was er van Zionistische zijde tegen de Engelse plannen die in het Witboek genoemd werden?
14. Welk verband was er tussen de politieke situatie in de wereld en de in vraag 13 bedoelde plannen van Engeland?
15. Heeft het pro-Arabische streven van de Engelsen, zoals dat uit het Witboek blijkt, tot resultaat geleid?
16. Hoe valt de opvatting te verdedigen, dat de plannen uit dit Engelse Witboek *niet* in strijd waren met de „Balfour-declaration“?

- G. In een beschouwing van een Engelse hoogleraar, die onder de titel „Hoe raakt men een mandaat kwijt?” verscheen, stond onder meer deze tekst:

„Intussen werd de situatie in Palestina steeds ernstiger. Op 29 juni 1946 arresteerden de Britten een groot aantal leiders van de Jewish Agency, een organisatie die destijds door de Volkenbond was erkend als verantwoordelijk voor Joodse zaken.

Op 22 juli blies de Joodse verzetsorganisatie Irgoen Zwai Leoemi een vleugel van het King David Hotel in Jeruzalem op, waar het militaire hoofdkwartier van de Britten was gevestigd. Bij deze aanslag kwamen 91 mensen om het leven.

Generaal Sir Evelyn Barker, de Britse opperbevelhebber, vaardigde daarop een dagorder uit, waarin hij de soldaten verzocht niet meer bij Joden te kopen om hen zodoende, „te straffen op een wijze die het ras bijzonder onaangenaam vindt — een aanslag doen op hun portemonnee en onze minachting voor hen tonen”.

Vragen:

17. Welke bemoeienis had de Volkenbond die in de *derde* regel van de tekst hierboven genoemd wordt met Palestina gehad?
 18. Waarom keerde de Irgoen Zwai Leoemi zich in 1946 tegen de Britten?
 19. Welke fragmenten in deze dagorder zou je als anti-semitisch kunnen bestempelen?
-

- H. In het verdelingsplan van de Verenigde Naties van 1947 voor Palestina stond onder andere:

„De stad Jeruzalem zal als een „corpus separatum”*) onder een speciaal beheer geplaatst worden en bestuurd worden door de V.N.”

*) corpus separatum = apart lichaam.

Vraag:

20. Waarom kreeg Jeruzalem zo'n aparte plaats in het verdelingsplan van Palestina?
-

- I. In 1955 ontstond — binnen het kader van de Amerikaanse „containment policy”*) — het Bagdad-pact uit een defensieverdrag tussen Turkije en Irak.

*) „containment policy” is een politiek die tracht o.a. door middel van verdragen de macht van de USSR binnen de perken te houden.

Opdracht:

21. Bespreek de betekenis van het ontstaan en bestaan van het Bagdad-pact voor het Midden-Oosten; maak daarbij een duidelijk en overzichtelijk onderscheid tussen de onderstaande aspecten:
 - a. de interne verdeeldheid der Arabieren;
 - b. het tijdstip waarop de „Koude Oorlog” zijn intrede deed in het Midden-Oosten;
 - c. het gevolg voor de positie van Israël.

J. De volgende twee vragen hebben betrekking op onderstaande prent.

Reproduktie in Zürcher Woche, Zürich

De twee in het midden op de voorgrond staande figuren zijn Koewatli van Syrië en Nasser van Egypte.

Vragen:

22. Wat wil de tekenaar met deze prent laten zien?
23. Dateer deze prent zo nauwkeurig mogelijk en motiveer je antwoord.

1. The first step in the process of the formation of a new species is the isolation of a small group of individuals from the main population.

2. This isolation can occur in various ways, such as geographical isolation, ecological isolation, or behavioral isolation.

3. Once isolated, the small group may undergo genetic changes due to natural selection, genetic drift, or mutation.

4. Over time, these changes can accumulate, leading to the formation of a new species that is reproductively isolated from the original population.

5. This process is known as speciation, and it is a fundamental mechanism of evolution.

6. Speciation can occur in a variety of environments, including islands, mountains, and even within a single population.

7. The study of speciation is important for understanding the diversity of life on Earth and the processes that shape it.

8. In conclusion, the formation of a new species is a complex process that involves isolation, genetic change, and reproductive isolation.

9. This process is a key part of the theory of evolution and helps to explain the vast diversity of life on our planet.

10. The study of speciation continues to be an active area of research in biology, with many new discoveries being made.

11. In the future, we can expect to learn more about the mechanisms of speciation and the factors that influence it.

12. This knowledge will be valuable for understanding the history of life on Earth and for predicting the future of our planet's biodiversity.

13. The study of speciation is a fascinating and important part of biology, and it continues to inspire new research and discoveries.

14. In the end, the formation of a new species is a testament to the power of evolution and the resilience of life.

15. It is a process that has shaped the world we live in, and it will continue to shape it for generations to come.

16. The study of speciation is a journey that never ends, and it is one that we should all be proud to take.

17. In the end, the formation of a new species is a story of survival, adaptation, and the triumph of life over adversity.

18. It is a story that we can all relate to, and it is one that we should all be proud to tell.

19. The study of speciation is a journey that never ends, and it is one that we should all be proud to take.

20. In the end, the formation of a new species is a story of survival, adaptation, and the triumph of life over adversity.

21. It is a story that we can all relate to, and it is one that we should all be proud to tell.

22. The study of speciation is a journey that never ends, and it is one that we should all be proud to take.

**COMMISSIE EINDEXAMENEXPERIMENTEN GESCHIEDENIS EN
STAATSINRICHTING (C.E.G.E.S.)**

Centraal schriftelijk eindexamen

MAVO-3

Tweede tijdvak - 25 augustus 1977

Correctiemodel met puntenwaarderingschaal en cijferbepaling

Opdr./vraag	Antwoordkern	Punten (max.)
A. 1.	Bij plaat I: a. Schoolverzuim door gebrek aan schoeisel. b. Armoede (waardoor de ouders geen schoenen konden kopen). c. Werklozen die van de steun leefden. (De steun was laag, waardoor bijvoorbeeld uitgaven voor schoeisel vaak niet mogelijk waren). d. Kinderen raakten op school achter. Opmerkingen: Bij opdracht 1 geldt dat de beoordeling voor Mavo-3-kandidaten soepeler zal zijn dan voor Mavo-4-kandidaten. Een goede totaalomschrijving (a + b + c + d) kan maximaal 8 punten opleveren. Er zijn andere goede antwoorden mogelijk dan in de antwoordkern staan. De puntenbepaling per onderdeel (a, b, c, d) wordt aan de correctoren overgelaten.	8
2.	Bij plaat II: a. Het probleem van de werkloosheid en de maatregelen van de regering om die werkloosheid tegen te gaan. b. Ontstaan door sluiting van fabrieken, bedrijven; of: wegens de crisis; of: achteruitgang van handel en scheepvaart. c. Arbeiders, kantoorbedienden, schippers, kleine middenstanders. d. De regering nam maatregelen ter werkverruiming (zoals uitvoering van openbare werken) en riep de werkverschaffing in het leven. Zie opmerkingen bij opdracht 1.	8
3.	Bij plaat III: a. De S.D.A.P. wilde bemoeienis met het bedrijfsleven door de overheid, was (toen) tegen bewapening, was voor verkorting van de werktijd en voor hogere steunuitkeringen. Verwijzingen naar het Plan van de Arbeid kunnen ook goed gerekend worden. b. De regering voelde weinig voor sterkere overheidsbemoeienis; was niet tegen bewapening; voelde niet voor verkorting van de wekelijkse werktijd en zag geen kans de steunuitkeringen te verhogen. Zie opmerkingen bij opdracht 1.	4
4.	Bij plaat IV: a. Mussert (de leider van de N.S.B.) b. Hitler. c. Iedere omschrijving kan goed gerekend worden waaruit blijkt dat de meeste Nederlanders niets voelden voor het zaaien van onrust en verdeeldheid, voor het discrimineren van Joden, voor gewelddadig optreden, voor het verdacht maken van politieke tegenstanders. Zie opmerkingen bij opdracht 1.	6
B. 5.	I = a II = c III = d IV = e (b en f blijven over)	4 (4 × 1)

Opdr./vraag	Antwoordkern	Punten (max.)
C. 6.	a. Engeland	1
	b. Elk antwoord is goed waaruit blijkt dat Engeland de situatie in Palestina niet langer meester was.	2
7.	De Verenigde Naties besloten het land in een Arabisch en een Joods deel te verdelen.	2
8.	De Arabieren accepteerden het verdelingsplan niet, waardoor er oorlog uitbrak tussen Joden en Arabieren. Of antwoorden van gelijke strekking.	2
D. 9.	Ieder antwoord is goed waaruit blijkt dat de Arabieren het bestaansrecht van een Joodse staat bestreden en de voorkeur aan één ongedeeld Palestina gaven.	2
10.	a. Palestijnse Arabieren namen alle middelen te baat om hun land te heroveren.	2
	b. Er ontstonden grote moeilijkheden voor de omliggende landen die deze vluchtelingen opnamen.	2
11.	De in- en uitvoer van belangrijke produkten voor Israël werd hierdoor verhinderd. Of antwoorden van gelijke strekking.	2
12.	Zij wendden zich om steun tot andere landen, o.a. tot Rusland.	2
E. 13.	a = Saoedi-Arabië b = Syrië c = Israël d = Egypte e = Jordanië	5 (5 × 1)
F. 14.	Egypte	1
15.	Suezkanaal	1
16.	Elk antwoord is goed dat er op wijst dat het kanaal een olieslagader is; of: een kortere verbinding tussen West-Europa en het Verre Oosten vormt dan de route om Kaap de Goede Hoop.	4
17.	Hij had het kanaal genaast; of: genationaliseerd; of: in eigen beheer genomen.	2
18.	In antwoord op de nationalisatie vielen Groot-Brittannië, Frankrijk en Israël Egypte aan. Maar ze werden veroordeeld door de Verenigde Naties en moesten hun troepen terugtrekken, wat groot prestigeverlies betekende. In heel de Arabische wereld gold Nasser toen als overwinnaar.	4
G. 19.	I = c II = e III = g IV = a V = b VI = f (d blijft over)	6 (6 × 1)
H. 20.	I = juist II = onjuist III = juist IV = juist V = onjuist VI = juist VII = juist VIII = onjuist IX = onjuist X = juist.	10 (10 × 1)
Maximaal te behalen aantal punten		80

CIJFERBEPALING:

- Op voorhand wordt aan elke kandidaat twintig punten toegewezen.
- Het totaal aantal punten dat een kandidaat toegewezen kan worden bedraagt honderd.
- Het cijfer dient in decimalen berekend te worden en wordt bepaald door het totaal aantal aan de kandidaat toegewezen punten door tien te delen.

BRONVERMELDING VAN HET GEBRUIKTE HISTORISCH MATERIAAL.

- A I : J. A. A. Aarse en B. Marinus, Hou Zee, kameraad!, Amsterdam, 1967, p. 132.
 II : J. Beishuizen e.a., De magere jaren. Nederland in de crisistijd 1929—1939, Leiden 1969, p. 203.
 III : I.I.S.G., Amsterdam.
 IV : J. Beishuizen a.w., p. 177.
- B : Onderwijsmuseum, Den Haag.
- C : De Groene Amsterdammer, 4 oktober 1947.
- D : —
- E : Elseviers Weekblad. 27 april 1957.
- F : De Uitkijk, 25 mei 1957.

COMMISSIE EINDEXAMENEXPERIMENTEN GESCHIEDENIS EN
STAATSINRICHTING (C.E.G.E.S.)

Centraal schriftelijk eindexamen

MAVO-4

Tweede tijdvak - 25 augustus 1977

Correctiemodel met puntenwaarderingschaal en cijferbepaling

Opdr./vraag	Antwoordkern	Punten (max.)
A. 1.	Bij plaat I: a. Schoolverzuim door gebrek aan schoeisel. b. Armoede (waardoor de ouders geen schoenen konden kopen). c. Werklozen die van de steun leefden. (De steun was laag, waardoor bijvoorbeeld uitgaven voor schoeisel vaak niet mogelijk waren). d. Kinderen raakten op school achter. Opmerkingen: Een goede totaalomschrijving (a + b + c + d) kan maximaal 8 punten opleveren. Er zijn andere goede antwoorden mogelijk dan in de antwoordkern staan. De puntenbepaling per onderdeel (a + b + c + d) wordt aan de correctoren overgelaten.	8
2.	Bij plaat II: a. Het probleem van de werkloosheid en de maatregelen van de regering om die werkloosheid tegen te gaan. b. Ontstaan door sluiting van fabrieken, bedrijven; of: wegens de crisis; of: achteruitgang van handel en scheepvaart. c. Arbeiders, kantoorbedienden, schippers, kleine middenstanders. d. De regering nam maatregelen ter werkverruiming (zoals uitvoering van openbare werken) en riep de werkverschaffing in het leven. Zie opmerkingen bij opdracht 1.	8
3.	Bij plaat III: a. De S.D.A.P. wilde bemoeienis met het bedrijfsleven door de overheid, was (toen) tegen bewapening, was voor verkorting van de werktijd en voor hogere steunuitkeringen. Verwijzingen naar het Plan van de Arbeid kunnen ook goed gerekend worden. b. De regering voelde weinig voor sterkere overheidsbemoeienis; was niet tegen bewapening; voelde niet voor verkorting van de wekelijkse werktijd en zag geen kans de steunuitkeringen te verhogen. Zie opmerkingen bij opdracht 1.	4
4.	Bij plaat IV: a. Mussert (de leider van de N.S.B.). b. Hitler. c. Iedere omschrijving kan goed gerekend worden waaruit blijkt dat de meeste Nederlanders niets voelden voor het zaaien van onrust en verdeeldheid, voor het discrimineren van Joden, voor gewelddadig optreden, voor het verdacht maken van politieke tegenstanders. Zie opmerkingen bij opdracht 1.	6
B. 5.	I = a II = c III = d IV = e (b en f blijven over)	4 (4 × 1)

Opdr./vraag	Antwoordkern	Punten (max.)
C. 6.	De C.P.(H.) en de N.S.B.; of: eventueel andere extreem linkse of rechtse partijen.	2 (2 × 1)
7.	Verlaging van de ambtenarensalarissen; of: verlaging van de steunuitkering aan werklozen.	2
8.	Ieder antwoord waarin het uitvoeren van „grote” werken of de werkverschaffing in algemene zin tot uitdrukking komt, kan goed gerekend worden.	2
D. 9.	Elk antwoord is goed dat zinspeelt op het feit dat de Joden nu eindelijk hun eigen staat in Palestina hebben gekregen.	2
10.	Elk antwoord is goed dat aangeeft dat Joden uit allerlei landen naar Palestina zijn teruggekeerd.	2
11.	Ieder antwoord is goed als er uit blijkt dat de Zionisten de grote voorvechters van een onafhankelijke Joodse staat zijn.	2
12.	Ieder antwoord is goed waarin staat dat Joodse verzetsstrijders de Engelsen tot dan toe verbitterd bestreden hebben.	2
E. 13.	De Joodse immigratie was in strijd met de beloften van Engeland aan de Arabieren en de Joodse immigranten bedreigden vele Palestijnen in hun bestaan.	3
14.	a. Volgens de Arabieren, omdat de Joden in 1948 de grenzen van de Arabische staat overschreden hadden en dermate wreed tegen de bevolking waren opgetreden dat deze in paniek was gevlucht. b. Verbittering van de Palestijnse vluchtelingen ten opzichte van de Joden; haat ten opzichte van de Joden van de Arabische buurlanden die de duizenden vluchtelingen moesten opnemen; de ellendige leefomstandigheden van de gevluchte Palestijnen.	2 4 (2 × 2)
15.	De Arabieren ontkenden het bestaansrecht van een Joodse staat in Palestina; vreesden verlies van gebied en beschouwden Palestina als een deel van de grote Arabische eenheidsstaat.	3
16.	Uit het antwoord moet blijken dat dit kanaal van groot strategisch, economisch en dus politiek belang voor het Westen was.	3
17.	Ieder antwoord is goed waaruit blijkt dat de Verenigde Staten bang was voor uitbreiding van de invloed van Rusland in het Midden-Oosten en dat de Verenigde Staten bang was economische en politieke belangen in dat gebied kwijt te raken.	3
F. 18.	a. Iedere omschrijving is goed waaruit blijkt dat de Egyptische blokkade van de Straat van Tiran de levensbelangen van Israël bedreigde, waardoor de Zesdaagse Oorlog onvermijdelijk werd. b. Iedere omschrijving waaruit blijkt dat na de Eerste Wereldoorlog Engeland Palestina als mandaatgebied van de Volkenbond moest besturen, is goed. c. Iedere omschrijving is goed waaruit blijkt dat na de oorlog van 1956 in het grensgebied tussen Israël en Egypte waarnemers van de Verenigde Naties werden geplaatst om de vrede te bewaren. d. Elke omschrijving is goed als daaruit blijkt dat Israël na de Zesdaagse Oorlog de bezette gebieden als vuistpand tegenover de Arabische buurlanden wilde behouden om in ruil daarvoor de garantie voor „veilige grenzen” te verkrijgen. e. Iedere omschrijving waaruit blijkt dat in 1947 de stad Jeruzalem in een Joodse en Israëlisch deel werd gesplitst, is goed. f. Iedere omschrijving waaruit blijkt dat Joodse immigranten als kolonisten in Palestina kibboetsims stichtten, waardoor de dorre woestijngrond in vruchtbaar land veranderd werd, is goed.	3 3 3 3 3 3
Maximaal te behalen aantal punten		80

CIJFERBEPALING:

- Op voorhand wordt aan elke kandidaat twintig punten toegewezen.
- Het totaal aantal punten dat een kandidaat kan toegewezen worden bedraagt honderd.
- Het cijfer dient in decimalen berekend te worden en wordt bepaald door het totaal aantal aan de kandidaat toegewezen punten door tien te delen.

BRONVERMELDING VAN HET GEBRUIKTE HISTORISCH MATERIAAL.

- A I : J. A. A. Aarse en B. Marinus, *Hou Zee, kameraad!*, Amsterdam, 1967, p. 132.
 II : J. Beishuizen e.a., *De magere jaren. Nederland in de crisistijd 1929—1939*, Leiden 1969, p. 203.
 III : I.I.S.G., Amsterdam.
 IV : J. Beishuizen, a.w.
- B : Onderwijsmuseum, Den Haag.
- C : Atlas van Stolk, Rotterdam.
- D : A. F. Manning e.a., *Ooggetuige Middenoosten*, Amsterdam, 1974, p. 4.
- E I : F. Gutte e.a., *Israël en de Arabische wereld*, *Het Open Venster*, no. 34, Antwerpen, 1971, p. 11.
 II : K. Wagtendonk, *De Palestijnse kwestie*, A-O-Boekje 1339, p. 8.
 III : A. F. Manning e.a., *Onze jaren 45—70*, Amsterdam, 1972, deel 1, p. 371.
 IV : L. C. Biegel, *Het Midden-Oosten, haard van spanningen en conflicten*, Hilversum/Antwerpen, 1967, p. 123.

1.	The first part of the report deals with the general situation of the country.	1
2.	The second part of the report deals with the particular details of the situation.	2
3.	The third part of the report deals with the summary of the situation.	3
4.	The fourth part of the report deals with the conclusion of the situation.	4
5.	The fifth part of the report deals with the appendix of the situation.	5
6.	The sixth part of the report deals with the index of the situation.	6
7.	The seventh part of the report deals with the references of the situation.	7
8.	The eighth part of the report deals with the notes of the situation.	8
9.	The ninth part of the report deals with the footnotes of the situation.	9
10.	The tenth part of the report deals with the endnotes of the situation.	10

COMMISSIE EINDEXAMENEXPERIMENTEN GESCHIEDENIS EN
STAATSINRICHTING (C.E.G.E.S.)

Centraal schriftelijk eindexamen

HAVO

Tweede tijdvak — 25 augustus 1977

Correctiemodel met puntenwaarderingschaal en cijferbepaling

Opdr./vraag	Antwoordkern	Punten (max.)
A. 1.	De volgorde is: II, III, IV, I. Staat er één in de volgorde op de verkeerde plaats (bijvoorbeeld: I, II, III, IV; of: III, IV, I, II) dan: 2 punten. Indien er twee verwisseld zijn (bijvoorbeeld: I, III, IV, II; of: II, IV, III, I) dan: 1 punt.	3
B. 2.	Er is een toename van de werkloosheid	1
3.	1932.	1
4.	Genoemd kunnen worden: — Andere landen devalueerden, Nederland niet, daardoor heeft Nederland minder export en minder bedrijvigheid. — In het buitenland nam de industriële produktie toe, in Nederland niet of nauwelijks.	3
5.	Een stijging van de industriële produktie gaat gepaard met een daling van de werkloosheid en omgekeerd.	1
C. 6.	Amsterdam geeft meer uit dan het ontvangt.	1
7.	Door zoveel mogelijk op de uitgaven te bezuinigen; of: de uitgaven aan te passen aan de inkomsten; of: door inkomsten en uitgaven op elkaar af te stemmen.	2
D. 8.	Om de werkgelegenheid voor de sigarenmakers te behouden, want het met de hand produceren van sigaren is arbeidsintensiever.	2
E. 9.	Genoemd kunnen worden: — de devaluatie; — de bewapening; — de voorraadvorming door regering en particulieren; — de mobilisatie.	2
F. 10.	In het antwoord moet duidelijk tot uitdrukking komen dat de royaliteit van het Plan van de Arbeid zoals de tekenaar die ziet hem ongetwijfeld heeft doen denken aan de goedgeefsheid van Sinterklaas.	1
11.	De tekenaar is duidelijk een tegenstander: — Sinterklaas strooit met geld (een denigrerende ondertoon dus); — de belastingbetaler heeft zo te zien nagenoeg de geest gegeven; — de SDAP wordt voorgesteld als Zwarte Piet, die de belastingbetaler in de kraag vat.	2
G. 12.	Volgens de tekenaar doet de regering (Colijn) niets aan de werkloosheid, kijkt alleen maar toe, steekt geen reddende hand uit en wacht af.	1
13.	Er zijn twee antwoorden mogelijk: — Ja, want de maatregelen van de regering waren onvoldoende. — Nee, de regering nam wel degelijk maatregelen (en liet onder meer openbare werken uitvoeren). Ten overvloede: van de kandidaat wordt één van beide antwoorden verwacht.	2

Opdr./vraag	Antwoordkern	Punten (max.)
H. 14.	Om de beschikbare arbeid meer te verdelen.	1
15.	In 1933, want in 1939 streeft de SDAP niet meer naar ontwapening.	1
I. 16.	Diepgaand verschil van mening met Colijn over de bestrijding van de crisis.	1
17.	Genoemd kunnen worden: — De dreiging van Nazi-Duitsland of de dreigende internationale omstandigheden; — de stagnerende groei van de partij, de oppositie leek niet te lonen; — niet Colijn, maar De Geer formeerde; — de duidelijk meer nationale opstelling van de partij.	2
J. 18.	I = b II = a III = a IV = c V = b VI = d VII = — Eén fout: 1 punt minder; enz.	6
K. 19.	Groot-Brittannië had hulp nodig om de Turken te verslaan.	1
20.	Hij hoopte met behulp van Groot-Brittannië (en Frankrijk) vorst van een Groot-Arabisch rijk te worden; of: onafhankelijkheid te verwerven.	1
L. 21.	Het antwoord dient de volgende elementen te bevatten: a. een gebied dat door de Volkenbond is toevertrouwd aan een (geallieerde) mogendheid; of: door de Volkenbond onder voogdij van een (geallieerde) mogendheid is gesteld; b. deze mogendheid (mandataris) had de taak het mandaatgebied tot zelfstandigheid op te voeren en was daarvoor aan de Volkenbond verantwoording schuldig.	2
22.	a. Groot-Brittannië: Palestina, Trans-Jordanië en Irak. b. Frankrijk: Syrië en Libanon. Als één van de vijf gebieden niet genoemd wordt: 2 punten. Als twee van de vijf gebieden niet genoemd worden: 1 punt. Indien er meer dan twee niet genoemd worden: geen punt.	2
M. 23.	Genoemd kunnen worden: — Vanwege het Suezkanaal, dat voor een groot deel in handen van Britse aandeelhouders was; — vanwege het Suezkanaal, dat een belangrijke verbinding vormde met andere delen van het Britse wereldrijk; — vanwege de olie in het Midden-Oosten. Meer goede antwoorden zijn mogelijk.	3
N. 24.	De verdeling door de Volkenbond in mandaatgebieden.	2
25.	Genoemd kunnen worden: — dynastieke; — culturele; — religieuze verschillen; — het optreden van buitenlandse mogendheden.	2
O. 26.	Beide groepen.	1
27.	De Joden. Zij hoopten op steun voor hun toekomstplannen met betrekking tot Palestina; of: ze wilden de Verenigde Staten en Groot-Brittannië aan zich verplichten; of: de Geallieerden bestreden Hitler.	2

Opdr./vraag	Antwoordkern	Punten (max.)
P. 28.	Bij a, b en c is telkens één antwoord voldoende.	
	a. De Britten hadden inzake Palestina toezeggingen aan de Joden gedaan; of: de Britten speelden dubbel spel, ze hadden Palestina én aan de Joden én aan de Arabieren beloofd; of: Groot-Brittannië stond de Arabische eenheid in de weg;	2
	b. Vanwege de groeiende Joodse uittocht naar Palestina; of: de zionistische aspiraties met betrekking tot Palestina;	1
	c. Communisme is atheïstisch; of: antwoorden van gelijke strekking.	2
Q. 29.	a. 1935.	1
	b. Uit de bestaansonzekerheid van de Joden in Europa (Hitler).	2
30.	Het grote aantal Joden gaf moeilijkheden met de daar wonende Arabische bevolking.	1
31.	Voor het jaar 1948 is Palestina een mandaatgebied, daarna is er een onafhankelijke staat, die dus zelf zijn immigratie kan regelen.	1
32.	De staat Israël (in oorlog met buurlanden) heeft behoefte aan een zo groot mogelijke bevolking; of: veel Joden moeten uitwijken uit Arabische landen; of: veel Joden willen helpen bij de opbouw van de jonge staat.	1
R. 33.	a. Een gevolg van het onrecht de Joden in Europa (o.a. in Hitler-Duitsland) aangedaan.	1
	b. De staat Israël is gesticht (gegrondvest) zonder rekening te houden met de rechten van de Arabische bevolking in Palestina.	2
S. 34.	a. Groot-Brittannië vanwege de nationalisatie van het Suezkanaal (of van de Suezkanaalmaatschappij).	1
	b. Frankrijk idem; of: vanwege de steun van Egypte aan Algerije.	1
	c. Israël vanwege grensincidenten (infiltraties); of: de afsluiting van het Suezkanaal voor Israëlische schepen; of: de afsluiting van de Golf van Akaba.	1
T. 35.	a. De Libanese president had erom gevraagd.	2
	b. De Verenigde Naties kan de onafhankelijkheid van Libanon niet voldoende waarborgen.	
	c. Amerikaanse burgers moeten beschermd worden. Indien één argument genoemd wordt: geen punt toekennen; als twee argumenten genoemd zijn: 1 punt.	
36.	Om de Verenigde Staten een rechtvaardiging te geven voor het optreden in Libanon.	2
U. 37.	Om nieuwe vijandelijkheden tussen Israël en Egypte te voorkomen.	1
38.	Genoemd kunnen worden: — Men kan tegen de wil van het gastland geen troepen handhaven, weigering tast de soevereiniteit van Egypte aan. — Bij handhaving zou er mogelijk gevaar ontstaan voor de troepen van de Verenigde Naties en daaruit zou een conflict kunnen voortvloeien met de landen die manschappen geleverd hadden. — De troepenmacht kan in deze omstandigheden (vanwege zijn te geringe omvang) zijn taak niet meer naar behoren vervullen.	2
V. 39.	De Zesdaagse Oorlog brak uit.	1

Opdr./vraag	Antwoordkern	Punten (max.)
V. 40.	I = onjuist II = onjuist III = juist IV = juist V = juist VI = onjuist VII = juist VIII = juist IX = juist X = onjuist Eén fout: 1 punt minder; twee fouten: 2 punten minder; enz.	6
Maximaal te behalen aantal punten		80

CIJFERBEPALING:

- Op voorhand wordt aan elke kandidaat twintig punten toegewezen.
- Het totaal aantal punten dat een kandidaat kan toegewezen worden bedraagt honderd.
- Het cijfer dient in decimalen berekend te worden en wordt bepaald door het totaal aantal aan de kandidaat toegewezen punten door tien te delen.

BRONVERMELDING VAN HET GEBRUIKTE HISTORISCH MATERIAAL.

- A I : J. Beishuizen en E. Werkman, De magere jaren. Nederland in de crisistijd 1929–1939, Leiden, 1968, p. 190.
 II : Idem, p. 49.
 III : J. C. H. Blom, De Mouterij op de Zeven Provinciën, Bussum, 1975, p. 148.
 IV : M. van Blankenstein e.a., Het jaar 1936, Zeist, p. 7.
- B : A. H. Paape, Bericht van de Tweede Wereldoorlog, Amsterdam, 1970, p. 146.
- C : Colijn in de caricatuur, Baarn, z.j., p. 75.
- D : I. J. Brugmans, Paardenkracht en Mensenmacht, Den Haag, 1961, p. 490.
- E : —
- F : H. van Galen Last, Nederland voor de storm. Politiek en literatuur in de jaren dertig, Bussum, 1969, p. 63.
- G : H. van Hulst e.a., Het Roode Vaandel volgen wij, 's-Gravenhage, 1969, p. 272 e.v.
- H : Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, Amsterdam.
- I : —
- J I : I.I.S.G., Amsterdam.
 II : I.I.S.G., Amsterdam.
 III : I.I.S.G., Amsterdam.
 IV : Honderd Nationale Jaren, Rotterdam, 1963, p. 160.
 V : Keesings Historisch Archief, no. 102, 31 mei 1933.
 VI : R. L. Schuursma, Fascisme — I, Kampen z.j., p. 17.
 VII : I.I.S.G., Amsterdam.
- K : —
- L : —
- M : —
- N : P. A. M. Geurts e.a., Bronnenboek, Amsterdam, 1971, p. 228.
- O : W. Laqueur, The Israel-Arab Reader, a documentary history of the Middel East Conflict, Harmondsworth, 1970, p. 106 e.v.
- Q : Milestones of History, London, 1970, p. 113.
- R : —
- S : —
- T : A. F. Manning e.a., Ooggetuige Midden-Oosten, de geschiedenis van het conflict in het Midden-Oosten in reportages en documenten, Amsterdam, 1974, p. 111 e.v., p. 116.
- U : —
- V : —

COMMISSIE EINDEXAMENEXPERIMENTEN GESCHIEDENIS EN
STAATSINRICHTING (C.E.G.E.S.)

Centraal schriftelijk eindexamen

VWO

Tweede tijdvak — 25 augustus 1977

Correctiemodel met puntenwaarderingschaal en cijferbepaling

Opdr./vraag	Antwoordkern	Punten (max.)
A. 1.	Het punt van ordening van het bedrijfsleven. Het socialisme wil in plaats van vrije ondernemingsgewijze produktie een systeem van geleide economie en dit punt ging het meest in die richting.	2
2.	Dit pamflet richt zich ook tot middenstanders, boeren en tuinders, kleine zelfstandigen.	3
3.	Het plan wilde een systematische, ingrijpende aanpak van de crisisproblemen, die vooral gericht was op vergroting van de koopkracht. De Nederlandse regeringen van toen werkten met noodmaatregelen ter bestrijding van de crisis en voerden een bezuinigingspolitiek.	3
4.	De SDAP had op dat ogenblik de defensie nog niet aanvaard.	1
B. 5.	Er wordt gesproken over dalende werklozencijfers, pas na de devaluatie van 1936 trad er een daling in; of: uit de zinsnede: „Aanvankelijk geslaagd is de aanpassingspolitiek van Dr. Colijn”. Colijn was in 1933 als minister-president opgetreden en met zijn aanpassingspolitiek begonnen.	2
6.	Onderdrukking van het Jordaanoproer (eventueel Zeven Provinciën).	1
7.	CPH en NSB vanwege het ambtenarenverbod.	2
C. 8.	a. De volgorde is: II, III, IV, V, I. Staat er één in de volgorde op de verkeerde plaats (bijvoorbeeld: III, IV, V, I, II; of: I, II, III, IV, V) dan: 4 punten. Indien er twee verwisseld zijn (bijvoorbeeld: I, III, IV, V, II; of: II, IV, III, V, I) dan 2 punten. Meer fouten: 0 punten. b. II = de beurskrach in New York (1929); III = de muiterij op de Zeven Provinciën (1933); IV = het Jordaanoproer (1934); V = de devaluatie van de gulden (1936); I = spanningen in het kabinet Colijn, de val van het kabinet nadert (1939). (De jaren hoeven niet in het antwoord genoemd te worden).	5 (5 × 1)
D. 9.	a. De aanwijzingen voor de leerlingen vallen in vijf delen uiteen: 1. De visie van het kabinet Ruys de Beerenbrouck op de crisis: het is een internationaal verschijnsel waartegen op nationaal niveau weinig gedaan kon worden. 2. De taak van het kabinet en enkele concrete maatregelen: steun voor economisch meest bedreigde sectoren door o.a. tarwewet en crisiswetten voor zuivel. 3. Hadden de maatregelen het beoogde effect? Ja, de landbouw werd voor ineenstorting behoed. 4. Opvattingen van de vier grootste partijen: Van den Tempel(SDAP) — geleide economie. Schouten (AR) — overheid heeft taak bij herstel. Oud (VDB) — voorzichtig met overheidssteun; het moet economisch haalbaar zijn. Kortenhorst (RKSP) — bezuiniging en berusting is de enige weg. Van Poll (RKSP) — staatsinmening geoorloofd als zij dient tot grotere sociale rechtvaardigheid.	1 2 1 4

Opdr./vraag	Antwoordkern	Punten (max.)
	5. Beoordeling: Hierbij moeten de kandidaten laten blijken dat de crisis pas in het najaar van 1930 in Nederland doorzette en dat het kabinet Ruys de Beerenbrouck de duur en de hevigheid niet kon bevroeden. Elk juist gemotiveerd oordeel, mits gebaseerd op het „eigen” verhaal, kan goed gerekend worden.	4
D 9.	b. De aanwijzingen voor de leerlingen vallen in vier delen uiteen: 1. Verklaring van de jaren: 1931 Mussert schrijft het program voor de NSB, de partij gaat van start; 1937 de NSB neemt voor het eerst aan de verkiezingen voor de Tweede Kamer deel, de neergang van de partij werd toen zichtbaar. 2. Aanvankelijk succes: slechte economische toestand had bij bepaalde groepen sympathie voor autoritaire ideeën doen ontstaan, terwijl de NSB aanvankelijk een „fatsoenlijke” partij leek (geen officieel racisme). 3. Terugloop door het optreden van Mussolini en Hitler, waar Mussert zich niet van distantieerde. Terugloop versterkt door optreden van anti-fascistische krachten in Nederland, vooral na verkiezingsucces van de NSB in 1935. 4. Voorbeelden van die tegenkrachten: „Eenheid Door Democratie”, „Mandement van de bisschoppen”, „Comité van Waakzaamheid”. Twee van de drie hier genoemde moeten besproken worden en hun optreden verklaard.	2 3 3 4
E. 10.	De verdeling in mandaatgebieden.	1
11.	a. „De Arabische landen vormen een volledig en ondeelbaar geheel”. Accent op „ondeelbaar geheel”. b. Zowel in de eerste als in de tweede alinea wordt er gesproken van „Arabische landen”. Accent valt dan op deze meervoudsvorm en het streven van deze (Arabische) landen naar onafhankelijkheid en zelfstandigheid.	2 3
12.	a. Sterker door: het gezamenlijk verwerpen van de staat Israël; gemeenschappelijke strijd tegen Israël, kortom: anti-Zionisme bindt; het bestaan van de Arabische Liga. Indien één argument genoemd wordt: 1 punt. b. Zwakker door: dynastieke geschillen tussen diverse nu onafhankelijke Arabische landen; de pas verworven onafhankelijkheid deed de afzonderlijke landen er toe neigen veeleer op de eigen zelfstandigheid te letten; het streven van Egypte naar een leidende positie binnen de Arabische wereld, de rivaliteit met bijvoorbeeld Irak in dit opzicht. Indien één argument genoemd wordt dan niet meer dan 1 punt geven.	2 3
F. 13.	De Joden in Palestina zouden afhankelijk worden van een vijandige Arabische meerderheid; of: er kwam geen onafhankelijke Joodse staat.	1
14.	Dreiging van Hitler-Duitsland en Japan maakte voor Engeland steun van de Arabieren nodig.	2
15.	Gedeeltelijk. Arabieren bleven in de Tweede Wereldoorlog overwegend neutraal.	2
16.	In deze verklaring werd gesproken van een nationaal tehuis in Palestina voor het Joodse volk en niet van een Joodse staat.	3
G. 17.	De Volkenbond had het mandaat over Palestina aan Groot-Brittannië opgedragen.	1

Opdr./vraag	Antwoordkern	Punten (max.)
18.	De Britten weigerden de zeer strikte immigratienota te verruimen, terwijl een toeneming van het aantal Joden dat naar Palestina wenste te gaan, kon worden vastgesteld; of: Britten houden ontstaan van Israël tegen; of: er waren leiders van de Jewish Agency gearresteerd.	2
19.	Hij keert zich niet tegen de verantwoordelijke organisatie, maar tegen het Jodendom als geheel en dat op discriminerende wijze door het hanteren van een stereotype met betrekking tot de hebzucht en de economische positie der Joden.	3
H. 20	Jeruzalem is voor de drie wereldgodsdiensten Christendom, Jodendom en Islam een heilige stad, waarin elke godsdienst vele heiligdommen heeft.	3
I. 21.	a. Door het Bagdadpact werd de tegenstelling tussen Egypte (Nasser) en Irak (Noeri as-Said) en daarmee de rivaliteit om het leiderschap in de Arabische wereld verscherpt; Egypte sluit verdragen met Syrië en Saoedi-Arabië. Ook traden de tegenstellingen tussen landen die een pro-Westerse politiek voorstonden en die een meer op het Oostblok gerichte koers volgden, duidelijker aan de dag.	4
	b. Egypte weigert tot het Bagdadpact toe te treden, sluit met Tsjecho-Slowakije (Rusland) een wapenovereenkomst. Nu deed de Sovjet-Unie naast de Verenigde Staten zijn invloed op het Midden-Oosten gelden. Deze ontwikkeling luidt de toenemende druk van de Verenigde Staten en Groot-Brittannië op Egypte in (financiering Assoeandam).	4
	c. Mede door het positiekiezen van de USSR en de wapenleveranties aan Egypte wordt de positie van Israël moeilijker.	3
J. 22.	Hoe Amerika en Rusland elk hun best doen de Arabische machthebbers voor zich te winnen. Amerika heeft kennelijk het oor van Saoedi-Arabië, Jordanië en Irak. Rusland van Egypte en Syrië.	2
23.	In elk geval voor 1958, want Irak luistert nog naar de Verenigde Staten. Na 1955 want dan pas komt de Sovjet-Unie in het Midden-Oosten ten gunste van de Arabieren tussen-beide: of: Nasser koerst pas in 1955 meer in de richting van de Sovjet-Unie.	3
Maximaal te behalen aantal punten		80

CIJFERBEPALING:

- Op voorhand wordt aan elke kandidaat twintig punten toegewezen.
- Het totaal aantal punten dat een kandidaat kan toegewezen worden bedraagt honderd.
- Het cijfer dient in decimalen berekend te worden en wordt bepaald door het totaal aantal aan de kandidaat toegewezen punten door tien te delen.

BRONVERMELDING VAN HET GEBRUIKTE HISTORISCH MATERIAAL

- A : Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, Amsterdam.
- B : Idem.
- C I : J. Beishuizen e.a., De magere jaren, Nederland in de crisistijd, 1929–1939, Leiden, 1976, 2e druk, p. 190.
- II : J. Beishuizen, a.w., p. 49.
- III : I.I.S.G.
- IV : Idem.
- V : M. Blankenstein e.a., Het jaar 1936, Zeist z.j., p. 7/De Groene Amsterdammer, 2 oktober 1936.
- D I : Troonredes, openingsredes, inhuldigingsredes 1814–1963, 's-Gravenhage, 1964, p. 242. e.v.
- II : P. J. Oud, Het jongst verleden, parlementaire geschiedenis van Nederland, 1918–1940, Assen, 1949, deel IV, p. 143 e.v.
- III : Troonredes enz., a.w.
- IV : Friso Endt e.a., Weet je nog de jaren dertig . . . , Amsterdam, 1960, t.o.p. 65.
- V : L. De Jong, Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog, 's-Gravenhage, 1969, deel I, p. 283 e.v.

- E : P. A. M. Geurts e.a., Bronnenboek, de laatste vijftig jaar in teksten en documenten, Amsterdam, 1971, p. 228.
- F : Walter Laqueur (ed.), The Israel Arab Reader, Harmondsworth, 1970, p. 88; E. G. Hoekstra, Het zionisme, Kampen, z.j., deel 2, p. 13.
- G : —
- H : A. F. Manning e.a., Onze jaren '45-70, Amsterdam, 1972, p. 371.
- I : —
- J : New York Times, 27 oktober 1957.

COMMISSIE EINDEXAMENEXPERIMENTEN GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING

Secretariaat :

Bloemendaalseweg 190 A

Overveen

Telefoon 023-257602

Postrekening 2465667

Aan de docenten geschiedenis en
staatsinrichting die deelnemen aan
het experimenteel c.s.e.g.s. 1977,
tweede tijdvak.

Uw brief van

Ons kenmerk

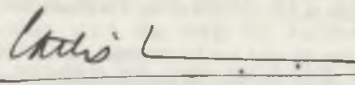
Bijlage(n)

Datum 25 augustus 1977

Zeer geachte dames en heren,

Ook dit keer leek het de C.E.G.E.S. niet nodig om, zoals ze bij het experimenteel c.s.e.g.s. eerste tijdvak gedaan heeft, aan u een aantal vragen voor te leggen. Wel meende de commissie dat het voor de evaluatie van het experiment van belang is dat u de gelegenheid heeft uw op-, aanmerkingen en suggesties over het werk van het tweede tijdvak tegenover haar te maken. Zij nodigt u uit, als u er de behoefte toe gevoelt dit te doen, vóór 15 september a.s. in een brief aan het Bureau CEGES, Postbus 6, Overveen al datgene te schrijven wat u op uw hart heeft over het tweede tijdvak en wat u voor de evaluatie van het experiment van belang lijkt.

Namens de commissie teken ik,
U bij voorbaat dankend voor de te nemen moeite,
met de meeste hoogachting,

C.M.H. Bosch.

N.B. Uitsluitend bestemd voor de collega's havo.

In het correctiemodel havo is bij antwoordkern 4 een zin en zijn bij antwoordkern 5 enkele woorden weggefallen.

Aan antwoordkern 4 de zin toevoegen:

Indien slechts één oorzaak genoemd wordt: 1 punt.

Bij antwoordkern 5 enkele woorden toevoegen;

de antwoordkern luidt dan: Een stijging van de industriële produktie gaat gepaard met een minder snelle stijging, een gelijkblijven of een daling van de werkloosheid en ten dele omgekeerd.

MINISTERIE VAN ONDERWIJS EN WETENSCHAPPEN

Kenmerk AVO 76-35

Datum 10 augustus 1976

Onderwerp

Centraal schriftelijk examen in geschiedenis.

Groep en
volgnummer

Aan

— de besturen van scholen voor v.w.o., h.a.v.o. en m.a.v.o.

TER KENNISNEMING AAN:

de rectoren/directeuren van rijks-, gemeentelijke en bijzondere scholen voor v.w.o., h.a.v.o. en m.a.v.o.

In verschillende circulaire's werden U in de afgelopen tijd mededelingen gedaan met betrekking tot de voorbereiding op een centraal schriftelijk examen in het vak geschiedenis en staatsinrichting (zie o.a. AVO 71-85, d.d. 14 januari 1972, AVO 74-25, d.d. 1 mei 1974, en AVO 75-34, d.d. 16 juni 1975).

Voor heeft de commissie die de schriftelijke examens in dit vak voorbereidt, de scholen en leraren reeds de nodige informatie verstrekt.

De tot nu verrichte voorbereidingen hebben er toe geleid, dat voor het eerst in het schooljaar 1975-1976 aan een schriftelijk examen in geschiedenis op *vrijwillige basis* is deelgenomen.

Ook in het schooljaar 1976-1977 zal aan de scholen de gelegenheid worden geboden deel te nemen aan een centraal schriftelijk examen in bovenbedoeld vak op vrijwillige basis. *De scholen zullen hun wens tot deelname aan dit examen weer kenbaar moeten maken op één of meer der formulieren A 925 t/m 928 („opgave aantal kandidaten”), door achter het desbetreffende vak te vermelden: „C.S.E.”*

De gang van zaken m.b.t. de aanmelding in 1976 geeft mij aanleiding U er op te wijzen dat een eenmaal gedane aanmelding — evenmin als dit voor andere vakken waarin een centraal schriftelijk examen wordt afgenomen het geval is — niet meer kan worden ingetrokken.

Bovendien moet de aanmelding tijdig worden gedaan; aanmeldingen na 1 oktober worden terzijde gelegd. Het goed laten verlopen van de centraal schriftelijke examens, waaraan ruim 160.000 kandidaten verdeeld over meer dan 1600 scholen deelnemen, vraagt een straffe organisatie. Ik verzoek U daaraan Uw volle medewerking te verlenen.

Voorts deel ik U mede dat de onderwerpen die in het schooljaar 1977/78 bij het centraal schriftelijk examen geschiedenis aan de orde komen zijn:

1. Rusland onder Stalin;
2. De Verenigde Staten van Amerika 1917 — 1941;

Van beide hierboven genoemde onderwerpen zal de Commissie Eindexamen Experimenten Geschiedenis en Staatsinrichting (C.E.G.E.S.) een nadere inhoudsbeschrijving publiceren.

Deze zal zo spoedig mogelijk, in elk geval dit najaar, aan alle m.a.v.o.- h.a.v.o.- en v.w.o.-scholen toegestuurd worden.

Het is uiteraard raadzaam dat ook de leraren van de scholen die niet aan het centraal schriftelijk examen deelnemen, zich goed op de hoogte stellen van de aan de gang zijnde ontwikkelingen in hun onderwijs en aandacht schenken aan de onderwerpen die bij dat examen aan de orde komen, opdat zij zich een goed beeld kunnen vormen van deze examens.

Over een eventueel na 1978 in te stellen verplicht centraal schriftelijk examen geschiedenis ontvangt U te zijner tijd nader bericht.

De rectoren/directeuren ontvangen enkele exemplaren van deze circulaire.

Ik verzoek hen deze aan de betrokken leraren ter hand te stellen.

Overeenkomstig de door de staatssecretaris
geparafeerde minuut,
de secretaris-generaal.

(mr. M.D. van Wolferen)

COMMISSIE EINDEKAMENEXPERIMENTEN GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING

Secretariaat :

Bloemendaalseweg 190 A

Overveen

Telefoon 023-257602

Postrekening 2465667

Aan de collega's die gereageerd hebben op de beknoptheid van de informatie over de csegs-onderwerpen voor 1978.

Uw brief van

Ons kenmerk

Bijlage(n)

Datum 21 juli 1977

Zeer geachte collega's,

Uw aan ons toegestuurde vragen en opmerkingen naar aanleiding van de beknopte informatie in Mededelingen van de CEGES-15 over de onderwerpen voor het csegs-1978 hebben wij in dank en met waardering ontvangen. Uit uw reactie blijkt immers niet alleen dat u de verrichtingen van de commissie met nauwgezette belangstelling volgt, maar uw brieven worden door de commissie ook als bouwstenen gezien die zij kan gebruiken bij het door haar te verrichten werk, dat te zijner tijd - en dat zal zonder tegenslag volgens haar programma in de laatste maand van 1978 moeten zijn - dient uit te lopen op de aanbieding van een rapport en een advies.

Daar de commissie ten aanzien van de beknoptheid van de door haar verstrekte gegevens over de onderwerpen voor het csegs-1978 verschillende brieven ontving die alle, op een enkele uitzondering na, - als ook nog een ander punt aan de orde werd gesteld wordt daarop aan het eind van deze brief ingegaan - zo ongeveer van dezelfde strekking waren, besloot zij zich in één antwoord tot u allen te richten in de verwachting dat u hiermee accoord zult willen gaan. Voorts besloot zij het antwoord in Mededelingen van de CEGES-16 op te nemen, die in het aanstaand augustusnummer van Kleio gepubliceerd worden en als overdruk naar de scholen gaan om zo hier en daar bij anderen dan bij u mogelijk nog levende misverstanden uit de weg te kunnen ruimen.

Wat uw vragen en opmerkingen over de beknoptheid van de informatie over de onderwerpen voor 1978 betreft vraagt de commissie graag voor het volgende uw aandacht.

Met nadruk wil de CEGES er nogmaals op wijzen - het is niet de eerste keer dat zij dat doet - dat zij een onderzoekscommissie en geen innovatiecommissie is. Zij meent uit uw reacties te kunnen opmaken dat u zich dat niet voldoende realiseert. De commissie dient toch immers onderzoeken te verrichten als gevolg van een haar verstrekte opdracht, welke onderzoeken zoals hierboven reeds is vermeld zullen dienen uit te monden in een rapport en een advies.

Nu heeft de commissie ten behoeve van dat uit te brengen rapport en advies al veel onderzocht, ook ten aanzien van de te verstrekken informatie over door haar opgegeven examenonderwerpen heeft zij allerlei varianten gehanteerd van omschrijving, begrippenlijst, historisch materiaal, literatuurlijst, lijst van leer- en hulpmiddelen, programmeringsvoorbeeld.

Toch meent zij in dezen niet over voldoende gegevens te beschikken om zich over de hoeveelheid en wijze van informatieverstrekking een gefundeerde mening te kunnen vormen, reden waarom zij het noodzakelijk achtte dit keer nog andere, niet eerder gehanteerde mogelijkheden te beproeven. Vandaar de zo summiere informatie over "Rusland onder Stalin, 1927 - 1953" en het zich uitsluitend beperken tot het geven van de titel aangaande het andere onderwerp "De Verenigde Staten van Amerika, 1917 - 1941" en vandaar dan ook dat waarschijnlijk de vragen in de volgend jaar onder de deelnemende collega's te houden enquête zich in hoofdzaak zullen beperken tot of betrekking zullen hebben op de over de onderwerpen verstrekte informatie.

De commissie was zich volledig bewust dat haar besluit haar mogelijk niet in dank afgenomen zou worden, dat het aantal deelnemende scholen dat in 1978 aan het csegs mee wil doen er wel eens - misschien zelfs belangrijk - lager door zou komen te liggen dan het aantal dat vorig jaar en dit jaar deelgenomen heeft.

De commissie wil u ook niet verhelen dat zij volledig beseftte dat zij het zichzelf door zo summier te zijn in haar informatie over de onderwerpen er niet bepaald gemakkelijker op zou maken. Het samenstellen van de examens, begreep zij, zou er beslist aanzienlijk gecompliceerder en dus moeilijker door worden.

Ondanks dit alles was de commissie de overtuiging toegedaan niet anders te mogen handelen wil zij straks - zoals een van haar leden het uitdrukte - bij bepaalde conclusies die zij zal moeten trekken niet overgeleverd zijn aan "duimzuigerij". Het is een standpunt dat de commissie - diegenen die van haar verslaggeving van het begin af aan kennis hebben genomen kunnen daarvan op de hoogte zijn - ten aanzien van haar werkzaamheden eerder heeft ingenomen.

Een enkele uwer heeft in zijn brief aan de commissie nog andere vragen aan haar voorgelegd en daarbij zaken aangeroerd die de CEGES in de jaren van haar bestaan eerder is tegengekomen. Zij wil kort op die vragen ingaan.

Gevraagd werd om voor een csegs onderwerpen buiten "de laatste halve eeuw" op te geven. De commissie heeft destijds in het eerste door haar uitgebrachte verslag uiteengezet over welk onderdeel van het eindexamenprogramma zij in een centraal schriftelijk examen kan vragen, een onderdeel dat is vastgesteld in een in 1970 afgekondigde Algemene Maatregel van Bestuur. De commissie kan niet zo maar naar eigen goeddunken en op eigen gelegenheid - stel dat zij dat zou willen - in een A.M.V.B. wijziging aan gaan brengen. De commissie wordt meer macht toegedacht dan zij in werkelijkheid bezit.

Dat moet ook haar antwoord zijn op de vraag om wijziging van het bepalen van het eindcijfer, dat immers tot stand komt uit het gemiddelde van het schoolonderzoekcijfer en het cijfer voor het centraal schriftelijk examen. De commissie wijst erop dat de bepaling van het eindcijfer geschiedt volgens een regeling die ook geldt voor de andere vakken en die destijds is vastgesteld en neergelegd in een Koninklijk Besluit. U leze er artikel 32 van het Besluit eindexamens v.w.o.-h.a.v.o.-m.a.v.o. op na.

De laatste vraag waar de commissie nog een antwoord op moet geven is de vraag naar de evaluatie van het csegs-1976. De commissie had de evaluatie van het csegs-1976 op dit ogenblik - wat aanvankelijk ook in haar bedoeling heeft gelegen - graag voltooid en het rapport gepubliceerd willen hebben. Door omstandigheden buiten haar schuld ontstond er ernstige

vertraging door gebrek aan tijd en kon de commissie haar bedoeling niet verwezenlijken. Zij heeft thans besloten de evaluatie van de examens 1976, 1977 en 1978 in één rapport onder te brengen, dat eind 1978 - zoals al eerder vermeld in deze brief - klaar zal dienen te komen.

U nogmaals hartelijk dankend voor uw meeleven met het werk van de commissie en in de hoop uw vragen naar tevredenheid te hebben beantwoord, teken ik, namens de CEGES, met vriendelijke groeten,
hoogachtend,

C.M.H. Bosch.

COMMISSIE EINDEXAMENEXPERIMENTEN GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING

Secretariaat :

Bloemendaalseweg 190 A
Overveen
Telefoon 023-257602
Postrekening 2465667

Aan het Bestuur van de V.G.N.,
de voorzitter,
de eerste secretaris,
Heiloo/Dokkum.

Uw brief van

Ons kenmerk

Bijlage(n)

Datum 24 november 1976.

Zeer geachte dames en heren,

Met alle waardering voor uw vriendelijke, op 23 november j.l. telefonisch gedane uitnodiging om 11 december a.s. aan de besprekingen op een buitengewone algemene ledenvergadering van de V.G.N., die gewijd zal zijn aan de eindexamenproblematiek, deel te nemen heeft de C.E.G.E.S. toch niet de vrijmoedigheid om aan uw invitatie gevolg te geven.

De commissie meent als onafhankelijke onderzoekscommissie deze vrijmoedigheid niet op te kunnen brengen, daar zij - zoals u bekend moge zijn - nog midden in de experimenten zit, de evaluatie over het experimenteel c.s.e.g.s.1976 nog op geen stukken na voltooid heeft, kortom haar onderzoeken heeft ze nog niet afgerond, laat staan een advies aan de minister of de staatssecretaris uitgebracht.

Positief reageren op uw uitnodiging zou zelfs - zo meent de commissie - tot een ernstig misverstand aanleiding kunnen geven, misverstand dat reeds zijn voedingsbodem gevonden kan hebben door de publikatie in de bijlage van Kleio, jaargang 17, nummer 8, 1976.

De C.E.G.E.S. heeft er namelijk ernstig bezwaar tegen dat u haar in een kolom op de pagina's 2 en 3 van genoemde bijlage hebt opgevoerd alsof zij definitieve standpunten geformuleerd zou hebben over problemen, die bij de commissie nog in studie zijn en alsof zij zich zelfs oordelen aanmatigt over zaken, die buiten haar competentie liggen.

U dankend voor uw belangstelling voor haar werk, teken ik, in opdracht van de C.E.G.E.S.,

met de meeste hoogachting,

(w.g.) C.M.H.Bosch, voorzitter.

MINISTERIE VAN ONDERWIJS EN WETENSCHAPPEN

Kenmerk AVO 76-25

Datum 16 juni 1976

Onderwerp

Scherper afbakening van de examenstof schriftelijk examen geschiedenis en staatsinrichting.

Groep en volgnummer

Aan

de besturen van de gemeentelijke en bijzondere dag- en avondscholen voor v.w.o.-h.a.v.o.-m.a.v.o. en van de Opleidingsscholen voor onderwijzers waaraan een afdeling voor h.a.v.o. is verbonden.

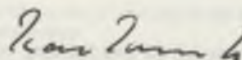
TER KENNISNEMING AAN:

de rectoren/directeuren van de rijks-, gemeentelijke en bijzondere scholen als boven bedoeld.

Op verzoek van de Vereniging van Leraren geschiedenis en staatsinrichting in Nederland heb ik besloten de examenstof voor het schriftelijk examen van de eindexamens en staatsexamens in het vak geschiedenis en staatsinrichting scherper te begrenzen. De huidige summiere aanduiding "de historische ontwikkeling gedurende de laatste halve eeuw" in de examenprogramma's zou in de praktijk wel eens moeilijkheden kunnen gaan opleveren, daar deze geen ondubbelzinnige afbakening van de stof biedt. Voortaan zal het tijdvak aanvangen met het jaar 1917.

Bijgaand doe ik U een afschrift van mijn beschikking toekomen, die binnenkort in de Staatscourant wordt gepubliceerd. De nieuwe regeling treedt in werking bij de aanvang van het schooljaar 1976/1977.

De staatssecretaris van
onderwijs en wetenschappen,

(drs. K. de Jong Ozn.)

Kenmerk
AVO/J 609.427

'S-GRAVENHAGE
16 juni 1976

DE STAATSSECRETARIS VAN ONDERWIJS EN WETENSCHAPPEN

Gelet op artikel 11 van het Besluit eindexamens v.w.o.-h.a.v.o.-m.a.v.o. (Stb. 1970, 151)* en op artikel 11 van het Besluit staatsexamens v.w.o.-h.a.v.o.-m.a.v.o. (Stb. 1971, 741)**;

Overwegende dat een duidelijker begrenzing van de examenstof van het vak geschiedenis en staatsinrichting wenselijk is;

De Onderwijsraad gehoord (advies van 6 april 1976, kenmerk O.R. II/438 AVO);

BESLUIT:

Artikel I

In de bijlage behorende bij de beschikking van de staatssecretaris van onderwijs en wetenschappen van 26 oktober 1970, kenmerk AVO 441542, (Stcrt. 229)*** wordt punt *a* van onderdeel 1. *Examenstof* van het Programma geschiedenis en staatsinrichting eindexamen m.a.v.o.-3, m.a.v.o.-4, h.a.v.o. en v.w.o. als volgt opnieuw vastgesteld:

a. inzicht te hebben in de historische ontwikkeling, aanvangende met het jaar 1917, waarbij hij mede blijk moet geven vertrouwd te zijn met verwerking van historisch materiaal;

Artikel II

In de bijlage behorende bij de beschikking van de minister van onderwijs en wetenschappen van 20 december 1971, kenmerk AVO 488592 (Stcrt. 1972, 46)*** wordt onderdeel 1. *Schriftelijk* van het Programma geschiedenis en staatsinrichting staatsexamens m.a.v.o.-3, m.a.v.o.-4, h.a.v.o. en v.w.o. als volgt opnieuw vastgesteld:

1. *Schriftelijk*

Onderzocht wordt in hoeverre de kandidaat inzicht heeft in de historische ontwikkeling aanvangende met het jaar 1917, daarbij dient hij mede blijk te geven vertrouwd te zijn met verwerking van historisch materiaal.

Artikel III

Deze beschikking wordt in de *Nederlandse Staatscourant* geplaatst. Zij treedt in werking met ingang van 1 augustus 1976.

(drs. K. de Jong Ozn.)

* Laatstelijk gewijzigd bij het Koninklijk besluit van 9 augustus 1974 (Stb. 561)

** Laatstelijk gewijzigd bij het Koninklijk besluit van 9 augustus 1974 (Stb. 484)

*** Laatstelijk gewijzigd bij beschikking van 9 januari 1976, kenmerk AVO/J 601376 (Stcrt. 27)

BULLETIN

nr. 30 juni 1977

dd. 114

Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen
Centrale Directie Voorlichting
Nieuwe Uitleg 1 - Den Haag-2005

C.V.O. HEEFT H.A.V.O.-KANDIDATEN GEEN MEDEDELING GEDAAN OVER D'66

Het Tweede Kamerlid dr. J.C. Terlouw (D'66) heeft op 18 mei 1977 de volgende schriftelijke vragen aan de regering gesteld:

1. Wat heeft de commissie bedoeld in artikel 24 van het Besluit eindexamens v.w.o.-h.a.v.o.-m.a.v.o. ertoe bewogen, om in het examen Nederlands A voor het hoger algemeen voortgezet onderwijs de kandidaten mee te delen "dat de oprichters van D'66 meenden, dat het volk eens in de vier jaar een sterke onafzetbare leider moest kiezen", en acht de minister het juist, dat 14 dagen vóór de Tweede Kamerverkiezingen de indruk wordt gewekt alsof D'66 een uitgebluste partij zou zijn, door deze partij in één adem te noemen met bewegingen, die inderdaad intussen verdwenen zijn?

2. Welke stappen denkt de staatssecretaris te ondernemen om nog vóór de verkiezingen deze verkeerde indruk bij de betreffende eindexamenkandidaten weg te nemen?

Toelichting

D'66 heeft op het ogenblik meer leden dan ooit eerder in haar geschiedenis. D'66 is er nooit een voorstander van geweest dat een gekozen leider onafzetbaar zou moeten zijn.

Staatssecretaris drs. K. de Jong Ozn. heeft mede namens minister dr. J.A. van Kemenade (beiden onderwijs en wetenschappen) op 28 juni 1977 als volgt geantwoord:

1. De Commissie Vaststelling Opgaven schriftelijke examens v.w.o.-h.a.v.o.-m.a.v.o. (C.V.O.) heeft de h.a.v.o.-kandidaten in de opgave voor Nederlands A geen mededelingen gedaan over D'66. Wel heeft de C.V.O. als examentekst een fragment gekozen uit een publikatie van de auteur K.L. Poll "Het verlangen naar almacht". Het gaat in dit geval dus niet om de mening van de commissie, maar om de mening van de heer Poll.

2. Ik meende dat enigerlei actie voor of na de verkiezingen niet nodig was, omdat de betreffende eindexamenkandidaten zelf wel over voldoende vermogen tot eigen oordeelsvorming beschikken. Of achteraf gezien dat vertrouwen terecht was, laat ik gaarne aan het oordeel van de vragensteller over.

US (nr. 305)

Staatssecretaris De Jong:

VOORTZETTING EXPERIMENTEN CENTRAAL SCHRIFTELIJK EINDEXAMEN GESCHIEDENIS IS VERANTWOORD

De Tweede Kamerleden drs. M. Beinema (ARP), A.J. Hermes (KVP) en drs. G. van Leijenhorst (CHU) hebben op 1 juni 1977 de volgende schriftelijke vragen aan de regering gesteld:

1. Is de staatssecretaris van mening dat het, juist bij een levensbeschouwelijk en wetenschappelijk verantwoord geschiedenisonderwijs, mogelijk is de feiten op verschillende wijzen te groeperen en derhalve te interpreteren?

2. Is het inderdaad ondoenlijk om in correctiemodellen voor een eventueel centraal schriftelijk examen geschiedenis (c.s.g.) alle varianten op te nemen die ook goed kunnen zijn, tenzij men de opgave verengt tot die kwesties waarover een communis opinio bestaat?

3. Houdt dit in, dat de beoordeling ook van een eventueel c.s.g. toch bij de leraar blijft liggen?

4. Wat is de conclusie van de staatssecretaris ten aanzien van de voortzetting van de experimenten c.s.g. uit de beantwoording van de voorafgaande vragen?

Staatssecretaris drs. K. de Jong Ozn. (onderwijs en wetenschappen) heeft op 27 juni 1977 als volgt geantwoord:

1. Ja.

2. Het is inderdaad juist dat het niet mogelijk is om in correctiemodellen voor een centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis alle varianten op te nemen die mogelijk zijn. Ditzelfde gold en geldt nog steeds voor andere vakken waarbij vragen gesteld worden, waarvan de beantwoording of uitwerking mede bepaald worden door subjectieve factoren.

3. De beoordeling van een eventueel centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis blijft bij de leraar-examinator volgens artikel 27, eerste lid, van het Besluit eindexamens v.w.o.-h.a.v.o.-m.a.v.o. Hierbij is voor het vak geschiedenis in bijzonder van belang, dat de leraar-examinator zijn beoordeling kan voorzien van een toelichting, die voor de juiste waardering van het werk van belang is.

4. Ik ben van mening dat voortzetting van de experimenten met het centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis verantwoord is.

MINISTERIE VAN ONDERWIJS EN WETENSCHAPPEN

Kenmerk VO/AV 77-41

Datum 11 augustus 1977

Onderwerp

Centraal schriftelijk examen geschiedenis

Groep en
volgnummer

Aan

de besturen van scholen voor v.w.o., h.a.v.o. en m.a.v.o. en aan scholengemeenschappen waarin v.w.o., h.a.v.o. dan wel m.a.v.o. is opgenomen.

TER KENNISNEMING AAN:

de rectoren/directeuren van rijks-, gemeentelijke en bijzondere scholen voor v.w.o., h.a.v.o., m.a.v.o. en van scholengemeenschappen als bovenbedoeld.

In verschillende circulaire's werden U in de afgelopen tijd mededelingen gedaan met betrekking tot de voorbereiding op een centraal schriftelijk examen in het vak geschiedenis en staatsinrichting (zie o.a. AVO 71-85, d.d. 14 januari 1972, AVO 74-25, d.d. 1 mei 1974, AVO 75-34, d.d. 16 juni 1975 en AVO 76-35 d.d. 10 augustus 1976.) Voorts heeft de commissie die de schriftelijke examens in dit vak voorbereidt, de scholen en leraren steeds de nodige informatie verstrekt. De tot nu toe verrichte voorbereidingen hebben ertoe geleid, dat in de schooljaren 1975-1976 en 1976-1977 aan een schriftelijk examen in geschiedenis op *vrijwillige basis* is deelgenomen. Ook in het schooljaar 1977-1978 zal aan de scholen de gelegenheid worden geboden deel te nemen aan een centraal schriftelijk examen in bovenbedoeld vak op vrijwillige basis. *De scholen zullen hun wens tot deelname aan dit examen weer kenbaar moeten maken op één of meer der formulieren A 925 t/m 928 ("opgave aantal kandidaten"), door achter het desbetreffende vak te vermelden: "C.S.E."*

De gang van zaken met betrekking tot de examens in de afgelopen twee jaar geeft mij aanleiding U erop te wijzen dat:

- a. een éénmaal gedane aanmelding – evenmin als dit voor andere vakken waarin een centraal schriftelijk examen wordt afgenomen het geval is – niet meer kan worden ingetrokken;
- b. dit eindexamen overeenkomstig het Besluit eindexamens v.w.o. - h.a.v.o. - m.a.v.o. wordt afgenomen.

Bovendien moet de aanmelding tijdig worden gedaan; aanmeldingen na 1 oktober worden terzijde gelegd. Het goed laten verlopen van de centraal schriftelijke examens vereist een straffe organisatie. Ik verzoek U daaraan Uw volle medewerking te verlenen.

Voorts deel ik U mede dat de onderwerpen die in het schooljaar 1978-1979 bij het centraal schriftelijk examen geschiedenis aan de orde komen zijn:

1. Nederland na 1945;
2. Het einde van het Britse en het Franse wereldrijk.

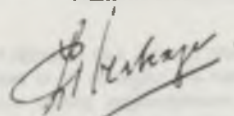
Van beide hierboven genoemde onderwerpen zal de Commissie Eindexamen Experimenten Geschiedenis en Staatsinrichting (CEGES) een nadere inhoudsbeschrijving publiceren. Deze zal zo spoedig mogelijk, in elk geval dit najaar, aan alle m.a.v.o.-h.a.v.o. en v.w.o.-scholen toegestuurd worden.

Het is uiteraard raadzaam dat ook de leraren van de scholen die niet aan het centraal schriftelijk examen deelnemen, zich goed op de hoogte stellen van de aan de gang zijnde ontwikkelingen in hun onderwijs en aandacht schenken aan de onderwerpen die bij dat examen aan de orde komen, opdat zij zich een goed beeld kunnen vormen van deze examens.

Over een eventueel na 1979 in te stellen verplicht centraal schriftelijk examen geschiedenis ontvangt U te zijner tijd nader bericht.

De rectoren/directeuren ontvangen enkele exemplaren van deze circulaire. Ik verzoek hen deze aan de betrokken leraren ter hand te stellen.

Namens staatssecretaris De Jong,

(L.P. Verhage)

Sm 4033-14.000-7-77

ENKELE GEGEVENS OVER HET GESCHIEDENISEINDEXAMEN AAN DE H.B.S. VAN ± 1863 TOT ± 1923.

Inleiding.

Wie zich wil verdiepen in de geschiedenis van het Nederlandse geschiedenisonderwijs — dat geldt overigens ook voor het bestuderen van de geschiedenis van het onderwijs in het algemeen — mag niet nalaten gedenkboeken te raadplegen die ter gelegenheid van een zoveel-jarig schoolbestaan zijn gepubliceerd. Ze leveren vaak gegevens over het onderwijs van binnen uit die eigenlijk elders niet zo gemakkelijk achterhaald kunnen worden en die voor de kennis van het onderwerp van studie soms onontbeerlijk zijn. Zo verschaft een passage uit *Van zorg en zegen*, het in 1951 uitgegeven *Gedenkboek . . . ter gelegenheid van het vijftig-jarig bestaan van de Eerste Christelijke Hoogere Burgerschool te Rotterdam* (zie bijlage I), meer informatie voor een onderzoek naar de eindexamens geschiedenis tussen 1901 en 1917 als aanvulling op de mededeling die bij A. Bartels in zijn *Een eeuw middelbaar onderwijs 1863-1963* (Groningen, 1963) te vinden is, waar deze op de pagina's 123 en 124 schrijft dat er tussen 1901 en 1917 voor het vak geschiedenis een schriftelijk h.b.s.-eindexamen afgenomen werd.

Het bekende werk van Ph.J. Idenburg, *Schets van het Nederlandse Schoolwezen* (Groningen, 1960) heeft het onderzoek naar die schriftelijke geschiedenisindexamens niet verder kunnen helpen.

Van wezenlijk belang daarentegen zijn wel twee verzamelwerken met opgaven geweest:

— Julius — Van der Plaats, *Eindexamens der Hoogere Burgerscholen 1865-1888*. Verzameling der Schriftelijke Vragen aangelegd door Dr. V.A. Julius, voortgezet door Dr. J.D. van der Plaats (Uitg. J. Bijleveld, Utrecht, 4e druk, 1888; 5e druk, 1891);

— Kruytbosch, *Schriftelijke Opgaven van het Eindexamen der Hoogere Burgerscholen vanaf 1885*. Verzameld en bijeengebracht door Ir. D.J. Kruytbosch, Leeraar aan de 2de H.B.S. met 5-jarigen cursus te 's-Gravenhage (Uitg. Mij. J.B. Wolters, Groningen — Den Haag, 1916; 5e druk, 1925, "Met uitvoerige Inleiding naar de nieuwste gegevens bewerkt").

Wat de tijdschriften aangaat, voor het onderzoek is een en ander ontleend aan de periodieken van de lerarenorganisaties te weten:

— *de Berichten en Mededeelingen der Vereeniging van Leeraren aan Inrichtingen van Middelbaar Onderwijs* (1874-1904);

— het *Weekblad voor Gymnasiaal en Middelbaar Onderwijs* (1904-1950). Van nut was daarbij: S.S. Hoogstra, *Klapper op de Berichten en Mededeelingen* (1874-1904), het *Tijdschrift voor Onderwijs en Opvoeding* (1898-1903) en het *Weekblad voor Gymnasiaal en Middelbaar Onderwijs* (1904-1911) (Uitgave van de Vereeniging van Leeraren bij het M.O., z.pl., z.j.).

De officiële stukken zijn — behalve in de betreffende *Staatsbladen* — doorgaans ook in de zogenaamde *Onderwijsverslagen* van het Ministerie van Binnenlandse Zaken, respectievelijk van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen en in de daaraan toegevoegde bijlagen terug te vinden.

Wat de archieven betreft moet gevreesd worden dat veel materiaal betreffende de hier behandelde materie verloren is gegaan (zie ook bijlage II). In het archief van het Ministerie van Binnenlandse Zaken — waaronder het onderwijs tot 1918 ressorteerde — is althans niets wezenlijks meer te vinden. Aan het verslag van het onderzoek dat hierna volgt, is als historisch materiaal ter staving van het onderzochte een aantal bijlagen gevoegd. In de tekst wordt steeds naar de bijlage verwezen, die op het meegedeelde betrekking heeft.

1863-1901.

De Nederlandse hogere burgerschool dateert van 1863. Staatsblad nummer 50 van dat jaar geeft de tekst van de Wet tot Regeling van het Middelbaar Onderwijs, aan welke wet de naam van Thorbecke onlosmakelijk verbonden is. In artikel 17 van die wet worden de op de h.b.s. te onderwijzen vakken genoemd, achter de letter k staat: "de geschiedenis".

Artikel 55 deelt mee: "Aan hen, die aan eene hogere burgerschool met vijf-jarigen cursus het onderwijs hebben bijgewoond, wordt eenmaal 's jaars gelegenheid gegeven om ten gevolge van een examen een getuigschrift of een diploma te verkrijgen. Tot die examens worden ook toegelaten zij, die het onderwijs aan die scholen niet hebben bijgewoond. De examens worden in het openbaar gehouden." (Julius, pag. 5/6).

Dit artikel, samen met artikel 57: "De eindexamens . . . worden afgenomen door commissieën, jaar-

lijks te benoemen door Onzen Commissaris in iedere provincie, waar zoodanig scholen aanwezig zijn", bepaalt het karakter van het eindexamen als staatsexamen. Eerst in 1920 zal voor de h.b.s. het school-examen ingesteld worden.

De in artikel 57 genoemde provinciale commissies stelden in 1866 en 1867 haar eigen examenvragen op. Sedert 1868 werden de vragen geleverd door het Ministerie van Binnenlandse Zaken (waaronder onderwijs toen nog ressorteerde). Aanvankelijk — in de jaren 1866, 1867, 1868 en 1869 — werd ook het vak geschiedenis schriftelijk geëxamineerd. In de Verzameling der Schriftelijke Vragen bijeengebracht door Julius — Van der Plaats zijn de opgaven opgenomen, voor de jaren 1866 en 1867 die van enige provincies en voor 1868 en 1869 de landelijke opgaven (zie bijlage III) waar de belangstelling van de CEGES vooral naar uitging (evenals naar de schriftelijke examens geschiedenis die tussen 1901 en 1917 afgenomen werden en die hierna nog aan de orde komen).

De stof van deze opgaven beslaat de gehele geschiedenis — algemene en vaderlandse —, waarbij opvalt dat de vragen ternauwernood op de eigen eeuw betrekking hebben, met uitzondering van enige vragen naar "de oorzaken der Belgische revolutie" (resp. "Oorzaken van den Belgischen opstand in 1830" en "De opstand van België in 1830") en naar "De hoofdgebeurtenissen in de Nederlanden na 1814".

Deze "universalistische" aanpak vindt zijn bevestiging in het Algemeen Reglement voor de eindexamens der hogere burgerscholen (van 1868 en bevestigd bij K.B. van 10 maart 1870). In het aan dit Reglement toegevoegde programma — als uitwerking van artikel 4 van het Reglement dat luidt: "Het examen wordt schriftelijk en mondeling afgenomen. De omvang der kennis, die in elk vak van de kandidaten kan worden gevorderd, is aangewezen in het als bijlage bij dit Reglement gevoegde Programma" — staat voor het vak geschiedenis:

"Bij het examen in geschiedenis wordt eenige kennis der oude en middeleeuwsche en meer uitgebreide kennis der nieuwe geschiedenis vereischt. Het karakter van de hoofdtijdvakken en het kenmerkende van den toestand van de verschillende volkeren in elk tijdvak trede daarbij op den voorgrond. Bij de kennis van de geschiedenis van Nederland, ook in betrekking tot andere Europeesche Staten, en van de regeeringsvormen, die in ons vaderland aan den tegenwoordigen zijn voorafgegaan, voege zich die van het ontstaan en van de ontwikkeling der Nederlandsche koloniën. (Julius, pag. 15).

Onder de schriftelijk te examineren vakken — opgesomd in artikel 7 van het Reglement (Julius, pag. 7) staan geschiedenis en aardrijkskunde niet vermeld. Dat betekent dus dat deze niet meer schriftelijk maar voortaan mondeling geëxamineerd werden.

Resultaten en overige gegevens van de schriftelijke geschiedenisindexamens uit de jaren 1866 - 1869 waren onvindbaar. Het door de kandidaten gemaakte werk zal wel vernietigd zijn of ten onder zijn gegaan in de grote opruiming die inspecteur Dr. G.H. Coops in 1935 onder de bescheiden van de onderwijsinspectie heeft gehouden (zie eerder genoemde bijlage II).

De omvang en de opbouw van het leerplan geschiedenis — dat wil zeggen van de te behandelen leerstof — is op 26 augustus 1898 in een vergadering te Amersfoort door enige "leeraren M.O. in de Geschiedenis" ter discussie gesteld waar besloten werd zich tot de minister te wenden middels een door een driemanschap opgesteld en aan hun collega's ter ondertekening toegezonden adres. In dit adres worden de jaren 1789 en 1795 als beginpunt voor de eindexamenstof — dus voor de twee hoogste klassen — voorgesteld (zie bijlage IV).

Dat enige leraren tegelijkertijd ook het programma van de drie laagste klassen aan de orde wilden stellen blijkt uit een op het Algemeen Rijksarchief aanwezig stuk van 30 november 1898 dat is opgesteld door N.D. Doedes en Herman Snijders, de een leraar aan de Rijks h.b.s. te Leeuwarden en de ander aan die te Middelburg, waarin dat programma ter discussie wordt gesteld (zie bijlage V).

1901-1917.

Het schriftelijk eindexamen geschiedenis in 1870 verdwenen, werd in 1901 in ere hersteld middels een nieuwe wijziging van het Algemeen Reglement voor de eindexamens (Koninklijk Besluit van 27 juni 1901, Staatsblad nr. 190). Op de lijst van schriftelijk te examineren vakken prijkt nu weer, als nummer 5: de geschiedenis.

Inzake het examenprogramma wordt bepaald:

"Het examen in de geschiedenis omvat: a. de vaderlandsche geschiedenis, meer in het bijzonder sedert 1500; b. de algemeene geschiedenis sedert de Fransche revolutie (met eene inleiding sedert 1713), en van de vroegere perioden uitsluitend datgene, wat noodig is tot een juist inzicht in de geschiedenis des vaderlands" (Kruytbosch, 1916, pag. 12).

Tot het jaar 1917 toen bij een nieuwe wijziging van het Algemeen Reglement dit schriftelijk eindexamen geschiedenis weer zou verdwijnen konden de kandidaten dus hun krachten beproeven op de schriftelijke opgaven, die — gelukkig — in de verzameling van Kruytbosch voor het nageslacht bewaard zijn gebleven (zie bijlage VI).

De pennevruchten die de kandidaten op het eindexamen leverden moeten als verloren beschouwd worden. In het Algemeen Rijksarchief zijn over het eindexamen 1894 - 1918 twee mappen aanwezig met enkele weinig boeiende affaires, maar examenopgaven of eindexamenwerk zijn er niet in te vinden. Welke motieven in 1901 het Ministerie van Binnenlandse Zaken tot een weer invoeren van een schriftelijk eindexamen geschiedenis hebben bewogen valt niet met zekerheid te zeggen al ligt het wel voor de hand dat het vooral om een vereenvoudiging en een versnelling van het examen te doen geweest zal zijn. Dat dit knellende vraagstukken waren bewijst een artikel van Dr. L.M.J. Stoel in het Tijdschrift voor Onderwijs en Opvoeding waaruit blijkt dat in sommige provincies soms zes weken aan het staatsexamen werden besteed (voor het jaar 1894 staat als "maximum duur" zevenendertig dagen vermeld). De heer Stoel suggereert dan ook in zijn artikel om voor geschiedenis en voor aardrijkskunde weer op een schriftelijk examen over te gaan: "Wat de geschiedenis en aardrijkskunde betreft, staat het, dunkt mij, vast, dat de vragen zoo kunnen worden ingericht, dat ze een goede beoordeling opleveren" (pag. 299). Dat vereenvoudiging van de procedure als "hoofddoel" bij deze wijziging voorop zou hebben gestaan wordt ook aangenomen in een Preadvies voor de 37e Algemeene Vergadering van de Vereeniging van Leeraren aan Inrichtingen van Middelbaar Onderwijs betreffende het schriftelijk eindexamen in geschiedenis en aardrijkskunde van J.A. de Bruyne te Zierikzee (Berichten en Mededeelingen, 9e reeks, nr. 11, 1902, pag. 722/726), die zich tegenstander verklaart: "Men zal gevaar loopen voor speciale africhting in de 5e klasse, wanneer de leeraar daar voortdurend opstellen laat maken over onderwerpen, die hij verwacht dat gegeven zullen worden, of vragen laat beantwoorden, die kunnen worden gesteld" (t.a.p. pag. 725/726; de schrijver verwijst ook naar de vragen van de Provinciale Commissies in 1866 en 1867). Op de algemene vergadering van de vereniging die op 27 en 28 augustus 1902 te Middelburg gehouden werd, hield de heer De Bruyne een inleiding waarin hij het schriftelijk eindexamen geschiedenis afkeurde, er waren echter ook voorstanders van zo'n examen (zie bijlage VII). Twee jaar later op de 39e algemene vergadering nu te Groningen gehouden kwam het schriftelijk eindexamen opnieuw ter sprake ofschoon de discussies zich op andere kwesties concentreerde. Een bijzonder fel tegenstander was Dr. W.W. van der Meulen: "Het koninklijk besluit, dat het tegenwoordige examen regelt, houdt alleen met staatkundige geschiedenis, niet met Wirtschafstgeschiede rekening; het bederft ons geheele onderwijs, is feitelijk onuitvoerbaar en geeft totaal onbetrouwbare resultaten." (Weekblad voor Gymnasiaal en Middelbaar onderwijs, 1e jrg., 1904/05, nr. 3, pag. 128).

1917-1923.

Toen het ministerie in 1917 overging tot een weer afschaffen van het schriftelijk eindexamen voor geschiedenis heeft het zich daarbij laten leiden door een advies van het Bestuur van de Vereeniging van Leeraren bij het Middelbaar Onderwijs in antwoord op een schrijven van 28 december 1906, waarin om dit advies met betrekking tot een voorgenomen wijziging van reglement en programma voor het eindexamen werd gevraagd.

Het Bestuur schrijft dat ten aanzien van de voorgenomen wijziging — een vervallen van het schriftelijk eindexamen in geschiedenis, aardrijkskunde en boekhouden — de overgrote meerderheid van de leden der vereniging zich vóór een vervallen van het schriftelijk eindexamen in de eerste twee vakken had verklaard (pag. 7 van het advies; Algemeen Rijksarchief, map 360 van het archief van Binnenlandse Zaken).

Bij K.B. van 21 april 1911 (Staatsblad nr. 299) ter wijziging van het Algemeen Reglement en het Programma van het eindexamen h.b.s. wordt het vak geschiedenis dan ook niet meer bij de schriftelijk te examineren vakken genoemd (artikel 7 van het Algemeen Reglement). Het geschiedt voortaan uitsluitend weer mondeling.

De te examineren stof voor geschiedenis omvat nu:

- "a. de vaderlandsche geschiedenis, meer in het bijzonder sedert 1713;
- b. de algemeene geschiedenis sedert de Fransche revolutie, met eene inleiding sedert 1713".

Het valt op dat deze wijziging althans in het Weekblad voor Gymnasiaal en Middelbaar Onderwijs geen reactie heeft opgeroepen, ook van een bepaalde agitatie tegen het schriftelijk eindexamen geschiedenis in de voorafgaande jaren valt niets te bespeuren. Wel werd in de jaargang 1917/18 door de heer J. Keulen te Kampen in een ingezonden brief het probleem van de te examineren stof van de vaderlandse geschiedenis aan de orde gesteld. Voor "een vijftal leeraren in Geschiedenis aan de H.B. Scholen in de provinciën Overijssel en Drente" bleek een en ander niet geheel duidelijk te zijn: enige examinatoren hadden ook over de stof vóór 1713 gevraagd (Weekblad, 14e jrg., pag. 562/563).

Veel respons heeft deze brief niet opgeroepen: "... alleen Dr. Dijksterhuis, Directeur der H.B.S. te Tilburg, en de heer Ruinen, leeraar te Amsterdam, zijn zo welwillend geweest, om mij de gevraagde inlichtingen te verstrekken. Dr. Dijksterhuis, lid der Brabantsche Commissie, deelt mede dat de op-

vatting dezer commissie is geweest dat de geheele Vaderl. Geschiedenis gevraagd mocht worden, maar die na 1713 meer uitvoerig. Tot die opvatting kwam zij door te letten op de komma achter het jaartal 1713 in het artikel in het Reglement . . . De mededeeling van den heer Ruinen was meer beknopt. Als examinerator in de oostelijke commissieën in Noord-Holland, heeft deze collega dezelfde opvatting van het Kon. Besluit verdedigd, die door mij wordt voorgestaan. Deze commissie heeft als regel gevraagd na 1713, en alleen bij goede kandidaten ook wel teruggevraagd" (Weekblad, 14e jrg., pag. 891).

De agitatie onder de leraren concentreerde zich in deze tijd — behalve op salaris- en pensioenzaken — veeleer op een door het ministerie ingevoerd "normaal programma" voor de h.b.s., waarin voor geschiedenis voor het eerst een "concentrische behandeling" van de leerstof was voorgeschreven. In een door het Bestuur van de Vereeniging van Leeraren bij het Middelbaar Onderwijs op 28 april 1917 uitgebrachte memorie werd tegen inhoud en wijze van invoering van dit "normaal programma" protest aange-
tekend.

Het protest werd door een rapport gevolgd dat in het Weekblad voor Gymnasiaal en Middelbaar Onderwijs (13e jrg., 1916/17, pag. 1807 e.v.) gepubliceerd werd. In het deel dat over het vak geschiedenis handelt (pag. 1823/1825) wordt het bezwaar tegen de "concentrische behandeling" toegelicht en als nieuwe indeling wordt voorgesteld: "1e klasse Algemeene en vaderlandsche geschiedenis tot ± 1300; 2e klasse Algemeene en vaderlandsche geschiedenis tot ± 1660 (1700); 3e klasse Algemeene en vaderlandsche geschiedenis tot ± 1800, herhaling; 4e klasse Algemeene en vaderlandsche geschiedenis tot ± 1848, herhaling; 5e klasse Algemeene en vaderlandsche geschiedenis tot heden, algemeene herhaling" (zie voor de gehele tekst bijlage VIII).

Een nieuw "Ontwerp algemeen leerplan, eischen van toelating en programma van het eindexamen van de Commissies, benoemd door de Departementen" werd op de Algemeene Vergadering van de Vereeniging van Leeraren bij het Middelbaar Onderwijs van 29 en 30 augustus 1919 ter discussie gesteld.

De commissie voor geschiedenis heeft met haar opdracht kennelijk moeite gehad, zij had haar ontwerp toen nog niet beschikbaar (vgl. het Bijvoegsel van het Weekblad voor Gymnasiaal en Middelbaar Onderwijs van 20 augustus 1919, pag. 27 waar vermeld wordt voor geschiedenis: "Geen ontwerp ingezonden"). Niet lang daarna, in oktober, bleek de commissie voor geschiedenis aan haar opdracht voldaan te hebben (Weekblad voor het Gymnasiaal en Middelbaar Onderwijs, 16e jrg., nr. 5, 1 oktober 1919, pag. 171 e.v.; zie bijlage IX).

De rapporteur maakte gewag van de uiteenlopende meningen met name betreffende het eindexamen en de eisen van toelating, waarna hij het "ontwerp-leerplan" presenteerde (zie bijlage IX). Algemene en vaderlandse geschiedenis zijn hier strikt gescheiden, de chronologische opzet is, zoals te verwachten viel, in ere hersteld en 1789 en 1795 gelden weer als uitgangspunt voor de twee hoogste klassen.

Tegen deze scheiding van algemene en vaderlandse geschiedenis werd in november geprotesteerd in een ingezonden brief van H. Boerma uit Den Haag (Weekblad, 16e jrg., 1919/20, pag. 487 - 489). Reeds een week later, 26 november 1919, kwam de heer J. Zijlstra uit Assen met het voorstel tot de concentrische methode van het "normaal programma" terug te keren en wel met de volgende indeling: "I. Algem. en Vaderl. Gesch. tot ± 1300 (1500?); II. Algem. en Vaderl. Gesch. tot ± 1789; III. Algem. en Vaderl. Gesch. tot heden; IV. Uitbreiding Algem. en Vaderl. Gesch. ± 1789 tot ± 1870; V. Uitbreiding Algem. en Vaderl. Gesch. ± 1870 tot heden. Herhaling. Uitbreiding aldus te verstaan, dat niet elk hoofdstuk behoeft te worden uitgebreid, doch dat zulks blijft ter keuze van den leeraar." (Weekblad, 16e jrg., pag. 558/559).

Bij de publicatie van het nieuwe Algemeen leerplan voor de h.b.s. met 5-jarige cursus bij Koninklijk Besluit van 16 juni 1920 (Staatsblad nr. 299) bleek het ministerie (nu dat van Onderwijs en niet meer van Binnenlandse Zaken) de knoop op een even resolute als eenvoudige manier te hebben doorgehakt. Bij een lessentabel van 3 uren in de eerste en van 2 uren in de volgende klassen werd voor het vak geschiedenis behandeling vereist van: Klasse I: De geschiedenis (algemeen en vaderlandsche) tot 1500 na Chr.; klasse II: Idem van 1500 - 1648; klasse III: Idem van 1648 - 1789. Herhaling; klasse IV: Idem van 1789 - 1848; klasse V: Idem van 1848 tot heden. Herhaling. (Weekblad, 16e jrg., pag. 1683). In artikel I van het besluit werd wel de mogelijkheid opengelaten om aan een openbare h.b.s. met machtiging van het ministerie "het onderwijs te regelen naar een leerplan, dat afwijkt van het algemeene leerplan, bij dit besluit vastgesteld." (Weekblad, 16e jrg., pag. 1678).

Kort tevoren — 1 maart 1920 — was het staatsexamen door een schoolexamen vervangen. Bij een wijziging van het algemeen reglement en het programma voor de eindexamens h.b.s. met 5-jarige cursus werd datzelfde jaar voor het eindexamen geschiedenis vastgesteld:

"Het examen omvat de kennis van het verloop en het onderling verband der gebeurtenissen van 1789 tot heden." (Kruijtbosch, 5e druk, 1925, pag. XV).

Enige jaren later deed de h.b.s.-A, de "literair-economische h.b.s." haar intrede. De grondslag hiervoor

werd gelegd in een K.B. van 21 december 1924 dat het Reglement en programma van het eindexamen regelde. De lessentabellen waren reeds een jaar eerder bij K.B. vastgesteld. Het eindexamenprogramma voor het vak geschiedenis aan deze nieuwe h.b.s. luidde:

"Bij het examen in de geschiedenis wordt een onderzoek ingesteld naar de kennis van den economischen ontwikkelingsgang der volken, mede in verband met handel, industrie en verkeer, met ontdekkingen en uitvindingen; eveneens naar de kennis van de hoofdzaken der politieke geschiedenis sedert de Fransche revolutie, maar vooral van de laatste jaren." (Kruytbosch, 5e druk, 1925, pag. XXX).

Overzicht van de bijlagen.

- I. Fragment uit: J. Hekman, H.C. Kranenburg, J.H. Landwehr, J.F. Reitsma, *Van zorg en zegen. Gedenkboek van de Vereeniging voor Middelbaar Onderwijs, Handelsonderwijs en Voorbereidend Hooger Onderwijs op Gereformeerde grondslag ter gelegenheid van het vijftig-jarig bestaan van de Eerste Christelijke Hoogere Burgerschool te Rotterdam, 1901 - 1951*, Uitg. J.H. Donner, Rotterdam, 1951, pag. 118/119.
- II. Fragment uit: J.A.A. Bervoets, *Inleiding bij de Inventaris van het Archief van de Inspectie van het Gymnasiaal Onderwijs 1877 - 1958*, pag. 4 (Algemeen Rijksarchief, 2e afd.: Archief van het Ministerie van Binnenlandse Zaken).
- III. Opgaven voor het schriftelijk eindexamen geschiedenis van 1866 - 1869, uit: V.A. Julius, J.D. van der Plaats, *Eindexamens der Hoogere Burgerscholen 1865 - 1888*, Uitg. J. Bijleveld, Utrecht, 1888, 4e druk, pag. 143/146.
- IV. Adres van "leeraren in de Geschiedenis aan Hoogere Burgerscholen met vijfjarigen cursus" aan de Minister van Binnenlandse Zaken met betrekking tot het eindexamenprogramma, oktober 1898.
- V. Brief van N.D. Doedes en Herman Snijders "Aan de leeraren in de Geschiedenis aan H.B.-scholen met vijfjarigen cursus", over "Het onderwijs in de Geschiedenis op de drie laagste klassen der H.B.-scholen met vijfjarigen cursus". November 1898.
- VI. Opgaven voor het schriftelijk eindexamen geschiedenis van 1902 - 1916; uit: D.J. Kruytbosch, *Schriftelijke Opgaven van het Eindexamen der Hoogere Burgerscholen vanaf 1885*, Uitg., J.B. Wolters, Groningen - Den Haag, 1916, pag. 152/159.
- VII. a. Preadvis van J.A. de Bruyne met betrekking tot het schriftelijk eindexamen geschiedenis voor de 37e Algemeene Vergadering van de Vereeniging van Leeraren aan Inrichtingen van Middelbaar Onderwijs; uit: *Berichten en Mededeelingen der Vereeniging van Leeraren aan Inrichtingen van M.O.*, 9e reeks, nr. 11, 1902, pag. 722/726.
b. Verslag van de inleiding van J.A. de Bruyne over het schriftelijk eindexamen geschiedenis en de daarna volgende discussie op de 37e Algemeene Vergadering van de Vereeniging van Leeraren bij het M.O. gehouden te Middelburg, 27 en 28 augustus 1902, uit: *Berichten en Mededeelingen*, 9e reeks, nr. 12, 1902, pag. 814/821.
- VIII. Bezwaren tegen het nieuwe leerplan voor het vak geschiedenis in het "normaal programma" voor de h.b.s.- en in het door het Bestuur der Vereeniging van Leeraren bij het Middelbaar Onderwijs uitgebrachte rapport; uit: *Weekblad voor Gymnasiaal en Middelbaar Onderwijs*, 13e jrg., 1916/1917, pag. 1823/1825.
- IX. Ontwerp - algemeen leerplan, eischen van toelating en programma van het eindexamen (voor geschiedenis); uit: *Weekblad voor Gymnasiaal en Middelbaar Onderwijs*, 16e jrg., 1919/1920, pag. 171/175.

"Dank zij het kleine aantal vormden de leerlingen een gemeenschap, waarvan de leden elkaar nog kenden, maar die om kwart voor 4 naar alle windstreken uiteenstoof. Vóór de middag werden 3 lessen van 60 minuten gegeven, de middagpauze was zo kort mogelijk met het oog op de jongens van buiten en om 1 uur begonnen de middaglessen, meestal van 55 minuten.

Voor het gros der leerlingen waren de Woensdag- en Zaterdagmiddag vrij, maar de hoogste klasse zag deze middagen ook nog met lessen bezet.

In sommige opzichten heeft het tegenwoordig geslacht het beter dan hun oudste voorgangers. Er wordt nu wel geklaagd, dat het eindexamen van de H.B.S. zo lang duurt: een week schriftelijk werk en twee dagen mondeling examen. Wat dan te zeggen van een paar weken schriftelijk examen en drie dagen mondeling, zoals toen gebruik was. Terwijl nu de rapportcijfers voor Hand- en Lijntekenen op de examenlijst voorkomen, moesten de examencandidaten destijds twee werkstukken voor handtekenen maken, terwijl ze een hele dag toegewezen kregen voor een opgave lijntekenen. Daarmee is natuurlijk niet gezegd, dat de eisen, die aan de leerlingen gesteld werden in zichzelf zwaarder waren dan tegenwoordig. Wèl zal men nu vinden, dat een deel van de leerstof uit die dagen zonder bezwaar had kunnen gemist worden, daar het voor de algemene vorming weinig waarde had.

Van keuze-vakken was geen sprake en alle vakken, die in de vijfde klasse onderwezen werden, waren ook eindexamenvakken. Vakken zoals Cosmographie en Boekhouden, die nu op de lijst van eindexamencijfers door het rapportcijfer vertegenwoordigd worden, waren toen gewone examenvakken, terwijl ook Aardrijkskunde, Geschiedenis en Staathuishoudkunde steeds werden geëxamineerd, ja ook de Staatsinrichting, die nu in de vierde klas afloopt.

De wijze, waarop het eindexamen in enkele dezer vakken werd afgenomen, was nog wel eens aan verandering onderhevig. In de eerste jaren der school moest in deze vakken (aardrijkskunde, geschiedenis en boekhouden) een schriftelijk examen worden afgelegd. Werd hierbij een cijfer 7 of hoger behaald, dan kon vrijstelling van een mondeling examen bereikt worden.

De vakken werden bij het eindexamen in een vijftal groepen gebracht en het was meermalen mogelijk te slagen met heel wat onvoldoende cijfers, als de groepcijfers voldoende waren.

Eén van de onderdelen van het examen, waarvoor de jeugd nogal respect had, maar waarvoor ze behoorlijk konden afgericht worden, was het opstel in de moderne talen.

Het oordeel over de kennis en ontwikkeling der kandidaten werd voor elk vak uitgedrukt door één van de cijfers van 1-10, waarbij aan het cijfer 5 de betekenis van even voldoende toekwam. Deze laatste bepaling had ten gevolg, dat vele kandidaten slaagden met een in onze ogen wel zeer slappe cijferlijst . . ."

"Noch door de onderwijsinspectie zelf noch door de rijksarchivaris vóór de oorlog werd aan de archieven, die door de inspecteur werden gevormd, grote historische waarde gehecht. De oud-inspecteur van het middelbaar onderwijs G.H. Coops kreeg bijvoorbeeld op 2 februari 1935 van de Algemene Rijksarchivaris de machtiging om, na opmaking van procesverbaal, de onder hem berustende bescheiden over de inspectie in enkele rayons van het middelbaar onderwijs van 1864 af volledig te vernietigen."

Q. GESCHIEDENIS

1866. Zuid-Holland

1. Het binnenlandsch bestuur van Karel den Groote.
2. Invloed der kruistochten op den derden stand.
3. Gregorius VII.
4. De jaren 1587 en 1588 in den godsdienstoorlog.
5. Cromwell.
6. Oorzaken van de Engelsche revolutie.
7. Ferdinand en Isabella.
8. De hervorming in Zweden; Gustaaf Wasa.
9. Vorming van de Engelsche macht in Indië.
10. Geschiedenis van de Constitueerende Vergadering (Assemblée Constituante) in Frankrijk (1789-91).
11. Over het ontstaan en de geschiedenis der steden in ons vaderland.
12. Welke is de invloed geweest van de regeering van het Bourgondische Huis op de ontwikkeling van ons inwendig bestuur?
13. Marnix van St. Aldegonde.
14. De staatsinrichting van de Republiek der Vereenigde Nederlanden.
15. Leycester in Nederland.
16. Regeering van Willem II (stadhouder).
17. De staatkunde onzer Republiek na 1713.
18. De Bataafsche Republiek.

1866. Gelderland**1ste Ploeg.**

1. Pericles en zijn tijd.
2. Marius en Sylla.
3. De vestiging en uitbreiding van het Kalifaat.
4. Het Leenstelsel.
5. Richard Leeuwenhart.
6. De veroveringen der Portugeezen in Indië.
7. De Spaansche Armada in 1588.
8. De Nederlanden gedurende het Twaalfjarig Bestand.
9. Rusland onder Peter den Groote.

2de Ploeg

1. De strijd om de Hegemonie in Griekenland.
2. De dood van C. Julius Caesar.
3. Het Frankische rijk onder Karel den Groote.
4. De gevolgen der kruistochten.
5. De ondergang van het Byzantijnsche rijk.
6. Karen V en zijn tijd.
7. Engeland onder Koningin Elizabeth.
8. Lodewijk XIV, Koning van Frankrijk, tegenover de Republiek der Vereenigde Nederlanden.
9. Nederland onder de Fransche overheersching.

1867. Zuid-Holland**1ste Ploeg.**

1. Oorzaken van den val van het Westersch Romeinsche rijk.
2. De West-Gothen in Spanje.
3. Justinianus I.
4. Ontstaan van de Magna Charta.
5. Maximiliaan I van Duitschland.
6. Hendrik III van Frankrijk.
7. Frederik Wilhelm, de Groote Keurvorst.

8. Schrikbewind
 9. Inrichting van het staatsbestuur hier te lande bij het vertrek van Philips II naar Spanje.
 10. Staatskunde van Jan de Witt.
 11. Pacificatie van Gend.
 12. Oorzaak van den oorlog van 1672.
- 2de Ploeg.
1. De Oost-Gothen in Italië.
 2. Hendrik IV van Duitschland.
 3. Ontstaan, ontwikkeling en val der Hanze.
 4. Oorzaken en gevolgen van den val des Oosterschen Romeinschen rijks.
 5. Richelieu.
 6. Ontstaan van het koninkrijk Pruisen.
 7. Willem III (als koning van Engeland).
 8. Consulaat in Frankrijk.
 9. Oorzaak van den opstand tegen Spanje.
 10. Ontstaan en gevolgen der triple alliantie (1668).
 11. Oorzaken van den afnemende invloed der Republiek der Vereenigde Nederlanden op het buitenland na 1713.
 12. Oorzaak en gevolgen van den oorlog met Engeland van 1780-1784.
- 3de Ploeg.
1. Mahomed.
 2. Welfen en Ghibellinen.
 3. Vierde kruistocht.
 4. Gevolgen van de ontdekking van Amerika.
 5. Gustaaf Adolf.
 6. Mazarin.
 7. Herroeping van het Edict van Nantes.
 8. Lodewijk Philips.
 9. Margaretha van Parma.
 10. Willem II (Stadhouder).
 11. Oorzaken van de verheffing van Z. (W?) K.H. Friso tot Stadhouder enz.
 12. De Oostenrijksche Nederlanden onder Jozef II.
- 4de Ploeg.
1. Frederik Barbarossa.
 2. Gevolgen der kruistochten.
 3. Oorzaken der oorlogen van Frans I en Karel V.
 4. Christiaan II van Denemarken.
 5. Bepalingen van den vrede van Munster.
 6. Elisabeth van Engeland.
 7. Jacobus II van Engeland.
 8. Oorzaken van de Fransche omwenteling van 1789.
 9. Don Juan van Oostenrijk.
 10. Vermindering der Ned. macht in Oost-Indië.
 11. Eeuwig Edict van 1667.
 12. Oorzaken van den Belgischen opstand in 1830.

1867. Noord-Holland.

1ste Ploeg.

1. De politieke partijen tijdens de Gracchen.
2. De oorlog tussen Engeland en Frankrijk in de middeleeuwen.
3. De Spaansche successie-oorlog.
4. De Nederlanders onder Philips den Goede.
5. De opkomst en macht van de Staten.
6. De gevolgen van den N.-Amerikaanschen vrijheidsoorlog voor ons land.

2de Ploeg.

1. De eeuw van Pericles.
2. De opheffing van de orde der Tempeliers.
3. Keizer Jozef II.
4. Instellingen en gebreken in deze landen vóór Karel den Groote, waarvan de sporen nog heden te onderkennen zijn.
5. Prins Willem IV.
6. De oorzaken der Belgische revolutie.

1867. Utrecht

1. Kort overzicht van de geschiedenis van Aegypte tot aan de Dodecarchie.
2. Over de Pacificatie van Gent, de Unie van Utrecht en van Atrecht.
3. De voornaamste bijzonderheden uit den oorlog, welke eindigde met den vrede van Cateau-Cambrésis.
4. Over de Fransche omwenteling.

1867. Overijssel.

1. De ondergang der Perzische heerschappij.
2. Alcibiades.
3. De Gracchen.
4. Het verdrag van Verdun.
5. De strijd tusschen de Guelfen en de Gibellijnen.
6. Jeanne d'Arc.
7. Maximiliaan I en zijn tijd.
8. Richelieu.
9. De oorzaken der Engelsche omwenteling.
10. De Bataafsche Republiek.

1867. Groningen.

1ste Ploeg.

1. De eeuw van Pericles.
2. De Engelsche revoluties van 1648 en 1688.
3. Welke vredesverdragen in de nieuwe geschiedenis hebben den meesten invloed gehad op den toestand van Europa, en waarom?
4. De regeeringsvormen in Nederland met de omstandigheden, waardoor de verandering van bestuur is veroorzaakt.
5. Vestiging der Nederlanders in Overzeesche gewesten.

2de Ploeg.

1. De eeuw van Augustus.
2. De revoluties der 19e eeuw.
3. Beschrijf de gevolgen van de ontdekking van Amerika.
4. De oorsprong en aard der voornaamste staats- en kerkpartijen in de Nederlanden.
5. De hoofdgebeurtenissen in de Nederlanden na 1814.

1867. Limburg

1. Geef de feiten op uit het leven van Karel den Groote, Otto I, Frederik Barbarossa en Frederik II, waaruit men het best de punten van overeenkomst en onderscheid van het regeeringstelsel dier vorsten kan leeren kennen.
2. Schets den invloed en de gevolgen der kruistochten in westelijk Europa, en knoop daaraan eenige trekken uit de geschiedenis van 't onderwijs, den handel en de nijverheid der vroegere middel-eeuwen, zoowel als uit die der dertiende eeuw.
3. Verhaal de geschiedenis van Engeland gedurende het koningschap van Willem III.
4. Schets de aanleiding, het doel en de gevolgen van den zevenjarigen oorlog.
5. Geef een overzicht der hoofdfeiten uit de regeering van Napoleon I, en vermeld de heilzame en verderfelijke gevolgen zijner maatregelen.
6. Waardoor ging het huis van Bourgondië over tot het Oostenrijksche, en wat is er van dit laatste te vermelden tot aan Philips II (III)?

7. Eene beknopte schets van de gebeurtenissen in ons Vaderland van de afzwering van Philips tot aan het einde van het twaalfjarig bestand.
8. Waardoor is het stadhouderschap van Willem III vermaard geworden?
9. Welke was de toestand van ons Vaderland onder den stadhouder Willem V, en wat gaf aanleiding tot zijn vertrek naar Engeland?

1868.

1. De val der Stuarts in Engeland.
2. De opstand der Engelsche koloniën in Amerika.
3. Jozef II.
4. De invloed der Fransche revolutie in 1830 op onderscheidene Staten van Europa.
5. De Unie van Utrecht; bij welke gelegenheden werden de bepalingen der Unie overtreden?
6. Nederland onder Lodewijk Napoleon.
7. Vestiging en uitbreiding van de macht der Nederlanders op Java.

1869.

1. De vergrooting van het Romeinsche Rijk in chronologische orde.
2. Op welke gronden wordt het einde der 15de en het begin der 16de eeuw beschouwd als den aanvang eener nieuwe periode in de wereldgeschiedenis?
3. Richelieu.
4. Verklaring der volgende plaats uit van der Palm's *Gedenkschrift*. "Gansch Europa lag aan zijne voeten. Pruisen had in éénen veldslag alles verloren en bestond slechts door des overwinnaars genade. Duitschland huldigde zijnen verdrukker onder den nieuwen titel van Beschermers; Zwitserland onder dien van Bemiddelaar. België was reeds vroeg aan Frankrijk gehecht; de Hollandsche gewesten, lang geplaagd en uitgemergeld, waren eindelijk zonder schaamte ingezwolgen. Gekwetste eer had Denemarken voor hem gewonnen. Zweden had een Franschen krijgsman tot de erfenis der Karels en Gustaven geroepen. In Italië werd geene andere magt geëerbiedigd dan de zijne. Oostenrijk, van zijne schoonste provinciën beroofd, perste nog het bloed zijner onderdanen in drukkende oorlogsschattingen voor hem af."
5. Johan de Witt.
6. De opstand van België in 1830.

28 september, 1898.

(Confidentiëel.)

Wel Edel Geboren Heer,

Op eene vergadering van leeraren M.O. in de Geschiedenis, 26 Augustus l.l. te Amersfoort gehouden, is besloten, een adres tot Z. Exc. den Minister van Binnenlandsche Zaken te richten. Aan ons werd opgedragen, het stuk te redigeeren.

Wij deelen u hierbij den inhoud van ons adres mede, met de vraag, of u het wilt onderteekenen. Zoo ja, dan zal het stuk u tot dat doel worden voorgelegd.

Wij verzoeken u, ter bespoediging der zaak, vóór den v i j f d e n October aan den derden ondergeteekende (te Leeuwarden) antwoord op die vraag te geven. Eene briefkaart, met ja of neen en uw naam, is voldoende.

De wenschelijkheid van samenwerking hier te betoogen, zal wel onnoodig zijn.

Hoogachtend,

Uwe dw.
dr. J.J. Doesburg.
F. Wesseling.
N.D. Doedes.

Den WelEdelGeb. Heer
te

(Zie binnenzijde).

(Confidentiëel.)

Aan
Zijne Excellentie den Minister van
Binnenlandsche Zaken

Geven met verschuldigden eerbied te kennen de ondergeteekenden, leeraren in de Geschiedenis aan Hoogere Burgerscholen met vijfjarigen cursus,

dat zij zich gedrongen gevoelen, de aandacht van Zijne Excellentie te vestigen op de belangen van het onderwijs in de Geschiedenis aan genoemde scholen, in verband met de eischen van het Eindexamen, zooals die omschreven zijn in het Programma van het thans vigeerend Algemeen Reglement;

dat de ervaring heeft geleerd, dat ten gevolge der groote hoeveelheid vakken, die het Eindexamen omvat, slechts weinige leerlingen op bevredigende wijze kunnen voldoen aan den gestelden eisch: kennis van de g e h e e l e algemeene en vaderlandsche Geschiedenis;

dat, uit hoofde van dien eisch, bij het onderwijs in de beide hoogste klassen, zóoveel tijd aan herhaling van de g e h e e l e Geschiedenis moet worden besteed, dat eene goede behandeling der n e g e n t i e n d e e e u w er door onmogelijk wordt gemaakt;

dat zij zich veroorloven te wijzen op het Eindexamen der Gymnasia, waarbij de eischen, wat de Geschiedenis betreft, zijn bepaald tot de kennis van den tijd sinds 1713,

dat, volgens hunne meening, ook voor het Eindexamen der Hoogere Burgerscholen zulk eene grens behoort te worden getrokken, opdat er een eind kome aan de in dit opzicht bestaande overlading der leerlingen;

voorts, dat bij eventueele vaststelling van een uniform leerplan voor de Rijks Hoogere Burgerscholen met bedoelde vereenvoudiging rekening zou moeten worden gehouden;

dat diensvolgens, bij vaststelling van een zoodanig leerplan, voor de beide hoogste klassen der genoemde scholen de *a l g e m e e n e* herhaling der Geschiedenis zou behooren te vervallen, en het onderwijs in genoemde klassen zich uitsluitend zou moeten bepalen tot de voor de leerlingen bijzonder belangrijke, meer en meer ingewikkeld wordende *N i e u w s t e* Geschiedenis (voor de algemeene van 1789 af, voor onze vaderlandsche en koloniale sinds 1795), benevens eene herhaling van den reeds in eene vroegere klasse behandelenden tijd van 1713 tot 1789 (resp. 1795),

dat, naar zij meenen, de nadere indeeling dezer leerstof zou moeten zijn: voor de vierde klasse de tijd van 1789 tot 1815 (met voorafgaande inleiding), – voor de vijfde klasse eene korte doelmatige herhaling van 1713 tot 1815, en vervolgens de tijd sinds 1815;

dat door genoemde wijzigingen in examen-eischen en leerplan de thans aan het onderwijs in de Geschiedenis verbonden bezwaren aanmerkelijk zouden verminderen, en eene leerstof voor de beide hoogste klassen zou worden aangeboden, die op degelijke wijze kon worden verwerkt.

Redenen, waarom zij Zijne Excellentie verzoeken:

1°. de eischen, in het Programma van het Algemeen Reglement voor de Eindexamens der Hoogere Burgerscholen met vijfjarigen cursus, voor de *G e s c h i e d e n i s*, in dier voege te willen wijzigen, dat voortaan, zoowel voor de algemeene als voor onze vaderlandsche en koloniale Geschiedenis, slechts worde gevraagd: kennis van den tijd sinds 1789 (resp. 1795) als hoofdzaak, en van het voorafgaande sinds 1713 als inleiding;

2°. in het eventueel vast te stellen uniform leerplan voor de Rijks Hoogere Burgerscholen de thans voor de twee hoogste klassen vereischte *a l g e m e e n e* herhaling te doen vervallen, en uitsluitend behandeling van de *N i e u w s t e* Geschiedenis (als boven bedoeld) te verordenen.

Hetwelk doende, enz.

... . October 1898.

HET ONDERWIJS IN DE GESCHIEDENIS
OP DE DRIE LAAGSTE KLASSEN
DER H.B.-SCHOLEN MET VIJFJARIGEN CURSUS

*Aan de leeraren in de Geschiedenis
aan H.B. scholen met vijfjarigen cursus.*

Op de vergadering van leeraren in de Geschiedenis te Amersfoort, 26 Aug. 1898, waren twee kwesties aan de orde. Aangaande de éene kwestie, wenschelijkheid eener krachtige beperking van het Eind-examen (en in verband hiermede ook van de leerstof op de beide hoogste klassen), is het u bekende adres* aan Z. Exc. den Minister van Binnenl. Zaken in het eind van Oct. 1898 verzonden, onderteekend door zes-en-dertig leeraren in Geschiedenis aan H.B.-scholen met vijfjarigen cursus (= $\frac{3}{4}$ van hun geheele aantal). Moge een spoedige verbetering in dat hoogst belangrijk en zeer-noodlijdend gedeelte van ons onderwijs het gevolg daarvan zijn!

Aangaande de andere kwestie, de inrichting van het historisch onderwijs op de drie laagste klassen, is op de genoemde vergadering, die slechts anderhalf uur kon duren, geen besluit genomen. Er was op dit punt ook te veel verschil van opvatting bij de aanwezigen. Sommigen bleken voorstanders van een snellere, minder uitvoerige wijze van behandeling der Oude geschiedenis en der Middeleeuwen op de laagste klassen; anderen wezen op de wenschelijkheid van een bredere, meer rustige wijze van behandeling dier groote tijdperken. Wij ondergeteekenden zijn voorstanders van deze laatstgenoemde zienswijze. En daar nu het concept uniformleerplan voor de Rijks Hoogere Burgerscholen, dat met Sept. l.l. in de Zuidelijke Inspectie bij wijze van proef is in werking getreden, een snellere, minder uitvoerige behandeling gekozen heeft, gevoelen wij ons gedrongen, bijtijds deze kwestie nog eens onder uwe aandacht te brengen; — wat, naar onze meening, ook niet overbodig zou zijn, al werd over eenige maanden een tweede vergadering van leeraren in de Geschiedenis met het oog op deze zelfde kwestie bijéengeroepen. —

Volgens het concept-uniformleerplan zouden op de laagste klasse behandeld moeten worden: van de algemeene Geschiedenis de Oudheid en de Middeleeuwen tot de twaalfde eeuw n. C., en daarbij de vaderlandsche Gesch. tot 1588. In de tweede klasse: algemeene Gesch. van de 12e eeuw tot 1648, en van de vaderl. Gesch. 1588 tot 1713; — terwijl dan voor de derde klasse (na de gelukkig nog in 't concept aangebrachte wijziging, waarbij de geheele nieuwste Gesch., zoowel voor de vaderl. als voor de algemeene historie, voor de twee hoogste klassen gereserveerd is**) zou overschieten: van de algemeene Gesch. 1648 tot 1789, en van de vaderl. Gesch. 1713 tot 1795.

Nu is toch wel duidelijk, dunkt ons, dat deze verdeeling niet goed is. Voor de derde klasse blijft een betrekkelijk klein gedeelte over; terwijl daarentegen vooral voor de eerste klasse een veel te groot gedeelte is uitgetrokken. De geheele Oudheid en de Middeleeuwen tot aan de twaalfde eeuw!!!! En dát in ongeveer 40 x 2 lesuren! Het is immers onmogelijk, vooral op de scholen met sterk-bezette klassen (waar méér tijd aan les-overhooren moet worden besteed), in dien korten tijd zulk een veel-omvattende leerstof anders te behandelen dan zóo oppervlakkig, dat het voor de leerlingen zeer weinig nuttig en boeiend is; terwijl daarentegen de behandeling van de (algemeene) oude Geschiedenis (tot in de vijfde eeuw n. C.) reeds een rijke en ruim-voldoende leerstof voor dat eerste schooljaar oplevert.

"Op de eerste klasse blijft de Oudheid, evenals het groote tijdvak der Middeleeuwen op de tweede klasse, een rustige beschouwing verdienen. Ook op de H.B.-scholen is 't verkrijgen van eenige kennis aangaande den geest der oude (en toch zoo jonge!) Grieken en der strenge Romeinen zeer wenschelijk (en toch ook wel eenigszins van het oude Oosten). Hoe zullen de leerlingen anders

* De tekst van dat adres is afgedrukt in *Berichten en mededeelingen* der Vereeniging van leeraren M.O., 8e reeks, no. 8, p. 451.

** In 't concept-uniformleerplan stond éerst voor de derde klasse: algem. Gesch. van 1713 tot 1815, en vad. Gesch. van 1713 tot op onzen tijd. Nadat gewezen was (zie *Berichten en mededeelingen* der Vereen. van leeraren M.O., 8e reeks, no. 6, p. 303) op het wenschelijke van reserveering der geheele nieuwste Geschiedenis voor de twee hoogste klassen, is het concept op dit punt gewijzigd, zooals bóven staat, en zijn ook de jaren 1648 en 1588 in de plaats gekomen van 1713 en 1581, blijkens de programma's voor 1898-99 der R. H.B.-scholen van 's-Hertogenbosch, Zwolle, Middelburg, en (op een nagekomen verbeterblaadje) ook Utrecht.

i e t s bijv. van de Renaissance begrijpen? Maar dat verkrijgt men niet alleen door een vluchtig overzichtje van krijgsbedrijven, namen, en jaartallen, — maar door vertellen, karakteriseeren, afbeeldingen te laten zien, gezellig met de klasse de zaken te bepraten. En daarvoor is vrij-wat t i j d noodig. Overdreven diep zal 't waarlijk niet kunnen gaan; maar i e t s wezenlijks van dat alles is immers hoogst wenschelijk". [Citaat uit het in de noot vermelde artikel van den eersten ondergeteekende in de *Berichten en Mededeelingen* der Vereen. v. Leeraren M.O., nr. 6, p. 308, waar ook nog gewezen wordt op het aantrekkelijke van de Grieksche Geschiedenis voor 12- à 13-jarigen, en op het nut van de kennis-making met de betrekkelijk weinig verwikkelde staatsinstellingen der Grieken voor het begrijpen van latere regelingen.]

De t w e e d e klasse heeft vervolgens werk in overvloed aan de Middeleeuwen. Die vluchtig af te handelen, kan onmogelijk leiden tot recht begrip van den nieuweren tijd. De staten, die uit de Volksverhuizing zijn voortgekomen, de opkomst van het Mohammedanisme, een blik op het Leenstelsel, de ontwikkeling van Duitschland, Frankrijk, en Engeland, het tijdvak der Kruistochten, de strijd tusschen de kerkelijke macht en de wereldlijke, de opkomst van den derden stand, enz., — dat groote tijdvak van tien eeuwen, zoo karakteristiek de "Middeleeuwen" genoemd, moet niet in tweeën gehakt en deels aan de "Oudheid", deels aan de nieuwe Geschiedenis toegevoegd worden, maar afzonderlijk en in zijn eigen verband worden uiteengezet; — niet met overdreven afdaling in talloze bijzonderheden, maar met aanduiding van het meest typische voor de ontwikkeling van geheel West-Europa, van het Mohammedaansche (voor Nederland óók belangrijke) Oosten, enz. Daartoe heeft men (met aftrek van den tijd voor les-overhooren en voor de gewone schoolrepetities!) toch stellig wel weer 40 x 2 les-uren hoog-noodig.

En dan reste voor de d e r d e klasse de gehéele "nieuwe" Geschiedenis, van c. 1500 tot 1789 (de ontdekkingstochten, de Hervorming, etc.), als voortzetting van het behandelde op de tweede klasse. Hoewel die drie eeuwen zéer veel gewichtigs voor de leerlingen bevatten, leert onze ervaring toch, dat zij in dit derde schooljaar heel wél kunnen worden dóorgewerkt. Alleen indien men dit derde jaar grootendeels wilde gaan besteden aan eene herhaling van al het vroeger geleerde, zou er voor de nieuwe Geschiedenis op die klasse niet genoeg tijd resten. Maar, gegeven het matig aantal les-uren in dit vak, en daar onze hoogere burger-scholieren geen specialisten in Geschiedenis behoeven te worden, dunkt ons zulk eene langdurige algemeene repetitie op de derde klasse (evenals op de vijfde) voor hen veel m i n - d e r noodig dan het verkrijgen van een ruimen en helderen blik op den gang der menschelijke zaken. En hiervoor is een rustige vergelijkender-wijste-werk-gaande beschouwing van de Geschiedenis bovenal verkieselijk, óók tot — waardering van hun eigen tijd, zonder gering- of overschatting".

Zoo dunkt ons dan déze verdeeling der algémeen-historische leerstof op de drie laagste klassen eene betere, dan die in het concept-uniformleerplan voorloopig is aangenomen (eerste klasse: Oudheid en Middeleeuwen tot de t w a a l f d e eeuw! enz.). —

En wat de vaderlandsche Geschiedenis betreft (één uur per week, dus c. 40 per jaar, in elk der drie laagste klassen), is voor de éérste klasse 1555 toch een veel méer geschikte eindpaal dan 1588. Met Karel V krijgt men het slot van de v e r e e n i g i n g der zuidelijke en noordelijke Nederlanden onder denzelfden vorst, de kroon op het werk der voorafgaande eeuwen, — en voor 't vaderlandsch-historisch onderwijs bij d i t gedeelte toch wel de voornaamste kwestie. Dat er tévens bij Karel V reeds één en ander ter voorbereiding van het volgende ter sprake moet komen, is volstrekt geen bezwaar. Van de Hervorming bijv. hebben toch alle leerlingen ook b u i t e n de school wel reeds eens gehoord. En immers kan het v a d e r l a n d s c h-historisch onderwijs (zooals de Heer J.A. de Bruyne op de Amersfoortsche vergadering van 26 Aug. l.l. recht opmerkte) in zekeren zin "als propaedeusis" gelden voor het algémeen-historisch onderwijs (wél-te-verstaan: op de önderste klassen, zouden wij er willen bijvoegen; want gaandeweg dient de algemeene Geschiedenis gewis ook omgekeerd tot beter begrip van de vaderlandsche). Een overzichtje van de gehéele vaderlandsche Geschiedenis hebben de leerlingen bovendien reeds op de Lagere school gekregen (ook een soort van propaedeusis voor de historische lessen op de Middelbare!).

De tijd van 1555 tot 1588, — van voorspel van den tachtigjarigen oorlog en de eerste twintig jaren van dien langen strijd, — behoort o.i., mét het vervolg van dat voor de Nederlandsche jeugd zoo interssante tijdvak, dus tot 1648, op de t w e e d e klasse t'huis (wederom: tévens als propaedeusis voor de algeméene Geschiedenis op de eerstvolgende klasse.) De leeraar heeft aan dat tijdvak (in slechts één uur per week!) de handen óvervol, en zal dus, hoezeer ongaarne, tóch reeds vele teekenachtige bijzonderheden moeten laten rusten (waarvan gelukkig een goed deel der leerlingen al vrij-wat weet). Hoe snéller het leerprogram hem jaagt, des te vlúchtiger zal hij 't natuurlijk moeten doen! Maar dít tijdvak tot 1648 is tevens het tijdvak der w o r d i n g van de Republiek der Vereenigde Nederlanden; en 't mag daarom, dunkt ons, ook al weer niet in tweeën gekapt worden (zooals het concept-uni-

formleerplan het doet: de opstand, de Gentsche pacificatie, de unie van Utrecht, enz. aan den éenen kant bij de middeleeuwsche toestanden, en eerst van 1588 af een nieuw schooljaar!). Waartoe toch zulke **verminderingen** van de natuurlijke, zich als van zélf gevende, historische tijdvakken-indeeling!

Hebben wij hierin geen ongelijk, dan blijft voor de **d e r d e** klasse — niet, zooals het concept-uniformleerplan wil, 1713 tot 1795, — maar **1648 tot 1795**; grootste machts-ontwikkeling der Ned. Republiek, met prachtige voorbeelden, maar daarna ook haar treurig, aan waarschuwingen voor het nageslacht zoo rijk verval. Ongetwijfeld toch wel een leerstof, bijzonder geschikt voor de leerlingen der derde klasse, en tevens gaandeweg aansluitend bij wat zij van de algemeene Geschiedenis op die klasse te hooren krijgen. —

Zóo heeft men, dunkt ons, eene **n a t u u r l i j k e** en harmonische verdeeling der leerstof, zoowel voor algemeene als voor vaderlandsche Geschiedenis in de drie láagste klassen der H.B.-school met vijfjarigen cursus; — waarna dan voor de twee hoogste klassen de "nieuwste" Geschiedenis (Nederlandsche zoowel als algemeene) het geheele historische overzicht afsluit. —

Wij zenden u deze overwegingen in drukvorm, dewijl dit de **e e n i g e** weg is om bijtijds te weten te komen, hoe de meerderheid der leeraren in Geschiedenis aan H.B.-scholen met vijfjarigen cursus (dus der meest ervaren deskundigen in dit geval) over deze kwestie denkt, — indien gij namelijk aan éen van ons beiden uw oordeel daarover wilt berichten, vóór half December, en liefst zoo kort mogelijk geformuleerd, opdat wij een zuiver en scherp resultaat mogen verkrijgen, dat desnoods aan de hoogere autoriteit kan worden medegedeeld, vóódat de definitieve beslissing betreffende het uniform-leerplan zal zijn gevallen, — eene beslissing, waarvan vermoedelijk wel niet spoedig redres te verkrijgen zou zijn.

30 November, 1898.

N.D. Doedes en Herman Snijders,
leeraren aan de R. H. B.-scholen te Leeuwarden en Middelburg.

Ook aan alle leeraren in de Geschiedenis aan H.B.-scholen met driejarigen cursus en aan de leeraressen in Geschiedenis aan meisjes-Burgerscholen wordt deze circulaire gezonden **t e r k e n n i s - n e m i n g** : — desgelijks aan alle directeuren en directrices van H.B.-scholen met vijfjarigen cursus.

GESCHIEDENIS

In 1902 en 1903, tijd: 2 uren;
van 1904 - 1916, tijd: 3 uren.

1902. De candidaat kieze ter behandeling twee opgaven uit ieder stel.

I.

- a. De acte van Navigatie en hare bedoeling.
- b. De Unie van Utrecht als grondwet van de republiek der Vereenigde Nederlanden. Welke harer bepalingen hebben dikwijls moeite veroorzaakt?
- c. Hoe werd Oldenbarneveldt advocaat van Holland, en wat betekende deze betrekking?
- d. Noem de oorzaken van den Belgischen opstand.

II.

- a. Napoleon I en Europa in 1810.
- b. Het congres van Weenen.
- c. De wording der éénheid van Italië.
- d. Geef het verband op tusschen de groote gebeurtenissen van 1866 en 1870.

1903.

I.

- a. Wat verstaat men onder het "verlicht despotisme" in de 18e eeuw?
Beschrijf de regeeringsdaden van één der vertegenwoordigers dier richting, Bv. van Joseph II of Catharina II.
- b. Hoe is, in den loop der 19e eeuw, Pruisen tot zijne tegenwoordige staatkundige macht gekomen?
- c. De Grieksche vrijheidsoorlog (1821-1829).
- d. Spanje's ondergang als koloniale mogendheid in de 19e eeuw.

II.

- a. De wording en de beteekenis der Pacificatie van Gent.
- b. Eene uiteenzetting van de oorzaken van den oorlog tegen de republiek in 1672.
- c. De licht- en schaduwzijden van de inlijving van het koninkrijk Holland bij het Fransche keizerrijk. Blijvende gevolgen daarvan.
- d. De oorzaken van Nederlands verval in de 18e eeuw.

1904.

I.

- a. De verhouding tusschen prins Maurits en Johan van Oldenbarneveldt.
- b. De houding van Johan de Witt ten opzichte van het Huis van Oranje, toegelicht uit zijne handelingen.
- c. Lodewijk Napoleon, koning van Holland (1806-1810).
- d. Regeering van koning Willem II (1840-1849).

II.

- a. De geschiedenis van Frankrijk tijdens de Législative (1 Oct. 1791 - 20 Sept. 1792).
- b. Engeland van 1830 - 1850.
- c. Het Frankforter parlement en de Sleeswijk-Holsteinsche kwestie.
- d. Oorzaken en gevolgen van den burger- of slavenoorlog in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika (1861-1865).

1905.

I.

- a. De Unies van Atrecht en van Utrecht.
- b. De acte van Seclusie, het eeuwig Edict en de Harmonie: Wat bepaalden deze besluiten? Door wie en wanneer werden zij genomen?
- c. Het begin van den Franschen tijd (1795-1798).
- d. Welke maatregelen nam koning Willem I tot bevordering van de welvaart zijner onderdanen?

II.

- a. Frankrijk van 1849 tot den oorlog met Pruisen.
- b. De tweede coalitie-oorlog (1798-1801/1802).
- c. De Krim-oorlog en zijne voornaamste gevolgen.
- d. De restauratie der Bourbons in Frankrijk; de oorzaken hunner impopulariteit.

*

1906. De candidaat kieze uit elk der twee volgende stellen twee onderwerpen ter behandeling.

I.

- a. Leicester's bestuur (1585-1587).
- b. Stadhouder Willem IV (1747-1751).
- c. Waarop berustte de positie der prinsen van Oranje in de republiek der Vereenigde Nederlanden?
- d. Nederland gedurende de inlijving bij Frankrijk (De omwenteling van 1813 hierbij niet te behandelen).

II.

- a. Rusland gedurende de regeering van Alexander II (1885-1881).
- b. De val van de absolute monarchie in Frankrijk.
- c. Hervormingen in Engeland in de 1ste helft der 19de eeuw.
- d. De Russisch-Turksche oorlog van 1877 en zijne gevolgen voor het Balkan-schiereiland.

*

1907. De candidaat kieze uit elk der vier groepen één onderwerp ter behandeling.

I.

- a. De Landvoogdij van den Hertog van Alva.
- b. Godsdienstig-staatskundige twisten tijdens het twaalfjarige Bestand.

II.

- a. Rutger Jan Schimmelpenninck.
- b. De voorloopige regeering van 1795.

*

III.

- a. Het schrikbewind tijdens de Fransche revolutie.
- b. Frankrijk onder het consulaat van Napoleon Bonaparte.

IV.

- a. De regeering van Louis Philippe.
- b. De Boerenrepublieken in Zuid-Afrika en haar ondergang.
- c. De revoluties in Zuid-Europa van 1820 en 1821.

*

1908.

I.

- a. Onze vestiging in Indië (ook de O.C.) tot de verdrijving van de Portugeezen en de Engelschen.
- b. Welke pogingen zijn door Karel V en Philips II aangewend, om de eenheid der Nederlandsche gewesten te bevorderen?

II.

- a. De wording van het koninkrijk der Nederlanden: 1813-1815.
- b. Thorbecke en zijn invloed op de 2e helft der 19e eeuw.

III.

- a. Oorzaak, aanleiding en resultaat van den Noord-Amerikaanschen vrijheidsoorlog.
- b. De eerste jaren der Fransche revolutie (van 1789 tot de onthoofding van Lodewijk XVI).

IV.

- a. De betrekkingen tusschen Engeland en zijne koloniën Canada, Australië en Zuid-Afrika. Welke veranderingen zijn daarin gekomen sedert het midden der 19e eeuw? (Geen oorlogen beschrijven).
- b. Het Duitsche Keizerrijk van 1871 - 1890.

*

1909. De candidaat behandelte kortelijk uit ieder der onderstaande vier stellen ééne vraag.

A.

- 1. Geef de hoofdtrekken van de Pacificatie van Gent, het eeuwig Edict, de Unie van Utrecht en de Unie van Atrecht.
- 2. Nederland tusschen de jaren 1787 en 1795.

B.

- 1. Strekking der voornaamste bepalingen van de staatsregelingen van 1798 en 1801.
- 2. De oorzaken van den Belgischen opstand.

C.

- 1. De regeering van Lodewijk XVI tot het bijeenkomen der Staten-Generaal.
- 2. De gebeurtenissen en veranderingen in den toestand van Europa in de jaren 1806 en 1807.

D.

- 1. De ontwikkeling van de Balkanstaten na den Krimoorlog.
- 2. Frankrijk onder de regeering van Karel X.

*

1910.

A.

- 1. De vierde Engelsche zeeoorlog (1780-1784); oorzaken en gevolgen.
- 2. Het stadhouderschap van Willem II (1647-1650).

B.

- 1. De voornaamste gebeurtenissen uit de regeering van koning Willem III (Aprilbeweging, Luxemburgsche kwestie, enz.).
- 2. De Belgische opstand sedert de bijeenroeping der Londensche conferentie tot 1839.

C.

1. De werkzaamheden der Constituante in Frankrijk (1789-1791).
2. De eerste Coalitie-oorlog (1793-1797).

D.

1. De wording der Italiaansche eenheid sedert Cavour's optreden in den Krimoorlog tot 1861.
2. De gevolgen van de Febuari-revolutie in Oostenrijk-Hongarije in 1848 en 1849.

*

1911. De candidaat kieze uit elk der vier stellen één onderwerp ter behandeling.

A.

1. Het voorspel van den tachtigjarigen oorlog.
2. Het ontstaan en de bedoelingen der Patriotten-partij.

B.

1. H.W. Daendels.
2. De regeering van koning Willem II.

C.

1. Frankrijk onder het Directoire.
2. De ondergang van het eerste Keizerrijk.

D.

1. Bismarck en de opkomst van Pruisen.
2. Het binnenlandsch bestuur van Napoleon III.

*

1912.

I.

1. De landvoogdij van Requesens (1573-1576).
2. De verhouding tusschen de Republiek en Frankrijk van het begin der 17e eeuw tot aan het jaar 1672.

II.

1. De regeering van koning Lodewijk (1806-1810).
2. Nederlandsch Indië gedurende den Franschen tijd (1795-1815).
3. Thorbecke en zijne beide eerste ministeries.

III.

1. De bepalingen van het Weener Congres.
2. De Fransche heerschappij in Spanje (1808-1814).

IV.

1. Engeland van 1815-1830.
2. De gevolgen der Februari-revolutie in de Italiaansche Staten.

*

1913. De candidaat behandelde *zakelijk* en *beknopt* zich daarbij *streng* houdende aan de opgaven, één van de onderwerpen uit elk der opgaven A, B, C en D.

A.

1. Het stadhouderschap van Frederik Hendrik (1625-1647).
2. De binnenlandsche hervormingen in den tijd van stadhouder Willem IV (1747-1751).

B.

1. De vóór- en nadeelen van de inlijving bij Frankrijk (1810-1813).
2. Het Cultuurstelsel.

C.

1. Het Consulaat (1799-1804).
2. De houding van Engeland tegenover de Fransche revolutie en Napoleon (1793-1810).

D.

1. De voornaamste politieke gebeurtenissen tusschen 1866 en 1870, welke invloed uitoefenden op de verhouding tusschen Frankrijk en Pruisen.
2. De verhouding tusschen Ierland en Engeland in de 19e eeuw.

*

1914.

A.

1. De tien jaren uit den 80-jarigen oorlog (1588-1598).
2. Het jaar 1672.

B.

1. De constitutie van 1798 (wijze van totstandkoming en hoofdbepalingen).
2. De voornaamste grieven der Belgen in de jaren 1815-1830 (algemeene, liberale en katholieke).

C.

1. Rusland en Frankrijk van 1798-1812. (Geene beschrijving van den tocht naar Rusland.)
2. De Februari-revolutie en hare gevolgen in Frankrijk tot 1852.

D.

1. Het koninkrijk Italië van 1861 tot en met 1871.
2. De burgeroorlog in de Vereenigde Staten van 1861-1865.
3. De groote gebeurtenissen in Japan sedert het midden der 19e eeuw.

*

1915. De candidaat behandelde *zakelijk*, zich daarbij *streng* houdende aan de opgave, een van de onderwerpen uit elk der stellen A, B en C.

A.

1. De landvoogdij van Alva (1567-1573).
2. De kerkelijke en staatkundige twisten tijdens het Bestand (1609-1621).
3. Het tweede stadhouderlooze tijdperk van 1713-1747.

B.

1. Rutger Jan Schimmelpenninck.
2. De maatregelen van koning Willem I tot bevordering van de welvaart en ontwikkeling zijner onderdanen.

C.

1. Pruisen van 1806-1813.
2. Hervormingen van het binnenlandsch bestuur in Engeland in de eerste helft der 19e eeuw.
3. De "Duitsche Bond" werd vervangen door den "Noord-Duitschen Bond" en deze door het "Duitsche Rijk".
Wanneer en op welke wijze hadden die overgangen plaats?

*

1916. De candidaat kiese uit elk der hieronder volgende stellen ééne opgave en make daarover een opstel.

A.

1. De centralisatie-maatregelen van Karel V en Philips II in de Nederlanden.
2. De staatkunde van den prins-stadhouder-koning Willem III en hare gevolgen voor ons land.
3. Voornaamste handelingen van twee belangrijke Nederlandsche ministeries (naar eigen keuze) uit het tijdvak van 1849-1905.

B.

1. Consul en keizer Napoleon I als wetgever en bestuurder van Frankrijk.
2. De regeering van keizer Nicolaas I van Rusland van 1825-1855.

C.

1. Driemaal was Frankrijk eene republiek. Welke waren de oorzaken van het ontstaan der eerste, tweede en derde, en waardoor gingen de eerste en tweede te niet?
2. Koloniale gebieden der verschillende Europeesche mogendheden in Afrika met korte aanduidingen van de wijze, waarop deze in het bezit ervan gekomen zijn.

*

A. PREADVIES VAN J.A. DE BRUYNE

In eene vorige algemeene vergadering te Middelburg — het is reeds verscheidene jaren geleden — werd door mij ingeleid het onderwerp: De examenfurie bij het Middelbaar Onderwijs. Ondervond toen nog de aandrang tot afschaffing of beperking der examens bij het Middelbaar Onderwijs veel bestrijding, de denkbeelden zijn langzamerhand gewijzigd en thans is men op den goeden weg om die examens zooveel mogelijk op te heffen of te vereenvoudigen. Er is zelfs eene Vereeniging tot vereenvoudiging der examens opgericht; het overgangsexamen is op de meeste scholen eene openbare les geworden, terwijl de overgang in werkelijkheid beheerscht wordt door het oordeel der leeraren over de vorderingen gedurende het laatste jaar gemaakt; van het admissie-examen wordt reeds aan meer dan eene school vrijstelling verleend op een bewijs van het hoofd der lagere school, terwijl het zelfs aan de Rijks Hoogere Burgerscholen facultatief is geworden; het eindexamen eindelijk heeft eene aanmerkelijke vereenvoudiging ondergaan, door de laatste regeling bij het Koninklijk Besluit van 27 Juni 1901. Voor meer ingrijpende verandering zou wetsherziening noodig zijn.

Dat het hoofddoel van het nieuwe Reglement op de eindexamens is geweest. vereenvoudiging van het examen, blijkt voldoende uit de toelichting der Heeren Inspecteurs van 31 December 1901. "In *hoofdzaak*", staat daar, "zal het examen, zooals uit het programma blijkt, loopen over de leerstof die in de hogere klassen is behandeld", en verder: "In het oog behoort te worden gehouden, dat het onderwijs op de school *boven* het examen behoort te staan. Er is naar gestreefd het examen zoo eenvoudig mogelijk te doen zijn." Daarom de beperking tot bepaald genoemde hoofdonderwerpen of bepaalde tijdvakken, als bijv. bij de algemeene geschiedenis en de geschiedenis der letterkunde het geval is. Daaruit mag m.i. niet de gevolgtrekking gemaakt worden, welke ik door enkele leeraren heb hooren maken, dat zulk een onderdeel dan ook zeer grondig in alle details en finesses moet gekend worden. Dat mag men desnoods verlangen bij eene akte Middelbaar, maar niet bij het eindexamen waar algemeene ontwikkeling op den voorgrond staat. De bedoeling der wijziging was hier niet verzwaring, maar vereenvoudiging van het examen.

Hetzelfde doel heeft der regeering voor oogen gestaan, toen zij bepaalde, dat een goed schriftelijk examen den candidaat kon vrijstellen van het mondeling, behalve bij de talen. Ook hierop was reeds vroeger van andere zijden aangedrongen, o.a. door Dr. L.W.J. Stoel, in zijn artikel in het Tijdschrift voor Onderwijs en Opvoeding. (3e jaargang, blz. 289 v.v.) Men had hierbij dezen weg kunnen volgen dat men de candidaten in *alle* vakken schriftelijk examen afnam, maar dan ook voor degenen, die in alles een goed schriftelijk examen aflegden, het mondeling geheel liet vervallen. Terecht heeft m.i. de regeering dien weg niet gevolgd. Want niet alleen zou daardoor de duur van het schriftelijk examen verlengd worden, dat toch reeds door de spanning, waarin de candidaten verkeerden, en het 's avonds nog haastig instudeeren voor den volgende dag, waarvan zij niet zijn af te brengen, afmattend werkt voor geest en lichaam; maar het daardoor verkregen voordeel van vrijgesteld te worden van het mondelinge examen, zou alleen ten bate komen van de uitnemende leerlingen, maar niet van de middelmatige, die juist aan de vereenvoudiging het meest behoefte hebben. Deze zouden nu in alles en schriftelijk en mondeling examen moeten doen, terwijl zij bij de vroegere regeling alleen een mondeling en geen schriftelijk examen moesten afleggen in Natuurlijke Historie, Kosmografie, Geschiedenis, Aardrijkskunde en Staatswetenschappen.

Waarom heeft nu de regering met haar stelsel van vereenvoudiging gebroken ten opzichte van twee vakken, nl. Geschiedenis en Aardrijkskunde? Waarom heeft zij alleen voor deze twee het examen uitgebreid, door in plaats van een mondeling examen van een half uur, een schriftelijk examen van drie uur voor de uitnemende leerlingen te stellen (ook voor dezen nog niet altijd, want wie voor geschiedenis en aardrijkskunde een 10, maar voor boekhouden een 4 heeft, moet toch nog mondeling examen in geschiedenis en aardrijkskunde doen), en voor de anderen een schriftelijk van drie uren plus een mondeling van een half uur? Ik kan het nut daarvan niet inzien en betreur deze verandering, hoezeer ik ook met de andere wijzigingen wat betreft den inhoud van het examen in die leervakken, ben ingenomen.

Ook de ondervinding spreekt niet ten gunste van deze uitbreiding. In de eerste jaren na de inwerkingtreding der Wet op het Middelbaar Onderwijs is werkelijk een schriftelijk examen in geschiedenis en aardrijkskunde afgenomen. In 1866 en 1867 gaf iedere Provinciale Commissie hare eigene vragen. Wij vinden daaronder bijv. deze voor geschiedenis: Ferdinand en Isabella, Marnix van St. Aldegonde, De dood van C. Julius Caesar, De West-Gothen in Spanje, Ontstaan van de Magna Charta,

Pacificatie van Gent, Herroeping van het edict van Nantes, Christiaan II van Denemarken, Eeuwig edict van 1667, De opheffing van de orde der Tempeliers, Kort overzicht van de geschiedenis van Aegypte tot aan de Dodearchie, enz. enz. Voor Aardrijkskunde: Geef in algemeene trekken eene beschrijving van Ecuador, Columbia en Venezuela, waarbij te letten, behalve op het staatkundig gedeelte, op berg- en rivierstelsel, klimaat, bevolking, industrie, handel. Verdeeling van China met het oog op het klimaat, enz. In 1868 en 1869 werden door het Ministerie van Binnenlandsche Zaken aan alle kandidaten dezelfde vragen gesteld. Bij het Koninklijk Besluit van 10 Maart 1870 werd evenwel aan het schriftelijk eindexamen in geschiedenis en aardrijkskunde een einde gemaakt. In die lijn voortgaande had men zich ook thans moeten bepalen tot verdere beperking, en niet weer tot uitbreiding moeten overgaan, waardoor o.a. het schriftelijk examen weer met een dag verlengd zal moeten worden.

Daar komt bij, dat m.i. juist in deze vakken een mondeling examen van een half uur veel meer waarborg geeft dan een schriftelijk van drie uur. Wanneer bijv. een candidaat, zooals in 1869, een opstel krijgt over Richelieu, of — om een onderwerp te nemen in overeenstemming met het tegenwoordige programma — over Johan de Witt of De opstand van België in 1830, kan hij, omdat hij over zulk een onderwerp eens een uitvoeriger werk heeft gelezen, misschien wel een historischen roman, of het met opzet bestudeerd heeft, omdat hij wel dacht zoo iets op zijn eindexamen te krijgen — hij heeft bovendien de keuze tusschen minstens twee onderwerpen — daarvoor zulk een hoog cijfer krijgen, dat hij wordt vrijgesteld van zijn mondeling examen, hoewel hij toch eigenlijk van het vak bitter weinig weet. Men zal gevaar loopen voor speciale africhting in de 5e klasse, wanneer de leeraar daar voortdurend opstellen laat maken over onderwerpen die hij verwacht dat gegeven zullen worden, of vragen laat beantwoorden, die kunnen worden gesteld. Want de keus van dergelijke onderwerpen en vragen is uit den aard der zaak beperkt. Bij het mondeling examen heeft de examinerator het weren van dergelijke misbruiken veel meer in zijn macht; hij kan den leerling, waar het noodig is, op weg helpen, maar tevens zijn kennis dieper sondeeren. Toeval en geluk spelen hier een minder groote rol dan bij het schriftelijk examen. Ook de meest doelmatige inrichting van het schriftelijk examen, door bijv. naast het onderwerp voor een opstel bepaalde vragen ter beantwoording te geven, zal tegen dergelijke nadeelige gevolgen m.i. geen voldoende waarborg opleveren. In elk geval blijft het bezwaar bestaan, dat bij deze twee vakken, in strijd met het stelsel van het nieuwe reglement, het examen niet vereenvoudigd maar uitgebreid wordt, en daarom zou ik willen terugkeeren tot de bepaling van het Koninklijk Besluit van 1870, waarbij voor deze beide vakken alleen een mondeling examen wordt afgenomen.

Wanneer in de aanstaande algemeene vergadering te Middelburg dit onderwerp behandeld zal worden, zullen wij weer iets wijzer geworden zijn door de ondervinding, bij het eindexamen in dezen zomer opgedaan. Ik hoop van harte voor de kandidaten, die dit jaar examen zullen doen, dat de invoering van het schriftelijk examen in geschiedenis en aardrijkskunde aan de verwachtingen, door de voorstanders daarvan gekoesterd, moge beantwoorden, maar ik vrees het tegendeel.

J.A. de Bruyne.

Zierikzee, 2 april 1902.

B. VERSLAG VAN INLEIDING EN DISCUSSIE

De heer J.A. de Bruyne, die het tweede vraagpunt: het schriftelijk eind-examen in geschiedenis en aardrijkskunde inleiden zal, begint met te verwijzen naar zijn schriftelijk referaat, gedrukt op blz. 722 der Berichten en Mededeelingen, en waarvan deze de drie hoofdstellingen zijn: 1°. Het Koninklijk Besluit van 27 Juni 1901, betreffende het eind-examen, bedoelt vereenvoudiging, o.a. door in die vakken, waarin tot nu toe *en* schriftelijk *en* mondeling werd geëxamineerd, vrijstelling van het mondeling examen mogelijk te maken. In strijd met dit beginsel is nu voor de twee vakken, geschiedenis en aardrijkskunde, waarin vroeger alleen mondeling werd geëxamineerd, thans een *schriftelijk* en mondeling examen ingevoerd. 2°. Die uitbreiding van het examen zou alleen gerechtvaardigd zijn, wanneer het mondeling examen geen voldoende waarborg gaf voor de beoordeling van de kennis der kandidaten. Hij meent evenwel, dat juist het mondelinge examen het kwantitatief en kwalitatief van het schriftelijk wint. Een candidaat kan in een half uur meer vertellen dan in twee uur schrijven, en de examinerator kan zijn vragen op een breder terrein stellen, hier den candidaat beletten zijn kennis of onkunde te weg helpen, daar dieper in de zaak indringen en den candidaat beletten zijn kennis of onkunde te verbergen, door om de zaak heen te praten, gelijk hij nu bij het schriftelijk ongestoord heeft kunnen doen. 3°. Ook de ondervinding pleit niet voor het schriftelijk eind-examen in geschiedenis en aardrijkskunde, want nadat het eerst eenige jaren werkelijk is afgenomen geweest, is het bij het Koninklijk Besluit van 1870 weer afgeschaft.

Is er nu na April, toen hij dit referaat schreef, iets voorgevallen om hem van meening te doen veranderen? Bestrijdingen heeft hij niet gelezen. Wel is zijn aandacht gevestigd op een artikel van den heer N.D. Doedes, in het Schoolblad van 27 Augustus 1901, die juist tot dezelfde conclusie komt als hij.

Uit het verslag van de eind-examencommissie in Zeeland van het eind-examen in 1902 blijkt, dat het oordeel van deze over de toen opgedane ondervinding niet gunstig was voor het schriftelijk eind-examen. Daar is gebleken, dat het schriftelijk eind-examen nadeelig geweest is voor de candidaten: 1°. omdat sommigen van het mondeling werden vrijgesteld met eene 6, die nu niet, zooals anderen, de gelegenheid hadden bij het mondeling een hooger cijfer, dat hun toekwam, te verkrijgen; en 2°. omdat verscheidenen, die een 5 hadden ontvangen, daar uit het schriftelijk werk hunne werkelijke kennis niet te beoordeelen viel, nu bij het mondeling een 7, 8 zelfs 9 verwierven, en dus als gemiddelde een lager cijfer verkregen dan wanneer zij alleen het mondeling examen hadden moeten afleggen.

Om deze drie redenen: 1°. als in strijd met de vereenvoudiging van het examen; 2°. omdat het mondeling examen meer waarborg geeft dan het schriftelijk; en 3°. op grond van de ondervinding hoopt hij, dat de vergadering zich zal verklaren voor de weder-afschaffing van het schriftelijk eind-examen in geschiedenis en aardrijkskunde.

De heer Wesseling kan het niet eens zijn met den inleider: deze heeft zich te veel gesteld op de plaats van den examinerator, die de bedrevenheid van den kandidaat in dit of dat speciale vak onderzoeken moet, als gold en het een acte-examen, en niet op het wettelijke standpunt om te onderzoeken de algemeene ontwikkeling van den kandidaat.

Spreker toont de groote voordeelen aan, die waren te verkrijgen, als men het systeem van schriftelijk werk volledig doorvoerde, en het dus in praktijk bracht bij alle vakken, die er vatbaar voor zijn. Eerst dan zou het geven van vrijstellingen kunnen leiden tot aanzienlijke bekorting van den duur van het examen voor verschillende categorieën van kandidaten, en daardoor tot besparing der thans inderdaad enorme eind-examenkosten.

Hij verwacht voorts ook voor de studie goede resultaten van de wederinvoering van het schriftelijk eind-examen in geschiedenis en aardrijkskunde: op den duur zullen de bedoelde vakken in de hogere klassen er beter behartiging door ondervinden dan tot dusver op tal van scholen wel het geval geweest is.

Maar ook voor het oogenblik de genoemde voordeelen nog daargelaten, dan acht spreker het voorbarig na de ondervinding van één enkele maal reeds de nieuwe regeling te willen veroordeelen. Want vergelijking met den toestand vóór 1870 gaat niet aan, omdat de opgaven van toen en nu, zoo wat moeilijkheid als doelmatigheid betreft, eenvoudig niet met elkander te vergelijken zijn.

Gevolg gevende aan de schriftelijke uitnoodiging van den gedachten inleider, wenscht de heer Engelman mededeeling te doen van de ervaringen door hem als lid der eind-examen-commissie voor de drie noordelijke provinciën in dit jaar, opgedaan.

Er zijn daar 75 kandidaten geëxamineerd. Tengevolge van het schriftelijk examen in geschiedenis, aardrijkskunde en boekhouden zijn 21 vrijgesteld van het mondeling gedeelte van het examen in de geschiedenis. Dit getal zou nog iets verhoogd zijn, indien niet enkele kandidaten de vrijstelling verloren hadden wegens het te lage cijfer voor aardrijkskunde of boekhouden.

Van de 54 kandidaten, die geëxamineerd zijn schriftelijk en mondeling, is bij 26 het eindcijfer verhoogd door het mondeling examen, bij 22 heeft dit geen verandering gebracht in het cijfer voor hun schriftelijk werk, en bij 6 heeft het tengevolge gehad, dat het eindcijfer lager was dan dat voor het schriftelijk werk. Neemt men nu hierbij in aanmerking, dat in gevallen van twijfelachtigen aard enkele malen het cijfer 5 is toegekend om gelegenheid te krijgen voor het mondeling onderzoek, dan mag zeker gezegd worden, dat de ervaring hier opgedaan, niet het recht geeft den staf te breken over de pas ingevoerde wijziging van het examen in geschiedenis bij de eind-examens. Spreker ontraadt de vergadering dan ook ten eerste een besluit te nemen in den geest van den geachten inleider en hare afkeuring uit te spreken over de wederinvoering van het schriftelijk examen in dit vak.

Een andere overweging voert z.i. tot dezelfde conclusie. Voor ongeveer het $\frac{1}{3}$ deel der kandidaten liep het examen in dat vak ten einde, en tot een gunstig einde, met het schriftelijk onderzoek. Blijft men de onderwerpen voor het schriftelijk werk met zorg kiezen en vermijdt men de klippen, zoo duidelijk door den geachten inleider aangegeven, dan mag men met grond verwachten, dat het getal vrijstellingen grooter zal worden, en dit is voorzeker een belangrijke schrede voorwaarts in de goede richting. Mocht men zich echter in die verwachting bedrogen zien, dan blijft de thans door den inleider afgekeurde inrichting van het examen nog dit voordeel over, het onderzoek betere waarborgen

aanbiedt voor eene juiste uitkomst, omdat de kandidaat gelegenheid gehad heeft, gedurende twee uur in een kalme, hem bekende omgeving te toonen, wat hij van de met zorg gekozen historische onderwerpen, *vragen* liefst, kan zeggen. De examiner, die dit werk met aandacht nagaat, krijgt reeds daardoor eenigen kijk op den kandidaat en kan daar *zeker* zijn voordeel mee doen. Voor den kandidaat kan dit alleen gevaar opleveren, als hij er op gerekend had zich er door te kletsen of er bij langs te zullen slippen. Dit nadeel wordt zeker gering geacht door allen, die prijs stellen op kennis van dit vak en die de waarde van een examen bepalen naar de *betrouwbare* resultaten van het onderzoek.

In zijn repliek zegt de inleider, dat het nooit te vroeg is om van den verkeerden weg terug te keeren. Het is mogelijk, dat de eind-examencommissiën in sommige andere provinciën eene andere ondervinding hebben opgedaan dan die in Zeeland, maar het geldt hier meer eene kwestie van beginsel. Al moge het waar zijn dat een examiner door een schriftelijk + mondeling examen meer gegevens ontvangt ter beoordeling dan door een mondeling alleen, men moet zich hier niet alleen stellen op het standpunt van den examiner, maar vooral op het belang van het onderwijs en van de leerlingen letten. Wanneer een mondeling examen alleen reeds voldoende is als maatstaf ter beoordeling, dan moet het schriftelijke vervallen, omdat het overbodig is. Al zegt het spreekwoord, dat het overbodige niet schaadt, op het punt van onderwijs en examens schaadt het overbodige *wel*. Daar is beperking en vereenvoudiging plicht, omdat het onze jongens geldt, aan wie langdurige examens lichamelijk en geestelijk schade doen.

De heer Sniijders wenscht een woord van volkomen instemming te spreken met hetgeen de inleider heeft gezegd. In tegenstelling met den heer Wesseling acht hij het volstrekt niet voorbarig, thans reeds deze kwestie te bespreken. Ofschoon hij de lessen, uit de ervaring te putten, niet geringschat en dan ook gaarne rekening wil houden met hetgeen de ervaring op dit punt verder leeren zal, gelooft hij toch dat men zeer goed *à priori* kan beoordeelen, of voor dit of dat vak het afnemen van een schriftelijk examen gewenscht of raadzaam is. Hij zet uiteen waarom z.i. een schriftelijk examen in een vak als geschiedenis moet ontraden worden, al kan het voor andere vakken, bijv. wiskunde of talen, uitnemend op zijn plaats wezen. Als men de opgaven voor geschiedenis niet zeer eenvoudig stelt, zoodat de beantwoording daarvan eigenlijk geenerlei waarborg geeft voor voldoende kennis, dan acht hij een zoodanig examen voor onze leerlingen veel te moeilijk, vooral als in 2 uren een 4-tal verhandelingen door hen moeten geleverd worden. "Eigen werk" kan daarbij weinig worden geleverd, hetgeen o.a. ook blijkt uit het door hem waargenomen feit, dat in opstellen van vele kandidaten vaak heele zinnen of uitdrukkingen uit het door hen gebruikte leerboek voorkwamen.

Verder meent de heer Sniijders, dat bij de herziening van het eindexamen-programma o.a. op den voorgrond heeft gestaan, dit examen te vereenvoudigen, gemakkelijker te maken voor de kandidaten, waar het vorige programma inderdaad onbereikbare eischen stelde. Hij gelooft, dat dit doel ten opzichte van het vak geschiedenis, geenszins is bereikt en dat de taak der leerlingen in dit opzicht wel degelijk is verzwaaard, en door den moeilijken eisch van schriftelijk werk *en* omdat zij nu ook vóór het schriftelijk examen de geschiedenis dienen te repeteeren, voor zoover die gevraagd kan worden, hetgeen ze vroeger tusschen het schriftelijk en mondeling konden doen.

Hij hoopt dus, dat men spoedig weer zal terug keeren tot het te kwader ure verlaten beginsel, om alleen mondeling eind-examen in geschiedenis af te nemen.

In zijn slotwoord dankt de spreker den heer Sniijders voor den hem verleenden steun. Hij merkt den heer Wesseling naar aanleiding van een door dezen gebezigde uitdrukking op, dat de heer Sniijders niet gezegd heeft dat de leerlingen de geschiedenis en aardrijkskunde zouden kunnen verwaarlozen gedurende het laatste jaar, maar alleen in de perioden, die tusschen het einde van den cursus, en het begin van het schriftelijk eindexamen ligt.

Wanneer de heer Engelsman opmerkt, dat in de noordelijke provinciën 21 van de 75 en in Zeeland 8 van de 27 kandidaten van het mondeling examen zijn vrijgesteld, dan komt dit voordeel in den regel toch alleen aan de uitstekende kandidaten ten goede, die niet voor een mondeling examen behoeften te vreezen; maar voor de middelmatigen — dit woord in den goeden zin genomen — die het meest behoefte hebben aan de vereenvoudiging van het examen, wordt het examen juist verzwaaard en uitgebreid.

De inleider verlangt thans geen stemming over zijne conclusie, niet alleen omdat sommigen nog meer licht ook van andere eindexamen-commissies begeeren, maar vooral, omdat door den heer Wesseling en anderen hier een geheel ander stelsel tegenover het zijne en het bestaande wordt verdedigd, n.l. de invoering van het schriftelijk eindexamen voor alle vakken van de Hoogere Burgerschool.

Hij acht het dus wenschelijk, dat de zaak in dien brederen omvang dezen winter in de departementsvergaderingen nog eens besproken worde, en dan in de volgende algemeene vergadering eene beslissing worde genomen, maar ook niet later, opdat hetgeen hij voor onze jongens eene verkeerde regeling acht, niet langer worde bestendigd dan hoogst noodig is.

GESCHIEDENIS

Bijna algemeen werd zeer ernstig bezwaar gemaakte tegen de concentrische behandeling:

- a. Omdat de gedwongen behandeling van de geheele leerstof der algemeene en vaderlandsche geschiedenis in de eerste drie jaren zal leiden tot overhaasting tot het memoriseeren van een zeker schema van feiten en niet zal toelaten, eenige uitweiding over bepaalde onderwerpen van de vroegere tijdvakken, voldoende behandeling van de geschiedenis der Oostersche volken, in het bijzonder van de Israëlieten; niet zal toelaten, dat de leeraar zijn leerlingen voorleest, platen laat zien en deze mét hen bespreekt, wat vooral voor de kunstbehandeling van zoo veel belang is, en uitweidt over maatschappelijke toestanden in de Oudheid en Middeleeuwen.
- b. omdat het invoeren van de concentrische methode den leeraar dwingt een methode van lesgeven, die hij jarenlang gevolgd heeft, eensklaps op te geven, wat feitelijk een onmogelijkheid is.
- c. omdat daardoor in de 3e klasse een massa stof moet worden behandeld (van 1713 tot heden, algemeene en vaderlandsche geschiedenis beide) waardoor van een vruchtdragend onderwijs geen sprake kan zijn. 't Zou slechts een doorvliegen van dit hoogst belangrijke tijdvak zijn; de drie uren in de 3e klasse werden als verloren tijd beschouwd, omdat dezelfde stof in uitgebreider vorm in de 4e en 5e klasse weer moet worden behandeld.
- d. omdat het gevolg zal zijn, dat in de 4e en 5e klasse, uitgebreid zelfs met herhaling, behandeld moet worden de geheele 18e en 19e eeuw, verreweg het belangrijkste deel voor de leerlingen der 20ste eeuw, wat met eenigen kans op goede resultaten niet gedaan kan worden, tenzij men wil vervallen in bloot memoriseeren van feiten en het onderling verband wil laten wegvallen. Alle ontwikkelde en opvoedende waarde van 't onderwijs in geschiedenis gaat daardoor verloren, alle inzicht in de voortgaande ontwikkeling der gebeurtenissen verdwijnt. 't Onderwijs in de 4e en 5e klasse zal leiden tot examendressuur. 't Onderwijs in geschiedenis aan een H.B.S. met 5-jarigen cursus moet één geheel vormen, met een rustig voortschrijdende behandeling.

Ongewenscht, maar te beschouwen als gevolg van de concentrische behandeling oordeelde men het, dat in de 4e klasse der vaderlandsche geschiedenis opnieuw behandeld moet worden van 1500 af; dit tijdvak toch is *b e h a n d e l d* op de lagere school en daarna in de 2e klasse der H.B.S. *h e r h a a l d* in de 3e., *u i t g e b r e i d* in de 4e en *h e r h a a l d* in de 5e. Gezien den gegeven tijd, komt men op deze wijze nooit tot een grondige behandeling.

Van sommige zijden, keurde men goed, dat in 't algemeen de leerstofverdeling zóó is gedacht, dat algemeene en vaderlandsche geschiedenis voor dezelfde tijdvakken naast en in aansluiting aan elkan- der zullen worden behandeld, zoodat het niet meer noodig zal zijn, dat de leerlingen vaderlandsche geschiedenis leeren zonder iets te weten van de gelijktijdige gebeurtenissen in andere landen. In dit verband werd opgemerkt, dat het niet gewenscht is een strenge scheiding te maken in algemeene geschiedenis en vaderlandsche geschiedenis als twee afzonderlijke vakken, maar wel als twee nauw samenhangende onderdeelen van het vak geschiedenis, welke onderdeelen dan ook in dezelfde klasse of afdeling aan één leeraar moeten worden opgedragen.

Anderen meenden, dat voor de 1e klasse de stof voor de vaderlandsche geschiedenis te beperkt is; zij wenschten in die klasse voort te gaan tot 1567, 1568 of 1581, één zelfs wil in de 1e klasse de geheele vaderlandsche geschiedenis kort behandelen als herhaling van de leerstof der lagere school.

Weer een ander vindt de stof in 't algemeen voor de 1e klasse te uitgebreid; hij wenscht niet verder te gaan dan tot de groote Germaansche Volksverhuizing, omdat de leerlingen zich nog moeten aanpassen aan de methode der H.B.S.

Nog een ander wenschte in de 3 laagste klassen de vaderlandsche geschiedenis als hoofdzaak behandeld te zien met zóó veel van de algemeene geschiedenis als onmisbaar is voor het begripen van de vaderlandsche.

Vrij algemeen werd de stof voor de 2e klasse te uitgebreid gevonden.

De volgende indeeling werd voorgesteld:

1e klasse Algemeene en vaderlandsche geschiedenis tot ± 1300 ; 2e klasse Algemeene en vaderlandsche geschiedenis tot ± 1660 (1700); 3e klasse Alg. en vaderl. geschiedenis tot ± 1800 , herhaling; 4e klasse Alg. en vaderl. geschiedenis tot ± 1848 , herhaling; 5e klasse Alg. en vaderl. geschiedenis tot heden, algemeene herhaling.

Ten slotte nog wil één het Normaal Programma eenige jaren in de praktijk toegepast zien om de voor- en nadeelen en ook de resultaten te kunnen beoordelen. (Dan zullen echter de leerlingen van die jaren als proefkonijntjes dienst doen, wat, gegeven de ernstige bezwaren, die tegen de regeling voor dit vak zijn ingebracht, niet aanbevelenswaardig lijkt).

AANVULLING ONTWERP-ALGEMEEN LEERPLAN, EISCHEN VAN TOELATING EN PROGRAMMA VAN HET EINDEXAMEN.

(ontbrekende in het Bijvoegsel van het Weekblad van 20 Aug. j.l.)

K. GESCHIEDENIS.

Alvorens het eigenlijke ontwerp te geven, zal ik laten voorafgaan een uiteenzetting van de motieven welke mij geleid hebben tot het neerschrijven van de verschillende punten van 't ontwerp.

Er bestaat een methode, volgens welke men in de verschillende klassen niet vooraf maakt een verdeling van de lesuren voor vaderlandsche en algemeene geschiedenis. Men wil dan de vaderlandsche geschiedenis zooveel mogelijk laten afhangen van de alg. geschiedenis. Men zal dus nu eens alle lesuren besteden voor algemeene geschiedenis (bijv. in het begin der 1e klasse), dan weer alle voor de vaderlandsche geschiedenis. Een andere methode is die, volgens welke men gelijktijdig begint met vaderlandsche en algemeene geschiedenis. De eerste methode heeft 't voordeel, dat men verband kan leggen tusschen vaderlandsche en algemeene geschiedenis, de andere het voordeel, dat de leerstof niet onderbroken wordt. De eerste methode heeft het bezwaar, dat men niet ver genoeg komt met de vaderlandsche geschiedenis op een bepaald tijdstip, hetgeen bezwaar kan opleveren voor den leerling, die naar een andere school gaat, waar men de tweede methode volgt. Deze leerling kan dan een stuk van de leerstof missen. Meer uniformiteit lijkt mij in dezen gewenscht. Waar de tweede methode, wat betreft de vaderlandsche geschiedenis, aansluit bij de lagere school, lijkt mij deze de meest gewenschte.

De huidige indeeling van de leerstof liet niet toe, dat men veel aandacht besteedde aan de gebeurtenissen na 1870. Op de meeste scholen, aan mij bekend en naar mij gebleken is bij het afnemen van 't eindexamen, komt men zelfs niet verder dan 't jaar 1870 voor de algemeene geschiedenis en 1887 (zelfs tot 1866) voor de vaderlandsche geschiedenis. De 19e eeuwse geschiedenis wordt derhalve stiefmoederlijk behandeld. Nu wordt door verschillende leeraren wel gezegd, dat hoofdzak is 't geven van inzicht in de groote lijnen en 't kennis nemen van begrippen der geschiedenis, m.i. mag toch niet weggecijferd worden 't grootte nut voor den toekomstigen staatsburger van het kennis nemen van 't wereldgebeuren der laatste jaren, nog daargelaten, dat de leerling daarvoor grooter belangstelling aan den dag legt dan voor de gebeurtenissen uit vroeger tijden. Bekorting van de leerstof voor zoover 't betreft de geschiedenis voor 1789, lijkt mij dan ook hoogst gewenscht. Men kan immers volstaan met 't geven van de groote lijnen, volgens welke de gebeurtenissen zich ontwikkelen, zonder zich te verdiepen in allerlei details. Om een voorbeeld te noemen: wanneer men behandelt de oorlogen van Karel V en Frans I, is het dan noodig, deze oorlogen in details te behandelen of zou men niet kunnen volstaan met 't aangeven van de oorzaken en doeleinden van deze oorlogen? Wat b.v. de middeleeuwse vaderlandsche geschiedenis betreft, te veel wordt deze nog behandeld als een complex van verschillende locale geschiedenissen; ook hier zou men kunnen volstaan met 't aangeven van de lijnen, volgens welke de gebeurtenissen in de middeleeuwen zich ontwikkelen. Het oordeel, daarbij verkregen, zou eensdeels gebruikt kunnen worden tot 't behandelen van de geschiedenis van kunst en handel, iets wat tot dusver sterk verwaarloosd werd.

Blijkens de mij toegezonden adviezen gingen twee leden der commissie hierin mede, dat zij een voldoende plaats wenschen ingeruimd te zien, aan de 19e-eeuwse geschiedenis.

Wat de eischen voor het eindexamen betreft, liepen de meeningen nogal uiteen; één lid sprak zich daarover, niet uit. Men kan hierbij uitgaan van twee beginselen: moeten de eischen verzwaaard worden of moeten deze worden verlicht? Ik geloof niet dat het in 't belang is van de leerlingen de eischen te verzwaaen, door 't tijdvak waarover de eischen voor geschiedenis loopen, uit te breiden. De hoeveelheid stof, die de leerlingen moeten verwerken voor 't examen is al groot genoeg om deze niet meer uit te breiden. Trouwens voor de kennis der geschiedenis zelve is 't ook niet noodig. We willen immers de overtuiging hebben, dat de leerling algemeen ontwikkeld is; moet hij daarvoor nu nauwkeurig weten de gebeurtenissen van 1650 of 1713 tot heden? De huidige maatschappij eischt toch geheel iets anders. De leerling staat in een maatschappij van de 19e en 20e eeuw; laat hij toonen daarover te kunnen meepraten en te beseffen het belang van de gebeurtenissen, die zich afgespeeld hebben en die bezig zijn zich te ontwikkelen. De kennis van 't andere kunnen we immers eischen bij den overgang.

Evenmin werd de meening van de leden kenbaar over de eischen van toelating. Uit mijne ervaring, na leeraar geweest te zijn in verschillende plaatsen, is mij gebleken, dat 't onderwijs op de lagere

scholen hier en daar ontaardt (behoudens de excepties natuurlijk) in 't africhten op de kennis van jaartallen en 't kunnen opzeggen van den inhoud van een boekje, zonder dat de leerling eigenlijk weet, wat 't beteekent. Laat men zorgen, dat de leerling op de lagere school een weinig belangstelling in het gebeurde krijgt door hem kennis bij te brengen aan de hand van verhaaltjes; ik denk hierbij aan de geschiedenisplaten van Wagenvoort met de handleiding. Ik zou daarom 't vak geschiedenis van 't toelatingsexamen willen schrappen. Vrees dat het vak daardoor van 't leerplan der lagere school zal verdwijnen, behoeft er m.i. niet te bestaan; hiertegen zal de wet wel waken. De klasseonderwijzer op de lagere school zal dan niet meer behoeven af te richten.

Na deze inleiding meen ik te mogen komen tot 't volgende *ontwerp-leerplan*:

Klasse I.	Overzicht van de alg. gesch. tot $\pm$ 600 n. C., 2 u. in de week.
Overzicht van de vad. gesch. tot $\pm$ 1500; 1 u. in de week.
Klasse II.	Vervolg van de alg. gesch. tot $\pm$ 1500; 2 u. in de week.
De vad. gesch. van $\pm$ 1500-1648; 1 u. in de week.
Klasse III.	Vervolg van de alg. gesch. tot 1789; 2 u. in de week.
De vad. gesch. van 1648 tot 1795; 1 u. in de week.
Klasse IV.	Vervolg van de alg. gesch. tot $\pm$ 1830; 1 u. in de week.
Vervolg van de vad. gesch. tot 1848; 1 u. in de week.
Klasse V.	Algemeene geschiedenis tot heden; 1 uur in de week.
Vaderlandsche geschiedenis tot heden; 1 uur in de week.

De urentabel wordt dan:

Klasse.	Algem. geschiedenis.	Vaderlandsche geschiedenis.
I	2 uur	1 uur.
II	2 uur	1 uur.
III	2 uur	1 uur.
IV	1 uur	1 uur.
V	1 uur	1 uur.

Eindexamen-eischen: Kennis van 't verloop en 't onderling verband der gebeurtenissen van 1815 tot heden.

Voor 't *toelatingsexamen* komt het vak geschiedenis te vervallen.

E.C.G. Brünner.

De Commissie bestond uit de Heeren: Dr. E. C. G. Brünner (Utrecht), Dr. B. Dijksterhuis (Tilburg), Dr. J. L. J. ten Dam Ham (Den Haag), A. Engelsman (Leeuwarden) en T. H. Holz Müller (Hoorn).

1. Introduction

The purpose of this study is to investigate the effects of various factors on the growth of the population. The study is based on data collected from a large number of individuals over a period of several years. The results of the study are presented in the following sections.

2. Methods

The data were collected from a large number of individuals over a period of several years. The data were analyzed using statistical methods.

Factor	Effect on Growth	Significance
Age	Positive	High
Sex	Positive	High
Marital Status	Positive	High
Education	Positive	High
Income	Positive	High
Health	Positive	High
Environment	Positive	High
Genetics	Positive	High
Other Factors	Positive	High

3. Results

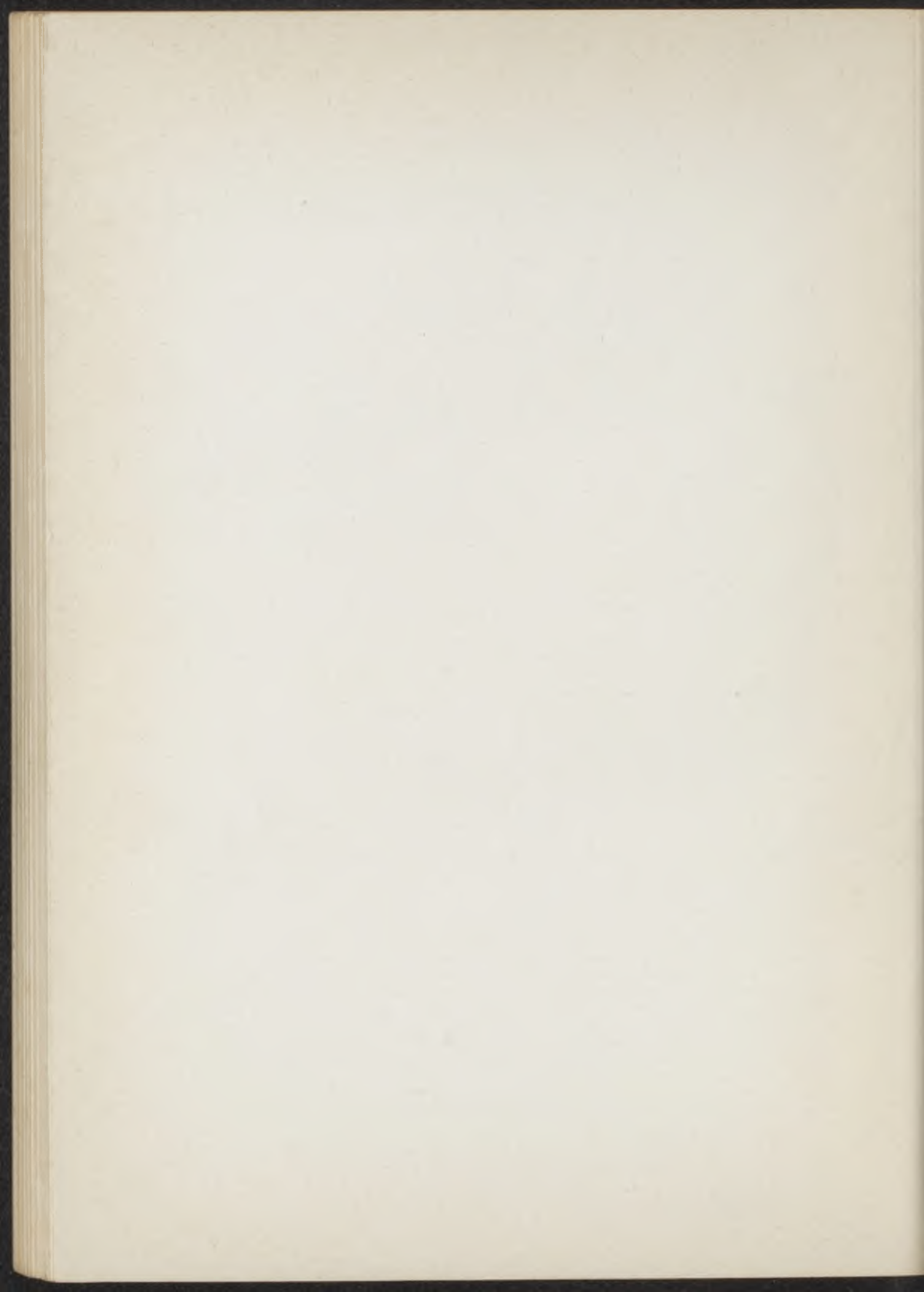
The results of the study show that the growth of the population is positively affected by age, sex, marital status, education, income, health, environment, and genetics. The effect of each factor is significant.

4. Discussion

The results of the study are consistent with previous research. The growth of the population is positively affected by age, sex, marital status, education, income, health, environment, and genetics.

5. Conclusion

The study concludes that the growth of the population is positively affected by age, sex, marital status, education, income, health, environment, and genetics. The effect of each factor is significant.

DIDAKTIEKKOMMISSIE

DRS. J. BAALBERGEN, *voorzitter*, Sandbergstraat 8, Abcoude, tel. 02946-3207. 46-3207.
MEVR. D.H. VERHAGEN, *secretaresse*, Wortelhaven 16, Dokkum, tel. 05190-4560.
P. DOVES, *penningmeester*, Praamstraat 2, Zaandam, tel. 075 - 161062, postrekening
1561752 t.n.v. de penningmeester Didaktiekcommissie V.G.N.
H. de Langen, *2e penningmeester*, Rijsburglaan 23, Heerde (Gld.) tel. 05782-2516.
DRS. J. BROUWER, Elst (Gld.) DRS. L.G. DALHUISEN, Warmond
H. van der VEEN, Veendam.

AFDELINGEN

De organisatie van de postacademiale colleges in de diverse plaatsen is in handen van de besturen van de V.G.N.-afdelingen.

De adressen van de *afdelingssecretariaten* zijn:

Alkmaar:	Lindenlaan 12, Bergen N.H.	Haarlem:	Noorderdreef 160, Nieuw-Vennep.
Arnhem:	Apeldoornseweg 31.	Heerlen:	Parallelweg Zd. 69, Hulsberg.
Amsterdam:	Plantage Muidergracht 35 I.	Hengelo:	Valeriusstraat 27, Almelo.
Den Bosch:	Donauring 11, Veghel.	Leeuwarden:	De Kei 462.
Breda:	St. Bavostr. 96.	Maastricht:	Veldspaatstraat 23.
	Rijsbergen.	Rotterdam:	Van der Helmstraat 27.
Eindhoven:	Hondsruglaan 67.	Utrecht:	Marnixlaan 75, Amersfoort.
Goes:	Spanjaardstr. 37, Middelburg.	Venlo:	Leunseweg 2, Venray.
Groningen:	Verlengde Frederikstr. 9 A	Zutphen:	Gerstekamp 12, Warnsveld.
Den Haag:	L. v. Meerdervoort 542.	Zwolle:	Stevinstraat 11, Harderwijk.

MAVOCOMMISSIE

J.P.M. HENKES, *voorzitter*, Kerkendijk 96 b, Someren-Heide, tel. 04937-3230.
Chr.B.BERENSCHOT, *secretaris*, Dr.A. Plesmanlaan 334, Maarssen, tel. 03465-4327.
P. DOVES, Praamstraat 32, Zaandam, tel. 075-161062.
H. ZWARTEVEEN (CLBO), Pr. Irenelaan 51, Leusden-Z, tel. 033-40879.
N. HOOVELD, Touwslagerstraat 11, Duiven (Gld.) tel. 08367-1945.

COMMISSIE PEDAGOGISCHE ACADEMIES (PEDAK)

DR. F.G.G. GOVERS, *voorzitter*, Elzenstraat 12, Uden (N. Br.) tel. 04132-64117.
P.W. BROUWER, *secretaris*, Esdoornlaan 1, Rotterdam-12, tel. 010-226431.
DRS. N. BAKKER, Troelstralaan 9, Weesp, tel. 02940-10700.
J.E. BROUWER, Draflaan 8, Gorssel, tel. 05759-2608.
B. SCHLAMAN, Hettenheuvellaan 27, Eindhoven, tel. 040-436507.

ONDERWIJS-ADVIES COMMISSIE

M.J. van VELZEN, *voorzitter*, Mgr. van Gilsstraat 6, Kerkrade, tel. 045-455941.
DRS. C.W. KOREVAAR, *secretaris*, Koningin Wilhelminalaan 8, Haarlem, tel. 023-324379.
J.W. JANSEN, Buitenruststraat 35, Voorburg, tel. 070-870442.
DRS. E.A.J. OUDENHOVEN, Ockenburg 29, Oosterhout (N. Br.) tel. 01620-26665.

Recente uitgaven

Tocht naar de toekomst

onze geschiedenis in beeld

Een chronologisch opgezette beeldatlas, die 37 cultuurgebieden of -perioden bestrijkt van de prehistorie tot aan de maanlandingen.

Dr. L. Dasberg e.a.

Gebonden. ISBN 90 01 20040 0 f 18,75

Geschiedenis op school

in theorie en praktijk

Een inventarisatie van vragen, die men in de dagelijkse praktijk tegenkomt rond: leerdoelen, stofkeuze, werkvormen, media en toetsing.

Onder redactie van: L.G. Dalhuisen, P.A.M. Geurts en

J.G. Toebe

ISBN 90 01 33511 X f 31,25

Bibliografie voor het geschiedenisonderwijs

Een leidraad voor het vinden van geschikte literatuur voor de lesvoorbereiding of het (laten) maken van werkstukken.

W.D. Brouwer

ISBN 90 01 17653 4 f 10,50

Onvoltooid verleden

Schetsen rond de geschiedenis van ons land

Een zestigtal schetsen van vooral concrete historische verschijnselen en instellingen, met het accent op de middeleeuwen en de tijd daarna.

G. Groenhuis

ISBN 90 01 35331 2 f 29,50

Van de genoemde uitgaven zijn geen beoordelingsexemplaren aanwezig, wel kunnen zij u eventueel met recht van retour worden gezonden. Verkrijgbaar bij de boekhandel en rechtstreeks bij de uitgever.

Wolters-Noordhoff